

Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Paweł Borek, Dariusz Magier

ANATOMIA DESTRUKCJI BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA I NARODU

ŹRÓDŁA DO DZIEJÓW PARTII KOMUNISTYCZNEJ
W REGIONIE BIALSKOPODLASKIM
W LATACH 1918-1989

Biała Podlaska 2016

Wydawca:
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Recenzenci:
dr hab. Mirosław Szumiło
dr hab. Eugeniusz Wilkowski

Redakcja techniczna:
Paweł Borek

© Copyright by Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Paweł Borek, Dariusz Magier

ISBN 978-83-64881-32-9

Nakład: 150 egzemplarzy

Liczba arkuszy wydawniczych: 15

Wydawnictwo PSW JP II
ul. Sidorska 95/97, p. 334R
21-500 Biała Podlaska
www.pswbp.pl

Skład, druk i projekt okładki:
Agencja Reklamowa TOP, ul. Toruńska 148, 87-800 Włocławek
tel.: 54 423 20 40, fax: 54 423 20 80, www.agencjatop.pl

Publikacja została dofinansowana ze środków Funduszu Grantów na Badania Własne PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej w ramach projektu „Anatomia destrukcji bezpieczeństwa państwa i narodu. Źródła do dziejów partii komunistycznej w regionie białkopodlaskim w latach 1918-1989”.

Spis treści

Wykaz skrótów	6
---------------------	---

Wprowadzenie. Partia komunistyczna na Podlasiu	9
--	---

Część I: Przeciwko państwu (1918-1944)

A. Agentura

1. Akt oskarżenia Estery Ruchli Frajberg o komunizm i sprzyjanie nieprzyjacielowi w czasie najazdu bolszewickiego z 13 marca 1922 roku	39
2. Likwidacja organizacji komunistycznej na terenie powiatów radzyńskiego, białskiego i konstantynowskiego przeprowadzona dnia 28 kwietnia 1929 roku	41
3. Akt oskarżenia za antypaństwową działalność komunistyczną w środowisku akademickim. Rok 1929	45
4. Wyrok sądowy na żołnierzach Garnizonu Biała Podlaska za działalność komunistyczną z 9 października 1929 roku	53
5. Wyrok sądowy na żołnierzach 9 Pułku Artylerii Lekkiej z Garnizonu Biała Podlaska za antypaństwową działalność komunistyczną. Rok 1932	64
6. Prowokatorzy i komunistyczny terroryzm. Lata 30. XX wieku	85

B. Konspiracja

7. Dwa raporty policyjne o działalności komunistycznej w powiecie konstantynowskim z 1929 roku	89
8. Sprawozdanie policyjne z działalności KPP i ZMK w powiecie radzyńskim z 21 kwietnia 1929 roku	94
9. Komunikat sytuacyjny [Dowództwa 9 Dywizji Piechoty] za m[iesiąc] lipiec 1934 r[oku]	98
10. Sprawozdanie z działalności Okręgu Siedleckiego KPP za grudzień 1932 roku	102
11. Sprawozdanie z działalności w Okręgu Siedleckim KPP za luty 1933 roku	104
12. Sprawozdanie z „roboty wojskowej” z Obwodu Siedlce – Łomża KPP za marzec 1933 roku	107
13. Sprawozdanie z Obwodu Siedlce – Łomża KPP za okres maj – czerwiec 1933 roku	108
14. Wspomnienia członka KPP Jana Bondaruka	111

15. Wspomnienia Michała Pazyny z komunistycznej partyzantki w okresie okupacji niemieckiej	113
16. Biogram Jakuba Aleksandrowicza („Alek”, „Argentyńczyk) dowódcy GL/AL na Podlasiu	129

Część II: Przeciwno narodowi (1944-1989)

C. Terror

17. Wykaz komitetów gminnych, komórek, ilość członków partii komunistycznej w powiecie radzyńskim na dzień 16 grudnia 1944 roku	137
18. Reforma rolna i walka o utrwalenie władzy ludowej w latach 1944-1954	138
19. Sprawozdanie dekadowe Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego przy Powiatowej Radzie Narodowej w Radzynie Podlaskim z 7 lipca 1945 roku	145
20. Przesiedlenia ludności do Związku Sowieckiego w latach 1945-1946 ..	147
21. Pacyfikacja życia politycznego. Rok 1947	149
22. Notatka służbowa w sprawie sytuacji w Liceum Ogólnokształcącym w Radzynie Podlaskim w 1981 roku	151

D. Propaganda

23. Nastroje społeczeństwa. Rok 1946	155
24. Sowietyzacja szkoły. Rok 1946	157
25. Informacja o pracy Komitetu Powiatowego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w środowiskach politycznie odstających w powiecie białskim z 1973 roku	161
26. Informacja o wynikach pierwszej sesji egzaminacyjnej na studiach Wieczorowego Uniwersytetu Marksizmu-Leninizmu w województwie białkopodlaskim w roku szkoleniowym 1975/76 ..	183
27. Laicyzacja narodu. Rok 1977	187
28. Informacja o przebiegu obchodów 60 rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej w województwie białkopodlaskim w 1977 roku	199
29. Koncepcja wystroju propagandowego III Wojewódzkiej Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej. Rok 1979	207
30. Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej w województwie białkopodlaskim w 1980 roku	212
31. Informacja o działaniach dotyczących pogłębiania socjalistycznej świadomości młodzieży w szkołach z 1980 roku	215
32. Satyra antyopozycyjna z lat 1980-1981	222

E. Biurokracja

33. Protokół Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej spisany z przeprowadzonego badania prawidłowości sporządzenia rocznego sprawozdania finansowego i bilansu zamknięcia Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Białej Podlaskiej na dzień 31 grudnia 1977 roku	235
34. Nomenklatura kadr w województwie białkopodlaskim. Rok 1981 ...	239
35. Zasady i formy pracy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Białej Podlaskiej. Rok 1981	251
36. Plan zagospodarowania nowo budowanego obiektu KW PZPR w Białej Podlaskiej. Rok 1981	257
37. Protokół Nr 3/81 z posiedzenia Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej odbytego w dniu 15 lipca 1981 roku w Białej Podlaskiej	259
38. Obywatelskie Komitety Ocalenia Narodowego. Rok 1981	262
39. Program obchodów Święta Pracy 1 Maja w województwie białkopodlaskim. Rok 1982	266
40. Ocena procesu oczyszczania szeregów wojewódzkiej organizacji partyjnej i określenie postaw członków partii komunistycznej w okresie od lipca 1980 do maja 1982 r.	269
41. Aktualna sytuacja społeczno-polityczna w kraju i województwie i wynikające stąd zadania dla instytucji partyjnych. Maj 1982 roku ..	286
42. Sprawozdanie z działalności POP w Liceum Ogólnokształcącym w Radzynie Podlaskim za okres: listopad 1986 – styczeń 1989 roku ...	294
Wykaz prac o partii komunistycznej w regionie białkopodlaskim	297
Bibliografia	300

Wykaz skrótów

- AAN – Archiwum Akt Nowych w Warszawie
AK – Armia Krajowa
AL – Armia Ludowa
AWF – Akademia Wychowania Fizycznego
BCH – Bataliony Chłopskie
BFM – Bialskie Fabryki Mebli
BGŻ – Bank Gospodarki Żywnościowej
DOK – Dowództwo Okręgu Korpusu
DRKP – Dyrekcja Rejonowa Kolei Państwowych
FJN – Front Jedności Narodu
GL – Gwardia Ludowa
GOPP – Gminny Ośrodek Pracy Partyjnej
HSPS – Harcerska Służba Polsce Socjalistycznej
KC – Komitet Centralny
KD – Komitet Dzielnicowy
KG – Komitet Gminny
KK – Kodeks karny
KKW – Kodeks karny wojskowy
KM – Komitet Miejski (MK – Miejski Komitet)
KMiG – Komitet Miejski i Gminny / KMG – Komitet Miejsko-Gminny
KOiW – Kuratorium Oświaty i Wychowania
KP – Komitet Powiatowy
KPN – Konfederacja Polski Niepodległej
KPP – Komunistyczna Partia Polski
KPZB – Komunistyczna Partia Zachodniej Białorusi
KPZR – Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego
KPZU – Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy
KS – Korpus Oficerów Sądowych
KW – Komitet Wojewódzki
KWP – Komenda Wojewódzka Policji
KZ – Komitet Zakładowy
KZM – Komunistyczny Związek Młodzieży
KZMZU – Komunistyczny Związek Młodzieży Zachodniej Ukrainy
LO – Liceum Ogólnokształcące
LOK – Liga Obrony Kraju
LZS – Ludowe Zespoły Sportowe
MO – Milicja Obywatelska
NBP – Narodowy Bank Polski
NFOZ – Narodowy Fundusz Ochrony Zdrowia
NOT – Naczelna Organizacja Techniczna

- NSW – Najwyższy Sąd Wojskowy
NSZ – Narodowe Siły Zbrojne
ob. – obywatel
OHP – Ochotnicze Hufce Pracy
OK – Okręgowy Komitet
OKON – Obywatelski Komitet Ocalenia Narodowego
OKZZ – Okręgowa Komisja Związków Zawodowych
OOP – Oddziałowa Organizacja Partyjna
ORMO – Ochotnicze Rezerwy Milicji Obywatelskiej
OSP – Ochotnicza Straż Pożarna
O/W – Oddział Wojewódzki
PAL – Pułk Artylerii Lekkiej
PAP – Pułk Artylerii Polowej
PCK – Polski Czerwony Krzyż
PGR – Państwowe Gospodarstwo Rolne
PKO – Powszechna Kasa Oszczędności
PKP – Polskie Koleje Państwowe
PKW – prawo karne wojskowe
PKWN – Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
PKZP – Pracownicza Kasa Zapomogowo-Pożyczkowa
PL – Polska Ludowa
POP – Podstawowa Organizacja Partyjna
POPP – Powiatowe Ośrodki Pracy Partyjnej
POZH – Przedsiębiorstwo Obrotu Zwierzętami Hodowlanymi
PP – Pułk Piechoty
PPR – Polska Partia Robotnicza
PPS – Polska Partia Socjalistyczna
PRL – Polska Rzeczpospolita Ludowa
PTTK – Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
PUBP – Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
PZŁ – Polski Związek Łowiecki
PZU – Powszechny Zakład Ubezpieczeń
ROPP – Rejonowy Ośrodek Pracy Partyjnej
RSP – Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna
Sch – Samopomoc Chłopska
SD – Stronnictwo Demokratyczne
SL – Stronnictwo Ludowe
TKKŚ – Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej
TPD – Towarzystwo Przyjaciół Dzieci
TPPR – Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
TUR – Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego
TWP – Towarzystwo Wiedzy Powszechnej
UB – Urząd Bezpieczeństwa
USA – Stany Zjednoczone Ameryki Północnej
UWPK – ustawa o wojskowym postępowaniu karnym

- WDK – Wojewódzki Dom Kultury
- WiN – Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość
- WKKP – Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej
- WP – Wojsko Polskie
- WPHW – Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Handlu Wewnętrznego
- WRN – Wojewódzka Rada Narodowa
- WRON – Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego
- WSO – Wojewódzka Spółdzielnia Ogrodnicza
- WSS – Wojewódzka Spółdzielnia Spożywców
- WUML – Wieczorowy Uniwersytet Marksizmu-Leninizmu
- WZiR – Wojewódzki Zarząd Inwestycji Rolniczych
- WZKR – Wojewódzki Związek Kółek Rolniczych
- WZRSP – Wojewódzki Związek Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych
- WZSR – Wojewódzki Związek Spółdzielni Rolniczych
- ZBoWiD – Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
- ZHP – Związek Harcerstwa Polskiego
- ZMM – Zakłady Materiałów Magnetycznych
- ZMS – Związek Młodzieży Socjalistycznej
- ZNP – Związek Nauczycielstwa Polskiego
- ZOZ – Zakład Opieki Zdrowotnej
- ZPO – Zakłady Przemysłu Odzieżowego
- ZPW – Zakłady Przemysłu Wełnianego „Bławena” w Białej Podlaskiej
- ZSL – Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
- ZSMP – Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej
- ZSMW – Związek Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej
- ZSRS – Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich
- ZSRR – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
- ZUS – Zakład Ubezpieczeń Społecznych
- ZW – Zarząd Wojewódzki
- ZZ – związki zawodowe

Wprowadzenie

Partia komunistyczna na Podlasiu

Pomimo upływu ćwierćwiecza od upadku dyktatury partii komunistycznej w Polsce, nadal nie doczekaliśmy się opracowań monograficznych dotyczących jej dziejów w regionie białkopodlaskim, które w sposób kompletny, całościowy ukazywałyby historię tej swoistej agentury sowieckiej i jej destrukcyjny wpływ na bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne Polski przedwojennej oraz istotę jej władzy i niszczący wpływ na społeczeństwo w Polsce powojennej. Nie wypełnią tej luki ważne, choć nie obejmujące całości zagadnienia publikacje, które ukazały się dotychczas (zob. *Wykaz prac o partii komunistycznej w regionie białkopodlaskim*). Poza przyczynami natury obiektywnej, które wiązać należy z realiami politycznymi III RP, powodów tego należy upatrywać w ciągle niedostatecznym rozpoznaniu ogromnej ilości materiału źródłowego. Ta luka badawcza przyczynia się dodatkowo do zanikania w świadomości społecznej wiedzy o faktycznej istocie komunizmu, który zaczyna być postrzegany przez pryzmat masowej pamięci podsycanej przez popkulturę. Coraz mniej kojarzy się ze zbrodniczym totalitaryzmem, a coraz bardziej z krzywym zwierciadłem komedii Stanisława Barei, i przez młode pokolenie odbierane jest jak swoisty teatr absurdu.

Podjęcie badań w tym zakresie miało na celu zgromadzenie i opublikowanie reprezentatywnego materiału źródłowego, który, po pierwsze, będzie stanowił wskazówkę źródłoznawczą dla potencjalnych autorów przyszłych prac monograficznych, a po drugie, materiał dydaktyczny do wykorzystania w pracy z uczniami szkół średnich i studentami. Nie bez znaczenia będzie również możliwość zapoznania z tym swoistym wycinkiem ze spuścizny dokumentacyjnej omawianej formacji szerszego kręgu odbiorców.

Przedmiotem prac badawczych jest partia komunistyczna w Polsce w poszczególnych jej kreacjach: Komunistyczna Partia Robotnicza Polski (1918-1925), Komunistyczna Partia Polski (1925-1938), Polska Partia Robotnicza (1942-1948), Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (1948-1990), a w szczególności jej spuścizna dokumentacyjna oraz źródła świadczące o przejawach jej działalności. Są to archiwalia wytworzone przez strukturę centralne i terenowe partii w latach 1918-1989, administrację państwową i aparat bezpieczeństwa.

Swoim zainteresowaniem objęliśmy region białskopodlaski, pod którym to terminem należy rozumieć tereny niejako naturalnie ciężące ku Białej Podlaskiej, dopiero w drugiej połowie XX w. wydzielony administracyjnie jako województwo białskopodlaskie (1975-1998), czyli obecne powiaty: bialski, północno-wschodnia część łosickiego, północno-zachodnia część parczewskiego i radzyński. Obszar ten został uformowany poprzez wydzielenie w okresie porozbiorowym okręgu sądowego Sądu Okręgowego w Białej Podlaskiej, funkcjonującego w latach 1919-1931, który ówczesnie złożony był z powiatów: bialskiego, konstantynowskiego, radzyńskiego i północno-zachodniej części włodawskiego. Pod względem demograficznym była to kraina zróżnicowana narodowościowo i religijnie. Obszary wiejskie zamieszkane były w większości przez polską ludność rolniczą wyznania katolickiego, choć aż 40% sięgał odsetek ludności pochodzenia ruskiego (Ukraińcy i Białorusini, choć część z nich wciąż nie miała wykrystalizowanej świadomości narodowej i uważała się po prostu za ludzi „miejscowych”) – wyznawców prawosławia i wiernych Kościoła neounickiego (obrzędki bizantyjsko-słowiańskiego). Większość mieszkańców miast stanowili natomiast Żydzi.

Podczas realizacji niniejszej pracy zastosowano metodologię badań historycznych wraz z refleksją normatywną, której efekt miał pomóc w odpowiedzi na pytanie „Jak badać i opisywać dzieje partii komunistycznej w zakresie jej wpływu na bezpieczeństwo państwa i społeczeństwa”? W tym celu wykorzystano szczególnie źródłoznawstwo, które zastosowano do selekcji materiału źródłowego w olbrzymiej masie spuścizny archiwalnej dotyczącej przedmiotu opracowania, badania pochodzenia źródeł historycznych i ich autentyczności. Ponadto wykorzystano możliwości kryjące się w krytyce źródła.

W praktyce oznaczało to przegląd materiałów archiwalnych białskopodlaskich regionalnych struktur KPRP, KPP, PPR i PZPR, administracji terenowej, wojskowej, prasy partyjnej oraz wybranych akt przechowywanych w zbiorach IPN, by przy pomocy narzędzi typowych dla badań historycznych dokonać wyboru materiału stanowiącego charakterystykę wpływu partii komunistycznej (i jej białskopodlaskiej specyfiki) na bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne narodu.

Książka została podzielona na dwie główne części: pierwszą zatytułowano *Przeciwko państwu 1918-1944*, drugą – *Przeciwko narodowi 1944-1989*.

Przeciwko państwu 1918-1944

Powstanie II Rzeczypospolitej Polskiej w listopadzie 1918 roku było nowym etapem politycznej aktywności Polaków. Niemal od razu pojawił się wróg wewnętrzny, sprzeciwiający się powstaniu państwa polskiego – Komunistyczna Partia Robotnicza Polski (KPRP). Została ona utworzona 16 grudnia 1918 r. w Warszawie, wskutek połączenia się dwóch partii lewicowych, działających dotąd pod zaborami – Socjaldemokracji Królestwa Polskiego i Litwy oraz Polskiej Partii Socjalistycznej „Lewica”¹. Aby szerzej otworzyć swoje szeregi dla chłopów i inteligencji, na III zjeździe KPRP (14 stycznia – 5 lutego 1925 r.) w Mińsku (ZSRS) przekształcono dotychczasową nazwę partii na Komunistyczną Partię Polski².

Ideologia komunistyczna w sposób radykalny chciała przebudowywać świat, zarówno w wymiarze gospodarczym, politycznym, jak również społeczno-duchowym³. Jedyne na to sposobem miała być rewolucja, która stała się nierozzerwalnym punktem programowym komunistów. Jej konsekwencją miała być Europejska Republika Rad, natomiast Polska Republika Socjalistyczna Rad Delegatów Robotniczych, Chłopskich i Żołnierskich jej częścią składową. Wzorem była Rosyjska Federacyjna Socjalistyczna Republika Radziecka, w której po rewolucji październikowej 1917 r. wprowadzono system komunistyczny, oparty na Radach Delegatów Robotniczych i Chłopskich – głównym ogniwie władzy „dyktatury proletariatu”⁴.

¹ W skład KPRP weszły również: Żydowski Komunistyczny Związek Robotniczy w Polsce (Kombund), Żydowska Socjalno-Demokratyczna Partia Robotnicza – Robotnicy Syjonu (Poalej Syjon), Żydowska Socjalistyczna Partia Robotnicza – Zjednoczeni (Frajnigte) oraz pojedynczy działacze z Polskiej Partii Socjalistycznej i Komunistycznej Partii Górnego Śląska. H. Cimek, *Komuniści, Polska, Stalin 1918-1939*, Białystok 1990, s. 14.

² E. Horoch, *Komunistyczna Partia Polski w województwie lubelskim w latach 1918-1938*, Lublin 1993, s. 139. Pod koniec 1925 r. kierownictwo partii podjęło także decyzję, aby swoją działalność powiązać z istniejącymi, jak i dopiero powstającymi legalnymi organizacjami i partiami (PPS „Lewica”, Niezależna Partia Chłopska). Już w 1923 r. podjęto decyzję o utworzeniu Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi oraz Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy, mającymi być autonomicznymi przybudówkami KPP. Szerzej na ten temat: B. Kolebacz, *KPP 1923-1929. Problemy ideologiczne*, Warszawa 1984, passim.

³ Marksistowska ideologia zawierała w sobie wyraźne wpływy filozofii niemieckiej (Hegel), francuskiego socjalizmu oraz angielskiej ekonomii, a nadto czerpała znacznie z feuerbachowskiego materializmu. Materializm połączony tu został z dialektyką, tłumaczącą rozwój świata i historyczny postęp. Sam zaś rozwój komunizmu i konieczność rewolucji marksiści tłumaczyli „koniecznością dziejową”. Prawdziwie inspirującym „mitem założycielskim” komunizmu była rewolucja francuska, choć Marks i Lenin wskazywali na jej niepełność i niekonsekwencję, gdyż nie zniósła ona własności prywatnej, a jedynie przeniosła własność feudalną na burżuazję. Stąd dla marksistów była ona zaledwie etapem na drodze do urzeczywistnienia komunizmu – zob. szerzej: L. Kołakowski, *Główne nurty marksizmu*, Warszawa 2009, passim; J. Bartyzel, *Komunizm*, <http://www.legitymizm.org/ebp-komunizm> (dostęp: 18.05.2016 r.)

⁴ E. Kowalczyk, *Wstęp*, [w:] *Komuniści w międzywojennej Warszawie*, red. E. Kowalczyk, Warszawa 2014, s. 8.

Komuniści sprzeciwiali się demokratycznemu systemowi prawa, kapitalizmowi, prywatnej własności ziemskiej. W kwestiach społecznych dążyli do likwidacji klas posiadających i zbudowania ustroju opartego na równości społecznej. Zamierzali to osiągnąć poprzez nacjonalizację przemysłu, banków, kolektywizacji rolnictwa i gospodarki planowej. Dopuszczali istnienie tylko dwóch klas: chłopskiej i robotniczej, a zmiana świadomości ludzkiej miała gwarantować stworzenie nowego człowieka, którego z dzisiejszej perspektywy określa się mianem *homo sovieticus*⁵. Komuniści negowali więc wszystkie podstawy organizacji Europy początków XX wieku. Trafiali przy tym często na podatny grunt, spowodowany m.in. głębokim niezadowoleniem mas społecznych i niezmiernie trudną sytuacją polityczną międzywojnia. Kryzys ekonomiczny oraz nieuregulowane aspekty polityki socjalnej były tymi czynnikami, które przyciągały do komunizmu niezadowolonych i zawiedzionych polityką swoich państw Europejczyków.

Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że działalność komunistów w dwudziestoleciu międzywojennym była jednym z najpoważniejszych przestępstw przeciwko państwu polskiemu, znacząco zagrażając jego bezpieczeństwu. Polscy komuniści podchodzili do II Rzeczypospolitej zdecydowanie wrogo, określając ją tworem burżuazyjnym, wobec którego nie mają żadnych obowiązków. Dla nich jedyną, prawdziwą ojczyzną był Związek Sowiecki, stąd nie mieli oporów przed pracą wywiadowczą na rzecz tego państwa, stając się jednocześnie niezwykle cennym źródłem informacji dla sowieckich służb⁶.

W latach 1918-1944 głównymi formami zagrożenia ze strony komunistów były agentura na rzecz Związku Sowieckiego oraz konspiracja (w tym zbrojna), zmierzające do obalenia polskich władz państwowych, dokonania przewrotu rewolucyjnego i wprowadzenia dyktatury proletariatu. Pierwszą część książki podzielono zatem na takie właśnie rozdziały.

Agentura

KPRP od samego początku była partią nielegalną, jawnie występującą w swym programie przeciwko niepodległości państwa polskiego. Prezentowanym przez siebie hasłom miała okazję dać praktyczny wymiar już podczas wojny polsko-sowieckiej 1919-1920, kiedy to komuniści opowiedzieli się po stronie najeźdźcy (Dokument nr 1: *Akt oskarżenia Estery Ruchli Frąjberg o komunizm i sprzyjanie nieprzyjacielowi w czasie najazdu bolszewickiego z 13 marca 1922 roku*)⁷. Po odparciu bolszewickiej inwazji ruch

⁵ K. Trembicka, *Mędzy utopią a rzeczywistością. Myśl polityczna Komunistycznej Partii Polski (1918-1938)*, Lublin 2007, s. 190-198.

⁶ P. Borek, *Dywerysjno-szpiegowska działalność komunistów w II Rzeczypospolitej*, (w druku w materiałach z konferencji: „Bezpieczeństwo Militarne Polski 1918-1945”, Siedlce 17-18.11.2015 r.).

⁷ Inicjowali m.in. antypaństwowe wystąpienia robotnicze i chłopskie, tworzyli rewkomy, formacje

komunistyczny okazał się na tyle skompromitowany w oczach Polaków, że przez całe dwudziestolecie międzywojenne pozostawał na marginesie życia społeczno-politycznego⁸. Kierowniczą rolę w KPP sprawowali w dużej mierze Żydzi, którzy stanowili znaczną część członków tej partii. Szkołą działalności komunistycznej stanowił Komunistyczny Związek Młodzieży Polski (KZMP)⁹.

Komuniści działali w konspiracji, lecz mimo to korzystali szeroko z wolności obywatelskich II Rzeczypospolitej, aby przejmować kontrolę i wykorzystywać do swoich celów legalnie działające lewicowe organizacje polityczne takie, jak: Zjednoczenie Lewicy Chłopskiej „Samopomoc”, Niezależną Partię Chłopską, Ukraińską Partię Socjaldemokratyczną, Ukraiński Związek Włościański „Sel-Sojuz”, czy Białoruską Włościańsko-Robotniczą „Hromadę”¹⁰. Poza tym komuniści swoją propagandę kierowali do mniejszości narodowych, głównie zaś Białorusinów i Ukraińców, dla których – w imię walki z „obszarniczo-kapitalistyczną faszystowską” Polską – powołano przybudówki partyjne w postaci Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi (KPZB) oraz Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy (KPZU)¹¹.

Finansowym zapleczem komunistów była Międzynarodowa Organizacja Pomocy Rewolucjonistom (MOPR), tzw. „Czerwona Pomoc”, której głównym celem była materialna opieka nad więzionymi komunistami. Łączona ona była jednocześnie z prowadzeniem agitacji wśród osadzonych w zakładach karnych. Fundusze na jej działalność pochodziły ze Związku Sowieckiego¹².

„czerwonej milicji” oraz powołując w Białymstoku Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski – zob. szerzej: K. Trembicka, *Środowisko komunistów wobec odzyskania niepodległości przez Polskę i wojny polsko-bolszewickiej*, [w:] *Komuniści w międzywojennej...*, s. 43-65; Taż, *Poglądy Komunistycznej Partii Polski w kwestii władzy państwowej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Sectio K 1995/1996, t. 2-3, s. 93-100.

⁸ Szerzej na ten temat zob.: D. Magier, *Aktywność komunistyczna w regionie białkopodlaskim w latach 1918-1938*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 2005, nr 2, s. 22-31; Tenże, *Bolszewicka propaganda*, „Myśl Polska na Podlasiu” 2003, nr 3, s. 6-7; Tenże, *Archiwum Komitetu Okręgowego Komunistycznej Partii Polski w Siedlcach (1926-1929)*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny”, t. III, 2006, s. 356-360; Tenże, *Kolaboracja z bolszewikami w regionie białkopodlaskim w sierpniu 1920 roku – skala, motywy, konsekwencje*, [w:] *Wobec komunizmu. Materiały z sesji naukowej pt. „Lubelskie i południowe Podlasie wobec komunizmu 1918-1989”. Radzyń Podlaski, 2 IX 2005*, red. D. Magier, Radzyń Podlaski 2006, s. 9-41; P. Borek, *Działalność siedleckiego komitetu wojskowo-rewolucyjnego w sierpniu 1920 roku*, „Komunizm. System Ludzie Dokumentacja” 2014, nr 3, s. 3-20; Tenże, *Organizacja i działalność rewkomów w powiecie łukowskim w sierpniu 1920 r.*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny” 2015, t. 13, s. 83-100.

⁹ A. Albert, *Najnowsza historia Polski 1914-1993*, t. I, Warszawa 1995, s. 154; D. Magier, *Archiwum...*, s. 358.

¹⁰ D. Magier, *Mechanizm funkcjonowania i techniki propagandy komunistycznej w regionie białkopodlaskim w okresie międzywojennym*, [w:] *Komuniści w II Rzeczypospolitej. Ludzie – struktury – działalność*, red. M. Bułaka, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2015, s. 265-266.

¹¹ E. Horoch, dz. cyt., s. 108.

¹² Szerzej na ten temat: M. Krzysztofiński, *Czerwona Pomoc jako „organ walki z białym terrorem”*, [w:] *Komuniści w II Rzeczypospolitej...*, s. 309-328.

KPP nie działała oczywiście tylko pokojowymi metodami. Pod hasłem „ubojowania mas” kryły się akty typowo terrorystyczne, którymi jako metodą walki politycznej komuniści posługiwali się niemalże od początku istnienia KPRP/KPP. Były to zamachy bombowe na obiekty państwowe i wojskowe¹³, a także zabójstwa policjantów, domniemanych prowokatorów czy zdrajców¹⁴ (Dokument nr 6: *Prowokatorzy i komunistyczny terroryzm. Lata 30. XX wieku*).

Od 1923 r. specjalna grupa terrorystyczno-dywersyjna, złożona z fachowo przeszkolonych członków KPRP, związana z placówką Głównego Zarządu Wywiadowczego przy Poselstwie ZSRR w Warszawie, przygotowała z okazji centralnych obchodów święta Konstytucji 3 Maja zamachy bombowe, których celem mieli być m.in. Józef Piłsudski, Stanisław Wojciechowski, Władysław Sikorski oraz marszałek Francji Ferdinand Foch. Równolegle – aby wzmocnić efekt zamachów terrorystycznych w Warszawie – komuniści planowali przeprowadzenie podobnych zamachów w Częstochowie oraz Zagłębiu Dąbrowskim. Wiosną 1923 r. udało im się dokonać kilku zamachów na lokale ugrupowań i czasopism prawicowych, jednak nie przyniosły one pożądanego efektów¹⁵. Z kolei 7 lipca 1925 r. w Warszawie, podczas nieudanego zamachu na prowokatora Józefa Cechnowskiego, uczestnicy tej akcji (W. Hibner, W. Kniewski i H. Rutkowski) podczas zatrzymywania przez policję postrzelili wywiadowcę, a w czasie ucieczki ulicami stolicy zabili policjanta i przypadkowego przechodnia oraz ranili kolejnych 8 osób. Schwytani, 20 sierpnia tego roku zostali skazani na kary śmierci, które następnego dnia wykonano¹⁶.

Jednym z głównych, groźnych dla bezpieczeństwa wewnętrznego II Rzeczypospolitej Polskiej, elementów działalności komunistów w dwudziestoleciu międzywojennym była antypaństwowa działalność KPRP/KPP w Wojsku Polskim. Kompartia oddziaływała na wojsko dwutorowo: przez bezpośrednią agitację oraz za pomocą różnego rodzaju wydawnictw: prasy, ulotek, odezw i broszur. Działalność wojskową komunistów utrudniały polskie władze, które – co zrozumiałe – ostro występowały przeciwko wywrotowej agitacji wśród żołnierzy.

W lutym 1919 roku przy Sekretariacie Komitetu Centralnego KPRP powstał autonomiczny Wydział Agitacji w Wojsku, który oprócz pracy politycznej miał się zająć także techniczno-organizacyjnym przygotowaniem powstania zbrojnego. Jego członkowie rozpowszechniali komunistyczną

¹³ M. Żuławnik, *Eksplzja w cytadeli 13 października 1923 r. Przyczynek do działalności komunistów w garnizonie Warszawa*, [w:] *Komuniści w międzywojennej...*, s. 151-174.

¹⁴ D. Magier, *Archiwum...*, s. 359; A. Kołodziejczyk, *Karta z dziejów Komunistycznej Partii Polski w Radzynie Podlaskim*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 3, 2005, s. 97-105.

¹⁵ G. Biesiedowski, *Pamiętniki dyplomaty sowieckiego*, Katowice 1989, s. 82-94.

¹⁶ A. Kołodziejczyk, dz. cyt., s. 99.

bibułę oraz opracowywali wytyczne do pracy ideologicznej w wojsku. Wroga agitacja wśród poborowych wzmogła się po uchwaleniu przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 7 marca 1919 roku ustawy o powołaniu do wojska sześciu roczników¹⁷. Polski kontrwywiad, dobrze rozeznanym w charakterze zadań Wydziału, 14 marca 1919 roku aresztował Stefana Żbikowskiego. Rozwiązano również Rady Delegatów Robotniczych oraz Czerwoną Gwardię, co bezpośrednio zahamowało działalność komunistyczną w wojsku. Zlikwidowany Wydział był bezpośrednio podporządkowany Komitetowi Centralnemu KPRP¹⁸.

Choć kontrwywiad wojskowy skutecznie tropił i ujawniał komunistów w poszczególnych jednostkach, a w latach 1919-1920 zostało aresztowanych wielu działaczy KPRP, to kompartia nie zaprzestała swej działalności w Wojsku Polskim. Dopiero kolejna fala aresztowań z lat 1920-1925 spowodowała niemal całkowite rozbitcie „wojskówki” KPRP¹⁹. Jednakże już w maju 1926 roku Komunistyczna Partia Polski (KPP) zaczęła odbudowywać rozbite struktury Wydziału Agitacji w Wojsku. Wydziały wojskowe miały powstać przy każdym Komitecie obwodowym i okręgowym partii. Centralne struktury Wydziału Agitacji w Wojsku tworzyli: przedstawiciel KC KPP, Komitetu Warszawskiego, członek Komitetu Centralnego Związku Młodzieży Komunistycznej (ZMK) i tzw. objazdowicz, czyli funkcjonariusz partyjny, którego zadaniem było utrzymywanie kontaktów z poszczególnymi organizacjami terenowymi. W pierwszym okresie istnienia Wydziału na jego czele stał Ignacy Lubiniecki „Rylski” oraz Julian Ciesielski²⁰.

KPP udało się utworzyć jedynie wydziały okręgowe w Poznaniu i Warszawie, lecz te nie działały długo, gdyż rozbiła je kolejna fala aresztowań z 1927 roku. Wówczas władze partii postanowiły w miejsce Wydziału Agitacyjnego utworzyć Centralny Wydział Wojskowy (CWW) na szczeblu okręgu zwany Okręgowym Wydziałem Wojskowym (OWW). Miało to zapewnić lepsze zakonspirowanie struktur komunistycznej działalności w armii. OWW działały w skali obwodu, który grupował po kilka okręgów. W tym samym czasie przy Komitetach Dzielnicowych (KD) powołano tak zwanych pełnomocników do pracy wśród żołnierzy²¹. W 1931 r. CWW miało zostać wydzielony ze struktur partii, co miało zapewnić mu jeszcze lepszą konspirację. Struktura wewnętrzna CWW przedstawiała się następująco: Referat Ogólny, który zajmował się organizacją propagandy, Wydział Wy-

¹⁷ Emil Horoch, dz. cyt., s. 18.

¹⁸ P. Borek, *Antypaństwowa działalność KPP w Wojsku Polskim*, „Kwartalnik Bellona” 2015, nr 3, s. 151.

¹⁹ Tamże.

²⁰ M. Krzysztofiński, *Działalność Wydziałów Wojskowych Komunistycznej Partii Polski i Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy na terenie Dowództwa Okręgu nr X w Przemyślu w latach 1924-1938*, „Glaupis” 2007/2008 nr 9-10, s. 141.

²¹ Tamże, s. 141-142.

wiadowczy, Wydział Techniki Wojennej. Niższe struktury tworzyli komuniści służący w wojsku. Według zaleceń KPP Wydziały Wojskowe miały istnieć w każdym okręgu partyjnym. W miastach garnizonowych pracę organizował Komitet Dzielnicowy, który odbierał od żołnierzy meldunki, przekazując im jednocześnie „bibułę” komunistyczną. Typowa komórka KPP w wojsku składała się z 3 do 5 osób. Obowiązkowo musiał znaleźć się w niej sekretarz reprezentujący komórkę na zewnątrz i kierujący pracą, technik przeprowadzający werbunek żołnierzy do komórki oraz skarbnik. Jeżeli w jednym pułku znajdowały się 3 komórki, tworzyły one komitet pułkowy. Sekretarze komitetów pułkowych skupieni byli w komitecie garnizonowym. Łączność z partią utrzymywał sekretarz komórki poprzez kontakty z technikiem WW²².

Zwalczaniem działalności komunistycznej w okresie dwudziestolecia międzywojennego zajmowała się Policja Polityczna oraz wywiad wojskowy. Ta pierwsza służba w zmieniających się strukturach przybierała różne nazwy: Defensywa Polityczna, Wydział IVD, Służba Informacyjna, Policja Polityczna, Służba Śledcza. W wielu przypadkach ściśle współpracowała ona z Oddziałem II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego oraz wywiadem Korpusu Ochrony Pogranicza²³ (Dokument nr 2: *Likwidacja organizacji komunistycznej na terenie powiatów radzyńskiego, białskiego i konstantynowskiego przeprowadzona dnia 28 kwietnia 1929 roku*).

Z kolei w Wojsku Polskim walkę z antypaństwową działalnością komunistyczną koordynował Oddział II Sztabu Generalnego WP, natomiast rozpracowywanie poszczególnych komórek na terenie okręgów korpusów należało do zadań Samodzielnych Referatów Informacyjnych oraz Żandarmerii Wojskowej. Główną rolę w zwalczaniu wpływów kompartii w armii mieli oficerowie informacyjni, działający we wszystkich pułkach i samodzielnych batalionach oraz szpitalach okręgowych. Do ich zadań należało między innymi: dokładne

²² Szerzej na ten temat zob.: Centralne Archiwum Wojskowe (dalej: CAW), Akta 9 Dywizji Piechoty (dalej: 9 DP), sygn. I.313.9.31, *Sprawozdanie o ruchu politycznym i stosunkach narodowościowych na terenie DOK IX za I kwartał 1931 r., Akcja Kominternu w wojsku*, s. 19-24; P. Borek, *Antypaństwowa działalność...*, s. 152-156; Tenże, *Działalność Komunistycznej Partii Polski w 9. Dywizji Piechoty Wojska Polskiego (1927-1938)*, [w:] *Komuniści w II Rzeczypospolitej...*, s. 235-264.

²³ Policja polityczna była zarówno potocznym określeniem służby, która zwalczała antypaństwową działalność w II RP, jak również nazwą własną w latach 1924-1926. W latach 1918-1920 istniał Inspektorat Defensywy Politycznej, następnie przekształcony w 1920 r. w Wydział IV D. W 1923 r. powstała Służba Informacyjna, którą zlikwidowano rok później, i powołano w/w Policję Polityczną. W 1926 r. dokonano kolejnych zmian organizacyjnych – w miejsce zlikwidowanej PP powołano do życia policyjną Służbę Śledczą – zob. szerzej: R. Litwiński, *Działalność wywiadowcza policji politycznej II Rzeczypospolitej (1919-1926)*, [w:] *Wywiad wojskowy II Rzeczypospolitej*, red. P. Kołakowski, A. Pepłoński, Kraków 2011, s. 61-81; Tenże, *Policja Państwowa w województwie lubelskim w latach 1919-1939*, Lublin 2001, s. 183-205; Tenże, *W imię polskiej racji stanu. Aparat policyjny II Rzeczypospolitej Polskiej wobec działalności komunistycznej*, [w:] *Komuniści w II Rzeczypospolitej...*, s. 406-407; K. Halicki, *Policja polityczna w Polsce w okresie międzywojennym*, [w:] *Wywiad i kontrwywiad wojskowy w II RP*, t. I, red. T. Dubicki, Łomianki 2010, s. 295-313.

obserwowanie żołnierzy komunistów, prowadzenie ewidencji podejrzanych politycznie, sporządzanie opinii, informowanie władz zwierzchnich o urlopach, wyjazdach i zwolnieniach szeregowych podejrzanych o działalność wywrotową, ustalanie składu narodowościowego i społecznego komunistów oraz ich rzeczywistego wpływu na miejscowe społeczeństwo²⁴. Ujawniona działalność komunistyczna w Wojsku Polskim była surowo karana, a członkowie komórek wojskowych aresztowani i skazywani na kary ciężkiego więzienia lub śmierci. (Dokument nr 4: *Wyrok sądowy na żołnierzach Garnizonu Biała Podlaska za antypaństwową działalność komunistyczną* oraz Dokument nr 5: *Wyrok sądowy na żołnierzach 9 Pułku Artylerii Lekkiej z Garnizonu Biała Podlaska za antypaństwową działalność komunistyczną. Rok 1932*).

Konspiracja

Rozprzestrzenianiem komunizmu w terenie zajmowały się struktury partyjne. Najwyższą władzą kompartii był Zjazd, który powoływał Komitet Centralny (KC). Kolejnymi szczeblami partyjnymi były okręgi, dzielnice oraz jednostki lokalne. Przy KC działały m.in. wydziały: zawodowy, kobiecy, wiejski, wojskowy, kulturalno-oświatowy, spółdzielczy, techniczny, redakcja centralna. Na czele okręgu stał Komitet Okręgowy (OK), w ramach którego funkcjonowały Komitety Dzielnicowe. Najniższym ogniwem organizacyjnym była komórka partyjna, zwana z rosyjska *jaczejką*)²⁵.

Region bialskopodlaski wchodził w skład Okręgu Siedleckiego, powstałego już w 1919 r. W 1922 roku, decyzją KC KPRP, Okręg Siedlecki połączono z Łomżyńskim, który pod nazwą OK Siedlce – Łomża działał do końca lipca 1925 r. 1 sierpnia tego roku przywrócono istnienie oddzielnego Okręgu Siedleckiego. W jego składzie znalazły się następujące powiaty: siedlecki, łukowski, radzyński, sokołowski, konstantynowski (bez gminy Bohukały), węgrowski (bez terenów leżących wzdłuż linii kolejowej Warszawa – Wilno) oraz zachodnia część powiatów bialskiego i włodawskiego. Podział terytorialny nie był jednak ściśle przestrzegany, zwłaszcza na terenach do siebie przylegających, głównie zaś pomiędzy okręgiem lubelskim i siedleckim, a chełmskim. Główną przyczyną tego stanu rzeczy było położenie geograficzne oraz połączenia komunikacyjne²⁶.

²⁴ CAW, Dowództwo Okręgu Korpusu nr IX (dalej: DOK IX), sygn. I.371.9.24, *Pismo dotyczące opracowania meldunku obrazującego sytuację na terenie Agentury pod względem politycznym, gospodarczym i społecznym. Sam.[odzielny] Ref.[erat] Inf.[ormacyjny] L.dz. 641/Inf. Tjn. Nar. z 18.II.1934 r.*, k. 4; P. Borek, *Antypaństwowa działalność...*, dz. cyt.

²⁵ E. Horoch, dz. cyt., s. 46-47.

²⁶ Okręg chełmski organizacyjnie podlegał Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy (KPZU), która swoją działalność prowadziła m.in. we wschodniej części powiatu bialskiego oraz w gminie Bohukały z powiatu konstantynowskiego, gdzie licznie zamieszkiwała ludność ukraińska. Wschodnią część powiatu bialskiego zasięgiem działania obejmowała także Komunistyczna Partia Zachodniej Białorusi (KPZB) – zob. szerzej: E. Horoch, dz. cyt., s. 50-51, 64-65.

W drugiej połowie 1925 r. w Okręgu Siedleckim istniały trzy Komitety Dzielnicowe: w Łukowie, Siedlcach i Sokołowie Podlaskim, do których następnie dołączyły komórki w: Białej Podlaskiej, Parczewie, Radzynie Podlaskim, Międzyrzecu Podlaskim, Janowie Podlaskim, Łosicach, i Wisznicach²⁷.

Odtworzenie stałej struktury KPRP/KPP na omawianym terenie jest jednak niemożliwe ze względu na dużą nieregularność funkcjonowania partii komunistycznej, wynikającą głównie z nielegalnego charakteru jej działalności (częste aresztowania policyjne, a co za tym idzie potrzeba ukrywania się lub ucieczki do ZSRS). Wpływało to więc na dezorganizację lub wręcz zahamowanie pracy poszczególnych komórek kompartii. Nie inaczej sprawa wyglądała z działaniami kierownictwa organizacji terenowej. Przykładowo w pierwszej połowie lat 30. XX wieku siedzibą siedleckiego Komitetu Okręgowego KPP był Międzyrzec Podlaski – największy w regionie ośrodek przemysłowy i zarazem największe skupisko ludności żydowskiej. Według starosty bialskiego, w drugiej połowie lat 30. XX wieku 40% wszystkich członków KPP stanowili Żydzi²⁸ (Dokument nr 8: *Sprawozdanie policyjne z działalności KPP i ZMK na terenie powiatu radzyńskiego z 21 kwietnia 1929 roku*). Dużo mniejszą aktywność przejawiali wówczas komuniści z Białej Podlaskiej i Radzyna Podlaskiego²⁹. Wskutek represji policyjnych granice okręgów ulegały pewnym zmianom. Częste aresztowania powodowały zanik działalności w całych dzielnicach czy częściach okręgów. Stopniowo odbudowywane po aresztowaniach organizacje kontaktowały się więc z najbliższym ośrodkiem kierowniczym, który niekoniecznie musiał pochodzić z rodzimego okręgu. Przedstawiony wyżej podział terytorialny obowiązywał aż do rozwiązania KPP.

Komitet Okręgowy KPP w Siedlcach pod względem liczebności należał do najsłabszych w Polsce, a ilość jego członków wahała się w granicach 200-500 osób, przy czym wyraźny spadek uwidocznił się w latach trzydziestych, w wyniku nasilających się represji władz³⁰. Przykładowo, w 1936 roku w Okręgu Siedleckim nastąpił spadek liczby członków KPP z 500 do 342, a w Białej Podlaskiej z 60 do 20. Koniec tego roku był okresem masowych represji władz administracyjnych i policji wobec komunistów, co znacznie osłabiło kontakty między poszczególnymi dzielnicami. Według danych partyjnych z października 1936 r. w Okręgu Siedleckim KPP istnia-

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże, s. 107-110; D. Magier, *Aktywność komunistyczna...*, s. 24.

²⁹ D. Magier, *Mechanizm funkcjonowania...*, s. 268; H. Mierzwiński, *Biała Podlaska w latach 1918-1939*, Biała Podlaska 2010, s. 800-802.

³⁰ M. Bechta, *Narodowo-Radykalni. Obrona tradycji i ofensywa narodowa na Podlasiu w latach 1918-1939*, Biała Podlaska 2004, s. 136.

ły m.in. dzielnice: Parczew, Radzyń Podlaski, Międzyrzec Podlaski, ale nie było już dzielnic w Białej Podlaskiej³¹.

Komunistyczna działalność w terenie objawiała się w zakładaniu tajnych struktur organizacyjnych oraz prowadzeniu akcji propagandowych: agtacji słownej i czynnej (wiece, pochody, szeptana propaganda), kolportażu bibuły komunistycznej (książek i czasopism), rozrzucaniu ulotek, wywieszaniu transparentów, organizowaniu manifestacji z okazji zalecanych przez ZSRS świąt (1 maja, Dzień Kobiet, 7 listopada, Międzynarodowy Dzień Młodzieży, Dzień Antywojenny, etc.). Komunistyczne materiały propagandowe drukowano w polskiej centrali lub dostarczano zza granicy, a następnie przez zawodowych rewolucjonistów przekazywano do niższych jednostek organizacyjnych. Ich członkowie z kolei mieli rozprowadzać otrzymane materiały wśród społeczeństwa. Bibuła komunistyczna docierała na omawiany teren głównie z Warszawy i Brześcia³² (Dokument nr 7: *Dwa raporty policyjne o działalności komunistycznej w powiecie konstantynowskim z 1929 roku*; Dokument nr 11: *Sprawozdanie z działalności w okręgu siedleckim KPP za luty 1933 roku* oraz Dokument nr 14: *Wspomnienia członka KPP Jana Bondaruka*). Poza tym agenturalna ideologia importowana była na omawiany teren również za pośrednictwem robotników pochodzących z regionu białkopodlaskiego pracujących w większych ośrodkach przemysłowych w Polsce oraz studentów podejmujących naukę w większych miastach (Dokument nr 3: *Akt oskarżenia za antypaństwową działalność komunistyczną w środowisku akademickim. Rok 1929*).

Jeżeli chodzi o agitację komunistyczną w Wojsku Polskim, to koordynował ją w terenie CWW za pośrednictwem: obwodowców³³, sekretarzy okręgów wojskowych i łączników. Głównym zadaniem obwodowców było organizowanie tzw. roboty wywrotowej we wszystkich garnizonach. Polegać ona miała m.in. na nawiązywaniu kontaktów z żołnierzami, odbieraniu od nich sprawozdań z koszar i dawaniu odpowiednich instrukcji, rozbudowywaniu organizacji komunistycznej wśród żołnierzy, wciąganiu do akcji technicznej na terenie pułku oraz nakłanianiu do *inicjatyw rewolucyjnych* i wystąpień wśród pozostałych żołnierzy (np. do zbiorowych protestów i sabotowania zarządzeń władz wojskowych). Kierownikiem *roboty rewolucyjnej* w koszarach był łącznik, który utrzymywał bezpośredni kontakt z żołnierzami. To on rozpracowywał adresy, zwoływał zebrania, spotykał się z żołnierzami, wyznaczał im zadania i dostarczał bibułę. Na każdy oddział wyznaczano oddzielnego łącznika. Korespondencja z koszar była dostarczana bezpośrednio obwodowcowi, o ile ten był wówczas w garnizonie

³¹ E. Horoch, dz. cyt., s. 52-53, 65-76.

³² D. Magier, *Mechanizm funkcjonowania...*, s. 271-272.

³³ Obwodowiec – zawodowy rewolucjonista obsługujący dany obwód KPP.

(Dokument nr 9: *Sprawozdanie Dowództwa Okręgu Korpusu IX WP o ruchu wywrotowym w wojsku za pierwszy kwartał 1931 roku*).

Działalność agitacyjną KPP prowadziła głównie przez kolportowanie na terenie koszar lub placach ćwiczeń bibuły komunistycznej oraz wywieszanie transparentów z rewolucyjnymi hasłami. Inną formą działalności KPP w Wojsku Polskim II Rzeczypospolitej było przeprowadzanie akcji pierwszomajowych i antywojennych, agitowanie wśród poborowych oraz organizowanie tzw. kampanii werbunkowych, które polegały na zjednywaniu sobie żołnierzy przebywających na urloпах świątecznych. W ramach akcji pierwszomajowych i pierwszosierpniowych (Międzynarodowy Dzień Antywojenny obchodzony przez komunistów) KPP starała się wciągać do manifestacji ulicznych szeregowych żołnierzy. Poza tym członkowie struktur komunistycznych w wojsku mieli uczestniczyć w działaniach zmierzających do wywoływania antagonizmów na tle narodowościowym oraz buntów wśród żołnierzy. W czasie mobilizacji z kolei komuniści-żołnierze mieli ją bojkotować oraz tworzyć oddziały dywersyjne do walki z policją i wojskiem³⁴ (Dokument nr 10: *Sprawozdanie z działalności Okręgu Siedleckiego KPP za grudzień 1932 roku*; Dokument nr 12: *Sprawozdanie z „roboty wojskowej” w Obwodzie Siedlce – Łomża KPP za marzec 1933 roku*).

Szczególnie istotna była działalność komunistyczna wśród poborowych, a następnie żołnierzy służących w jednostkach wojskowych. Władze partii zwracały szczególną uwagę na ich przygotowanie do prowadzenia działalności wywrotowej w wojsku (Dokument nr 13: *Sprawozdanie Obwodu Siedlce – Łomża KPP za okres maj – czerwiec 1933 roku*). Szczególnie dbano o zakonspirowanie aktywnych członków ZMK i KPP, którzy po wcieleniu mieli przystąpić do organizowania komórek komunistycznych w jednostkach. W tym celu poborowi-komuniści otrzymywali wytyczne, z kim mają się kontaktować po wcieleniu oraz jakich haseł rozpoznawczych używać³⁵.

Jak już wspomniano, silne wpływy komunistyczne przez cały okres międzywojenny komuniści mieli w Międzyrzeczu Podlaskim. Na przełomie lat

³⁴ CAW, DOK IX, sygn. I.371.9.22, *Komunikat sytuacyjny za miesiąc marzec 1935 r.*, k.10-18; Tamże, *Komunikat sytuacyjny za m-c listopad 1935 r.*, s. 6-7; P. Borek, *Działalność KPP w podlaskich garnizonach Wojska Polskiego w latach 1927-1938*, [w:] *Partia Komunistyczna w Polsce. Struktury – Ludzie – Dokumentacja*, red. D. Magier, Lublin – Radzyń Podlaski 2012, s. 53-73.

³⁵ Poborowy-komunista jeszcze przed wcieleniem do wojska miał ustalone hasło, za pomocą którego organizacja komunistyczna nawiązywała z nim kontakt. Najczęściej jako hasła były wybierane różnego rodzaju pozdrowienia, zapytania, etc. np.: „Uklon od Józki z Warszawy”, „Przywiozłem ci pięć złotych od Stacha”, „Czy masz list dla brata Stacha”, itp. Drugim rodzajem haseł był system kartkowy. Poborowy wpisywał na kartce ustalone hasło, następnie przerywał ją na pół – jedną część zabierał ze sobą do wojska, a druga była przekazywana do WW. Zgłaszający się celem nawiązania kontaktu po wymienieniu hasła musiał okazać brakującą część kartki z wpisanym hasłem przez poborowego – CAW, 9 DP, sygn. I.313.9.31, *Sprawozdanie o ruchu politycznym i stosunkach narodowościowych na terenie DOK IX za I kwartał 1931 r., Akcja Kominternu w wojsku*, s. 15-16. Zob. szerzej: P. Borek, *Agitacja komunistyczna wśród poborowych w Polsce międzywojennej*, [w:] *To idzie młodość. Młodzież w ideologii i praktyce komunizmu*, red. D. Magier, Lublin – Radzyń Podlaski 2016, s. 113-127.

20. i 30. XX wieku aktywnością w tym zakresie wyróżniała się rodzina Barnów, następnie Szmul Rozenbaum („Janek”, „Edward”, członek egzekutywy KO KPP w Siedlcach, instruktor partyjny na powiaty siedlecki i bialski) czy Albin Bobruk (członek egzekutywy KO KPP w Siedlcach, zawodowy rewolucjonista działający w powiatach radzyńskim i bialskim)³⁶. W Łomazach głównymi przedstawicielami komunistycznymi byli: Szyja Zymelman, Leja Berman, Mendel Pietruszka i Matys Tenenbaum. Z kolei w Białej Podlaskiej najaktywniejszymi członkami kompartii byli m.in.: Jan Zozula, Aleksander Zawadzki, Józef Szyszkowski, Jan Borodziuk, Grzegorz Domański, Herszko Goldberg, Abram Kac, Chuna Tenenbaum, Dawid Tachman, Lejba Herszko, Zelman Grynberg, Josel Epelbaum i inni. W pobliskim Zabłociu pracę KPZB organizowali: Michał Walczuk, Jan Semeniuk, Paweł Litwiniuk i Aleksander Hawryluk (poeta ukraiński, zesłany za antypaństwową działalność do Ośrodka Odosobnienia w Berezie Kartuskiej). Z kolei w powiecie radzyńskim czołowymi działaczami komunistycznymi byli członkowie rodziny Kiryluków z Białki (Stanisław, Edward, Aleksander, Władysław)³⁷.

Masowa ofensywa antykomunistyczna władz Polski wiosną 1937 roku doprowadziła do sparaliżowania organizacji terenowych KPP. Z drugiej strony partii zaszkodziła także kolejna fala czystek stalinowskich w ZSRS – wiosną 1938 roku kompartia w Polsce decyzją Józefa Stalina została rozwiązana, a w sierpniu tego samego roku całkowicie przestała istnieć jej sieć organizacyjna.

Po rozwiązaniu KPP wielu jej członków z dawnego Okręgu Siedleckiego działało nadal, niektórzy z nich w legalnych organizacjach, jak np. Związek Zawodowy Małorolnych RP Oddział w Białej Podlaskiej. O zaprzestaniu działalności KPP w mieście i powiecie Biała Podlaska raportował do Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie starosta powiatowy bialski – Mieczysław Lutman, który w piśmie z 17 stycznia 1939 r. informował, iż na podległym mu terenie ustała wszelka działalność komunistycznych organizacji³⁸.

W chwili wybuchu II wojny światowej ruch komunistyczny w Polsce nie funkcjonował. Wielu zawodowych funkcjonariuszy KPP wyjechało z kraju, inni zaprzestali działalności, a znaczna ich część siedziała w więzieniach. Kiedy 1 września 1939 r. III Rzesza zaatakowała Polskę, przebywający w więzieniach komuniści opowiedzieli się „przeciwko faszyzmowi” oraz w obronie niepodległości. Nie znali oni jednak postanowień Paktu Ribbentropp – Mołotow, a co za tym idzie kierunku zmiany taktyki ZSRS wobec Niemiec.

³⁶ A. Bobruk, *Mury i kraty nie dzieliły*, „Rocznik Międzyrzecki” 1975, t. 7, s. 114-124.

³⁷ D. Magier, *Mechanizm funkcjonowania...*, s. 270, 273-274; E. Horoch, dz. cyt.

³⁸ CAW, Referat Informacyjny GISZ, sygn. I.302.10.23, *Komunikaty Informacyjne Wydziału Bezpieczeństwa MSW dotyczące działalności komunistycznej, ruchu strajkowego i spraw narodowościowych, Referat Ruchu Komunistycznego*, k. 66; H. Mierzwiński, dz. cyt., s. 810.

O wiele bardziej jednoznaczna we wrześniu 1939 roku była postawa komunistów znajdujących się na wschodnich terenach Polski, w tym w regionie białkopodlaskim. Sowiecką agresję z 17 września 1939 r. miejscowi komuniści przyjęli z wielkim entuzjazmem. Pobyt Armii Czerwonej w regionie białkopodlaskim (25 września – 11 października 1939 r.) miał charakter okupacji wojskowo-policyjnej, choć komuniści tworzyli też – podobnie jak w sierpniu 1920 roku – komitety wojskowo-rewolucyjne (*rewkomy*) (Dokument nr 15: *Wspomnienia Michała Pazyny z komunistycznej działalności i partyzantki w okresie okupacji niemieckiej*). Miały być one tworzone we wszystkich miastach i wsiach powiatu bialskiego. W Białej Podlaskiej rewkom tworzyli: Stanisław Karwowski, Józef Kiryluk, Jakub Krupnik, Estera Lis, Aleksander Masiejuk, Paweł Ochijewicz i Jan Zozula. W Międzyrzeczu Podlaskim: Albin Bobruk, Zofia Ciemna, Michał Hać, Piotr Prokopiuk, a w powiecie radzyńskim: Aleksander Kiryluk, Stanisław Kiryluk, Władysław Kiryluk, Franciszek Filipiuk, Froim Helfenbaum, Dawid Hochbaum, Mojżesz Hochbaum, Henryk Matysiewicz, Jan Szyszko i Mikołaj Zieniewicz³⁹.

Rewkomy zaczęły tworzyć także „czerwone milicje” (złożone w większości z Żydów i Ukraińców), zajmujące się głównie grabieżą oraz wyłapywaniem wracających z wojny żołnierzy polskich, policjantów, urzędników państwowych czy właścicieli majątków ziemskich, których natychmiast przekazywano w ręce NKWD lub mordowano na własną rękę⁴⁰. Po 11 października 1939 r., w związku z ustaleniem nowej linii demarkacyjnej między III Rzeszą a ZSRS, oddziały Armii Czerwonej zaczęły wycofywać się za Bug, a wraz z nimi licząca ok. 500 osób grupa rewolucyjnych działaczy, członków rewkomów i „czerwonej milicji” oraz Żydzi. Wielu z nich uciekało w obawie przed karą za popełnione na Podlasiu przestępstwa.

Po zakończeniu wojny obronnej 1939 r. komuniści przebywający pod niemiecką okupacją nie podejmowali aktywności politycznej, ani tworzenia struktur organizacyjnych, gdyż było to zabronione przez Komintern. Nieliczni stworzyli jednak małe grupki propagandowe, najbardziej znaną był Centralny Komitet Rad Robotniczo-Chłopskich, zwany „Sierpem i Młotem” (od tytułu wydawanej przez niego gazetki)⁴¹. Jednakże należy podkre-

³⁹ P. Borek, *Garnizon Wojska Polskiego w Białej Podlaskiej w latach 1918-1939*, Biała Podlaska 2006, s. 208-209, 211; M. Bechta, *Pierwsza okupacja. Armia Czerwona na Podlasiu – wrzesień/październik 1939*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 1997, nr 3, s. 48-49; S. Kiryluk, *Braterstwo idei*, „Rocznik Międzyrzecki”, t. V, 1973, s. 161.

⁴⁰ Zob. szerzej: M. Bechta, *Rewolucja Mit Bandytyzm. Komuniści na Podlasiu w latach 1939-1944*, Warszawa – Biała Podlaska 2000, s. 31-42; T. Krat, *Wspomnienia*, „Templum Novum” 2007/2008, nr 7, s. 67-72.

⁴¹ Cała organizacja została szybko rozbita przez Gestapo na początku wojny niemiecko-sowieckiej w 1941 r. – szerzej na ten temat: P. Gontarczyk, *Polska Partia Robotnicza. Droga do władzy (1941-1944)*, Warszawa 2006, s. 52-57.

ślić, że w latach 1940-1942 nie było w regionie białskopodlaskim żadnych poważnych komunistycznych grup konspiracyjnych, które podejmowałyby jakiekolwiek działania zbrojne wymierzone w Niemców.

Atak III Rzeszy na ZSRS 22 czerwca 1941 roku otworzył nowy rozdział w historii II wojny światowej, a co za tym idzie dotychczasowej sowieckiej polityki. Z jednej strony od tego momentu miała mieć ona charakter „wojny ojczyźnianej” toczzonej w obronie wolności obywateli Związku Sowieckiego, z drugiej zaś nie zmieniała absolutnie niczego, jeżeli chodzi o ekspansywne podejście Sowietów do krajów Europy Środkowo-Wschodniej.

Nowym etapem w historii ruchu komunistycznego na Podlasiu było powstanie z decyzji Józefa Stalina Polskiej Partii Robotniczej (5 stycznia 1942 roku), mającej charakter wybitnie agenturalny. Moment jej powstania był bardzo trudny, wszak podziemie niepodległościowe funkcjonowało w kraju od ponad 2 lat, jednak poparcie ZSRS wzmacniało „wolę walki” wśród komunistycznych aktywistów.

Podczas okupacji niemieckiej do najbardziej znanych komunistów działających w regionie białskopodlaskim należeli Jakub Aleksandrowicz „Alek”, „Argentyńczyk” oraz Jan Hołod „Kirpiczny”⁴². Za organizację nowej partii oraz jej ramienia zbrojnego – Gwardii Ludowej (od stycznia 1944 r. Armii Ludowej) na omawianym terenie był odpowiedzialny w/w Jakub Aleksandrowicz – jeden z członków tzw. Grupy Inicjatywnej PPR, zrzuconej do Polski w nocy z 5 na 6 stycznia 1942 roku. Jednakże aż do końca 1942 r. działalność PPR i GL w powiecie białskim (mimo wysiłków „Alka”), nie wyszła poza fazę organizacyjną⁴³. Po aresztowaniu Aleksandrowicza przez Niemców jego oddział został rozbity i wiosną 1943 r., gdy „Alek” odzyskał wolność po akcji AK w nocy z 19 na 20 maja, komuniści w regionie białskopodlaskim musieli zaczynać swoją działalność niemal od początku. Nie trwała ona jednak zbyt długo, bowiem w grudniu 1943 r. organizator i założyciel PPR i GL w regionie białskopodlaskim zginął, najprawdopodobniej z ręki własnych ludzi podczas alkoholowej libacji. Komunistyczna partyzantka znalazła się więc na tym terenie ponownie w głębokim odwrocie⁴⁴ (Dokument nr 16: *Biogram Jakuba Aleksandrowicza „Alka”, „Argentyńczyka” – dowódcy Gwardii Ludowej/Armii Ludowej na Podlasiu*).

Nasilenie aktywności komunistycznej nastąpiło dopiero wiosną 1944 r., co wiązało się ze zbliżaniem się od wschodu Armii Czerwonej, a tym samym wzrostem aktywności ukrywających się na Podlasiu jeńców sowieckich, wzmacnianych zorganizowanymi grupami skoczków Armii Czerwonej.

⁴² M. Bechta, *Rewolucja, mit, bandytyzm...*, s. 143-154.

⁴³ Zob. szerzej: tamże, s. 60-62, 100-105; P. Gontarczyk, dz. cyt., s. 91, 258-260.

⁴⁴ M. Bechta, *Rewolucja, mit, bandytyzm...*, s. 152-153.

Prowadzona przez komunistów w latach 1942-1944 walka o przejęcie wpływów na Podlasiu zakończyła się dla nich porażką. Swoje dalekosiężne cele zniewolenia polskiego narodu mogli zacząć realizować dopiero od lata 1944 r., przy wydatnym wsparciu NKWD i Armii Czerwonej.

Przeciwko narodowi 1944-1989

Działanie, w którym siła wspomagana przez jakąś zewnętrzną państwowość, zagrażająca bezpieczeństwu danego państwa, opanowuje je i przejmuje stery rządów, każdy słownik języka polskiego określa mianem okupacji. W 1944 r. partię komunistyczną, stanowiącą od swego zarania w dwudziestoleciu międzywojennym agenturę Moskwy, sowieckie wojska zaczęły instalować jako namiestniczą siłę rządzącą Polską w imieniu Związku Socjalistycznych Republik Sowietkich. Dotychczasowe zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa stało się teraz zagrożeniem dla bytu narodu.

Oto na bazie przedwojennych kapepowców, niedobitków stalinowskich czystek, już w okresie okupacji niemieckiej budowana jest Polska Partia Robotnicza – kolejna odsłona partii komunistycznej – oraz jej ramię zbrojne: prosowiecka Gwardia Ludowa, wkrótce przemianowana na Armię Ludową. Struktura ta budowana była w opozycji do struktur Polskiego Państwa Podziemnego i stanowiła śmiertelne zagrożenie również dla samych Polaków⁴⁵. Po II wojnie światowej niebezpieczeństwo to miało charakter zagrożenia ze strony sił okupacyjnych w stosunku do okupowanego narodu. Posiadało ono różne przejawy i metody działania, które materiały archiwalne oddają w sposób nie pozwalający na jakiegokolwiek wątpliwości. Jak zauważył Ryszard Bender, wrogość partii komunistycznej do narodu ukazują one w sposób niezwykle przekonujący⁴⁶. Tym bardziej, że wszystkie prezentowane źródła są proveniencji komunistycznej – jej twórcy to struktury Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej lub jej agend.

Trzema filarami władzy komunistów nad narodem polskim, a jednocześnie głównymi formami zagrożeń z ich strony, były: terror, propaganda i biurokracja. Na takie rozdziały podzielona została część druga niniejszej pracy.

⁴⁵ Zob. np.: M. Bechta, *Rewolucja, mit, bandytyzm...*, dz. cyt.; D. Magier, *Polska Partia Robotnicza w powiecie Siedlce. Paradygmat badawczy na czasy po komunizmie*, [w:] *Powiat Siedlce w pierwszej dekadzie rządów komunistycznych*, red. K. Krajewski, Warszawa 2011, s. 445-493; P. Gontarczyk, dz. cyt.

⁴⁶ R. Bender, *Przedmowa. PZPR – władza Narodowi wroga*, [w:] D. Magier, *Lata 1980-1981...*, s. 13.

Terror

Terror był niezbędny do przejęcia władzy przez komunistów. W 1944 i 1945 r. oparty był on na sile Armii Czerwonej i NKWD (choć rosyjskie bazy wojskowe pozostały w Polsce do końca PRL), a później na rodzimych strukturach siłowych budowanych na doświadczeniach sowieckich. Innej możliwości zlikwidowania polskiej niepodległości i struktur państwowości podległych Rządowi Rzeczypospolitej Polskiej na Uchodźstwie komuniści nie mieli – znajdując się we wrogim sobie otoczeniu, w którym stanowili niewiele politycznie znaczącą mniejszość (Dokument nr 17: *Wykaz komitetów gminnych, ilość członków partii komunistycznej w powiecie radzyńskim na dzień 16 grudnia 1944 r.*). Tylko z wykorzystaniem organów represji, wojskowych i cywilnych, możliwe było rozbicie podziemia niepodległościowego, opozycji politycznej oraz złamanie oporu społeczeństwa. Poza działalnością tzw. utrwalaczy władzy ludowej, służyły temu ekspropriacja majątków ziemskich przeprowadzona pod eufemistycznym hasłem „reformy rolnej”⁴⁷ (Dokument nr 18: *Reforma rolna i walka o utrwalenie władzy ludowej w latach 1944-1954* oraz Dokument nr 19: *Sprawozdanie dekadowe Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego przy Powiatowej Radzie Narodowej w Radzynie Podlaskim z 7 lipca 1945 roku*), podyktowane bezdusznymi względami politycznymi przesiedlenia ludności po wytyczeniu nowych granic kraju (Dokument nr 20: *Przesiedlenia ludności do Związku Sowieckiego w latach 1945-1946*), totalizację życia politycznego (Dokument nr 21: *Pacyfikacja życia politycznego. Rok 1947*). Dodać należy, że zagrożenie terroryzmem państwowym nie skończyło się po spacyfikowaniu podziemia, opozycji politycznej i społeczeństwa, lecz z mniejszym natężeniem trwało do końca władzy komunistów w Polsce, uwidaczniając się powszechną inwigilacją, działalnością milicji i sił bezpieczeństwa oraz terrorem psychicznym, jak choćby ten, który kierowany był do młodzieży zaangażowanej w akcję wieszania krzyży w szkołach w latach 80. XX wieku (Dokument nr 22: *Notatka służbowa w sprawie sytuacji w Liceum Ogólnokształcącym w Radzynie Podlaskim z 1981 roku*).

Propaganda

Propaganda nazywana jest drugim filarem władzy komunistów nad polskim narodem. Jej rolę w zdobyciu i utrzymaniu rządów po 1944 r. trudno przecenić. Funkcjonowała ona dwutorowo: raz jako propaganda partyjna PPR/PZPR, a dwa jako propaganda rządowa wyodrębniona strukturalnie w 1945 r. w ramach Ministerstwa Informacji i Propagandy, której komórki

⁴⁷ Zob. np. M. D. Bednarski, *Podlaski eksperyment. Z przemian społeczno-gospodarczych i politycznych na terenach wiejskich południowego Podlasia w latach 1944-1948*, Radzyń Podlaski 2005, s. 11.

sięgały poziomu powiatów⁴⁸. Po zdobyciu pełni władzy przez PPR w 1947 roku struktury te zostały zlikwidowane, jednak zmasowany atak propagandowy kierowany był w kierunku polskiego społeczeństwa zarówno ze strony partii komunistycznej, jak też organów i instytucji państwowych do końca PRL. W tym kontekście prezentujemy relację Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Lublinie przesłaną do Ministerstwa Informacji i Propagandy o nastrojach społeczeństwa województwa lubelskiego we wrześniu 1946 roku (Dokument nr 23: *Nastroje społeczeństwa. Rok 1946*), informację o zmianach przeprowadzanych w dziedzinie szkolnictwa (Dokument nr 24: *Sowietyzacja szkoły. Rok 1946*), opis pracy partyjnej w społecznościach lokalnych opornych na propagandę komunistyczną (Dokument nr 25: *Informacja o pracy Komitetu Powiatowego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej w środowiskach politycznie odstających w powiecie bialskim z 1973 roku*), informację o zorganizowanych formach szkolenia kadr partyjnej elity w społecznościach lokalnych, mających charakter propagandy skierowanej do własnych szeregów w celu utrzymania w stanie stałej indoktrynacji (Dokument 26: *Informacja o wynikach pierwszej sesji egzaminacyjnej na studiach Wieczorowego Uniwersytetu Marksizmu-Leninizmu w województwie białkopodlaskim w roku szkoleniowym 1975/76*), referat z konferencji propagującej laickość w ramach komunistycznej akcji zwalczania Kościoła katolickiego (Dokument 27: *Laicyzacja narodu. Rok 1977*), informacje o propagandzie szerzonej przez struktury partyjne w ramach obchodów świąt i uroczystości komunistycznych (Dokument 28: *Informacja o przebiegu obchodów 60 rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej w woj. białkopodlaskim w 1977 roku*; Dokument nr 29: *Koncepcja wystroju propagandowego III Wojewódzkiej Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej. Rok 1979*), działalności quasi-społecznych organizacji mających oddolnie skłaniać ludzi do pozytywnych postaw wobec reżimu i jego polityki (Dokument nr 30: *Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej w województwie białkopodlaskim w 1980 roku*) oraz wychowaniu człowieka sowieckiego poprzez szkołę (Dokument nr 31: *Informacja o działaniach dotyczących pogłębiania socjalistycznej świadomości młodzieży w szkołach z 1980 roku*). Wreszcie, nie możemy pominąć specyficznego rodzaju propagandy wizualnej – rysunku satyrycznego, który w okresie rządów komunistów z jednej strony transmitował propagandę do mas, co umożliwiało przyswajanie przez nie nudnego, zdominowanego przez nowomowę przekazu partyjnego, a z drugiej, być może, w ogóle psychiczne przetrwanie

⁴⁸ Zob. G. Joniec, *Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Lublinie w latach 1945-1947. Struktura organizacyjna i obsada personalna*, [w:] *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, t. 2, red. A. Górak i D. Magier, Lublin – Siedlce 2009, s. 279-292.

w sierpniowych czasach Bieruta, Gomułki, Gierka i Jaruzelskiego⁴⁹. Jako przykłady charakterystycznej propagandy rozprowadzanej przez struktury partii komunistycznej na terenie województwa białkopodlaskiego prezentujemy kilka antysolidarnościowych rysunków satyrycznych z lat 1980-1981 (Dokument nr 32: *Satyra antyopozycyjna z lat 1980-1981*).

Biurokracja

W odróżnieniu od obu poprzednich form komunistycznego zniewolenia, biurokracja partyjna jako forma walki z narodem polskim nie była dotychczas na szerszą skalę przedmiotem badań naukowych, aczkolwiek jej fenomen stanowił już obiekt zainteresowania badaczy, choć częściej temat ten poruszali politolodzy i socjologowie⁵⁰. Nie ulega jednak wątpliwości, że to właśnie biurokracja – jako forma administrowania instrumentami władzy – stanowi jeden z najważniejszych elementów zagrażających bezpieczeństwu w totalitarnym państwie. Jej domniemana potęga ma zniechęcać do jakiegokolwiek niekontrolowanej akcji obywatelskiej, a zarazem stanowić dla rządzących oręż w walce ze zbuntowanymi jednostkami. Nic zatem dziwnego, że gdy minął okres zbrojnej rozprawy z podziemiem antykomunistycznym to właśnie biurokracja wzięła na siebie główny ciężar utrzymywania narodu w posłuszeństwie. W tym zakresie skupiono się przede wszystkim na biurokracji partii komunistycznej organizującej i nadzorującej życie społeczności białkopodlaskiej w okresie największego tryumfu PZPR – w latach 70. i początku 80. XX wieku.

Organizacja partii komunistycznej jako partii władzy oraz metody jej funkcjonowania wypracowane zostały już w okresie PPR (1943-1948), oparto je na doświadczeniach sowieckich⁵¹. Głównymi ogniwami struktury partyjnej były tzw. instancje – szczeble organizacyjne, które w przypadku PZPR oznaczały organy władzy poszczególnych poziomów (centralny, wojewódzki, powiatowy, miejski, gminny), czyli komitety wraz z ich członkami⁵².

⁴⁹ M. W. Chmurzyński, *O wystawie „Sma[cz]ki i zapachy PRLu. Karykatura z lat 1948-1989*, http://www.muzeumkarykatury.pl/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=377&Itemid=305 (dostęp: 15.04.2016 r.).

⁵⁰ Zob. np.: L. Gawor, *Idea cywilizacyjnego pluralizmu Feliksa Konecznego*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny”, t. 2, 2005, s. 259-275; D. Magier, *W poszukiwaniu źródeł komunistycznej biurokracji*, „Cywilizacja”, nr 23, 2007, s. 99-103; E. Mandel, *O biurokracji*, Warszawa 2005; W. Marciniak, *Maszyny władzy*, „Frona”, nr 42, 2007, s. 62-77; R. Pipes, *Car bolszewików*, „Wprost” nr 1179 z 10.07.2005 r.; J. Staniszkis, *Antropologia władzy*, Warszawa 2009; A. Stawar, *O biurokracji sowieckiej*, Warszawa 2011.

⁵¹ Dotyczy to także rozwiązań biurokratycznych, zob. D. Magier, *Czynności kancelaryjne w komitetach PPR. Przyczynek do badań nad systemami kancelaryjnymi struktur partii komunistycznej w Polsce*, [w:] *Partia komunistyczna w Polsce. Struktury, ludzie, dokumentacja*, red. D. Magier, Lublin – Radzyń Podlaski 2012, s. 505-522.

⁵² W rozumieniu podstawowych terminów z zakresu funkcjonowania PZPR może również pomóc słowniczek pojęć sporządzony na potrzeby katalogu kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL zgodnie z art. 52a pkt 8 ustawy z dnia 18.12.1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej

Do maja 1975 r. organizacja partii była związana z trzystopniową strukturą organów władzy i administracji państwowej, której głównym ogniwem były instancje powiatowe. Dublowanie organów władzy przez instancje partii komunistycznej było bowiem jedną z zasad wywierania wpływu na administrację oraz jej nadzorowania przez komunistów⁵³. Funkcjonowały one równolegle do powiatowych organów władzy i administracji państwowej. Po zapadnięciu decyzji o utworzeniu gmin jako podstawowego ogniw władzy terenowej – tym samym gminnych organizacji partyjnych i komitetów gminnych partii komunistycznej – struktury powiatowe stały się zbędne.

Decyzję o likwidacji powiatów i wprowadzeniu dwustopniowej struktury organów władzy i administracji państwowej oraz nowym podziale administracyjnym kraju podjęło XVII Plenum KC PZPR 12 maja 1975 r. Ustawę realizującą tę decyzję sejm uchwalił 28 maja 1975 r.⁵⁴ wydzielając województwo białskopodlaskie, które pokrywa się z terenem objętym zainteresowaniem niniejszego opracowania. Od 1 czerwca 1975 r. na strukturę organizacyjną PZPR w Polsce składały się: a) podstawowe organizacje partyjne (zakładowe, wiejskie, terenowe) podlegające komitetom gminnym, miejskim lub dzielnicowym; b) organizacje gminne, miejskie oraz dzielnicowe podlegające bezpośrednio komitetom wojewódzkim; c) organizacje wojewódzkie (lub równorzędne) podporządkowane bezpośrednio KC⁵⁵.

Organizację i zakres zadań PZPR określały „Deklaracja ideowa PZPR” oraz statut uchwalony na Kongresie Zjednoczeniowym 15 grudnia 1948 r., poddawany korekcie i uzupełniany przez kolejne zjazdy partii. Nowe komitety wojewódzkie powstały w oparciu o członków komitetów powiatowych, a koordynacją wszystkich działań związanych z tworzeniem nowych instancji terenowych i obsługującego je aparatu zajął się Wydział Organizacyjny KC.

Najwyższą władzą PZPR był Zjazd zwoływany przez KC co pięć lat. W okresie między zjazdami najwyższą władzę stanowił KC, który realizował program uchwalony przez zjazd, kierował wszystkimi dziedzinami pracy partii, występował w jej imieniu na zewnątrz, wybierał Biuro Polityczne (BP) i Sekretariat, zatwierdzał regulaminy, określał wytyczne do pracy BP, zakres jego kompetencji, oceniał działalność BP i Sekretariatu, powoływał i oceniał pracę komisji problemowych, odwoływał ze swojego składu poszczególnych członków i powoływał na wakujące miejsca nowych, zatwier-

wej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz. U. z 2007 r., nr 63, poz. 424 z późn. zm.): <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/main.do?katalogId=1&pageNo=1&> (dostęp: 15.04.2016 r.).

⁵³ Zob. M. T. Korejwo, *PZPR na Warmii i Mazurach 1948-1990*, Olsztyn 2013, s. 288-289.

⁵⁴ Dz. U. z 1975 r., nr 16, poz. 91 – *Ustawa o dwustopniowym podziale administracyjnym państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych*.

⁵⁵ S. Dziabała, *Struktura i zasady organizacyjne PZPR*, [w:] *PZPR (1948-1978)*, red. A. Dobieszewski, J. Gołębiowski, Warszawa 1978, s. 162.

dział strukturę organizacyjną partii i kompetencje pracowników politycznych, powoływał i tworzył wydziały KC oraz zatwierdzał i odwoływał ich kierowników. Poza tym powoływał instytucje partyjne i nadzorował ich działalność, ustalał kierunki polityki kadrowej i rozporządzał kadrami, kontrolował działalność członków partii zajmujących kierownicze stanowiska o znaczeniu ogólnokrajowym, kierował pracą partyjnych organów prasowych, zarządzał majątkiem i funduszami⁵⁶. Pracę swoją KC realizował poprzez posiedzenia plenarne zwoływane przez BP (lub na wniosek 1/3 członków KC), nie rzadziej jak raz na cztery miesiące.

Rys. 1. Sieć komitetów PZPR w województwie białskopodlaskim i ich rejonizacja

Źródło: D. Magier, *System biurokratyczny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w województwie białopodlaskim w latach 1975-1990*, Siedlce 2013, s. 24.

⁵⁶ S. Głowacki, *Zasady funkcjonowania PZPR*, [w:] *Podstawy wiedzy o PZPR*, red. B. Kowalewska, E. Mulička, Warszawa 1989, s. 91-92.

W okresie między posiedzeniami plenarnymi KC pracą partyjną kierowało BP. Wybrani sekretarze KC stanowili Sekretariat, który kierował pracą w dziedzinie organizowania, wykonania i kontroli realizacji uchwał zjazdu oraz doboru, oceny i kontroli etatowych pracowników politycznych⁵⁷. Kończąc charakterystykę KC partii komunistycznej opartą na rozwiązaniach statutowych należy podkreślić, że był on w istocie instancją czysto fasadową, posiadającą władzę formalnie, podczas gdy faktycznie partią kierowały Biuro Polityczne, Sekretariat KC i aparat centralny (wydziały KC).

Władzę zwierzchnią wojewódzkiego systemu partii komunistycznej stanowiła Konferencja, którą zwoływano zwykle co 2 lata. Delegatami nań były osoby wybrane przez odpowiednie konferencje gminne i miejskie. Pracą Konferencji kierowało prezydium wybierane w jawnym głosowaniu. Teoretycznie uprawnienia Konferencji były bardzo duże: miała powoływać członków KW i podejmować uchwały wyznaczające cele i zadania partii na terenie całego województwa. W rzeczywistości jej rolę ograniczał fakt, że rzeczywisty głos miały KC i terenowe organy partii wyznaczające kandydatów na konkretne funkcje. Praktycznie nie zdarzało się, by poparcie w głosowaniu uzyskiwały osoby zgłoszone z sali. Konferencje przebiegały rutynowo, wg z góry ustalonego schematu⁵⁸. W okresie między Konferencjami sprawozdawczo-wyborczymi zwierzchnią władzą odpowiednich organizacji były komitety, do zadań których należało: kierowanie działalnością podległych im organizacji, zapewnienie realizacji programu i linii politycznej partii oraz uchwał komitetów nadrzędnych i ich własnych, kształtowanie działalności kadr partyjnych, kierowanie kształceniem ideologicznym członków, nadzorowanie („inspirowanie”) działalności instytucji państwowych, gospodarczych i organizacji społecznych, współdziałanie z „sojuszniczymi” partiami: Zjednoczonym Stronnictwem Ludowym i Stronnictwem Demokratycznym⁵⁹.

Do koordynacji pracy partii w terenie powoływano przy poszczególnych instancjach odpowiednie wydziały, komisje i zespoły problemowe. Wydziały skupiały pracowników etatowych, wg specjalności i pionów pracy partyjnej, natomiast praca instancji i organizacji, oprócz pracowników etatowych, oparta była na tzw. aktywie społecznym (nieetatowych członkach partii)⁶⁰.

Sieć organizacyjna PZPR w białskopodlaskiem obejmowała działalność Komitetu Wojewódzkiego (KW), komitetu powiatowego (do maja 1975 r.), rejonowych ośrodków pracy partyjnej (od 1982 r.), komitetów miejskich,

⁵⁷ Tamże, s. 92.

⁵⁸ S. Drabik, „Mikroświat”. *Komitet Wojewódzki PZPR w latach 1956-1975*, [w:] *Władza w PRL. Ludzie i mechanizmy*, red. K. Rokicki, R. Spałek, Warszawa 2011, s. 125-126.

⁵⁹ Tamże, s. 95

⁶⁰ S. Dziabała, dz. cyt., 165.

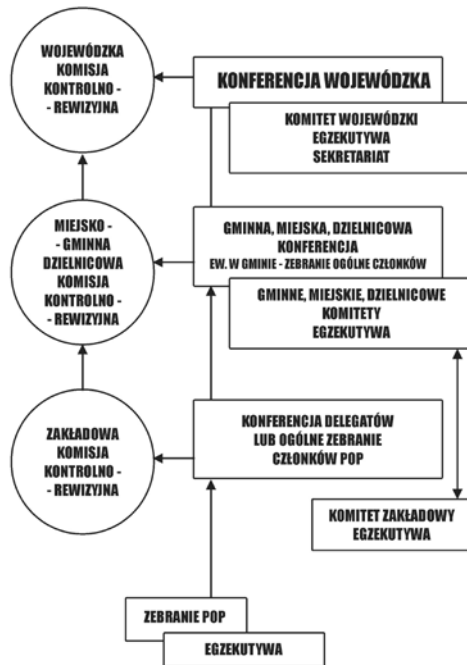
miejsko-gminnych, gminnych oraz podstawowych organizacji partyjnych, oddziałowych organizacji partyjnych i komitetów zakładowych. Na nasz system organizacyjny partii komunistycznej składało się tu około tysiąca bardziej lub mniej czynnych podmiotów, które brały udział w nadzorowaniu i zarządzaniu życiem społeczeństwa.

Okres największego rozwoju organizacyjnego przeżywała partia komunistyczna na omawianym terenie po wyodrębnieniu województwa białsko-podlaskiego. 1 czerwca 1975 r. powołano do istnienia KW PZPR w Białej Podlaskiej, w składzie którego znalazły się północno-wschodnie tereny dawnego województwa lubelskiego (powiaty: bialski, większość parczewskiego i radzyński) oraz południowo-wschodnia część dawnego województwa warszawskiego (powiat łosicki)⁶¹. Organizację partyjną w województwie białkopodlaskim w czerwcu 1975 r. tworzyło 14.657 członków i kandydatów PZPR, działających w 862 POP-ach, których funkcjonowaniem kierował KW, 3 KM, 3 KMG i 35 KG⁶². Struktura organizacyjna PZPR w województwie przedstawiała się zatem następująco: a) POP-y (zakładowe, wiejskie, terenowe) podlegające KG, KM lub KM-G; b) organizacje gminne i miejskie podlegające bezpośrednio KW w Białej Podlaskiej. Liczba POP-ów, tych najmniejszych komórek PZPR, nie była stała. Okresem największego ich rozkwitu były lata 1979-1980 (ponad 960), po czym ich ilość spadła w latach 1981-1985 w związku z kryzysem politycznym związanym z pojawieniem się ruchu solidarnościowego i wprowadzeniem stanu wojennego (do nieco ponad 900 w 1983 r.), by w latach 1987-1989 osiągnąć stałą liczbę ok. 950. Podobnie kształtowała się liczba członków partii komunistycznej w województwie białkopodlaskim – szczytem upartyjnienia był rok 1979 (19.658 członków i kandydatów PZPR). Po okresie odrodzenia narodowego z lat 1980-1981 ich liczba spadła radykalnie i już do końca lat 80. XX wieku nie przekroczyła 14 tys., co oznaczało spadek poniżej poziomu z przed powstania województwa.

⁶¹ Obszar województwa białkopodlaskiego objął 5.353 km², stanowił 1,7% powierzchni Polski, co pod względem wielkości plasowało je w grupie najmniejszych. W jego granicach znajdowało się 6 miast (Biała Podlaska, Łosice, Międzyrzec Podlaski, Parczew, Radzyń Podlaski, Terespol) i 35 gmin wiejskich. Teren ten zamieszkiwało 280 tys. ludzi (0,8% ludności Polski), z czego 69 tys. w miastach. Obszar ten miał charakter wybitnie rolniczy i stanowił jeden z ważniejszych producentów żywności w kraju. Przeważały nieduże chłopskie gospodarstwa rodzinne, które obejmowały 94% wszystkich gruntów rolnych, D. Magier, *Lata 1980-1981 w województwie...*, s. 20.

⁶² I. Caban, *Zapis trzech dziesięcioleci PZPR w województwach: białkopodlaskim, chełmskim, lubelskim i zamojskim w latach 1948-1978*, Lublin 1978, s. 235.

Rys. 2. Struktura organizacyjna PZPR w województwie białokopodlaskim

Źródło: S. Głowacki, *Zasady funkcjonowania...*, s. 74.

Dla ułatwienia działalności w zakresie spraw ewidencyjno-organizacyjnych teren województwa podzielony był na rejony partyjne, które określić można zaszczościami organizacyjnymi z okresu podziału państwa sprzed reformy administracyjnej z 1975 r. Środki ewidencyjne pozostawiono w miastach, które były siedzibami komitetów powiatowych, i dla ich obsługi powołano rejony ewidencji partyjnej, choć pod względem organizacyjnym były komórkami wchodzącymi w skład struktury komitetów wojewódzkich. Powołane w 1975 r. miały być tworem tymczasowym, który ulegnie likwidacji po przezwycięzeniu problemów lokalowych. W rzeczywistości funkcjonowały do końca istnienia PZPR⁶³. Województwo białokopodlaskie podzielone zostało na 4 rejony ewidencyjne:

1. Biała Podlaska (KM Biała Podlaska, KG: Biała Podlaska, Janów Podlaski, Kodeń, Konstantynów, Łomazy, Tuczn, Zalesie, KZ przy Rejonie Przeładunkowym PKP w Małaszewiczach, KZ przy Zakładach Przemysłu Wełnianego „Biawena” w Białej Podlaskiej);
2. Łosice (KMG Łosice, KG: Huszlew, Platerów, Sarnaki, Stara Kornica),

⁶³ K. Paszek, P. Snoch, *Akta rejonów ewidencji partyjnej w zasobie Archiwum Państwowego w Katowicach*, [w:] *Partia komunistyczna w Polsce...*, dz. cyt., s. 628-630.

3. Parczew (KMG Parczew, KG: Dębowa Kłoda, Hanna, Jabłoń, Milanów, Podedwórze, Siemień, Sławatyczne, Sosnówka, Wisznice),
4. Radzyń Podlaski (KMG Radzyń Podlaski, KM Międzyrzec Podlaski, KG: Czemierniki, Drelów, Kąkolewnica, Komarówka Podlaska, Międzyrzec Podl., Ulan, Wołyń).

W zakresie biurokracji interesowały nas koszty finansowe utrzymania struktury komunistycznej, które spoczywały przecież na barkach narodu (Dokument 33: *Protokół Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej spisany z przeprowadzonego badania prawidłowości sporządzenia rocznego sprawozdania finansowego i bilansu zamknięcia Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Białej Podlaskiej na dzień 31 grudnia 1977 roku*), mechanizm wyłaniania kadr kierowniczych wszystkich podmiotów funkcjonujących na terenie regionu, zwany systemem nomenklaturowym (Dokument 34: *Nomenklatura kadr w województwie białkopodlaskim. Rok 1981*), sposób funkcjonowania najważniejszej jednostki organizacyjnej owego czasu na omawianym terenie (Dokument nr 35: *Zasady i formy pracy Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej. Rok 1981*), materialna strona działania partii (Dokument nr 36: *Plan zagospodarowania nowo budowanego obiektu Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej. Rok 1981*), przebieg obrad najważniejszego organu władzy wykonawczej w województwie (Dokument nr 37: *Protokół nr 3/81 z posiedzenia Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej odbytego w dniu 15 lipca 1981 r. w Białej Podlaskiej*), organizowanie społeczeństwa w poparciu dla decyzji o wprowadzeniu stanu wojennego (Dokument nr 38: *Obywatelskie Komitety Ocalenia Narodowego. Rok 1982*), w świętowaniu (Dokument nr 39: *Program obchodów Święta Pracy 1 Maja w województwie białkopodlaskim. Rok 1982*). Chcieliśmy przedstawić problematykę autokontroli własnych struktur (Dokument nr 40: *Ocena procesu oczyszczania szeregów wojewódzkiej organizacji partyjnej i określenie postaw członków partii komunistycznej w okresie od lipca do maja 1982 r.*) i sposoby wykorzystywania ich do nadzoru nad społeczeństwem w chwilach kryzysowych (Dokument nr 41: *Aktualna sytuacja społeczno-polityczna w kraju i województwie, i wynikające stąd zadania dla instytucji partyjnych. Maj 1982 r.*). Wreszcie, na przykładzie najmniejszych komórek partii komunistycznej, ukazać jej organizacyjno-ideowy anachronizm w okresie transformacji ustrojowo-gospodarczej i rzeczywistej demokratyzacji stosunków społeczno-politycznych z lat 1988-1989 (Dokument nr 42: *Sprawozdanie z działalności POP w Liceum Ogólnokształcącym w Radzynie Podlaskim za okres: listopad 1986 – styczeń 1989 roku*).

Warto dodać na koniec, że pomimo zastosowania przez komunistów w okresie powojennym trzech omówionych wyżej metod zniewolenia narodu: terroru, propagandy i biurokracji, poparcie dla partii komunistycznej ze strony społeczeństwa regionu nie przybrało masowego charakteru. Liczba członków i kandydatów PZPR nawet w okresie największego rozwoju organizacyjnego partii komunistycznej w 1979 r. ledwo przekroczyła 7% ludności województwa białskopodlaskiego, po 1981 r. spadła poniżej 5% i na tym poziomie utrzymywała się do końca istnienia PRL. Aparatczycy partyjni nawet po czterech dekadach rządów pozostali na Podlasiu elementem ideowo obcym i wrogim w tutejszym środowisku społecznym⁶⁴.

Edycję materiałów archiwalnych oparto na *Projekcie instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX wieku*⁶⁵. W dokumentach zachowano pisownię oryginalną, poprawione zostały jedynie liczne błędy pisowniane, które dotyczą zwłaszcza okresu przedwojennego i pierwszej dekady powojennego (z racji pochodzenia społecznego, a często również narodowości, osób zaangażowanych w komunizm). Interpunkcję dostosowano do dzisiejszych zasad. Zachowano oryginalne tytuły dokumentów (czasami uzupełniono je o daty i informacje potrzebne do ich pełnego zrozumienia), zaś tym, które ich nie posiadały, nadano tytuły własne.

⁶⁴ D. Magier, *Aparat Komitetu Wojewódzkiego...*, s. 202.

⁶⁵ I. Ihnatowicz, *Projekt instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX wieku*, „Studia Źródłoznawcze”, t. 7, 1962, 99-124.

Część I

Przeciwko państwu
(1918-1944)

AGENTURA

Dokument 1

Akt oskarżenia
Estery Ruchli Frajberg
o komunizm i sprzyjanie nieprzyjacielowi
w czasie najazdu bolszewickiego
z 13 marca 1922 roku

Akt oskarżenia ...

Oskarżona zaaresztowana i odstawiona do więzienia
w Białej [Podlaskiej]

W pierwszej połowie 1920 roku w Parczewie, pow. włodawskiego, stała obywatelka tego miasta Estera Ruchla Frajberg, z zawodu handlarka, znana była w sferach robotniczych jako osoba żywo interesująca się zagadnieniami z dziedziny polityki i ekonomii politycznej. Odwiedzając często miejscowy związek robotniczy wygłaszała tam Frajberg pośród mało uświadomionych robotników swoje zapatrywania, dążące do obalenia obecnego, uznanego w państwie ustroju ekonomicznego i do zaprowadzenia gospodarki komunistycznej, polegającej na zniesieniu prywatnej własności i podziału całego mienia pomiędzy pracującymi. Inwazja bolszewicka nastręczyła Frajbergównie sposobność do wprowadzenia swoich zapatrywań w życie. Od chwili wkroczenia w lecie 1920 r. wojsk bolszewickich do Parczewa Estera Frajberg od razu ze skromnej roli apostołki idei komunistycznej przeszła na wysokie i odpowiedzialne stanowisko prezesa miejscowego Rewkomu, reprezentującego na miejscu bolszewicką władzę okupacyjną. Przynależność państwowa do Polski, która rozpaczliwie broniła się przed najazdem bolszewickim, poszła w niepamięć, i Frajberg, nie pokładając rąk, gorączkowo zaczęła pracować nad tym, aby cios śmiertelny prędzej był Polsce zadany. Obejmując stanowisko prezesa Rewkomu Frajberg cały swój czas oddała wspomnianej pracy i nawet na nocleg przeniosła się do lokalu Rewkomu, prawdopodobnie dlatego, by zaoszczędzić czas na chodzenie do swego mieszkania.

Owocem tej pracy był cały szereg obwieszczeń do miejscowej ludności, wzywających do obrony zaniesionych przez bolszewików „wolności” i do

zapisywania się do Rewkomu oraz do wstępowania w szeregi walczącej z Polską bolszewickiej armii. Obwieszczenia te były podpisywane przez Frajberg, jako prezesa Rewkomu, i jej kuzyna Herszberga, jako komisarza Rewkomu. Równoległe z tym w tymże celu zwoływano wiece, którym Frajberg przewodniczyła. Kuzyn Frajberg – Herszberg, tymczasem przystąpił do konfiskaty prywatnej własności, zabierając się w pierwszym rzędzie do sklepów.

Na szczęście gospodarka Frajberg pod pretekstem bolszewików była niedługa. Bolszewicy zmuszeni byli pośpiesznie miasto opuścić, a z nimi razem, jako wierna ich sojuszniczka, wyjechała i Estera Frajberg.

Co robiła Frajberg w Rosji, nie jest urzędowo stwierdzone. Nieznane są również przyczyny, które skłoniły ją opuścić [ów] kraj, gdyż wszystkie wygłaszane przez nią doktryny cieszą się [tam] uznaniem władzy państwowej, i powrócić do warunków wręcz tym zapatrywaniom przeciwnym, lecz faktem jest, że w końcu 1921 r. lub w styczniu 1922 r. Frajberg po kryjomu, bez zezwolenia właściwych polskich władz przekroczyła granicę i zjawiła się w Wilnie, gdzie przez policję została przytrzymana [...].

Sporządzono w Białej [Podlaskiej]
dnia 13 marca 1922 r. [...]

Dokument 2

Likwidacja organizacji komunistycznej
na terenie powiatów radzyńskiego,
bialskiego i konstantynowskiego
przeprowadzona dnia 28 kwietnia 1929 roku

Powiatowa Komenda
Policji Państwowej
w Białej Podlaskiej

Biała Podlaska dnia 9 V 1929 r.

Nr. 106/Tjn.

Likwidacja organizacji
komunistyczn[ej] na terenie
pow[iatów] radzyńskiego, bialskiego
i konstantynowskiego, przeprowadzona
dnia 28 IV 1929 r.

Do
Urzędu Śledczego

w Lublinie

W wykonaniu polecenia z dnia 4 maja r[oku] b[ieżącego] L.L/05/Tjn. do-
noszę, iż w związku z prowadzonymi od dłuższego czasu wywiadami i ob-
serwacją nad działalnością poszczególnych organizacji komunistycznych
w Białej Podlaskiej i zebranych w tym kierunku materiałów informacyj-
nych, w dniu 28 IV 1929 r. przystąpiłem do likwidacji Komitetu Dzielnic-
owego Komunistycznej Partii Polskiej, oraz poszczególnych komórek ku-
nistycznych w czasie której dokonano 45 rewizji u następujących osób: 1/
Oksiuta Szymon, Biała [Podlaska], ul. Stacyjna nr 2, 2/ Wajnberg Icko, Biała
[Podlaska], ul. Grabanowska 29, 3/ Małka Preter, Biała [Podlaska], ul. Ja-
nowska 9, 4/ Chaja Ita Preter, Biała [Podlaska], ul. Janowska 9, 5/ Stecki Jo-
sef, Biała [Podlaska], ul. Łomaska 40, 6/ Szyszkowski Józef, Biała [Podlaska],
ul. Łomaska 40, 7/ Dresler Franciszek, Biała [Podlaska], ul. Łomaska 28, 8/
Dziwulski Marian, Biała [Podlaska], ul. Odpadki Sidorskie 4, 9/ Szczygiel-
ski Sergiusz, Biała [Podlaska], ul. Łomaska 45, 10/ Leszczyński Dionizy, Bia-
ła [Podlaska], ul. Łomaska 9, 11/ Kappe Aleksander, Biała [Podlaska], ul. Ło-
maska 40, 12/ Turski Tomasz, Biała [Podlaska], ul. Sidorska 13, 13/ Gruszka

Mikołaj, Biała [Podlaska], ul. Łomaska 40, 14/ Płocin Józef, Biała [Podlaska], ul. Narutowicza 45, 15/ Lenczewski Cezary, Biała [Podlaska], ul. Samolotowa 2, 16/ Igielnik Noech, Biała [Podlaska], ul. Łomaska 8, 17/ Pejsach Welczer, Biała [Podlaska], ul. Łomaska 14, 18/ Bronikowski Stanisław, Biała [Podlaska], ul. Dokudowska 52, 19/ Michaluk Stefan, Biała [Podlaska], ul. Dokudowska 52, 20/ Garstka Stefan, Biała [Podlaska], ul. Łomaska 43, 21/ Wróbel Inta, Biała [Podlaska], ul. Grabanowska 23, 22/ Birenbaum Łana, Biała [Podlaska], ul. Narutowicza 20, 23/ Kac Szymon, Biała [Podlaska], ul. Grabanowska 23, 24/ Szuster Lejbko, Biała [Podlaska], ul. Grabanowska 23, 25/ Perelmuter Szejwa, Biała [Podlaska], ul. Grabanowska 28, 26/ Suszczyk Jankiel, Biała [Podlaska], ul. Janowska 6, 27/ Strycharz Zawel, Biała [Podlaska], ul. Narutowicza 32, 28/ Hoffer Josef, Biała [Podlaska], ul. Janowska 5, 29/ Rajz Rywka, Biała [Podlaska], ul. Sitnicka 1, 30/ Wajnsztejn Sura, Biała [Podlaska], ul. Wąska 15, 31/ Rozencwajg, Biała [Podlaska], ul. Brzeska 1, 32/ Kniźnik Chaim Josel, Biała [Podlaska], ul. Brzeska 7, 33/ Krupnik Jankiel, Biała [Podlaska], ul. Prosta 34, 34/ Koralin Abram, Biała [Podlaska], ul. Narutowicza 41, 35/ Połosecka Rywka, Biała [Podlaska], ul. Łazienna 5, 36/ Brawerman Abram Dawid, Biała [Podlaska], ul. Prosta 12, 37/ Sznur Berko, Biała [Podlaska], ul. Grabanowska 23, 38/ Sznur Abram, Biała [Podlaska], ul. Grabanowska 23, 39/ Zawadzki Aleksander, Biała [Podlaska], ul. Witorowska 100, 40/ Lemberger Szendla, Biała [Podlaska], ul. Janowska 19, 41/ Wajnberg Leja, Biała [Podlaska], ul. Grabanowska nr 9, 42/ Jankiel Stłoma, Biała [Podlaska], ul. Janowska 6, 43/ Pocztaruk Dyncze, Biała [Podlaska], ul. Sitnicka nr 25, 44/ Złotopióro Rywka, Biała [Podlaska], ul. Brzeska 12, 45/ Jurek Jan, Biała [Podlaska], ul. Sidorska.

W czasie rewizji u Szyszkowskiego Józefa znaleziono większą ilość literatury komunistycznej, co aż nadto świadczy, że był członkiem organizacji komunistycznej, a mianowicie: jeden biuletyn antytrockistowski, jeden okólnik sekretariatu „C[entralnego] K[omitetu] K[omunistycznej] P[artii] P[olski] 8 II 1929 r.”, jeden okólnik „Akcja wyborcza WZZK¹ z lut[ego] [19]29 r., jeden okólnik „Najbliższe Zadanie Partii w ruchu zawodowym”, dwa numery „Czerwonego Sztandaru” Nr 2, 11 egzemplarzy odezw „Mopru”² *Zamordowanie osobnika Polaka w defensywie policyjnej*, pilna odezwa Z[wiązku] M[łodzieży] K[omunistycznej] z lutego 1929 r., jedna odezwa CK

¹ Skrót nie rozszyfrowany.

² MOPR – Międzynarodowa Organizacja Pomocy Rewolucjonistom, organizacja społeczna założona w 1922 roku w Moskwie w celu niesienia pomocy komunistycznym więźniom politycznym i ich rodzinom, prowadząca także międzynarodowe kampanie protestacyjne. Posiadała 70 sekcji i około 14 milionów członków, do rozwiązania w 1947 r. podporządkowana była Międzynarodówce Komunistycznej. Przewodniczącymi organizacji byli: Julian Marchlewski 1922-1925; Clara Zetkin 1925-1927; Jelena Stasowa 1927-1937. W Polsce znana była jako „Czerwona Pomoc”, koordynowana i nadzorowana przez Komunistyczną Partię Polski. Rozwiązana w 1938 r.

KPP z lutego 1929 r., jedenaście odezw KPP, luty 1929 r. w sprawie dnia 8 marca „Dzień Kobiet”, trzy odezwy ZMK, luty 1929 r., siedem odezw ZMK z lutego 1929 r. w sprawie wojny, siedem odezw CK KPP z 2 III 1929 r., 9 bloczków kwestarskich na cele P[olskiej] P[artii] S[ocjalistycznej] – Lewicy, trzy legitymacje członkowskie lewicy, plik druków PPS – Lewicy, jedno pismo samopomocy chłopskiej oraz korespondencja PPS – Lewicy.

W związku z powyższym zostało zatrzymanych 45 osób, z tej liczby po przesłuchaniu 26 zostało zwolnionych. Pozostałe zaś, a mianowicie: 1/ Zawadzki Aleksander, prezes K[omitetu] D[zielnicowego] K[omunistycznej] P[artii] P[olskiej], 2/ Szyszkowski Józef, sekretarz i skarbnik KD KPP, 3/ Oksiuta Symeon, członek KD KPP, 4/ Szczygielski Sergiusz, członek KD KPP, 5/ Kappe Aleksander, technik komórki, 6/ Michaluk Stefan, przewodniczący 3-ciej komórki KPP, 7/ Turski Tomasz, członek KD KPP, 8/ Gruszka Mikołaj, prezes komórki KPP, 9/ Leszczyński Dionizy, członek komórki KPP, 10/ Dziewulski Marian, technik KD KPP, 11/ Stecki Marian, członek komórki KPP, 12/Jurek Jan, technik komórki KPP, 13/ Garstka Stefan, członek komórki KPP, 14/ Janicki Feliks, członek komórki KPP zostali przesłani do Pana Sędziego Śledczego na powiat bialski, który względem powyższych zastosował areszt. Działalność wywrotowa tym ostatnim udowodniona została na podstawie informacji konfidenacyjnych, obserwacji zewnętrznej prowadzonej przez poszczególnych funkcjonariuszy tut[ejszej] komendy oraz zeznań świadków, którzy stykali się z oskarżonymi, i byli należycie poinformowani odnośnie ich antypaństwowych wystąpień i [z] dowodami rzeczowymi. Jednocześnie z wyżej wymienionymi zatrzymani zostali: Kac Szymel, delegat ZMK, Połosecka Rywka, techniczka komórki, Hoffer Josef, członek ZMK, Welczer Pejsach, jako delegat i łącznik pomiędzy KD, a komórkami żydowskimi, Bankhalter Chaskiel, członek, którzy zostali przekazani Samodzielnemu Referatowi Inform[acyjnemu] celem skonfrontowania ich z innymi członkami organizacji komunistycznych, aresztowanymi w Białej Podlaskiej, w czasie ostatnio dokonanej likwidacji komórki wojskowej w 34 pp w Białej Podlaskiej. Zbiegłych i poszukiwanych nie ma.

Z uzyskanego w czasie likwidacji materiału wynika, że na terenie powiatu bialskiego zostały zlikwidowane KD KPP, ZMK i Koło MOPRU oraz uzupełniona została likwidacja wydziału wojskowego przy KD KPP.

Nadmieniam przy tym, iż z uzyskanego materiału dowodowego, zeznań świadków i oskarżonych sprawa przybiera szersze rozmiary, przy czym ujawniono nazwiska i działalność wywrotową kilkunastu innych osób, i co do dalszych likwidacji spodziewane są zarządzenia ze strony Sędziego Śledczego.

Ujawniony został również związek miejscowych działaczy komunistycznych z powiatami radzyńskim i konstantynowskim, a odnośne materiały przekazano władzom bezpieczeństwa wymienionych powiatów.

Z zeznań oskarżonych Welczera i Połoseckiej oraz rozpoznania fotografii ustalono tożsamość delegata Komitetu Centralnego KPP niejakiego Duchlińskiego, pseudonim „Jurek”, którego sprawą zajął się Sam[odzielny] Ref[erat] Inf[ormacyjny] przy D[owództwie] O[kręgu] K[orpusu] [nr] IX ze względu na jego działalność w wydziale wojskowym. Po ujęciu Duchlińskiego, i wyczerpaniu materiału [dowodowego] zostanie on przekazany władzom sądowym w Białej [Podlaskiej].

Z zeznań oskarżonych wynika również, że są pewne poszlaki, co do działalności Markowskiego Ludwika ze Swór, u którego przeprowadzona rewizja nie dała wyników, i Domańskiego Grzegorza z Dokudowa. Ze względu na to, że sprawa powyższej likwidacji wymaga większego rozpracowania i są widoki uzyskania b[ardzo] cennego materiału, prokurator S[ądu] O[kręgowego] w Białej [Podlaskiej] udał się osobiście do prokuratora S[ądu] A[pelacyjnego] w Warszawie celem uzyskania delegacji dla sędziego śledczego do spraw szczególnej wagi, któremu zostałyby powierzone prowadzenie śledztwa.

Również w związku z powyższą likwidacją, w porozumieniu z władzami wojskowymi DOK [nr IX] została przeprowadzona dalsza likwidacja jaczejki³ wojskowej, a mianowicie ustalono fakt pracy w jaczejce Welczera, Połoseckiej, Kaca i Hofera, którzy się do tego przyznali, i dokonano aresztowania zwolnionego z wojska niejakiego Stelnikowicza, który jako wybitniejszy działacz [komunistyczny] występował na tutejszym terenie pod przybranym nazwiskiem Tokarskiego.

Źródło: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Białej Podlaskiej, sygn. 281/II-1, k. 167-169.

3 Jaczejka – komórka partii komunistycznej.

Dokument 3

Akt oskarżenia za antypaństwową działalność komunistyczną w środowisku akademickim. Rok 1929

Akt oskarżenia przeciwko Aleksandrowi Prokofiewowi, lat 30, oskarżonemu z art[ykułu] 102 część I K[odeksu] K[arnego] (oskarżony – na wolności za deklaracją)

Około połowy czerwca 1928 roku komornik sądowy, Kazimierz Jaworski, udał się do Domu Akademickiego przy ul. Grójeckiej 39 w celu dokonania eksmisji u zamieszkałego w tymże domu studenta Aleksandra Prokofiewa. Komornikowi Jaworskiemu w trakcie czynności eksmisyjnych asystował posterunkowy Policji Państwowej, Wincenty Pakulski [strona] (20-a).

Jak widać z zeznań Jaworskiego i Pakulskiego [...], w czasie dokonywania spisu ruchomości Prokofiewa, który był nieobecny w mieszkaniu, posterunkowy Pakulski zauważył w walizce większą ilość odezw, i po zapoznaniu się z nimi doszedł do wniosku, że zawierają one treść antypaństwową. Na skutek tego poster[unkowy] Pakulski wyszedł z mieszkania, i udał się do telefonu w celu skomunikowania się z Urzędem Śledczym, aby wysłano właściwego urzędnika do przeprowadzenia rewizji. Delegowany st[arszy] wywiadowca Urzędu Śledczego, Józef Kuczyński (str[ona] 19), zeznał, iż dokonał w mieszkaniu Aleksandra Prokofiewa rewizji, która dała wynik pozytywny. Jak widać z protokołu oględzin (str[ony] 14-15), znalezione u Prokofiewa materiały zawierają między innymi co następuje:

1. Kartka białego papieru (16 x 8,5 cm) zawierająca cytaty z artykułu Zbigniewa Dyljina p.t. *Organizacje ideowo-polityczne w życiu akademickim* z „Jednodniówki Akademickiego Koła Łódzian w Warszawie”, Łódź, 23 grudnia 1927 r., która to cytata zawiera m.in. następujące zdanie: „Poza tym właściwie już za nawiasem istotnego życia akademickiego stoją organizacje komunistyczne: „Życie, organizacje Partii Komunistycznej z Czerniakowskim i Prokofiewem na czele!...”. Na drugiej stronie tejże kartki znajduje się napisana ołówkiem notatka o treści z zakresu etyki. Poniżej znajduje się podpis atramentem: „A. Prokofiew”.

2. Odezwa Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej p.t. „Towarzysze i Towarzyszki”. Treścią odezwy jest deklaracja stanowiska, jakie zajmuje Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej wobec święta 1 maja. Odezwa zawiera ustępy następujące: „Oto jest demonstracja nasza – walki klasowej. Ujrzycie dwa obozy – Pracy i Kapitału, dwie myśli, dwa sumienia. Odosobniony, ohydny w swej nagości, stanie świat kłamstwa, wyzysku, bezprawia. Zarysuje się linia brutalna przepaści. I ukaże się wizja – apoteoza walki, która trwa i jest nieunikniona”. „Oto zadrzeć muszą wreszcie kraty więzień, w których spętana targa się w więzach dusza ludzka. Niesiemy jej w dniu majowym światło nadziei, wiary w tryumf i zwycięstwo rewolucji”.
3. Odezwa Komitetu Generalnego Związku Młodzieży Socjalistycznej, Warszawa, 1 maja 1920 r. Odezwa ta zawiera ustęp następujący: „Z jednej strony – rewolucyjny, socjalistyczny proletariats z komendą zwycięstwa na ustach, z drugiej siłą inercji jeszcze idącą zwycięsko – mocą przyzwyczajenia przy życiu pozostająca ohyda dzisiejszego społeczeństwa. Do obozu walki wzywamy młodzież polską”.
4. Odezwa Zarządu Głównego Związku Polskiej Młodzieży Robotniczej „Siła” i Komitetu Centralnego Związku Polskiej Młodzieży Socjalistycznej, Warszawa, w kwietniu 1922 roku. Odezwa zatytułowana jest: „Towarzysze i Towarzyszki!” Treść odezwy charakteryzują następujące ustępy: „Międzynarodowy proletariats przypomina tym, którzy żyją z jego pracy, spychają go na dno nędzy i poniżenia, że zbliża się godzina porachunku. Coraz szersze masy robotnicze stają pod czerwonym sztandarem Socjalistycznej Rewolucji, rozumiejąc, że tylko nieubłagana walka, tylko obalenie panowania burżuazji może wyzwolić ludzkość z pęt kapitału. Czeką nas ciężka walka z klasowym uciskiem i wyzyskiem ze stęchłymi przesadami klerykalizmu i kołtuństwa, z ciemnotą młodych rzesz robotników. Nam, socjalistycznej młodzieży, dane jest w najbliższym czasie wziąć udział w tej bezpośredniej o Socjalizm walce. Wierzimy, że pod hasłem przygotowania się do ostatecznej rozprawy z kapitałem skupić będziemy w stanie cały proletariats. Nam przypadnie w udziale budownictwo Socjalistycznego ładu, tworzenia nowej społecznej gospodarki, nowej Proletariackiej kultury. Niech żyje międzynarodowa Rewolucja Socjalna! Niech żyje Socjalistyczna Republika Polska!”
5. Odezwa Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej „Życie Związku Akademickiej Młodzieży Chłopskiej „Pochodnia” i „Stowarzyszenia Akademickiej Młodzieży Chłopskiej, p.t. *Do ogółu niez-*

możnej młodzieży akademickiej! Niech żyje 1 Maja. W odezwie tej, wyżej wymienione organizacje występują przeciw rządowi Marszałka Piłsudskiego, z racji skrócenia okresu odroczeń służby wojskowej dla akademików. Między innymi, odezwa zawiera zwroty następujące: „W dniu 1 maja niezamozna młodzież akademicka będzie demonstrowała w jednym szeregu z proletariatem pod hasłem walki z próbami stabilizacji kapitalizmu kosztem mas pracujących, z rządem dyktatury faszystowskiej. Ciężary odbudowy gospodarki kapitalistycznej obarczają masy pracujące... przez wzrost zbrojeń, przez wzmożone przygotowania wojenne (podwyższenie pozycji budżetowych na cele wojenne do 1 miliona złotych), ciężary których ponoszą masy pracujące. Przygotowania wojenne rządu faszystowskiego godzą również w niezamozną młodzież akademicką. Co masy pracujące będą miały z tej nowej rzezi robotników, chłopów i inteligencji pracującej. Rząd faszystowski Piłsudskiego, rząd skartelizowanego przemysłu i obszarnictwa, jest tylko posłusznym narzędziem w ręku międzynarodowego imperializmu, przygotowującego wojnę przeciwko jednemu państwu robotniczo-chłopskiemu, przeciwko ZSRR. Wojna przeciwko ZSRR to nierozdzielna część międzynarodowego planu stabilizacji kapitalizmu, wojna ta ma dostarczyć kapitałowi nowy rynek zbytu i zdławić ognisko międzynarodowej rewolucji. Po to kapitał międzynarodowy udziela Polsce pożyczek, aby była ona bramą wypadową w wojnie przeciwko ZSRR. Wykonawcą tych planów międzynarodowego kapitału, leżących na linii interesów polskich obszarników i magnatów przemysłowych, jest rząd faszystowski Piłsudskiego. Masy pracujące Polski, a w tej liczbie i niezamozna młodzież akademicka na czele swych postulatów w demonstracji pierwszomajowej wysunę hasło: „Precz z wojną przeciwko ZSRR. Precz z dyktaturą faszystowską Piłsudskiego”, „Precz z faszystowskim rządem i sejmem! Niech żyje rząd robotniczo-chłopski! Precz z represjami policyjnymi! Precz z militaryzacją wyższych uczelni! Precz z wojną przeciwko ZSRR! Niech żyje wspólna walka inteligencji pracującej i ogółu mas pracujących przeciw dyktaturze faszystowskiej”.

6. Broszura p.t. *O dalsze drogi rozwoju Budownictwa Socjalistycznego*. Treścią broszury jest apologia polityki większości Komitetu Centralnego W[szechzwiązkowej] K[omunistycznej] P[artii] [bolszewików] wobec kampanii prowadzonej przez opozycję kierowaną przez Tro-

ckiego¹ i Zinowiewa². Broszura przedstawia w świetle korzystnym, operując danymi statystycznymi dobrodziejstwo rządów bolszewickich, dążących do wykazania, iż „Nop” (nowa opozycja) propaguje hasła polityczne i wysuwa program polityki wobec chłopów – w konsekwencji zgubny dla ustroju sowieckiego.

7. Odezwy w ilości sztuk dwieście dziewięćdziesiąt pięć (295), zatytułowane: „Akademy”, z datą 27 stycznia 1928 r., Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej „Życie”, Związku Akademickiej Młodzieży Socjalistycznej „Pochodnia” w firmie „Oazis”, [ul.] Nowolipie 22. Odezwa wzywa akademików do walki przeciwko rozporządzeniu rządu Marszałka Piłsudskiego z 13 stycznia 1928 r., które skróciło termin udzielania odroczeń służby wojskowej dla akademików do czasu ukończenia przez nich 23 roku życia. Odezwa zawiera ustęp następujący: „Tylko masowy protest, tylko zdecydowana postawa najszerzych mas akademickich może zmusić rząd do cofnięcia rozporządzenia z dnia 13 stycznia. Ogół zainteresowanych wzywamy do walki przeciw rozporządzeniu z dnia 13 I [19]28 [r.] i o udzielenie odroczeń wojskowych do 26. roku życia z przedłużeniem o jeden rok, o ile to jest ostatni rok studiów, o skrócenie czasu służby wojskowej do 6 miesięcy. Wszystkie organizacje socjalistyczne wzywamy do utworzenia bloku dla walki przeciw rozporządzeniu z dnia 13 I 1928 r.
8. Odezwy, w ilości sztuk dwieście siedemdziesiąt siedem (277), zatytułowane „Akademy”, wydane przez: Związek Niezależnej Młodzieży

¹ Lew Dawidowicz Trocki, właśc. Lejba Dawidowicz Bronsztejn (1879-1940) – rewolucjonista rosyjski, socjaldemokrata i komunista. Jeden z twórców i przywódców RFSRR i ZSRR. Przewodniczący Piotrogrodzkiej Rady Delegatów Robotniczych podczas rewolucji 1905 roku i Piotrogrodzkiej Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich po rewolucji lutowej i obaleniu caratu (1917 r.). Przewodniczący Komitetu Wojskowo-Rewolucyjnego przy Radzie Delegatów, kierował przejściem władzy przez bolszewików w Piotrogradzie (listopad 1917). Członek Komitetu Centralnego RKP(b) i WKP(b) (1917-1927), członek Biura Politycznego RKP(b) i WKP(b) (1919-1926). Komisarz ludowy spraw zagranicznych RFSRR (1917/1918), następnie komisarz ludowy spraw wojskowych i marynarki wojennej w rządzie RFSRR i ZSRR (1918-1925). Współtwórca i zwolennik teorii permanentnej rewolucji. Po śmierci Lenina od 1923 r. przywódca Lewicowej Opozycji w ZSRR, toczył spór z Józefem Stalinem o władzę w kraju i dalsze kierunki rozwoju ZSRR. W listopadzie 1927 usunięty z WKP(b) i z Kominternu, w styczniu 1928 zesłany do Ałma-Aty, w 1929 r. pozbawiony obywatelstwa ZSRR i deportowany z „kraju rad”. Przebywał na emigracji w Turcji, Francji, Norwegii i Meksyku, pozostając aktywnym krytykiem stalinizmu z pozycji marksistowskich. Założyciel, redaktor i autor „Biuletynu Opozycji” (1929-1940). W 1938 r. założył IV Międzynarodówkę; oparty na jego myśli politycznej trockizm stał się najpoważniejszym odłamek marksizmu krytycznym wobec ZSRR. Zamordowany na rozkaz Stalina przez Ramona Mercadera, agenta NKWD.

² Grigorij Jewsiejewicz Zinowiew, właśc. Owsiej-Gerszen Aronowicz Radomyslski, (1883-1936) – rosyjski socjaldemokrata i komunista, czołowy działacz ruchu bolszewickiego. Zastępca członka Komitetu Centralnego SDPRR (od 1907 r.), członek KC SDPRR(b) (1912-1917), członek KC RKP(b) i WKP(b) (1918-1927), zastępca członka Politbiura KC RKP(b) (1919-21), członek Biura (1921-1926), przewodniczący Komitetu Wykonawczego Piotrogrodzkiej Gubernialnej Rady Delegatów (1920-1926), przewodniczący Komitetu Wykonawczego Kominternu (1919-1926). Sądzony i stracony w pokazowym pierwszym procesie moskiewskim u progu wielkiego terroru w ZSRR.

- Socjalistycznej „Życie”, Organizację Młodzieży Socjalistycznej, Związek Akademickiej Młodzieży Socjalistycznej „Pochodnia”, Akademickie Koło Socjalistyczne „Jugend”, Stowarzyszenie Akademickie Młodzieży Chłopskiej. Treścią odezwy jest nawoływanie akademików do dalszej walki przeciw rozporządzeniu rządowemu z 13 I 1928 r. i skrócenie okresu odroczeń służby. Odezwa zawiera ustępy następujące: „Rząd Piłsudskiego pokazał szerokim masom akademickim swe prawdziwe, faszystowskie oblicze; „Systemów” represji rządu pomajowe pragną zdusić walkę niezamożnej młodzieży akademickiej przeciw zamachom na jej dostęp do wyższych uczelni. Represje wobec niezamożnej młodzieży akademickiej stanowią tylko jedno ogniwo w łańcuchu represji stosowanych przez rządy pomajowe wobec mas pracujących. Tylko majowy protest i strajk ogólnoakademicki mogą zmusić rząd do ustępstw nie słownych, lecz rzeczywistych. Precz z represjami policyjnymi! Niech żyje strajk ogólnoakademicki!”
9. Odezwy Bloku Socjalistycznego zatytułowane: *Do ogółu niezamożnej młodzieży akademickiej, Koledzy i Towarzysze!* w ilości sztuk sto jeden (101). Odezwy zawierają ustęp następujący: „Represje skierowane przeciwko niezamożnej młodzieży akademickiej, to tylko ogniwo w całym łańcuchu represji faszystowskich stosowanych przez rządy pomajowe w celu złamania wszelkiej walki mas pracujących przeciwko stałemu pogorszeniu warunków ich bytu. Ale niezamożna młodzież akademicka nie cofnie się przed żadnymi represjami i nie pozwoli złamać swej walki w obronie bytu i prawa do studiów. Ostatni wiec stwierdził, że nie petycje i memoriały, lecz tylko zdecydowana walka jest jedynym środkiem obrony interesów niezamożnej młodzieży akademickiej wobec rządu, który konsekwentnie i planowo przeprowadza atak na wszystkie zdobycze społeczne i polityczne klas pracujących, który idąc po linii interesów obszarnictwa ostatecznie likwiduje reformę rolną, który skazuje większość urzędników państwowych na powolne konanie. W stosunku do rządu, który łamie wszelką walkę mas pracujących, przeciw stałemu pogorszeniu warunków ich bytu przy pomocy faszystowskich arbitraży i represji, który rzuca ogromne sumy na coraz gwałtowniejsze przygotowania wojenne, który jest rządem dyktatury, przeprowadzającej politykę faszystowską – tylko strajk akademicki jako doniosły protest w obliczu najszerzych mas społecznych jest jedynym środkiem walki o całość żądań akademickich”.
10. Legitymacja członkowska Stowarzyszenia Wolnomyślicieli Polskich na imię i nazwisko Aleksandra Prokofiewa.

11. Legitymacja Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej o treści następującej: „Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej Legitymacja L.82, kol[ega] Prokofiew Aleksander”.

Zbadani w charakterze świadków koledzy Prokofiewa, studenci Uniwersytetu Warszawskiego, zeznali między innymi: Stefan Gołędzinowski, administrator kolonii akademickiej przy ul. Grójeckiej, stwierdził, iż Prokofiew zajmował się czynnie działalnością społeczną, a na terenie kolonii akademickiej prowadził robotę destrukcyjną, gdyż zorganizował samowolną „Radę Nadzorczą” kolonii wbrew obowiązującym regulaminom. Św[iadek] Gołędzinowski stwierdza również, iż słyszał o Prokofiewie opinię, iż jest on sympatykiem komunizmu.

Św[iadek] Władysław Ściborek zeznał, że jako wiceprezes Akademickiego Koła Łodzian należał do komitetu redakcyjnego „Jednodniówki” wydawanej przez tę organizację. Z tego tytułu otrzymał od Zbigniewa Dyljona artykuł, w którym Dyljon pisze, iż na czele organizacji komunistycznej młodzieży akademickiej stoi Prokofiew. Św[iadek] Ściborek pokazał tę „Jednodniówkę” Prokofiewowi, który oświadczył, że to jest nieprawda, i że przeciw redaktorowi odpowiedzialnemu wystąpi na drogę sądową. Jednakże Prokofiew do Sądu nie wystąpił, a autor artykułu, Dyljon zainteresowany przez komitet redakcyjny odpowiedział, że nie boi się sprawy sądowej, gdyż ma dowody i świadków, iż zamieszczona przezeń wzmianka o przynależności komunistycznej Prokofiewa jest prawdziwa. Również zbadany w charakterze świadka tenże Zbigniew Dyljon zeznał, iż działalność społeczną Prokofiewa zna dobrze z okresu studiów na Uniwersytecie, Wydział odezwy organizacji Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej „Życie” podpisane przez Aleksandra Prokofiewa. Nazwisko Prokofiewa figurowało również na listach kandydatów do Rady Nadzorczej Bratniej Pomocy Studentów Uniwersytetu Warszawskiego. Św[iadek] Dyljon wyjaśnił dalej, że jest autorem artykułu, w którym napisał, iż: „na czele organizacji komunistycznej wśród młodzieży uniwersyteckiej stoją Prokofiew i Czerniakowski”, i że nie ulegało wątpliwości, iż organizacja „Życie” jest komunistyczna.

Św[iadek] Władysław Kempfi prezes „Bratniej Pomocy” Studentów Uniwersytetu Warszawskiego zeznał, że Prokofiew należał do organizacji „Życie”, w imieniu tej organizacji występował na wiecach akademickich łącznie z Górskim, Wędrychowskim, Czerniakowskim, Cyglerem i Węgrowskim, Organizacja „Życie” w opinii młodzieży akademickiej uchodziła za [wybitnie] komunistyczną i Aleksander Prokofiew w kołach młodzieży akademickiej miał opinię komunisty. W dalszym ciągu św[iadek] Kempfi zaznaczył, że od dnia 26 lutego 1928 r. członkowie organizacji komunistycznych nie mogą [spotykać się w kolonii akademickiej].

Świadkowie Zbigniew Stypułkowski oraz Władysław Grzankowski złożyli zeznania o treści identycznej z poprzednimi [świadkami].

Zbadany w charakterze świadka Abram Gelberg, właściciel drukarni „Oasis” zeznał, iż w dniu 26 stycznia 1928 r. przyszedł do niego jakiś młody człowiek w studenckiej czapce Uniwersytetu Warszawskiego i zamówił druk ulotek w ilości 4000 egzemplarzy. Pod odezwy był podpis Stow[arzyszenie] Młodzieży „Życie” i „Jugend”. Następnie, w dniu 8 lutego ten sam student zamówił odezwę podpisaną przez Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej „Życie”, „Organizację Młodzieży Socjalistycznej”, Związek „Pochodnia”, Akademickie Koło „Jugend”, Stowarzyszenie Akademickiej Młodzieży Chłopskiej – z datą Warszawa 8 II 1928 r. Student ów zabrał kilkaset egzemplarzy tej odezwy i wyszedł, a resztę nakładu zabrała policja, gdyż odezwa uległa zajęciu przez Komisariat Rządu m[iasta] [stołecznego] Warszawy. Odezwa ta była znaleziona podczas rewizji u Prokofiewa w ilości 245 egzemplarzy i opisana jest w protokole oględzin pod p[ozycją] 8.

Abram Hersz Gedenkcettel, również właściciel drukarni „Powszechna” przy ul. Leszno 33, zbadany w charakterze świadka zeznał, iż odezwa podpisana przez „Blok Socjalistyczny” znaleziona podczas rewizji u Prokofiewa, opisana w protokole oględzin pod p[ozycją] 10 – została wydrukowana w jego drukarni. Odezwę zamówił jakiś młody człowiek, i wziął pierwsze 200 egzemplarzy. Resztę nakładu zabrała policja, gdyż odezwa była zajęta przez Komisariat Rządu [miasta stołecznego Warszawy].

Jak widać z pisma Ministerstwa Spraw Wewnętrznych D.II.P.B. 4892/29 dołączonego do akt niniejszej sprawy Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej „Życie” w Warszawie występował przeważnie na terenie szkół akademickich i prowadził akcję wyraźnie antypaństwową. Na skutek tego organy bezpieczeństwa przystąpiły do likwidacji tego stowarzyszenia i dwukrotnie przeprowadzono szereg rewizji i aresztowań.

Stowarzyszenie „Życie” nie było zalegalizowane ani przez Senat ani przez Ministerstwo W[yznań] R[eligijnych] i O[świecenia] P[ublicznego]. Prokofiew Aleksander – jak wynika dalej z przytoczonego pisma był członkiem Stowarzyszenia „Życie” i figuruje w kartotece Urzędu Śledczego m[iasta] [stołecznego] Warszawy jako zatrzymany dnia 13 VI 1928 roku pod zarzutem agitacji komunistycznej wśród młodzieży akademickiej. Zbadany w charakterze oskarżonego Aleksander Prokofiew, nie przyznał się do winy, iż do 13 czerwca 1928 r. był członkiem Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej „Życie”, które postawiło sobie za cel obalenie przemocą ustroju państwowego i społecznego w Polsce, i wyjaśnił, że do organizacji tej nigdy nie należał i nie należy, a odezwy, znalezione u niego podczas re-

wizji, nadesłano mu rzekomo dlatego, iż był znany w kolonii akademickiej jako energiczny działacz w sprawach akademickich.

Na zasadzie powyższych danych mieszkaniac m[iasta] st[ołecznego] Warszawy Aleksander Prokofiew, lat 30, syn Teodora, oskarżony jest o to, że: w okresie czasu do 13 czerwca 1928 r. brał udział w Komunistycznej Partii Polski z wiedzą, że zrzeszenie to zostało zawiązane w celu dokonania zamachu na ustalony przez Konstytucję ustrój Państwowy Polski, przy czym udział jego przejawiał się w przynależności do Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej „Życie”, który to Związek uległ rozwiązaniu za antypaństwowe wystąpienia oraz w posiadaniu znacznej ilości odezw, ulotek i broszur o treści komunistycznej. Przestępstwo to przewidziane jest w art[ykule] 102 cz. I KK, i na zasadzie art. 208 i 523 UPK³ podlega właściwości Sądu Okręgowego w Warszawie. Sporządzony w dniu 20 czerwca 1929 roku.

Podprokurator /-/ K. Guszkowski

Lista osób, podlegających wezwaniu na rozprawę główną:

Oskarżony:

Aleksander Prokofiew, Warszawa, ul. Grójecka 39, Kol[onia] Akad[emicka] p[okój] 402

Świadkowie:

1. Kazimierz Jaworski, ul. Leszno 73
2. Wincenty Pakulski, ul. Przeskok 2
3. Józef Kuczyński, ul. Bruhłowska 34 m. 2
4. Władysław Ściborek, ul. Grójecka 39, Kol[onia] Akad[emicka]
5. Zbigniew Dyljon [adres nieznany]
6. Władysław Kempfi, ul. Nowolipki 58
7. Zbigniew Stypułkowski, ul. Czackiego 12
8. Władysław Grzankowski, ul. Marszałkowska 91
9. Abram Gelberg, ul. Pawia 27
10. Abram-Hersz Gedenkcettel, ul. Graniczna 7
11. Edmund Kruger, Komisariat Rządu m[iasta] [stołecznego] Warszawy
12. Jan Bach – Radca Min[isterstwa] Spraw Wewnętrznych.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Sąd Okręgowy w Białej Podlaskiej, sygn. 1984, bp.

³ UPK – ustawa postępowania karnego.

Dokument 4

**Wyrok sądowy
na żołnierzach 9 Pułku Artylerii Lekkiej
z Garnizonu Biała Podlaska
za antypaństwową działalność komunistyczną.
Rok 1932**

Wyrok w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

Wojskowy Sąd Okręgowy Nr IX w Brześciu n/B, jako orzekający, po przeprowadzonej w dniu 30 listopada 1932 r., rozprawie głównej pod przewodnictwem ppłk. KS¹ Lisowskiego Konstantego, w obecności st. sierż. Mrozowskiego Jakuba, jako protokolanta, przy współudziale kpt. KS Bukietyńskiego Władysława, jako oskarżyciela, oraz adw[okata] Idzika Stanisława, adw[okata] Gordona Jana, obr[ońcy] wojsk[owego] Bartosika Aleksandra, obr[ońcy] wojsk[owego] Rappaporta Józefa i adw[okata] Mazurkiewicza Wilhelma – jako obrońców – w obecności: 1) kan. Hołoda Jana², 2) kpr. Chilimona Mikołaja, 3) bomb. Momota Romana, 4) bomb. rez. Stelmacha Józefa i 5) kan. Poliszuka Jana – odpowiadających z aresztu śledczego, jako oskarżonych na podstawie aktu oskarżenia Prokuratury przy Wojskowym Sądzie Okręgowym Nr IX w Brześciu n/B z dnia 21 X 1932 r. L.Pr. 1025/32/III.

O r z e k ł:

- 1) Oskarżony kanonier Hołod Jan z 9 P[ułku] A[rtylerii] L[ekkiej], urodzony 21 lipca 1909 r. w Rusiłach, gm[ina] Opole, pow[iatu] włodawskiego, woj[wództwo] Lubelskie, tamże przynależny, kawaler, syn Teodora i Melanii z Koladczuków, prawosławny, rolnik, w służbie wojsk[owej] od 3 III 1931 r., karany dyscyplinarnie;

1 KS – Korpus Oficerów Sądowych.

2 Jan Hołod już przed poborem do wojska znany był policji za przynależność do KPP, organizowanie komunistycznych masówek i demonstracji oraz czynny opór władzy i uderzenie policjanta, za co był karany sądownie trzymiesięcznym więzieniem. W wojsku posiadał złą opinię i był karany dyscyplinarnie za wystąpienia przeciwko podoficerom. J. Hołod był zagorzałym komunistą, którego żadne więzienie nie było w stanie zresocjalizować. W czasie II wojny św. kontynuował swoją „rewolucyjną” działalność – pod pseudonimem „Kirpiczny” dowodził 1 „batalionem” Gwardii Ludowej operującym m.in. w powiecie białskim. Zginął w zasadzce żandarmerii niemieckiej pod Ostrowem Lubelskim w nocy 6 stycznia 1944 r.

- 2) Oskarżony kapral słu[żby] cz[ynnej] Chilimon Mikołaj z 9 PAL, urodzony 18 maja 1909 r. w Kozyminie, gm[ina] Sobibór, pow[iatu] włodawskiego, woj[ewództwo] Lubelskie, tamże przynależny, prawosławny, kawaler, syn Stefana i Anny z Drozdów, rolnik, w służbie wojsk[owej] od 4 III 1931 r., karany dyscyplinarnie;
- 3) Oskarżony bombardier Momot Roman z 9 PAL, urodzony 1-go października 1909 r. w Kalińce gm[ina] Opole, pow[iatu] włodawskiego, woj[ewództwo] Lubelskie, tamże przynależny, prawosławny, kawaler, syn Filipa i Antoniny z Sołtanów, rolnik, w służbie wojsk[owej] od 3 III 1931 r., niekarany;
- 4) Oskarżony bombardier rezerwy Stelmach Józef z 9 PAL, urodzony 3 listopada 1905 r. w Uchninie gm[ina] Dębowa Kłoda, pow[iatu] włodawskiego, woj[ewództwo] Lubelskie, tamże przynależny, prawosławny, kawaler, syn Antoniego i Pelagii z Semeniuków, rolnik, w służbie wojskowej od 6 V 1930 do 12 IX 1931 r., karany dyscyplinarnie;
- 5) Oskarżony kanonier Poliszuk Jan z 9 PAL, urodzony 4 września 1909 r. w Wytycznie gm[ina] Wola Wereszczyńska, pow[iat] Włodawa, woj[ewództwo] Lubelskie, tamże przynależny, prawosławny, kawaler, syn Adama i Marianny z Sacharcuków, rolnik, w służbie wojsk[owej] od 3 III 1931 r., karany 3-miesięcznym więzieniem za dezercję przez Wojskowy Sąd Okr[ęgowy] Nr IX w Brześciu n/B/.

I. Winni są:

a to:

- I) Oskarżony kan. Hołód Jan i kpr. Chilimon Mikołaj – że w czasie swej służby wojskowej w 9 PAL w Białej Podlaskiej w 1931 r., i do miesiąca sierpnia 1932 r. należeli do organizacji komunistycznej, utworzonej przez kan. Hołoda w 9 PAL, która to organizacja miała na celu pozyskiwanie szeregowych tegoż pułku dla wspólnego z organizacją komunistyczną istniejącą wśród ludności cywilnej obalenia istniejącego w Polsce ustalonego konstytucją ustroju państwowego – a wprowadzenia ustroju radzieckiego, czym dopuścili się zbrodni buntu przeciw Władzy Zwierzchniej z art. 46 cz. I. k.k.w. i art. 102 cz. I. k.k. 03 – i za to zostają zasądzeni po myśli art. 102 cz. I. kk 03: kan. Hołód – na karę ciężkiego więzienia przez lat 8 (osiem), wydalenie z wojska po myśli art. 17 cz. I pkt. 2 kk³ i pozbawienie praw po myśli art. 28 i 30 kk 03, zaś kpr. Chilimon – na karę ciężkiego więzienia przez lat 6 (sześć), wydalenie z wojska po myśli art. 17 cz. I pkt. 2 kk³ i pozbawienie praw po myśli art. 28 i 30 kk 03.

³ kk^w – kodeks karny wykonawczy.

- II) Oskarżony kpr. Chilimon Mikołaj – że w marcu 1932 r., daty bliżej nieustalonej, rozpowszechniał wśród kanonierów 9 PAL odezwy partii komunistycznej, wzywające do obalenia istniejącego w państwie ustroju społecznego, a w szczególności jedną z takich odezw wręczył kan. Prylepie Teodorowi, jedną zaś pozostawił na stole podoficera służbowego 2 baterii 9 PAL – czym dopuścił się zbrodni rozruchu z art. 46 cz. I kkw i art. 129 cz. I pkt. 2 kk 03. – i za to zostaje zasądzony po myśli art. 129 cz. I wymiar kary 1-szy kk 03. – na karę ciężkiego więzienia przez lat 3 (trzy), wydalenie z wojska po myśli art. 17. cz. I pkt. 2 kkw, i pozbawienie praw po myśli art. 28 i 30 kk 03.
- III) Oskarżony kan. Hołod Jan, kpr. Chilimon Mikołaj – że, działając wspólnie i w porozumieniu, rozpowszechniali w lipcu 1932 r. wśród szeregowych 9 PAL, dnia bliżej nieustalonego, odezwy partii komunistycznej, wzywające do obalenia istniejącego w Polsce ustroju społecznego i wprowadzenia ustroju sowieckiego w ten sposób, że kan. Hołod wręczył odezwy powyższe kpr. Chilimonowi – celem rozpowszechniania – zaś kpr. Chilimon rozpowszechnił je, rozrzucając w koszarach – czym dopuścił się zbrodni rozruchu z art. 51 kk 03, art. 46 cz. I kkw i art. 129 cz. I pkt. 2 kk 03, i za to zostają zasądzeni po myśli art. 129 cz. I wymiar kary 1-szy kk 03 obaj – na karę ciężkiego więzienia po 3 (trzy) lata, wydalenie z wojska po myśli art. 17. cz. I pkt. 2 kkw, i pozbawienie praw po myśli art. 28 i 30 kk 03.
- IV) Oskarżony kan. Hołod Jan, bomb. Momot Roman i bomb. rez. Stelmach Józef, że dnia 1 sierpnia 1932 r., działając wspólnie i w porozumieniu, rozpowszechnili ulotki partii komunistycznej, wzywające robotników, chłopów i żołnierzy do uwolnienia z więzienia w Białej Podlaskiej drogą gwałtu więźniów politycznych w ten sposób, że powyższe odezwy wręczone przez kan. Hołoda dnia 31 lipca 1932 r. bomb. Momotowi i bomb. rez. Stelmachowi, ci ostatni w dniu 1 sierpnia 1932 roku rozrzucili w koszarach 9 PAL w Białej Podlaskiej – czym dopuścili się występku rozruchu z art. 51 i 129 cz. I pkt. 3 kk 03, i za to zostają zasądzeni po myśli art. 129 cz. I wymiar kary 2-gi kk 03; kan. Hołod – na karę więzienia zastępującego dom poprawy przez lat 3 (trzy) i pozbawienia praw po myśli art. 28 i 30 kk 03; bomb. Momot – na karę więzienia zastępującego dom poprawy przez lat 2 (dwa), degradację do stopnia kanoniera po myśli art. 19 cz. I pkt. 2 kkw, i pozbawienie praw po myśli art. 28 i 30 kk 03; zaś bomb. rez. Stelmach – przy zastosowaniu art. 53 pkt. 2 kk 03 cz. I – na karę więzienia przez jeden (1) rok i degradację do stopnia kanoniera po myśli art. 19 cz. II pkt. I kkw.
- V) Oskarżony kan. Hołod Jan – że w czasie swej służby wojskowej w 9 PAL w Białej Podlaskiej:

- a) w dniach bliżej nieustalonych w 1932 r. wygłaszał wśród kanonierów 9 PAL sądy podburzające do obalenia istniejącego w państwie ustroju społecznego i wprowadzenia ustroju radzieckiego, a mianowicie wobec kan. Prylepy Teodora i kan. Januszewskiego Bazylego wychwalał ustrój Rosji Sowieckiej, twierdząc, że żołnierze powinni dążyć do wprowadzenia takiego ustroju w Polsce – czym dopuścił się zbrodni rozruchu z art. 46 cz. I kkw i art. 130 cz. I pkt. 2 kk 03;
 - b) w dniach bliżej nieustalonych w 1931 i 1932 r. wygłaszał wśród szeregowych 9 PAL zapatrywania, że na wypadek wojny żołnierze wszyscy winni odmawiać walczenia „z towarzyszami po drugiej stronie”, psuć zamki w działach, przerywać druty telefoniczne, niszczyć broń i uciekać na drugą stronę do swoich towarzyszy” – czym dopuścił się zbrodni rozruchu z art. 46 cz. I kkw i art. 130 cz. I pkt. 1 kk 03 – i za to zostaje zasądzony w obydwu wypadkach po myśli art. 130 cz. I wymiar kary 1-szy kk 03 – na karę ciężkiego więzienia przez lat 3 (trzy), wydalenie z wojska po myśli art. 17 cz. I pkt. 2 kkw i pozbawienie praw po myśli art. 28 i 30 kk 03;
- VI) Oskarżony kan. Poliszuk Jan – że dnia 31 lipca 1932 r. przyjął od kan. Hołoda odezwy partii komunistycznej, wyżej w pkt. IV-tym opisane, celem przechowania i dalszego rozpowszechniania, których rozpowszechnianie jednak nie nastąpiło, czym dopuścił się wyst[ępku] rozruchu z art. 132 pkt. 2 kk 03 – i za to zostaje zasądzony po myśli art. 132 kk 03 – na karę twierdzy przez 6 (sześć) miesięcy.
- Po myśli art. 60 cz. I zd. 1 kk 03 ukarani zostali oskarżeni: kan. Hołod i kpr. Chilimon – jako kary ostatecznej – kary ciężkiego więzienia: Hołod – przez lat 8 (osiem), zaś Chilimon – przez lat 6 (sześć), z wydaleniem obu z wojska po myśli art. 17 cz. I pkt. 2 kkw i pozbawieniem praw po myśli art. 28 i 30 kk 03.
- Po myśli art. 54 kk 03 zalicza się oskarżonym na poczet orzeczonych kar na wolności poprzednie zaaresztowanie, a to: Hołodowi, Chilimonowi, Momotowi i Stelmachowi od dnia 18 sierpnia 1932 r., zaś Poliszukowi od dnia 23 sierpnia 1932 r.

II. Natomiast po myśli § 306 pkt. 4 uwpk 4 zostają uwolnieni:

- 1) Oskarżony bomb. Momot Roman – od oskarżenia o zbr[odnię] buntu przeciw Władzy Zwierzchniej z art. 46 cz. I kkw i art. 102 cz. I kk 03, popełnioną rzekomo przez to, że w czasie swej służby wojskowej w 9 PAL w Białej Podlaskiej w 1931 roku i do miesiąca sierpnia 1932 r. należał do organizacji komunistycznej, utworzonej przez kan. Hołoda w 9 PAL, któ-

⁴ UWPK – ustawa o wojskowym postępowaniu karnym.

ra to organizacja miała na celu pozyskiwanie szeregowych tegoż pułku dla wspólnego z organizacją komunistyczną, istniejącą wśród ludności cywilnej, obalenia istniejącego w Polsce, ustalonego konstytucją, ustroju państwowego, a wprowadzenia ustroju radzieckiego.

- 2) Oskarżony kan. Hołod Jan – od oskarżenia o zbr[odnię] buntu przeciw Władzy zwierzchniej z art. 46 cz. I kkw i art. 102 cz. III wyp. I kk 03, popełnioną rzekomo przez to, że w 1932 r. w dniach bliżej nieustalonych, nakłaniał kan. Prylepe Teodora i kan. Januszewskiego Bazylego do wstąpienia do utworzonej przez niego wśród szeregowych 9 PAL organizacji komunistycznej.

Powody

Ad część zasadzająca

Ad pkt. I wyroku ustalił Sąd następujący stan faktyczny:

Na podstawie zeznań świadków: kpt. Czechowskiego, por. Szartowskiego i por. Szczęsnego Sąd ustalił, że w 1931 r. istniała pośród szeregowych 9 PAL komórka komunistyczna, działalność której wyrażała się w periodycznym rozrzucaniu w koszarach odezw, ulotek i pism komunistycznych, w pozyskiwaniu dla pracy wywrotowej w wojsku szeregowych tego pułku, przeważnie narodowości białoruskiej, i wreszcie w dążeniu do utworzenia w pułku komunistycznego komitetu pułkowego, który by przejął władzę na wypadek przewrotu, czy też rozruchów komunistycznych. Ta organizacja komunistyczna działała w porozumieniu z organizacją komunistyczną, istniejącą w Białej Podlaskiej wśród ludności cywilnej, początkowo wspólnie z tegoż rodzaju komórką komunistyczną, istniejącą w 34 P[ułku] P[iechoty], zlikwidowaną na wiosnę 1931 roku. Celem tych organizacji, wedle zeznań tych świadków, jako też wedle treści rozpowszechnianych odezw i ulotek miało być obalenie istniejącego w Polsce, ustalonego konstytucją, ustroju państwowego.

W drodze dłuższych obserwacji szeregowych 9 PAL Samodzielny Referat Informacyjny D[owództwa] O[kręgu] K[orpusu] [nr] IX przez swych konfidentów ustalił, iż osk[arżony] kan. Hołod Jan styka się na mieście z osobami cywilnymi, karanymi, względnie podejrzanymi o działalność komunistyczną, był w kontakcie swego czasu ze strzelcami Piotrowskim i Adelsztajnem, zasądzonymi prawomocnym wyrokiem Wojskowego Sądu Okr[ęgowego] Nr IX z dnia 27 października 1931 r. za utworzenie komórki komunistycznej w 34 PP na karę ciężkiego więzienia, i że przy każdej sposobności w rozmowie z szeregowymi chwala ustrój sowiecki, gani wszystko co jest polskie i wyraźnie daje do zrozumienia tym szeregowym, że należy dążyć do obalenia istniejącego w Polsce ustroju państwowego.

W maju 1932 r. do ogn[iomistrza] Chakowskiego Zygmunta – szefa baterii – zgłosił się kan. Prylepa Teodor z młodszego rocznika i zameldował, że przed pobraniem go do wojska należał do partii komunistycznej, że gdy odjeżdżał do pułku, niejaki Demczuk Stefan, znany mu jako komunista, mówił mu, że w pułku jest „jaczejka” komunistyczna, należenie do której zalecał, mówiąc, że w sprawie tej należy porozumieć się z kanonierem 5 bat[erii] Hołodem Janem, a ten już wciągnie jego do pracy komunistycznej. Gdy Prylepa przybył do pułku i spotkał się z Hołodem, ten już, będąc poinformowany co do Prylepy przez owego Demczuka, od razu zaproponował mu przystąpienie do jednej z jaczejek komunistycznych pułku, które on, Hołód, tworzy tzw. systemem trójkowym. Nie dając konkretnej odpowiedzi Hołodowi, kan. Prylepa zameldował o powyższym ogn. Chakowskiemu, oświadczając, że chce zerwać z pracą komunistyczną i partią, i prosi o poradę, co ma czynić. Ogn. Chakowski, po porozumieniu się z Samodzielnym Referatem Informacyjnym, polecił Prylepie zgodzić się pozornie na propozycję Hołoda przystąpienia do jaczejki komunistycznej, udawać w dalszym ciągu komunistę, a o działaniu Hołoda, jego przemówieniach, itp. jako też o akcji komunistycznej innych szeregowych informować ogn. Chakowskiego, względnie oficera informacyjnego – por. Szczęsnego.

Przesłuchany w toku śledztwa, a następnie na rozprawie głównej świadek Prylepa, zaprzysiężony, zeznał, że postępując w myśl wskazówek, otrzymanych od ogn. Chakowskiego, w rozmowie z kan. Hołodem dowiedział się, że w pułku istnieje komórka komunistyczna, tworzona systemem trójkowym, że na czele tej komórki stoi kan. Hołód, że kan. Hołód zdradził się wobec niego, że już kilku zwerbował do tej komórki i ma na oku jeszcze więcej kandydatów, następnie, że tenże Hołód przy każdej sposobności przemawia do żołnierzy w sposób podburzający; wreszcie z końcem lipca kan. Hołód opowiedział kan. Prylepie, że w dniu 1 sierpnia zorganizuje rozrzucenie ulotek komunistycznych w koszarach i wzywał kan. Prylepę do współpracy. Następnie tenże Prylepa zeznał, że pewnego razu zetknął się w kuchni żołnierskiej z osk[arżonym] kpr. Chilimonem. Kpr. Chilimom, dowiedziawszy się, że Prylepa jest Białorusinem, zapytał go, jakie on książki czytywał w cywilu, a gdy Prylepa oświadczył, że czytywał książki i ulotki komunistyczne, kpr. Chilimon, zapytawszy jeszcze kan. Sozoniuka, czy rzeczywiście Prylepa jest „nasz” i upewniwszy się, że tak, odwołał Prylepę na stronę, doręczył mu jeden egzemplarz ulotki komunistycznej, wydawanej w formie gazety pod tytułem „Koszary”, i powiedział mu, że w pułku istnieją komórki komunistyczne, do których należy wstąpić i obiecał mu, jako członek tej komórki, wprowadzić go w grono członków. Poza tym Chilimon opowiadał Prylepie o komórkach i pracy wywrotowej w wojsku to samo, co Hołód i między innymi powiedział, że są takie komórki w 34 PP.

Przesłuchani bezpośrednio po zaaresztowaniu, oskarżeni Hołod i Chilimon przyznali się do należenia do komórki komunistycznej w 9 PAL i utrzymywania łączności z komórką komunistyczną cywilną w Białej Podlaskiej.

Przesłuchani w kilka dni później w Prokuraturze, Hołod i Chilimon już nie przyznali się do należenia do komórki komunistycznej, przy czym Hołod całkowicie odwołał swoje zeznanie w Referacie Informacyjnym, jako wymuszone rzekomym biciem, zaś Chilimon zeznał, że kilkakrotnie kan. Chasiuk, obecnie w rezerwie, i oskarżony kan. Hołod namawiali go do przystąpienia do komórki komunistycznej, zaznaczając w rozmowach, że sami do tej komórki należą, jednak on namowom tym nie uległ, do komórki nie wstąpił i udziału w pracy tej komórki nie brał. Identyczne zeznania obaj ci oskarżeni złożyli i w śledztwie. Na rozprawie głównej również nie przyznali się do winy, zeznając – Hołod jak w śledztwie, zaś Chilimon, całkowicie odwołując wszystkie swoje poprzednie zeznania, jako złożone, w Referacie Informacyjnym z obawy przed biciem, a w Prokuraturze i w śledztwie z obawy przed odesłaniem z powrotem do Referatu Informacyjnego. Wywiad policji co do obu tych oskarżonych wypadł wybitnie ujemnie. Obaj oskarżeni byli notowani w policji, jako podejrzani o należenie do organizacji komunistycznych, wzgl[ędnie] komunizujących, a nadto kan. Hołod był znany policji, jako organizator masówek komunistycznych demonstracji i za czynny opór policji w czasie jednych z tych demonstracji był karany sądownie 3-miesięcznym więzieniem.

Wreszcie przesłuchany w charakterze świadka kan. Januszewski zeznał, że kan. Hołod pewnego razu w 1932 r. namawiał go do przystąpienia do jacejki komunistycznej i, namawiając, zaznaczył, że sam jest on członkiem i sekretarzem tej jacejki.

Na podstawie przedstawionego stanu rzeczy Sąd nabrał przekonania, że oskarżeni Hołod i Chilimon bezwzględnie należeli do organizacji komunistycznej, powstałej z inicjatywy kan. Hołoda w 9 PAL, a celem tej organizacji, jak zresztą celem wszystkich organizacji komunistycznych, było dążenie do obalenia istniejącego w Polsce, ustalonego konstytucją, ustroju społecznego – i wobec tego uznał obu tych oskarżonych winnymi jak w tenorze wyroku.

Przy wymiarze kary Sąd uwzględnił, jako okoliczności obciążające, że obaj oskarżeni należeli do organizacji wywrotowej wojskowej w czasie swej czynnej służby wojskowej, a więc działalność ich była szczególnie szkodliwą i niebezpieczną dla Państwa, że obaj stali na czele tej organizacji, a w szczególności Hołod był jej organizatorem i kierownikiem, dążąc do skomunizowania pułku, że i przed służbą wojskową obaj posiadali jak najgorsze opinie, a nadto Hołod był już karany za opór władzy i uderzenie policjanta, jako też w wojsku posiadał opinię złą i był karany dyscyplinarnie za wystąpienia przeciwko oficerom. Co do kan. Hołoda Sąd nie przyjął żadnych okoliczności łagodzących, i w uwzględnieniu wyżej przytoczonych

okoliczności obciążających wymierzył mu najwyższą przewidzianą w ustawie karę. Odnosząc kan. Chilimona Sąd przyjął, jako okoliczności łagodzące, jego dobrą opinię służbową i niekaralność sądową, jednak w uwzględnieniu wyżej przytoczonych okoliczności obciążających jako też ze względu na to, że czynu dopuścił się będąc podoficerem i ciesząc się zaufaniem swych przełożonych, Sąd uważał, że karą odpowiadającą jego winie będzie kara 6-ciu lat ciężkiego więzienia.

Orzeczenie kar dodatkowych oparte na przepisach powołanych w tenorze wyroku

Ad. pkt. II i III/ wyroku

Na podstawie zeznań wyżej wymienionych oficerów informacyjnych, jako też kan. Prylepy, Sąd ustalił, że w marcu 1932 r. w koszarach 9 PAL w Białej Podlaskiej były rozrzucone niejednokrotnie rozmaite ulotki komunistyczne, wzywające do obalenia istniejącego w Polsce ustroju społecznego, a wprowadzenia radzieckiego. Jedna z takich ulotek pod tytułem „Koszary” została znaleziona na stole podoficera służbowego 2 bat[erii] 9 PAL i, jak to zeznał świadek st. ogn. Zalewski, ulotkę tę znalazł kan. Burczuk, obejmując służbę podoficera służbowego od osk[arżonego] kpr. Chilimona. Drugą taką ulotkę kpr. Chilimon, jak to zeznał kan. Prylepa, dał Prylepie celem przeczytania.

Tak w dochodzeniach prokuratorskich, jako też w śledztwie kpr. Chilimon przyznał fakt przyjęcia od kan. Hołoda paczki ulotek celem ich rozrzucenia w koszarach, jako też przyznał, że jedną z tych ulotek dał kan. Prylepie, twierdząc natomiast, że resztę tych ulotek, a więc cały plik, nie czytając, wrzucił do ustępu. Aczkolwiek osk[arżony] kpr. Chilimon na rozprawie głównej odwołał to swoje zeznanie, to jednak Sąd na podstawie naprowadzonych zeznań świadków, a przede wszystkim na podstawie zeznań kan. Prylepy, przed którym oskarżeni kan. Hołód i kpr. Chilimon, uważając go za komunistę, bynajmniej nie kryli się z tym, że przy każdej sposobności rozrzucają ulotki i rozpowszechniają je wśród szeregowych, przyszedł do przekonania, że tak zeznanie kan. Prylepy, jako też początkowe zeznanie oskarżonego kpr. Chilimona są dostatecznym dowodem winy oskarżonych w kierunkach przedstawionych w II-gim i III-cim punkcie wyroku, i uznał ich obu winnymi jak w tenorze tych punktów wyroku.

Przy wymiarze kary Sąd przyjął okoliczności łagodzące i obciążające odnośnie obu oskarżonych jak w powodach ad pkt. I/ wyroku.

Orzeczenie kar dodatkowych oparte na cytowanych w tenorze wyroku przepisach ustawy.

Ad. pkt. IV/ wyroku

Na podstawie zeznań cytowanych wyżej świadków, jako też na podstawie częściowego przyznania się do winy bomb. Momota i bomb. rez. Stelmacha Sąd ustalił, że w związku z dniem 1 sierpnia 1932 r. (dniem święta komunistycznego) organizacja komunistyczna w Białej Podlaskiej wydrukowała szereg ulotek, w których opisywano rzekome znęcanie się władz cywilnych nad więźniami politycznymi w więzieniu w Białej Podlaskiej i tolerowanie takiego stanu rzeczy przez miejscowego prokuratora cywilnego, i wzywano robotników, chłopów i żołnierzy do uwolnienia z więzienia w Białej Podlaskiej drogą gwałtu więźniów politycznych. Ulotki te [...] w dniu 1-go sierpnia rzeczywiście zostały rozrzucone na terenie koszar 9 PAL, a w szczególności znaleziono kilka sztuk w tzw. baterii rezerwistów. W toku dochodzeń w tej sprawie, a następnie na podstawie zeznań kan. Prylepy i por. Szczęsnego, złożonych na rozprawie głównej, ustalone zostało, iż dnia 31 lipca 1932 r. kan. Hołod otrzymał w mieście od osoby bliżej nieustalonej, należącej do organizacji komunistycznej, większą ilość tych ulotek, celem rozpowszechnienia. Jedną paczkę tych ulotek doręczył kan. Poliszukowi z poleceniem odniesienia do koszar i doręczenia kan. Prylepie, część zaś z tych ulotek doręczył będącym w tym dniu w miejskim kinie bomb. Momotowi i kan. Prylepie z poleceniem, aby kan. Prylepa część otrzymanych ulotek doręczył znów bomb. rez. Stelmachowi, celem rozrzużenia na sali rezerwistów, co też Prylepa i uczynił. Aczkolwiek kan. Hołod zaprzeczał, aby ulotki otrzymał i doręczył je wymienionym osobom, to jednak Sąd nie dał mu w tym kierunku wiary, i ze względu na zeznania kan. Prylepy i por. Szczęsnego, jako też ze względu na to, że oskarżeni Momot i Stelmach przyznali fakt otrzymania ulotek, a li tylko zaprzeczali, aby dalej je rozpowszechniali, twierdząc, że ulotki te natychmiast po przeczytaniu zniszczyli, czemu jednak przeczy fakt rozrzużenia ulotek w krytycznym czasie na terenie koszar, a w szczególności w koszarach baterii rezerwistów – przyjął za ustalone stan faktyczny jak w tenorze wyroku i uznał oskarżonych winnymi zbr[odni] rozruchu z art. 51 i 129 cz. I pkt. 3 kk 03.

Przy wymiarze kar Sąd co do kan. Hołoda nie przyjął żadnych okoliczności łagodzących, natomiast okoliczności obciążające jak w powodach ad pkt. I/ wyroku i wymierzył mu karę najwyższą, przewidzianą w ustawie, zaś co do bomb. Momota i bomb. rez. Stelmacha, przyjmując, jako okoliczność obciążającą, popełnienie przestępstwa w czasie służby wojskowej; jako okoliczności łagodzące przyjął Sąd ich poprzednią niekaralność i dobrą opinię służbową. Nadto co do bomb. rez. Stelmacha Sąd przyjął, że został on wciągnięty do czynu przestępnego przez osk[arżonego] kan. Hołoda, jako też, że okazję do popełnienia czynu przestępnego dostarczył mu poniekąd świadek kan. Prylepa – i z tych względów Sąd uznał za słuszne odnośnie tego oskarżonego zastosować złagodzenie kary po myśli art. 53 cz. I pkt. 3 kk 03.

Orzeczenie kar dodatkowych odnośnie oskarżonych Hołoda i Momota i degradacja oskarżonych Momota i Stelmacha oparte na cytowanych w tenorze wyroku przepisach.

Ad pkt. V-a i b/ wyroku

Na podstawie zeznań cytowanych wyżej świadków, jako też na podstawie zeznań świadka kan. Januszewskiego Bazylego i oskarżonego Poliszuka Jana ustalił, że oskarżony kan. Hołod, należąc do jacejki komunistycznej, utworzonej w 9 PAL w Białej Podlaskiej, stale podburzał szeregowych do obalenia istniejącego w państwie ustroju społecznego i wprowadzenia ustroju radzieckiego, wygłaszając wobec nich zapatrywania w sposób, opisany w tenorze w tej części wyroku, wobec czego Sąd go uznał winnym jak w tenorze wyroku, nie przyjmując przy wymiarze kary żadnych okoliczności łagodzących, zaś obciążające jak w powodach ad pkt. I/ wyroku.

Orzeczenie kar dodatkowych oparte na cytowanych w tenorze wyroku przepisach ustawy.

Ad pkt. VI/ wyroku

Stan faktyczny ustalił [Sąd] na podstawie zeznań świadków kan. Prylepy i kan. Wesołowskiego i przyznania się oskarżonego winnym jak w tenorze wyroku.

Przy wymiarze kary przyjął Sąd jako okoliczności obciążające – poprzednią karalność sądową i dyscyplinarną, zaś jako okoliczność łagodzącą szczere, połączone ze skruchą, przyznanie się do winy, szczere i zgodne z prawdą zeznania dotyczące innych współoskarżonych, które, zeznaniem Sądu, przemawiają za tym, że ten oskarżony ma szczerą chęć poprawy i zerwania raz na zawsze z działaczami wywrotowymi.

Wymierzenie kar ostatecznych kan. Hołodowi i kpr. Chilimonowi oparte na przepisie art. 60 cz. I zd. I zd. I kk 03.

Poprzednie zaareztowanie zaliczono wszystkim oskarżonym po myśli art. 54 kk 03.

Ad część uwalniającą

Ad pkt. 1/

Ponieważ przewód sądowy nie dostarczył materiału dowodowego w kierunku należenia bomb. Momota do organizacji komunistycznej, utworzonej przez kan. Hołoda w 9 PAL, jako też do jakiegokolwiek innej organizacji komunistycznej, albowiem udowodnione mu zostało jedynie jednorazowe przyjęcie ulotek komunistycznych od kan. Hołoda i następnie rozrzucenie ich na

teren koszar – Sąd uwolnił osk[arżonego] bomb. Momota od zarzutu, przedstawnego w pkt. I-szym aktu oskarżenia, dla braku dowodów winy.

Ad pkt. 2/

Uwolnienie kan. Hołoda Jana od oskarżenia o zbrodnię buntu przeciw Władzy Zwierzchniej z art. 46 cz. I kkw i art. 102 cz. III wyp. I kk 03, popełnioną rzekomo przez to, że w 1932 r., w dniach bliżej nieustalonych, nakłaniał kan. Prylepę Teodora i kan. Januszewskiego Bazylego do wstąpienia do utworzonej przez niego wśród szeregowych 9 PAL organizacji komunistycznej – nastąpiło z następujących powodów:

Sąd uznał za ustalony powyższy stan faktyczny na podstawie zeznań Prylepy i Januszewskiego, jednak Sąd nie podzielił w tym wypadku zapatrywania prawnego oskarżyciela publicznego, uważając, iż art. 102 cz. III wyp. I-szy kk 03 w danym wypadku nie może mieć co do kan. Hołoda zastosowania, albowiem przepis ten przewiduje usiłowanie zawiązania spisku przez osobę jeszcze do tego spisku nie należącą, a kan. Hołód przecież do organizacji komunistycznej już należał, i za to został uznany winnym i ukaranym jak w punkcie I-szym tenoru wyroku, jako też został ukarany w punkcie V-tym wyroku za wygłaszanie zapatrywań komunistycznych i sądów podburzających, a w szczególności za wygłaszanie tych przemówień wobec kan. Prylepy i Januszewskiego.

Protokolant
/-/ Mrozowski st. sierż.

Przewodniczący
/-/ Lisowski ppłk. KS

Pieczęć okrągła:
„Wojskowy Sąd Okręgowy Nr IX”

Wyrok ten jest prawomocny co do oskarżonych: bomb. rez. Stelmacha Józefa i kan. Poliszuka Jana.

Pieczęć okrągła
„Wojskowy Sąd Okręgowy Nr IX”

Przewodniczący:
/-/Lisowski ppłk. KS

Za zgodność:
Sekretarz Sądu
Dulek, porucznik

Źródło: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Najwyższy Sąd Wojskowy, sygn. 427/1/27, k. 6-19.

Dokument 5

**Wyrok sądowy na żołnierzach
Garnizonu Biała Podlaska
za antypaństwową działalność komunistyczną**

Wojskowy Sąd Okręgowy Nr IX
w Brześciu n/B
KO 139/29

**Wyrok
w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej**

Wojskowy Sąd Okręgowy Nr IX w Brześciu n/B., jako orzekający, po przeprowadzonej rozprawie głównej w dniach 7, 8 i 9 października 1929 roku, pod przewodnictwem Ppłk. KS Dr. Gizińskiego Tadeusza, w obecności chor[ążego] Grodowskiego Feliksa, jako protokolanta, przy współudziale kpt. KS Michny Michała, jako oskarżyciela, oraz adwokatów: Dr. Altena Marka, Dr. Arnszteina Stanisława, Rappaporta Józefa i kpt. KS Bartosika Aleksandra – jako obrońców, w obecności: 1/ kan[oniera] Liweranta Boima, 2/ szer[egowego] Blitmana Jankła, 3/ szer[egowego] Rechtmana Icka i 4/ szer[egowego] Olesiejuka Antoniego – odpowiadających z aresztu śledczego – jako oskarżonych na podstawie aktu oskarżenia Prokuratury przy Wojskowym Sądzie Okr[ęgowym] Nr IX w Brześciu n/B z dnia 29 VII 1929 roku L.Pr. 309/29/III/.

Orzekł:

- 1) Oskarżony kanonier 9 P[ułku] A[rtylerii] P[olowej] Liwerant Boim, syn Jankła-Icka i Chawy z Sawermanów, urodzony w Siedlcach dnia 30 XI 1906 r., przynależny do Siedlec, wyznania mojżeszowego, kawaler, piekarz z zawodu, w W[ojsku] P[olskim] od października 1927 roku, karany aresztem za samowolne oddalenie się;
- 2) Oskarżony szer[egowy] 34 PP Rechtman Icek, syn Judki i Perli z Sztajnbuchów, urodzony w 1905 r. w Kocku, przynależny tamże, wyznania mojżeszowego, kawaler, kamasznik z zawodu, karany dyscyplinarnie, w W[ojsku] P[olskim] od 1927 r.;

- 3) Oskarżony szer[egowy] 34 PP Blitman Jankiel, syn Mojecha-Majera i Estery-Jenty z Mogdałów, urodzony w Kocku w 1905 r., wyznania mojżeszowego, kamasznik z zawodu, w W[ojsku] P[olskim] od 20 X 1927 r., karany dwa razy dyscyplinarnie;
- 4) Oskarżony szer[egowy] 34 PP Olesiejuk Antoni, syn Grzegorza i Natalii z Pietruczuków, urodzony 11 VI 1906 r. w Żerocinie pow[iat] Radzyń [Podlaski], tamże przynależny, [wyznania] rzym[sko]-kat[olickiego], kawaler, stolarz-rolnik z zawodu, w W[ojsku] P[olskim] od 21 III 1928 roku, niekarany.

A. Winni są:

a to:

- I. Kan[onier] Boim Liwerant, szer[egowy] Icek Rechtman i szer[egowy] Jankiel-Lejba Blitman – w czasie swej służby czynnej wojskowej od października 1927 r., a szer[egowy] Antoni Olesiejuk od marca 1928 roku wszyscy czterej do lutego 1929 r. należeli do Komunistycznej Partii Polskiej [Polski – przyp. PB], i mając na celu obalenie istniejącego ustroju państwowego zorganizowali w Garnizonie Biała Podlaska jacejkę komunistyczną, utrzymując łączność z działającym w tymże duchu dzielnicowym komitetem Komunistycznej Partii Polskiej [Polski] w Białej Podlaskiej i wydziałem wojskowym Okręgowego Komitetu Komunistycznego Partii Polskiej [Polski] w Siedlcach, dla którego kan[onier] Liwerant starał się również o uzyskanie materiałów wybuchowych, czym dopuścił się zbrodni pospolitej zdrady głównej z art. 102 cz. 1 kk.
- II. szer[egowy] Icek Rechtman – że odczytywał szeregowym 34 PP z Białej Podlaskiej i w obrębie koszar 34 PP w czasie swojej czynnej służby wojskowej w tymże okresie czasu jak pod pkt. I otrzymywane od Chuny Tenenbauma w Białej Podlaskiej odezwy komunistyczne, podburzające przez wzywanie do utworzenia Polskiej Republiki Rad i do rewolucji socjalnej, do obalenia istniejącej formy rządu i istniejącego w Państwie ustroju społecznego, czym dopuścił się zbrodni pospolitej rozruchu z art. 128 i 129 cz. I, pkt. 2 kk.
- III. szer[egowy] Icek Rechtman i szer[egowy] Jankiel-Lejba Blitman – że działając wspólnie w ciągu 1928 r. w Białej Podlaskiej pod pozorem czytania legalnych gazet żargonowych rozpowszechniali wśród szeregowych Żydów 34 PP zapatrywania komunistyczne, podburzające do obalenia istniejącego ustroju społecznego, wzywając ich do walki z burżuazją i faszyzmem, i agitując przeciw istnieniu wojska i urzędów wojskowych, czym dopuścili się zbrodni pospolitej rozruchu z art. 51 i 130 cz. I pkt. 2 i 3 kkg.

- IV. szer[egowy] Antoni Olesiejuk – że podczas swej służby czynnej od marca 1928 r. do grudnia 1928 r. przechowywał w celu rozpowszechniania między szeregowymi tegoż pułku w warsztacie stolarskim odezwy Komunistycznej Partii Polskiej [Polski], wzywając do walki z burżuazją i dyktaturą faszystowską w państwie i z sejmem faszystowskim oraz do stworzenia Polskiej Republiki Rad, czym dopuścił się występku pospolitego rozruchu z art. 132 kk.
- V. szer[egowy] Icek Rechtman nadto w październiku 1928 r. dnia bliżej nie ustalono w Białej Podlaskiej:
- a) że gdy podoficer dyżurny 1 komp[anii] 34 PP kpr. Bolesław Juć dał rozkaz szer[egowemu] Cymermanowi Pejsachowi w tejże kompanii umycia się, i gdy szer[egowy] Cymerman w wykonaniu tego rozkazu zaczął się myć – wzywał go, aby się nie mył i odszedł do koszar, lecz szer[egowy] Cymerman wezwania tego nie usłuchał – czym dopuścił się wyst[ąpienia] wojsk[owego] przeciw obow[iązującej] subord[ynacji] wojskowej z art. 83 cz. I i II kkw łącznie z art. 76 i 78 kkw;
 - b) że gdy z tego powodu kpr. Juć Bolesław służbowo wkroczył i dał mu rozkaz wyjęcia rąk z kieszeni i przyjęcia postawy zasadniczej, a następnie udania się z nim do dowódcy kompanii – rozkazu tego nie wykonał, rąk z kieszeni nie wyjął, i na baczność nie stanął i odpowiedział mu: że nie pójdzie, czym dopuścił się wyst[ąpienia] wojsk[owego] przeciw obow[iązującej] subord[ynacji] wojskowej z art. 76 i 78 kkw.
 - c) że na rozkaz kpr. Jucia, aby wyjął ręce z kieszeni odezwał się: „co ja mam wyjąć przed tobą ręce z kieszeni, ja i przed swoim szefem nie wyjmę” – czym dopuścił się wyst[ąpienia] wojsk[owego] przeciw obow[iązującej] subord[ynacji] wojskowej z art. 75 cz. I. kkw. – i za to

Zasądzeni zostają:

a to:

- 1) Oskarżeni: Boim Liwerant, Icek Rechtman i Antoni Olesiejuk ad pkt. I/tenoru wyroku – po myśli art. 102 cz. I kk na karę ciężkiego więzienia przez 8 (osiem) lat, a po myśli art. 28 i 30 kk na utratę praw, zaś po myśli art. 17 pkt. 2 kkw na wydalenie z wojska. Oskarżony Jankiel-Lejba Blitman ad pkt. I/tenoru wyroku na karę ciężkiego więzienia przez lat 5 /pięć/ po myśli art. 102 cz. I kk, a po myśli art. 28 i 30 kk na utratę praw, zaś po myśli art. 17 pkt. 2 kkw na wydalenie z wojska;
- 2) Oskarżony Icek Rechtman ad pkt. II/tenoru wyroku – po myśli art. 129 cz. I wyp. 1 kk – na karę ciężkiego więzienia przez 4 (cztery) lata,

- a po myśli art. 28 i 30 kk na utratę praw, zaś po myśli art. 17 pkt. 2 kk na wydalenie z wojska;
- 3) Oskarżeni: Icek Rechtman i Jankiel-Lejba Blitman ad pkt. III/tenoru wyroku po myśli art. 130 cz. I wym. 1 kk – na karę ciężkiego więzienia po 4 (cztery) lata, a po myśli art. 28 i 30 kk na utratę praw, zaś po myśli art. 17 pkt. 2 kk na wydalenie z wojska;
- 4) Oskarżony Olesiejuk ad pkt. IV /tenoru wyroku art. 132 kk – na karę twierdzy przez 3 (trzy) lata.
- 5) Oskarżony Rechtman ad pkt. V-a/tenoru wyroku – po myśli art. 83 cz. II kk na karę więzienia przez 6 (sześć) miesięcy, ad pkt. V-b/tenoru wyroku – po myśli art. 78 kk na karę aresztu średniego przez dni 14 (czternaście), ad pkt. V-c/tenoru wyroku – po myśli art. 75 cz. I kk – na karę więzienia przez 2 (dwa) miesiące.

a zatem oskarżeni:

kan[onier] Boim Liwerant, szer[egowy] Icek Rechtman i szer[egowy] Antoni Olesiejuk odbędą przy zastosowaniu art. 60 kkog. karę ciężkiego więzienia przez lat 8 (osiem), zaś szer. Jankiel-Lejba Blitman karę ciężkiego więzienia przez lat 5 (pięć) – wszyscy oskarżeni przy zastosowaniu powyższego artykułu kk pozostają zasądzeni po myśli art. 28 i 30 kk na utratę praw, zaś po myśli art. 17 pkt. 2 kk na wydalenie z wojska.

Zarazem po myśli art. 54 kk wlicza się wszystkim czterem oskarżonym areszt śledczy od dnia 8 marca 1929 r. do dnia 9 października 1929 r.

B. Natomiast oskarżony szer[egowy] Jankiel-Lejba Blitman

zostaje uwolniony

po myśli par[agrafu] 306 pkt. 4 pkw od oskarżenia o zbr[odnię] pospolitego rozruchu z art. 51, 128 i 129 cz. I pkt. 2 kk popełnioną rzekomo w ten sposób, że działając wspólnie z szer[egowym] Ickiem Rechtmanem rozdawał i odczytywał szeregowym 34 PP w Białej Podlaskiej, i w obrębie koszar 34 PP rozrzucał w czasie swojej czynnej służby wojskowej w tymże okresie czasu jak pod I/ tenoru wyroku, otrzymane od Chuny Tenenbauma w Białej Podlaskiej odezwę komunistyczne podburzające przez wzywanie do utworzenia Polskiej Republiki Rad i do rewolucji socjalnej, do obalenia istniejącej formy rządu i istniejącego w państwie ustroju społecznego.

Powody

Oskarżeni w roku 1927 od października odbywali służbę wojskową, mianowicie: Liwerant odbywał swą powinność wojskową od października 1927 r. w 9 P[ułku] A[rtylerii] P[olowej] w Białej Podlaskiej, jako kanonier, zaś Rechtman i Blitman w 34 PP, również w Białej Podlaskiej. Natomiast oskarżony Olesiejuk odbywał służbę wojskową od marca 1928 r. w 34 PP w Białej Podlaskiej. Wszyscy oskarżeni bez przerwy pełnili służbę aż do chwili aresztowania.

Akt oskarżenia zarzuca przede wszystkim czterem oskarżonym, że stworzyli na terenie Białej Podlaskiej w garnizonie jacejkę komunistyczną, zmierzającą do obalenia istniejącego ustroju w Państwie Polskim, a następnie zarzuca akt oskarżenia szeregowcom Ickowi Rechtmanowi i Jankielowi Blitmanowi, że działając wspólnie agitowali wśród szeregowych 34 PP, w duchu komunistycznym, odczytując im broszury komunistyczne, które podburzały do rewolucji i do obalenia istniejącej formy rządu. W dalszym ciągu zarzuca akt oskarżenia Rechtmanowi i Blitmanowi, że pod pozorem czytania legalnych gazet żargonowych [żydowskich – przyp. PB], rozpowszechniali wśród szeregowych zapatrywania komunistyczne i agitowali w ten sposób przeciw wojsku i urządzeniom wojskowym, jako też przeciw istniejącemu ustrojowi społecznemu. Wreszcie zarzuca akt oskarżenia szereg[owemu] Olesiejukowi, że przechowywał w pułku w warsztacie stolarskim, gdzie pracował, odezwy komunistyczne treści już powyżej naprowadzonej w celu rozpowszechniania ich między szeregowymi.

Przed wszystkim należy skrupulatnie zastanowić się nad obroną oskarżonych i sposobem tej obrony, która jest zupełnie nierówną i sprzeczną ze sobą, bo oskarżeni przeważnie inaczej bronią się w śledztwie, a inaczej przy rozprawie, a wreszcie jeszcze inaczej u Prokuratora wojskowego w dochodzeniach administracyjnych.

Oskarżony Liwerant w czasie rozprawy zaprzeczał w ogóle wszystkiemu. Przeczy, by w ogóle należał kiedykolwiek do jakiejś organizacji komunistycznej tak przed służbą wojskową, jak i w czasie służby wojskowej i zaprzecza zwłaszcza, by miał jakiegokolwiek ściślejsze znajomości z przedstawicielami partii komunistycznej, jak np. z Sukiennikiem, Chuną Tenenbaumem, Lewkiem Nudelmanem, i aby otrzymywał od nich jakiś materiał komunistyczny w postaci komunistycznych czasopism, względnie jakiegokolwiek informacje lub też aby im dostarczał na ich żądanie materiał wybuchowy lub też książeczki wojskowe na jakiś cel jemu bliżej nieznany. Przyznaje jednak Liwerant już w śledztwie, że wprawdzie pod dyktandem Rozenkera (świadka) pisał list do Sukiennika do Siedlec, w którym donosił Sukiennikowi, że posyła mu farby (tj. proch) i lont (tj. knot), a równo-

cznie, że Rozenker, który był towarzyszem jego służby wojskowej, bo był z nim w tym samym pułku, objaśniał go, że w paczce tej znajduje się proch i lont – i właśnie dlatego trzeba w liście pisać tylko o farbach i o knocie, bo tak będzie bezpieczniej, gdyż Rozenker jest malarzem, więc taki list nie wzbudzi podejrzenia. Przyznaje dalej Liwerant, że Rozenker ów list i paczkę z materiałem wybuchowym miał oddać Sukiennikowi ze wskazówką Jankiela Aszera, który miał zaprowadzić Rozenkera do Sukiennika, i nie zaprzecza w dalszym ciągu w śledztwie Liwerant, a nawet stwierdza, że Rozenker, udawszy się do Siedlec w lecie 1928 r. z tą paczką i listem, nie zastał Sukiennika, a tylko Jankiela Aszera, który objaśnił go, że Sukiennika nie ma na razie, i wobec tego Rozenker przywiózł paczkę i list z powrotem oskarżonemu, który będąc na Izbie Chorych nie miał gdzie materiału tego przechować, i dopiero w parę dni potem zabrał ten materiał wybuchowy od Rozenkera. Nosił go parę dni przy sobie w kieszeni, a wreszcie umieścił go u swojego wuja Zalmana Liweranta w kuferku, gdzie miał swoje prywatne rzeczy i nikogo z rodziny w tę sprawę nie wtajemniczył.

W kilka dni potem bez przepustki i pozwolenia udał się do Siedlec, i tam zapytał go Sukiennik, co to był za człowiek z listem i paczką do niego. Wtedy objaśnił Sukiennika, że to był Rozenker z materiałem wybuchowym. Sukiennik prosił o materiał wybuchowy, a nadto prosił, by mu się wystarczyło o książeczki wojskowe, po które on, tj. Sukiennik przyśle do Białej Podlaskiej człowieka z hasłem, że ten człowiek jest „od Leona”, i wtedy oskarżony Liwerant będzie mógł spokojnie te książeczki i materiał wybuchowy wręczyć owemu człowiekowi. Wróciwszy do Siedlec, przyznaje dalej Liwerant, prosił Rozenkera, by mu wystarczyło o takie książeczki wojskowe, a Rozenker życzenie to spełnił, i na drugi dzień dwie książeczki wojskowe Liwerantowi dostarczył. W dwa tygodnie później, a było to wedle zeznań Liweranta złożonych w śledztwie (w dniu 30 kwietnia 1929 r.) przyszedł do oskarżonego Liweranta do koszar jakiś człowiek cywilny, katolik, który wywołał go z sali baterijnej i oświadczywszy, że jest „od Leona” prosił o wydanie rzeczy dla Sukiennika. Wówczas oskarżony umówił się z owym człowiekiem „od Leona”, że będzie go czekał w mieście na ulicy Brzeskiej, a sam udał się do mieszkania swego wuja Zalmana Liweranta, zabrał stamtąd z kuferka proch i lont, i następnie ten materiał wybuchowy i owe książeczki wojskowe wręczył owemu człowiekowi „od Leona”.

Oskarżony broni się dalej w śledztwie, że już z Sukiennikiem więcej nie miał żadnej styczności, i nie wie, na co był Sukiennikowi potrzebny materiał wybuchowy i książeczki wojskowe. Przyznaje dalej oskarżony w śledztwie, że już przed służbą wojskową znał się z Sukiennikiem, że Sukiennik dostarczał mu odezwy komunistyczne celem rozpowszechnienia ich między robotnikami. Przyznaje dalej Liwerant w śledztwie, że gdy miał już zgłosić

się do służby wojskowej w październiku 1927 r., to spotkał go Sukiennik na ulicy w Siedlcach, zaprosił go do cukierni, obiecał, że będzie mu pomagał w wojsku finansowo, że przyjedzie do niego do Białej Podlaskiej, da mu adresy osób, do których będzie mógł chodzić, czytać tam gazety i broszury. Sukiennik jednak swego przyrzeczenia nie dotrzymał, a dopiero w 4-yim miesiącu służby oskarżonego przysłał Sukiennik do Białej Podlaskiej jakiegoś człowieka z kartką, który donosił Liwerantowi, że sam nie może przyjechać, atoli z owym „człowiekiem” może Liwerant otwarcie rozmawiać. „Człowiek” ten zaczął wypytywać oskarżonego, jak mu się w wojsku powodzi i oświadczył mu, że gdyby był maltretowany przez przełożonych – to ma o tym napisać do Sukiennika, a on postara się, aby te fakty były w gazetach opisane. Ta obrona oskarżonego złożona w śledztwie w dniu 30 kwietnia b[iejącego] r[oku] idzie po jednej linii z zeznaniami oskarżonego, które złożył w dochodzeniach prokuratorskich. Podczas rozprawy oskarżony zmienia zupełnie swoje zeznania i temu wszystkiemu przeczy i twierdzi, że i w śledztwie i u prokuratora wojskowego zeznawał tak, dlatego, ponieważ przesłuchiowano go również w międzyczasie w Oddziale Informacyjnym w Sztabie D[owództwa] O[kręgu] K[orpusu] Nr IX, gdzie go bito, i skutkiem tego oskarżony był przestraszony, zgnębiony i dlatego już potem automatycznie te swoje zeznania złożone w Oddz[iale] Inform[acyjnym] powtarzał, bo bał się bicia. Twierdzi jednak oskarżony, że ostatni raz w Oddz[iale] Informacyjnym bity był w nocy 22 marca b[iejącego] r[oku].

Oskarżony Rechtman zaprzecza przy rozprawie w zupełności, ażeby kiedykolwiek tak przed służbą wojskową, jak w czasie służby wojskowej, należał do związków komunistycznych i zaprzecza, aby w Garnizonie Biała Podlaska tworzył jacejkę komunistyczną, aby agitował wśród żołnierzy w pułku, odczytywał im pisma komunistyczne, i aby to robił z oskarżonym Blitmanem. Zaprzecza dalej, by otrzymywał od Chuny Tenenbauma jakiegokolwiek komunistyczne broszury, względnie komunistyczne pisma, i aby wręczał je Rozenkerowi. Zaprzecza dalej oskarżony przy rozprawie, by w ogóle miał jakieś stosunki z przedstawicielami partii komunistycznych, ale przyznaje, że pisał do Warszawy list (folio XXVIII i XXIX) do towarzysza Lewet. Zaprzecza, by znał się z Liwerantem, i aby spotkał się z nim w cukierni w Białej Podlaskiej. Z Chuną Tenenbaumem znał się, atoli w jego towarzystwie wcale nie przebywał. Również mało znał Olesiejuka. Przyznaje oskarżony przy rozprawie, że list folio XX-1 był do niego pisany, lecz nie wie, kto go napisał. Przyznaje, że należał do związku kamaszników w Kocku przed służbą wojskową, atoli związek ten nie był komunistyczny. Oskarżony Rechtman, który przy rozprawie tak wszystkiemu zaprzeczał, inaczej bronił [się] jednak w śledztwie, a jeszcze inaczej u prokuratora wojskowego. Oto przesłuchany w śledztwie w dniu 2 maja b[iejącego] r[oku] zeznał

jednak oskarżony, że listy folio XXVIII i XXIX pisał do Guci Lewet do Warszawy. Przyznał dalej Rechtman w śledztwie, że na prośbę szer[egowego] Rozenkera napisał do Warszawy dwa listy, t.j. jeden do Guci Lewet, a drugi do Skarbnika, i odczytane mu fotografie tych listów przy rozprawie są właśnie te same, jakie pisał. Twierdzi oskarżony w śledztwie, że osoby te znał z Kocka, atoli nie znał ich poglądów politycznych. Przyznał dalej Rechtman w śledztwie, że na usilne prośby szer[egowego] Rozenkera, by mu dostarczył odezwy komunistyczne – istotnie poprosił Chunę Tenenbauma o odezwy komunistyczne, które tylko raz wręczył Rozenkerowi. Odezwy te były pisane w języku polskim, atoli oskarżony sam tych odezw nie czytał, a do Chuny Tenenbauma dlatego się zwrócił z prośbą, aby mu dał odezwy komunistyczne, ponieważ oskarżony nikogo więcej nie znał w Białej Podlaskiej. Przyznał dalej oskarżony Rechtman tak w śledztwie, jak i w przesłuchaniu administracyjnym u prokuratora wojskowego, że był sympatykiem partii komunistycznej, jakkolwiek do niej nie należał. Przyznał dalej Rechtman w dochodzeniach prokuratorskich, że po rozpoczęciu służby wojskowej w Białej Podlaskiej nawiązał bliższe stosunki z Chuną Tenenbaumem, gdzie również zachodził i osk[arżony] Blitman, atoli nie prowadzono rozmów na temat polityczny. Przyznał dalej w dochodzeniach prokuratorskich Rechtman, że pozostając w zażyłych stosunkach z Blitmanem zapoznał go z Chuną Tenenbaumem, i obaj często tam chodzili. Również przyznał oskarżony w dochodzeniach prokuratorskich, że na prośbę Rozenkera wystarał się u Chuny Tenenbauma o jedną odezwę komunistyczną i wręczył ją Rozenkerowi. Oskarżony Rechtman zaprzeczył tym wszystkim faktom przy rozprawie, jak już powyżej naprowadzono, i broni się, że dlatego tak w śledztwie i u prokuratora wojskowego zeznawał, ponieważ był bity w czasie przesłuchań w Oddz[iale] Informacyjnym, i dlatego zgnębiony obawiał się dalej bicia, i automatycznie powtarzał swoje dawne zeznania złożone w Oddz[iale] Informacyjnym, a gdy był słuchany przez Sędziego Śledczego mjr. KS Danyś – to nawet nie wiedział, że to jest przesłuchanie u Sędziego Śledczego.

Oskarżony Blitman zaprzecza w zupełności przy rozprawie, ażeby kiedykolwiek należał do jakichś związków komunistycznych, a zwłaszcza w wojsku. Z Chuną Tenenbaumem znał się, ale rozmawiał z nim tylko o pannach, żadnych odezw komunistycznych nigdy w życiu nie miał, i nieświadomym mu było, że Rechtman ma przekonania komunistyczne. Zaprzecza, aby uprawiał jakąś agitację komunistyczną wśród żołnierzy 34 PP, aby wygłaszał jakieś mowy komunistyczne, i rozszerzał odezwy komunistyczne wśród żołnierzy. Inaczej nieco broni się w śledztwie podczas przesłuchania w dniu 1 maja b[ieżącego] r[oku], bo przyznaje, że wiadomym mu było, że Rechtman pod względem politycznym ma przekonania komunistyczne, i że nawet był przewodniczącym Związku Pracowników Skórnych przed służbą

wojskową, który to Związek Pracowników Skórnych w Kocku uważany był co do zapatrywań politycznych jako związek komunistyczny. Tak w śledztwie, jak i przy rozprawie oskarżony zeznaje, że przed służbą wojskową był skautem żydowskim, i wobec tego nie mógł należeć do żadnych związków komunistycznych i nie był komunistą. Obaj oskarżeni, tak Rechtman, jak i Blitman przyznają, że w czasie służby wojskowej kupowali legalne gazety żydowskie, na które składali się i inni towarzysze broni wyznania mojżeszowego, gazety te kupowali i odczytywali w koszarach, jak np. gazetę „Hajnt” wśród żołnierzy wyznania mojżeszowego.

Oskarżony Olesiejuk, który zeznania swoje przy rozprawie składa w tonie tak aroganckim, że skutkiem tego został upomniany przez Przewodniczącego zaprzecza przy rozprawie, by kiedykolwiek zajmował się w ogóle polityką, bo nawet nie wie, co to jest „polityka”. Do jaczeyki komunistycznej nie należał, nigdy nie opowiadał, że w jego wiosce jest syn kowala, który jest komunistą i dobrze mu się powodzi, a nic nie robi. Z Rechtmanem i Blitmanem nie utrzymywał żadnych stosunków, ani też z Liwerantem i nie wiadomo mu, w jaki sposób znalazły się u niego w płaszczu po zabawie w Żerocinie jakieś partyjne odezwę, bo nawet nie wie, co to jest komunizm. Oskarżony broni [się], że na zabawie w Żerocinie był pijany i skutkiem tego położył się nawet w nocy spać i odpocząwszy nieco ubrał płaszcz i wrócił do pułku, do swego warsztatu do stolarni. Wyjmując z kieszeni płaszcza jedzenie, które sobie zabrał na zabawie, zauważył również w kieszeni płaszcza jakieś pisma, zrozumiał, że to są pisma partyjne i wrzucił je pod warsztat. Zaprzecza, aby to były takie pisma, jakie mu okazano podczas rozprawy (fol. XLV i fol. XLVI), a jeżeli na tych odezwach, przesłuchany w Odz[iale] Informacyjnym, złożył swój podpis – to tylko na rozkaz porucznika, który go przesłuchiwał. Oskarżony nie wie, skąd się w kieszeni jego płaszcza wzięły owe pisma partyjne. Przyznaje jednak oskarżony, że gdy wrócił do swego warsztatu, t.j. do stolarni i miał zamiar spożywać przekąski, które sobie przyniósł z Żerocina – to wszedł Rozenker, który podjął owe rzucone pod warsztat pisma partyjne i chciał je czytać, jednakowoż oskarżony wyrwał mu te pisma i wrzucił do pieca w ogień, a uczynił to dlatego, „bo po co ma ktoś czytać pisma partyjne, a potem opowiadać”. Tych papierów partyjnych było wedle zeznań oskarżonego około 8 sztuk i oskarżony w chwili, gdy Rozenker podejmował owe pisma partyjne wyrwał mu je z rąk, i wrzucił do pieca. Były to pisma bite na maszynie, oskarżony wszystkie je wrzucił do pieca, i Rozenker nie mógł z tych pism nic zabrać. Zaprzecza oskarżony, by wyraził się kiedykolwiek wobec swego towarzysza broni szer[egowego] Hajko, że gdyby wiadano, kto on jest – to by go natychmiast aresztowano.

Odmienne broni się jednak oskarżony w śledztwie podczas przesłuchania w dniu 1 maja b[ieżącego] r[oku], albowiem przyznaje, że w płaszczu

były właśnie takie ulotki komunistyczne, jak fol. XLV, na których złożył swój podpis i broni się, że te ulotki musiał mu ktoś na zabawie podrzucić. Oskarżony wiedział, że są to ulotki komunistyczne, i oskarżony zeznał w śledztwie, że przypuszczalnie Rozenker musiał nieznacznie wyciągnąć z ogólnej paczki owe ulotki komunistyczne, które mu w śledztwie okazano; zaprzecza wreszcie oskarżony Olesiejuk, by w więzieniu wobec aresztanta Paški robił jakieś wyznania i przyznał się, że należał do partii komunistycznej, i że działał razem z Rechtmanem, że wysyłany był przez organizację komunistyczną do Warszawy, i że dobrze byłoby wysadzić jakąś prochownię wojskową, bo komuniści dobrze by za to zapłacili.

Tak przedstawia się obrona wszystkich czterech oskarżonych, odmienia przy rozprawie, aniżeli w śledztwie, przy czym dodać należy, że oskarżony Olesiejuk, broniąc się przy rozprawie, zaprzeczył by w śledztwie inaczej zeznawał, twierdząc, że sędzia śledczy przepisał tylko w śledztwie jakiś protokół, a nie protokołował jego depozycji.

Na podstawie materiału dowodowego w toku postępowania dowodowego ustalono następujący stan faktyczny:

Oskarżeni wszyscy czterej, odbywając swą służbę wojskową, stali w kontakcie z wybitnymi przedstawicielami partii komunistycznej na terenie Białej Podlaskiej i Siedlec. Oto oskarżeni: Liwerant, Rechtman i Blitman, stoją w ścisłym związku z Chuną Tennenbaumen, [Lewkiem] Nudelmanem, Bankalterem, Gutgoldem, Hofferem, Sukiennikiem, a nadto nawet z Warszawą mają stosunki nawiązane, bo idą listy Rechtmana do Guci Lewet i Skarbnika do Warszawy, a osoby te należą do partii komunistycznej. Źródłem, gdzie się znajdują i skąd się czerpie odezwy komunistyczne, które znajdują się w aktach tak w języku żydowskim, jak i w języku polskim jest dom Chuni Tennenbauma, który dostarcza odezwy komunistyczne Rechtmanowi, a ten rozpowszechnia je dalej. Oskarżeni Liwerant, Rechtman i Blitman, a również i Olesiejuk nie kryją się ze swoimi zapatrywaniami politycznymi wobec Rozenkera w czasie swej służby wojskowej, i mając do niego zaufanie jako towarzysza broni i wyznawcy jednej religii, a nadto człowieka, który jest zwykłym robotnikiem i dlatego sądzą, że i on jest komunistą. Zwierają się ze wszystkiego Rozenkerowi, który patrzy na całą ich działalność i obserwuje ją dokładnie. Osk[arżony] Liwerant, nabrawszy zaufania do Rozenkera, posyła go w lecie 1928 r. z listem pisanym po żydowsku, którego odpis znajduje się w akcie fol. XLIII, do Siedlec do Sukiennika i daje mu paczkę małą, w której jest nieco prochu i lont, i ten list i paczkę ma Rozenker za wskazówką Jankła Aszera, również towarzysza z partii komunistycznej, doręczyć Sukiennikowi. Sukiennika na razie w Siedlcach nie ma, Aszer proponuje Rozenkerowi, by ten list i paczkę u niego zostawił, a on już odda Sukiennikowi, a gdy Rozenker tego uczynić nie chce, to Aszer pisze list

do Liweranta, folio XLIV w języku żydowskim, który Rozenker ma oddać Liwerantowi. Rozenker oddaje list Aszera, a również oddaje Liwerantowi jego list i paczkę. Liwerant nie wie co z tą paczką robić. Ten materiał wybuchowy niebezpiecznie mu przechowywać, kryje go, jak sam to zeznaje i jak sam przyznaje w śledztwie. Oddaje wreszcie owemu „człowiekowi” od „Leona”. Osk[arżony] Liwerant żąda dla Sukiennika książeczek wojskowych od Rozenkera, który mu je daje, a Liwerant oddaje te książeczki znowu temu „człowiekowi od Leona” i objaśnia Rozenkera, że ten „człowiek od Leona” nie może długo w Białej Podlaskiej pozostawać, że musi szybko odjechać, i że trzeba natychmiast owych książeczek. Rozenker rozumie ten pośpiech i istotnie natychmiast owe książeczki Liwerantowi dostarcza. Oskarżeni Rehtman i Blitman nie kryją się ze swymi przekonaniem politycznymi wobec Rozenkera. Rechtman dostarcza Rozenkerowi odezwy komunistyczne w języku polskim i w języku żargonowym, które znajdują się w aktach. W tym celu, by Rozenker je sam czytał i dawał innym towarzyszom broni do czytania. Rechtman dostaje zaś te odezwy komunistyczne od Chuny Tenenbauma, u którego w domu bywa wraz z Blitmanem, i w domu Chuny Tenenbauma odbywają się posiedzenia partii komunistycznej, bo Rechtman wyznaje Rozenkerowi, że u Chuny Tenenbauma było wiele chłopców i dziewczynek, i czytano literaturę a oczywiście jasne jest, jaka to mogła być literatura, skoro Chuna Tenenbaum dostarczał odezwy komunistyczne Rechtmanowi, a ten dawał je Rozenkerowi. Rechtman przyznaje się wobec Rozenkera, że pozostaje w stosunkach z Gucią Lewet i Skarbnikiem, że są to komuniści, i że pisuje do nich listy. Liwerant przyznaje się wobec Rozenkera, że w swym pułku tj. 9 PAP pracuje w duchu komunistycznym ile tylko może. A ponieważ, jak to widzimy z zeznań Rozenkera, i jak widoczne jest z całego materiału dowodowego w akcie zawartego, Liwerant pozostaje w ścisłych stosunkach z Rechtmanem to oczywiście Rechtman daje Liwerantowi pomoc w jego działaniu, która naturalnie nie da się bliżej ustalić. Jeżeli się jednak rozważy zeznanie szer[egowego] Rozenkera, który widział tak Rechtmana jak i Liweranta u Blitmana na zebraniach komunistycznych w Białej Podlaskiej tzw. masówkach – to oczywiste i jasne jest, że oskarżeni ci działali wspólnie, a tylko nie da się ustalić, czy Blitman rozszerzał broszury komunistyczne, jak mu to oskarżenie zarzuca. Rechtman wyraźnie zwierza się Paście w więzieniu, że prowadził w pułku całą agitację komunistyczną, że chodził w przebraniu cywilnym na zebrania komunistyczne, i Paśko rozumiał dobrze, że Rechtman był w pułku głównym prowodyrem. Rechtman opowiadał Paście, że tak on jak i Liwerant i Olesiejuk mieli cywilne ubranie, a to w tym celu, by się poza służbą przebierać, zwłaszcza gdy wychodzili z koszar po godzinie 9-tej. Olesiejuk przyznaje wobec Paški, że znał się z Rechtmanem jeszcze przed służbą wojskową i Paśko stwier-

dza w swych zeznaniach, że Olesiejuk zwierzył się przed nim, że pracował w wojsku razem z Rechtmanem dla organizacji komunistycznej i prowadzili w tym kierunku odpowiednią agitację. Paško stwierdza w swych zeznaniach, że Olesiejuk przyznał się wobec niego, że jakiś szeregowiec zabrał mu odezwy komunistyczne zanim on zdołał je spalić, a właśnie ten punkt zeznań świadka Paški najlepiej charakteryzuje zeznania Paški, jako wiarygodne, bo skądże Paško mógłby taki szczegół sobie wymyślić, że jakiś szeregowiec zdołał zabrać Olesiejukowi odezwy, gdy on tj. Olesiejuk chciał je spalić, i że w ogóle Olesiejuk palił wobec jakiegoś szeregowca odezwy komunistyczne. Świadek Rozenker wyraźnie stwierdza, że szer[egowy] Blitman w czasie zebrania wielu szeregowych wyznania mojeszowego w 34 PP wygłaszał podburzające mowy przeciwko religii, państwu i wojsku, które to zeznania Rozenkera potwierdza w śledztwie w zupełności świadek Lejbuś Agman i Fajwel Pfeferman, atoli świadkowie ci podczas rozprawy zmienili swoje zeznania i tylko Agman stwierdził, że słyszał jak Blitman namawiał, by nie wierzyć księżom i rabinom a Pfeferman stwierdza, że Blitman w swej mowie wyrażał się: „my chcemy chleba, pracy i wolności” i stwierdza ten świadek, że doradzał Rechtmanowi i Blitmanowi, by nie czytali gazet i nie zajmowali się tym, a mówił tak dlatego, bo sądził, że w wojsku trzeba pracować.

Ustalono dalej, że oskarżony Olesiejuk częstokroć rozmawiał po cichu z Rozenkerem, a gdy szer[egowy] Hajko, towarzysz broni Olesiejuka zapytywał go o czym mówią, to Olesiejuk dał odpawę Hajce, że jest „za głupi”, aby to zrozumiał, a nadto dodał, że: „gdyby wiedziano kim on jest – toby go z miejsca aresztowano”. Hajko zeznaje, że wobec takiej odpowiedzi już o nic więcej nie pytał i nie interesował się Olesiejukiem.

Charakterystyczne również jest i to, że oskarżeni przebywając w więzieniu śledczym i mając swobodę pisania legalnych listów do rodziny, chwytając się znowu sposobności i wysyłania tych listów drogą nielegalną, jak to Rechtman i Blitman, którzy owe listy wysyłali, sami przyznają – i tu znamienne jest, że treść listów wysyłanych z więzienia przez Rechtmana jest silnie podejrzana, bo nie ulega kwestii, że jeżeli Rechtan w liście pisanym do rodziny pisze: „ostrożnie z każdym słowem” – to taka doradzona przeczorność daje bardzo wiele do myślenia, a nadto z listów przez Rechtmana pisanych jako też i z listów, które do Rechtmana były pisane, które znajdują się w ogóle w aktach, widać, że z listów tych przebiega mowa o jakiejś „pracy” – i rozważywszy dokładnie sposób pisania i treść każdego listu – dochodzi się do przekonania, że jest tu mowa niewątpliwie o pracy komunistycznej. Liwerant wobec mjr. Małka w zupełnie swobodnej rozmowie przyznaje się, że należał do „komuny”, i że wciągnęli go [w] to jacyś koledzy. Por[ucznik] Michalicki zeznaje, że oskarżeni zupełnie swobodnie zeznawali

i przyznawali fakty powyżej już naprowadzone, w szczególności Liwerant przyznawał się do działania w partii komunistycznej do chwili konfrontacji z Nudelmanem, przewodzący komunistów, który to Nudelman nie tylko Liweranta doskonale znał, ale razem z nim w partii komunistycznej pracował, i dopiero gdy Liwerant zobaczył Nudelmana, począł przeczyć i w ogóle przeczył, by znał Nudelmana.

Na podstawie wywiadów policyjnych, znajdujących się w aktach, ustalono, że oskarżeni Liwerant, Rechtman i Blitman już przed służbą wojskową byli podejrzani o należenie do partii komunistów.

Ten cały stan faktyczny ustalono na podstawie zeznań świadków: Abrahama Rozenkera, Wojciecha Paški, Stanisława Hajko, por[ucznika] Stanisława Michalickiego, Teofila Boszko i mjr. Małka Stanisława – tudzież na podstawie doniesienia D[owódcz]twa Okr[ęgu] Korp[usu] Nr IX z dnia 24 marca 1929 r. L.dz.745/Inf. Tjn. na podstawie złożonych do aktów listów: fol. XVIII, XX – przetłumaczonych z języka żydowskiego, które to oryginały tych listów znajdują się w aktach, na podstawie fotografii listu fol. XXX, na podstawie dosłownych tłumaczeń listów z języka żydowskiego fol. XLIII i fol. XLIV, na podstawie tłumaczenia listu z [języka] żydowskiego fol. aLVIII i fotografii listu fol. XXIX i XXVIII, a wreszcie na podstawie tłumaczenia listu z [języka] żydowskiego fol. 68, tudzież na podstawie podpisu protokołu konfrontacji Lewka Nudelmana z osk[arżonym] Liwerantem, fol. 64.

Na podstawie zeznań kpt. KS Bukietyńskiego ustalono, że oskarżeni, przesłuchani w dochodzeniach administracyjnych w Prokuraturze, zeznawali swobodnie, nie okazywali żadnego przestachu, nie żalili się wcale aby ich pobito w Oddz[iale] Inform[acyjnym], nie widać było na ich ciele żadnych śladów pobicia, i jakkolwiek kpt. KS Bukietyński do przesłuchania oskarżonych nie miał właściwie żadnego materiału z Oddziału Informacyjnego i w ogóle nie miał nic więcej jak tylko krótkie pisemko D[owódcz]twa Okr[ęgu] Korp[usu] Nr IX z dnia 8.III.1929 r. L.dz. 608/Inf./Tjn. – to jednak oskarżeni, a zwłaszcza Liwerant z własnej inicjatywy wszystko opowiadali, i Liwerant wyczerpująco o wszystkim opowiadał zupełnie swobodnie, a widzimy z tych protokołów administracyjnych, że Liwerant złożył zeznania, które go solidnie obciążały, a i Rechtman również złożył zeznania dla siebie obciążające.

Na podstawie zeznań świadka Sędziego Śledczego Mjr. KS Danysza ustalono, że oskarżeni zeznawali w Sądzie również zupełnie swobodnie, opisywali wszystko sami. Sędzia wiernie spisywał to co zeznali. Rechtman długo się namyślał, co ma zeznać, oskarżeni zachowywali się spokojnie, nie zdradził żadnego przestachu, a nawet Olesiejuk już zachowywał się podczas przesłuchania wyzywająco.

Wobec takich zeznań świadków: kpt. KS Władysława Bukietyńskiego i mjr. KS Danysza Michała nabrał Trybunał przekonania, że oskarżeni nie składali swych zeznań ani w Prokuraturze, ani u Sędziego Śledczego pod wpływem jakiegoś przestachu, jakiegoś przygnębienia, bicia i terroru, co ich miało spotkać rzekomo w Oddziale Informacyjnym – przeciwnie oskarżeni zeznawali spokojnie. Rechtman namyślał się nad swymi zeznaniami. Liwerant w Prokuraturze i u Sędziego Śledczego swobodnie składał obciążające dla siebie zeznania, a Olesiejuk był nawet wyzywający u Sędziego Śledczego, a to wcale nie wskazywało na to, by wobec oskarżonych używano w Oddziale Infor[macyjnym] jakichś środków nielegalnych, a dobitnie wskazuje na to ta okoliczność, że gdy Liwerant był konfrontowany w Oddz[iale] Informacyjnym z Nudelmanem, to oświadczył kategorycznie, jak to zeznał por. Michalicki, że protokołu tego nie podpisze i istotnie tego protokołu nie podpisał, jak świadczy odpis tego protokołu znajdujący się w aktach fol. 64 i jak świadczą zeznania por. Michalickiego. Widać z tego, że oskarżeni w Oddziale Informacyjnym mogli mieć własną wolę i mieli ją, i jeżeli Olesiejuk twierdzi, że na odezwach komunistycznych, znajdujących się w aktach fol. XLV i XLVI podpisał się nie z własnej woli, a tylko zmuszony rozkazem por. Michalickiego – to zdaniem Trybunału do tej obrony nie można żadnej wagi przywiązywać, bo mógł odmówić podpisu por. Michalickiemu tak, jak odmówił podpisu osk[arżony] Liwerant. Na obronę oskarżonych w kierunku rzekomego terroru w Oddziale Inf[ormacyjnym] rzucają jasne i dobitne światło zeznania świadka mjr. Małka, który stwierdza, że ze swej praktyki przekonał się, iż właśnie w tego rodzaju sprawach oskarżeni przed Sądem zawsze żalą się, że ich bito w przesłuchaniach administracyjnych. Jest to ich system obrony, i świadek nawet i takie zeznania słyszał w Sądzie z ust oskarżonego, że był bity przez Świadka tj. mjr. Małka, który stwierdza że nigdy nikogo nie uderzył. Wobec więc zeznań świadków: kpt. KS Bukietyńskiego, mjr. KS Danysza i mjr. Małka nabrał Trybunał przekonania, że obrona oskarżonych, idąca po tej linii, iż w Oddziale Informacyjnym bito ich i wymuszano zeznania, i że pod wpływem takiego terroru obciążali siebie w swych zeznaniach w prokuraturze i u sędziego śledczego – jest wręcz nieprawdziwą, i dlatego Trybunał do tej obrony nie przywiązał żadnej wagi.

Jeżeli się więc rozważy zeznania oskarżonego Liweranta, złożone w przesłuchaniach administracyjnych w Prokuraturze, jego zeznanie złożone w śledztwie u sędziego śledczego mjr. KS Danysza, zeznania świadka Jankła Aszera, a wreszcie zeznania świadka Rozenkera – to jasno widzimy z tych zeznań co do listu pisanego do Sukiennika przez Liweranta fol. XXLI-II i listu Jankła Aszera do Liweranta fol. XXIV, którego to listu fotografia znajduje się w aktach pod wielkim „A” czerwonym ołówkiem [zaznaczona],

że istotnie Liwerant pisał list w języku żydowskim do Sukiennika, który to list Rozenker za pośrednictwem Aszera miał doręczyć Sukiennikowi i treść tego listu była właśnie taka, jak tłumaczenie tego listu znajduje się w aktach pod fol. XLIII, który to list wraz z paczką zawierającą materiał wybuchowy nie dostał się na razie do Sukiennika, bo go nie było w Siedlcach i dlatego to, gdy Rozenker Aszerowi ani listu, ani paczki z materiałem wybuchowym nie zostawił, to Aszer dał pisemną odpowiedź Liwerantowi (tłumaczenie tego listu Aszera znajduje się w aktach pod fol. XLIV) i Aszer przyznaje, że właśnie list tej treści do Liweranta wówczas napisał. Aszer w śledztwie słuchany nic nie mówi, jaka była zawartość tej bardzo małej paczki, jak ją opisuje, atoli przy rozprawie bardzo skwapliwie zeznaje bez pytania, że w tej paczce miała być bielizna a zauważyć należy, że wedle opisu Aszera, ta paczka miała 15 cm grubości, i była kwadratowa i trudno przypuścić, by w tej małej paczce mogła znajdować się bielizna. Z zeznań Liweranta w Prokuraturze i w Śledztwie, z zeznań Rozenkera i Jankła Aszera nabrał Trybunał przekonania, że listy folio XLIII i fol. XLIV nie są „świstkami”, jak je nazwał obrońca adwokat dr. Alten i sprzeciwił się odczytaniu tych listów przy rozprawie, gdyż nie są to żadne dowody, lecz właśnie Trybunał doszedł do przekonania na podstawie powyżej ustalonego stanu faktycznego, że te listy są istotnie materiałem dowodowym, obciążającym osk[arżonego] Liweranta, i że osk[arżony] Liwerant pisał list fol. XLIII do Aszera, a Aszer w odpowiedzi posłał mu list fol. XLIV, gdyż Sukiennika Rozenker nie zastał, jak to Aszer w swym liście fol. XLIV sam pisze, i wyraźnie zaznacza: „ja byłem z Rozenkerem u Sukiennika i jego nie zastaliśmy z listem i pakunkiem, no my jego nie zastaliśmy, nie wiem, co mam robić, ja mu powiedziałem, żeby on mnie zostawił, no on mnie nie zostawił”, a ten list Aszera jest dokumentem bardzo ważnym dla sprawy, a nie „świstkiem”, jak twierdzi adwokat dr. Alten, bo ten list został sfotografowany i sam Aszer przyznaje, że treść listu była właśnie taka, jak ten list ją zawiera, a z tego listu fol. XLIV jasno wynika, że Rozenker miał Sukiennikowi od Liweranta dostarczyć list i paczkę.

Z powyższego stanu rzeczy wynika, że w danym wypadku zeznania Rozenkera pokrywają się zupełnie z zeznaniami Liweranta, złożonymi w śledztwie, jako też z zeznaniami świadka Jankła Aszera, i Trybunał nabrał przekonania, że Rozenker mówi szczerą prawdę zeznaje istotnie tak, jak było. Wywody obrony w szczególności dr. Altena, że świadek ten nie mówi prawdy, i że „kłamie” nie tylko są nieuzasadnione, ale nadto są zbyt silne i wręcz w powiedzeniu, że świadek ten „kłamie” – nieodpowiednie.

Z powyższego stanu faktycznego wynika i Trybunał nabrał przekonania, że wszyscy oskarżeni tak u Prokuratora wojskowego w czasie przesłuchania, jak i u sędziego śledczego złożyli zeznania prawdziwe, które ich obciążyły, a zmieniając swoje zeznania przy rozprawie starali się tylko Sąd

w błąd wprowadzić, używając tej dziwnej metody obrony, że w Oddziale Informacyjnym byli bici i pod wpływem tego terroru składali u prokuratora wojskowego i u Sędziego Śledczego zeznania obciążające, i dlatego Trybunał do zeznań oskarżonych, złożonych na rozprawie nie przywiązał wagi.

Również świadkowie: Mokobodzki, Fajwel Pfeferman, Lejbuś Agman, Szmul Budgold złożyli w śledztwie obciążające zeznania, zwłaszcza dla szereg[owego] Rechtmana, a także i dla szer[egowego] Blitmana, przy rozprawie zaś ci świadkowie zmienili swoje zeznania i robili, zdaniem Trybunału, wrażenie ludzi, którzy nie chcą nic wiedzieć i nawet nie chcą wiedzieć i nie wiedzą, co to jest polityka i co to jest komunizm. Świadców ci usiłowali robić wrażenie na Sądzie orzekającym ludzi wprost ograniczonych, którzy nie rozumieją, o co właściwie chodzi.

Na podstawie zeznań świadka Rozenkera ustalono, że po aresztowaniu oskarżonych w Białej Podlaskiej, młodzież żydowska płci męskiej napadła matkę świadka Rozenkera i obrzuciła kamieniami, a zajście przybrało takie rozmiary, że Rozenker bojąc się o życie i zdrowie swej matki, doniósł o tym Policji, która musiała interweniować. Rozenker stwierdza, że gdy młodzież żydowska rzucała kamieniami na matkę świadka, to słyszał jak padały słowa: „ty i twój syn zaprowadziliście niewinnych ludzi do więzienia”. Fakt ten świadczy dobitnie, jakiej broni chwytają się komuniści, by terroryzować świadków, bo oczywiście nie da się inaczej wytłumaczyć, jak tylko [w ten sposób], że sympatycy oskarżonych napadli na matkę Rozenkera, i w ten sposób chcieli wyrzucić terror. Ten fakt rzuca jasne światło, dlaczego świadkowie powyżsi złożyli w Sądzie podczas rozprawy inne zeznania, aniżeli w śledztwie, a zresztą, jak z aktów wynika świadkowie ci byli agitowani przez Rechtmana i Blitmana i widoczne jest, że to są ich sympatycy, i dlatego Trybunał do zeznań tych świadków nie przywiązał żadnej wagi. Wywody obrony, że świadkowi Paśce nie można wierzyć, również nie znajdują uzasadnienia, albowiem świadek ten pośredniczył, jak to Rechtman i Blitman przyznają, w wysyłaniu ich listów z aresztu śledczego drogą nielegalną przy czym pośredniczył również szer[egowy] Borysiuk, zasądzony za szpiegostwo i to wyrokiem prawomocnym co do winy, gdyż niósł odwołanie z powodu wysokiego wymiaru kary. Jeżeli więc Rechtman nabrał takiego zaufania do Paśki, że wysyłał przez niego drogą nielegalną listy do domu, to oczywiście nie ulega wątpliwości, że zwierzał się Paśce ze swych czynów karygodnych i opowiadał mu o swej przeszłości, a jeżeli się doda, że świadek Paśko zeznaje takie szczegóły, których nie mógł sobie wymyślić, bo skąd mógł wiedzieć np. że, Olesiejuk spalił jakieś pisma partyjne, i że jakiś szeregowiec przed spaleniem zdołał mu z tych pism zabrać pewne egzemplarze, to dochodzi się do niezbitego przekonania, że istotnie Rechtman i Olesiejuk zwierzali się przed Paśką i świadek Paśko zeznaje przed Sądem szczerą prawdę.

Obrona w ogólności atakuje podczas całej rozprawy świadków obciążających oskarżonych i zmierza do osłabienia ich zeznań, co się obronie zupełnie nie udaje, bo nie ma żadnych powodów, by nie wierzyć świadkom: Michalickiemu, Rozenkerowi i Paście. Dwu tylko świadków obrona nie atakuje tj. świadka Hajko, który rzuca jaskrawe światło na oskarżonego Oleśjuka i świadka mjr. Małka, który również stwierdza, że Liwerant przyznał się wobec niego, że należał do komuny, a nadto świadek ten dobitnie podkreśla, że w tego rodzaju sprawach oskarżeni używają zawsze systemu obrony takiego, jak w danym wypadku, tj. że byli bici podczas przesłuchania administracyjnego.

Obrona atakuje świadka Michalickiego, który zeznaje, że konfrontując oskarżonego Liweranta z Nudelmanem w dochodzeniach administracyjnych (odpis protokołu konfrontacji folio 64) spisał w tym protokole wszystko to, o czym była mowa przy konfrontacji. Świadek Michalicki zeznaje, że była wówczas mowa o materiale wybuchowym, który Liwerant miał dostarczać i świadek dziwi się, jeżeli w tym protokole o tej okoliczności nie ma wzmianki.

Nie ulega kwestii, że wedle zeznań świadka Michalickiego, ten protokół konfrontacji zawiera usterki, jeżeli nie ma w nim mowy o materiale wybuchowym, atoli fakt ten nie może jeszcze stwierdzać, że świadek Michalicki w ogóle zeznaje nieprawdę, bo trudno, by protokoły administracyjne były tak ściśle pisane, jak protokoły w Sądzie, i aby świadek Michalicki tak wszystko dokładnie pamiętał, co było spisane w protokołach administracyjnych, bo przecież por. Michalicki wielu ludzi przesłuchuje i nie może wszystkiego tak ściśle i dokładnie pamiętać, i taki fakt nie może jeszcze osłabiać zeznań por. Michalickiego, który zrobił na Trybunale wrażenie człowieka mówiącego prawdę, i do którego zeznań Trybunał przywiązał pełną wagę. Dodać tu należy, że obrońca dr. Alten, chcąc w powyżej opisany sposób osłabić zeznanie świadka Michalickiego, postawił wniosek, względnie prosił przewodniczącego o odczytanie odpisu protokołu konfrontacji fol. 64 i przewodniczący odczytał ten protokół, gdyż Prokurator temu się nie sprzeciwił, a ten sam obrońca sprzeciwia się odczytaniu protokołów administracyjnych przesłuchania oskarżonych w Prokuraturze, powołując się na przepis par. 140 wpk¹. Ten sprzeciw obrony nie znajduje żadnego uzasadnienia w procedurze karnej wojskowej, a w szczególności w przepisach par. par. 140 i 288 wpk, i dlatego Trybunał uchwalił te protokoły administracyjne odczytać, a nadto widoczne jest, że obrońca dr. Alten dowolnie interpretuje ustawę, względnie procedurę karną wojskową, skoro uważa za słuszne odczytanie administracyjnego protokołu fol. 64, a sprzeciwia się odczytaniu protokołów administracyjnych powyżej wymienionych.

¹ WPK – wojskowe prawo karne.

Znajdujące się w aktach odezwy komunistyczne w języku polskim i żydowskim, które miał w swoim posiadaniu Rechtman, i które otrzymywał, jak to stwierdza świadek Rozenker, od Chunya Tenenbauma, zawierają treść tego rodzaju, że nie ulega żadnej wątpliwości, iż odezwy te komunistyczne zmierzały do obalenia istniejącego ustroju państwowego, do utworzenia Republiki Rad, i do rewolucji socjalnej, tudzież do obalenia istniejącej formy rządu i istniejącego w państwie polskim ustroju społecznego. Taką samą treść zawierają również odezwy, które miał w swym posiadaniu Olesiejuk. Dodać na koniec wypadnie, że świadek Reniuk zrobił bardzo ujemne wrażenie na Trybunale, i do jego zeznań nie przywiązano żadnej wagi, a wystarczy w tej mierze dodać, że nawet jeden z obrońców, a mianowicie dr. Arensztein prosił, by umieścić w protokole, że świadek ten robi wrażenie „głupkowatego”. Jeżeli więc obrona sama tak świadka określa – to trudno przywiązać wagę do zeznań takiego świadka. Na koniec nie przywiązano żadnej wagi do zeznań świadka Borysiuka, który zrobił wrażenie na Trybunale, że nie chce nic wiedzieć, a nadto świadek ten nie zeznał właściwie żadnych istotnych okoliczności dla sprawy.

Jak wykazuje protokół rozprawy, obrona zadawała liczne pytania, które uchylone zostały przez przewodniczącego, a te zarządzenia przewodniczącego Trybunał zatwierdził, a to z tego powodu, ponieważ pytania te zmierzały do wnikania w tajemnicę wywiadu, a to jest niedopuszczalne i dla sprawy nieistotne.

Na podstawie całego powyżej naprowadzonego stanu faktycznego nabrał Trybunał przekonania, że wszyscy czterej oskarżeni w czasie odbywania swej służby, należeli do Komunistycznej Partii Polski, stworzyli jączekę komunistyczną w Garnizonie Biała Podlaska, i utrzymywali łączność z Dzielnicowym Komitetem Komunistycznej Partii Polski w Białej Podlaskiej i wydziałem wojskowym Okręgowego Komitetu Komunistycznego Partii Polski w Siedlcach, i te wszystkie organizacje miały na celu obalenie istniejącego ustroju państwowego, a zatem oskarżeni należeli do spisku, który zawiązano w tym celu, by w drodze zamachu obalić istniejący ustrój państwowy Polski, i dlatego w czynach oskarżonych ad I/ tenoru wyroku mieszczą się istotne znamiona zbr[odni] z art. 102 cz. I. kk. Tu dodać należy, że wprawdzie osk[arżony] Liwerant posyłał Sukiennikowi nawet materiał wybuchowy, atoli, jak to ustalono ilość tego materiału była tak mała, że nie można w danym wypadku mówić, by spiskowi rozporządzali składem broni lub materiałem wybuchowym i akt oskarżenia tego oskarżonym nie zarzuca, a rozprawa w tym kierunku nie przyniosła żadnych silniejszych ustaleń, za czym skład Trybunału był należyty, gdyż oskarżonym groziła tylko kara z art. 102 cz. I. kk.

Na podstawie powyżej naprowadzonych ustaleń nabrał Trybunał przekonania, że oskarżony Rechtman w czasie służby wojskowej odczytywał szeregowym 34 PP w Białej Podlaskiej w obrębie koszar odezwy komunistyczne, znajdujące się w aktach, w języku polskim i żydowskim, które otrzymywał od Chuny Tenenbauma, a wobec tego, że te odezwy komunistyczne miały treść podburzającą do utworzenia Polskiej Republiki Rad i rewolucji socjalnej, do obalenia istniejącej formy rządu i istniejącego w państwie ustroju społecznego – mieszczą się w czynie oskarżonego Rechtmana II/ tenoru wyroku istotne znamiona zbrodni rozruchu z art. 128 i 129 cz. I. pkt 2 kk, nie ulega bowiem wątpliwości, że Rechtman w ten sposób odezwy te rozpowszechniał, bo zresztą Rechtman prosił Rozenkera, by te odezwy komunistyczne dawał innym do czytania. Oskarżony Blitman wprowadził, jak powyżej ustalono, pracował intensywnie z Rechtmanem, należał do organizacji komunistycznej i do spisku, był obecny, jak stwierdza św[iadek] Rozenker, przy odczytywaniu odezw komunistycznych w koszarach 34 PP przez Rechtmana, jednak nie ma dowodu, by osk[arżony] Blitman te odezwy od Chuny Tenenbauma, czy też od kogoś innego otrzymywał, i by owe odezwy komunistyczne rozpowszechniał, i dlatego dla braku dowodów w tym kierunku, należało uwolnić Blitmana od oskarżenia po myśli par. 306 pkt. 4 pkw, to jest od oskarżenia ad pkt. II/ aktu oskarżenia.

Na podstawie powyżej ustalonego stanu faktycznego, a w szczególności na podstawie zeznań świadka Rozenkera nabrał Trybunał przekonania, że oskarżeni: Rechtman i Blitman pod pozorem czytania legalnych gazet żargonowych, rozpowszechniali wśród szeregowych Żydów 34 PP zapatrywania komunistyczne, podburzające do obalenia istniejącego ustroju społecznego, wzywając ich do walki z burżuazją i faszyzmem, i agitowanie przeciw istnieniu wojska i urzędów wojskowych, za czym o czynie oskarżonych ad III/ tenoru wyroku mieszczą się istotne znamiona zbrodni rozruchu z art. 51 i 130 cz. I pkt. II i III kk.

Na podstawie wreszcie powyżej naprowadzonych ustaleń nabrał Trybunał przekonania, że oskarżony Olesiejuk przechowywał w pułku w warsztacie stolarskim, gdzie pracował, w celu rozpowszechniania odezwy Komunistycznej Partii Polski, wzywające do walki z burżuazją, z dyktaturą faszystowską w państwie i z Sejmem faszystowskim, oraz do stworzenia Polskiej Republiki Rad, a zatem w czynie oskarżonego ad pkt. IV/ tenoru wyroku mieszczą się istotne znamiona wyst[ąpienia] pospol[itego] rozruchu z art. 132 kk.

Na podstawie zeznań świadków: Bolesława Jucia, Grzegorza Goreckiego, Pejsacha Cymermana i Abrahama Rozenkera ustalono, że gdy w październiku 1928 r., w dniu bliżej nieustalonym, podoficer dyżurny pierwszej komp[anii] 34 PP kpr. Bolesław Juć w sposób przepisany rozkazał

szereg[owemu] Cymermanowi, pełniącemu służbę w 1-ej komp[anii] 34 PP umyć się, i gdy Cymerman zaczął się myć – to Rechtman namawiał Cymermana, by się nie mył, atoli Cymerman tego nie usłuchał i umył się.

Gdy dany kpr. Juć z powodu takiego zachowania się Rechtmana wezwał go w sposób służbowy, by wyjął ręce z kieszeni i przyjął zasadniczą postawę, a następnie wezwał Rechtmana, by udał się z nim do dowódcy kompanii – to Rechtman tego nie uczynił, rąk z kieszeni nie wyjął, na baczność nie stanął, i oświadczył, że nie pójdzie, a na to odezwał się do kpr. Jucia: „co ja mam wyjąć przed tobą ręce z kieszeni, ja i przed swoim szefem nie wyjmę”. W tych czynach oskarżonego, który poniekąd ten stan faktyczny przyznał, mieszczą się ad pkt. V-a/ tenoru wyroku istotne znamiona wyst[ąpienia] przeciw subordynacji wojskowej z art. 83 cz. I i II kkw, łącznie z art. 76 i 78 kkw, albowiem osk[arżony] namawiał szer[egowego] Cymermana, by nie usłuchał rozkazu przełożonego – a zatem wzywał Cymermana do odmowy posłuszeństwa, jakkolwiek to jego wezwanie pozostało bez skutku.

W czynie osk[arżonego] Rechtmana ad V-b/ tenoru wyroku mieszczą się istotne znamiona wyst[ąpienia] przeciw subord[ynacji] wojskowej z art. 76 i 78 kkw, albowiem osk[arżony] wyraźnie odmówił posłuszeństwa swemu przełożonemu, nie ulega bowiem wątpliwości, że z chwilą [gdy] kpr. Juć prosił służbowo, i dał rozkaz Rechtmanowi, to był jego przełożonym i Rechtman rozkaz powinien był wypełnić.

W czynie osk[arżonego] Rechtmana ad V-c/ tenoru wyroku mieszczą się istotne znamiona wyst[ąpienia] przeciw subord[ynacji] z art. 75 cz. I kkw, albowiem osk[arżony] obraził w danym wypadku przełożonego.

Przy wymiarze kary dla oskarżonego: Liweranta, Rechtmana, Blitmana i Olesiejuka ad pkt. I/ tenoru wyroku przyjęto jako okoliczność łagodzącą to, że dotychczas sądownie karani nie byli i ich młody wiek. Zaś jako okoliczność w wysokim stopniu obciążającą to, że jako żołnierze obowiązani oddać swe życie i mienie Ojczyźnie, godzili w sposób podstępny w pierś własnej Ojczyzny, i gdyby działanie ich nie zostało wykryte, to mogli spowodować doniosłe skutki, skutkiem czego Państwo Polskie mogło ponieść wielką szkodę. Ta właśnie okoliczność, że oskarżeni jako żołnierze obowiązani do wierności Ojczyźnie, knuli przeciw niej i godzili w istnienie własnego Państwa jest tak brzemionną okolicznością obciążającą, że wysoki wymiar kary wymierzony oskarżonym jest zupełnie uzasadniony, bo tylko tą drogą można zaprowadzić porządek w wojsku, i uwolnić się od tego rodzaju działań spiskowych. Okoliczność ta, że oskarżeni byli dobrymi żołnierzami, nie jest w danym wypadku wcale łagodzącą, albowiem jak to stwierdza mjr. Małek w swych zeznaniach, komuniści służący w wojsku i należący do partii mają rozkaz z góry spełniania obowiązków służbowych w wojsku jak najlepiej, aby w ten sposób nie wzbudzić podejrzenia.

Przy wymiarze kary osk[arżonemu] Rechtmanowi ad II/ tenoru wyroku przyjęto te same okoliczności łagodzące i obciążające jak pod I/ tenoru wyroku, i dlatego wymierzono karę odpowiednią do przewinienia.

Przy wymiarze kary osk[arżonemu] Rechtmanowi i Blitmanowi ad III/ tenoru wyroku, a Olesiejukowi ad IV/ tenoru wyroku przyjęto również te same okoliczności łagodzące i obciążające i zastosowano odpowiedni wymiar kary do przewinienia oskarżonych.

Przy wymiarze kary dla osk[arżonego] Rechtmana ad V-a, b, c/ tenoru wyroku przyjęto jako okoliczność łagodzącą to, że osk[arżony] dotychczas nie był karany sądownie, zaś jako okoliczność obciążającą to, że jako żołnierz dawał drugiemu zły przykład, że zupełnie bez powodu wkraczał nie w swoje rzeczy, i że starał się wobec szer[egowego] Cymermana w zuchwały sposób poniżyć osobę kaprała, i dlatego wymierzone kary pod V-a, b i c/ tenoru wyroku odpowiadają zupełnie przewinieniom.

Dodać na koniec należy, że wszyscy czterej oskarżeni okazali przy rozprawie wysoki stopień inteligencji z czego widać, że oskarżeni jako działacze komunistyczni byli niebezpieczni i mogli wiele szkody wyrządzić, i tę okoliczność przy wymierzeniu kary oskarżonym wszystkim czterem ad I, II, III i IV/ tenoru wyroku przyjęto również jako okoliczność wysoce obciążającą, bo nie ulega kwestii, że oskarżeni mając przewagę inteligencji nad przeciętnymi żołnierzami, mogli ich łatwo pozyskać do spisku i działań dla partii komunistycznej.

Zastosowanie ostatecznego wymiaru kary na myśl art. 60 kk polega na tymże przepisie ustawy.

Orzeczenie po myśli art. 28 i 30 kk polega na tychże przepisach ustawy, a orzeczenie wydalenia z wojska, polega na przepisie art. 17 pkt. 2 kkw.

Areszt śledczy zaliczono oskarżonym po myśli art. 54 kk, jako niezawiniony, gdyż oskarżeni nie utrudniali badań śledczych.

Protokolant:
/-/ Grodowski chor.

Przewodniczący:
/-/ Dr. Giziński ppłk.

Pieczęć okrągła:
„Wojskowy Sąd Okręgowy Nr IX w Brześciu nad Bugiem”

za zgodność:
/podpis nieczytelny/

Źródło: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Najwyższy Sąd Wojskowy, sygn. 427/I/42, k. 4-15v.

Dokument 6

Prowokatorzy i komunistyczny terroryzm Lata 30. XX wieku

[...]

W czerwcu 1930 roku w Radzynie [Podlaskim] został wykonany wyrok na prowokatorze Siedlarzu zamieszkałym w Międzyrzecu [Podlaskim]. Komitet Miejski [KPP] w Radzynie [Podlaskim] wytypował 2 towarzyszy: Abrahama Kagan i Symhe Sosnowca, zlecając im wykonanie wyroku partyjnego na prowokatorze. Plan przewidywał wspólną libację z Siedlarzem w restauracji, wywołanie awantury i likwidację w bójce pijackiej. W momencie wszczęcia awantury Siedlarz wybiegł na ulicę, gdzie został ugodzony kilkakrotnie nożem przy wielu świadkach. Wkrótce obydwaj wykonawcy wyroku zostali zatrzymani przez policję, która torturami i głodem wymusiła [na nich zeznanie], kto zlecił wykonanie wyroku. Sekretarz KM KPP Aron Niebieski załamał się w śledztwie, i wydał kilkunastu towarzyszy partyjnych.

Proces odbył się w Sądzie Okręgowym w Białej Podlaskiej w listopadzie 1930 roku, na ławie oskarżonych zasiadło 25 osób. Skazani zostali na karę śmierci Abram Kagan i Symhe Sosnowiec, 10 lat więzienia otrzymał Aron Niebieski, po 4 lata – okręgowcy¹ Jakub Śliwka i Jarosz, przewodniczący Wojewódzkiego Komitetu Samopomocy Chłopskiej na Województwo Lubelskie. Mniejsze wyroki otrzymali inni towarzysze, łącznie skazanych było 12 osób.

Aleksander Kiryluk i Władysław Klich z Brzostówca oraz pozostali, którzy się do winy nie przyznali, zostali uniewinnieni. Sąd Apelacyjny zmienił wyrok dwu pierwszym oskarżonym na dożywotnie więzienie. Kagan i Sosnowiec w krótkim czasie zostali wysłani do ZSRR, w zamian za zwolnienie 2 polskich obywateli skazanych przez sąd Związku Radzieckiego na długoletnie więzienie.

Aresztowanie brata Aleksandra, i to w kontekście zabójstwa człowieka, rodzina nasza przeżyła jako wielki wstrząs, szczególnie boleśnie odczuła to matka Antonina, która wylała morze łez, i większość nieprzespanych nocy. Aleksander wróciwszy do domu opowiadał nam o życiu więziennym, które wykorzystał uzupełniając swoją wiedzę ogólną, jak również na studiowanie ekonomii politycznej, filozofii i historii ruchu robotniczego.

[...]

W krótkim czasie zorganizowano nowe komórki lub zaktywizowano dawne w folwarkach: Branica, Antonin, Turów, Ustrzesz, Niewęgłosz, Bra-

¹ Okręgowiec – zawodowy rewolucjonista obsługujący dany okręg KPP.

nica Suchowolska, Gubernia oraz we wsiach: Białka, Siedlanów, Branica Kolonia, Niewęgłosz, Paszki, Brzostówiec, Bezwola, Lisiowółka, Żabików, Żakowola, i w osadzie Wohyń.

Dużą aktywność przejawili towarzysze gminy Suchowola, której kierownictwo partyjne zgrupowało się od wielu lat we wsi Branica Kolonia. Byli to trzej gimnazjaliści: Zygmunt Nachowski, Adam Fijałek i Władysław Pawlina oraz dwaj bracia Józef i Ludwik Cep. Założyli oni w swej wsi komórkę KZMP², promieniując na folwarki i wsie całej gminy. Przez wiele lat osiągalni duże sukcesy, stosując szeroką współpracę z legalnymi organizacjami społeczno-politycznymi jak: Związek Zawodowy Robotników Rolnych, Stronnictwo Ludowe, „Wici”, „Siew”, Straż Pożarna, organizując kółka artystyczne i biblioteki. W 1928 roku policji udało się zwerbować trzech prowokatorów Siedlarza, Gałkę i Władysława Pawlinę. Ten ostatni zorganizował komórkę partyjną w wojsku, co następnie zadenuncjował policji. W. Pawlina uprzednio był członkiem KD [Komitetu Dzielnicowego – przyp. PB] KPP Radzyni [Podlaski], przeto znał wielu aktywistów. Partia postanowiła go zlikwidować w ramach samoobrony. Wyrok wykonywał Stanisław Owczarski, postrzelił dwukrotnie W. Pawlinę w okolicy piersi, lecz nie śmiertelnie. Wykonawca wyroku został szybko przemycony do Związku Radzieckiego, a w latach 1936-37 walczył w obronie Republiki Hiszpańskiej, gdzie poległ. W. Pawlina prosił członków partii o darowanie mu życia, przysięgając, że nikogo więcej nie wyda.

18 czerwca 1932 roku zmarł Zygmunt Machowski – nauczyciel, wybitny działacz rewolucyjny, internacjonalista i ateista. Przed śmiercią prosił sekretarza komórki, a równocześnie członka KD KPP, Józefa Ceba, aby zorganizował mu świecki pogrzeb. Był to pierwszy pogrzeb organizowany przez partię. Komendant policji Józef Sikorski polecił nie dopuścić do zgromadzenia się komunistów na pogrzebie, toteż aresztowano w mieście wielu znanych działaczy. Kondukt żałobny, liczący kilkaset osób, dotarł do cmentarza bezpośrednio ze wsi Branica. Na cmentarzu oczekiwało wielu towarzyszy z Radzyna [Podlaskiego]. Żegnał zmarłego sekretarza Stanisław Kiryluk. Nieoczekiwanie podszedł do grobu Władysław Pawlina, i powołując się na dawne przyjaźnie ze zmarłym, rozpoczął od słów: „nasze święte miejsce zbeszczeszczają żydzi [pisownia oryginalna przyp. - P.B.] – wypędźmy ich”. Wybuchła walka lewicy z policją i oenerowską bandą opryszków. Policja aresztowała Stanisława Kiryluka, Icka Hochbauma i Lipę.

Śledztwo trwało trzy miesiące, po czym prokurator Sądu Okręgowego umorzył sprawę.

Źródło: Stanisław Kiryluk, *Z dziejów czerwonego Podlasia*, rękopis w posiadaniu Archiwum Państwowego w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, s. 36, 38-39.

² Komunistyczny Związek Młodzieży Polskiej.

KONSPIRACJA

Dokument 7

Dwa raporty policyjne o działalności komunistycznej w powiecie konstantynowskim z 1929 roku

Powiatowa Komenda P[olicji] P[aństwowej]
pow[iatu] Konstantynowskiego w Janowie Podlaskim
Nr. 43/Tjn. 2
5 II 1929 r.

Do Pana Starosty w Janowie Podlaskim

Tajne. KPP działalność, informacje.

W ślad za sprawozdaniem z dnia 28 I 1929 r. dalsze informacje uzyskane w drodze konfidencyjnej. Konferencja „W sprawie chłopskiej” w dniu 16 XII 1928 r. w Międzyrzeczu [Podlaskim] odbyła się w mieszkaniu u żydka (nos garbaty, duża fryzura) w podwórzu, gdzie było kino. W mieszkaniu tym stało łóżko i piecyk żelazny. Na konferencji tej byli przeważnie sami chrześcijanie, przedstawiciele komórek oraz dwaj instruktorzy K[omitetu] C[entralnego] K[omunistycznej] P[artii] P[olski] z Warszawy również chrześcijanie, jeden z nich pseudonim „Leon”. Przedstawiciele komórek zdawali sprawozdanie ze swej działalności organizacyjnej, zaś instruktorzy K[omitetu] O[kręgowego] dawali zaraz wyjaśnienia i wskazówki. Przedstawicielom z Podlasia zalecono, aby zakładali legalne Komitety „Sel Robu”¹ ze względu na zamieszkałą tu ludność białoruską, i w ten sposób rozszerzali działalność organizacyj-

¹ „Sel-Rob” (Ukraińskie Włościańsko-Robotnicze Zjednoczenie Socjalistyczne) – ukraińska rewolucyjna chłopska partia polityczna, działająca w okresie II Rzeczypospolitej. Została utworzona na zjeździe we Lwowie 10 X 1926 r., a ostatecznie uformowała się na początku roku 1927, po połączeniu części wołyńsko-chełmskiej partii „Sel-Sojuz” z galicyjską grupą „Narodna Wolja”. „Sel-Rob” walczył o wprowadzenie ustroju socjalistycznego i wyzwolenie narodowo-społeczne ukraińskich chłopów i robotników. Partia ta była ideologicznie bardzo zbliżona do Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy. Jesienią 1927 r. doszło jednak do rozłamu w partii na „Sel-Rob” („Prawicę”) i „Sel-Rob Lewicę” („Jedność”), która blisko współpracowała z KPZU. Oba odłamy partii wzięły udział w wyborach 1928 i 1930 roku, zdobywając 6 mandatów do Sejmu RP. Partia została rozwiązana przez polskie władze 26 września 1932 roku.

ną na wsi. Z osób, które były na tej konferencji zapamiętano: 1/ garbaty żydek lat około 30, twarz okrągła, mówi cichym głosem, z Międzyrzeca [Podlaskiego], 2/ przystojny żydek lat ok[oło] 24, twarz rumiana, sympatyczny, z Międzyrzeca [Podlaskiego], 3/ chrześcijanin, wzrost średni, lat do 30, twarz okrągła, nos ostry, wąsy po angielsku, uczesany do góry, ubrany w czapkę z nausznikami, palto kawowe z kołnierzem futrzanym w butach, z Radzyna [Podlaskiego]. Przedstawiciele komórek na konferencję tę zjeżdżali się w ten sposób: w Białej Podlaskiej do jednego z nich podszedł miejscowy działacz „Pejsach” (wzrostu średniego, twarz pociągła, oczy czarne, lat do 30, ubrany w czarną jesionkę, biały szal, krawat czarny, muszkę, kapelusz czarny, nosił złote pierścionki), który dał jadącemu na konferencję pieniądze na podróż autobusem i polecił, ażeby gdy przyjedzie do Międzyrzeca [Podlaskiego] i wyjdzie z autobusu, trzymał w ręku gazetę jak do czytania. Gdy jadący tak uczynił podszedł do niego żydek garbaty, zaprowadził do pobliskiej piwiarni, i tam kazał oczekiwać, po chwili zaś powrócił i zaprowadził do wspomnianego wyżej lokalu, gdzie się odbyła konferencja. Ponadto zgłaszam, że na konferencji w dniu 14 I b[iejącego] r[oku] w Konstantynowie (o czym poprzednim sprawozdaniem doniosłem) byli przedstawiciele komórek: z folw[arku] Bukowice (gm[ina] Witulin), wsi Nosowa, Bonina (gm[ina] Hołowczyce), Palinowa (gm[ina] Zakanale), Gnojna (gm[ina] Zakanale), Janowa Podlaskiego i Konstantynowa. Uzyskane ostatnio w tejże drodze konfidencjonalnej a/ „Biuletyn Komit[etu] Centr[alnego] K[omunistycznej] P[artii] P[olskiej]” z listopada 1928 r. zawierający w swej treści 7 punktów. 1/ Uchwały B[iura] Polit[ycznego] Komit[etu] Centr[alnego] K[omunistycznej] P[artii] P[olskiej] z połowy listopada 1928 r., 2/Uchwała Komit[etu] Centr[alnego] K[omunistycznej] P[artii] P[olskiej] w sprawie strajku Łódzkiego, 3/ Uchwała Komit[etu] Centr[alnego] K[omunistycznej] P[artii] P[olskiej] w sprawie hasła kredytów, 4/ Uchwała Komit[etu] Centr[alnego] K[omunistycznej] P[artii] P[olskiej] w sprawie z listopada 1928 r. K[omunistycznej] P[artii] Niemiec, 5/ Uchwała Komit[etu] Centr[alnego] K[omunistycznej] P[artii] P[olskiej], 6/ Uchwała Komit[etu] Centr[alnego] K[omunistycznej] P[artii] P[olskiej], 7/ Pozdrowienie „Czerwonego Sztandaru” dla „Rote Fahne”²; b/ dodatek do „Czerwonego Sztandaru” Nr 8 „w sprawie strajku Łódzkiego” i „w sprawie sytuacji K[omunistycznej] P[artii] Niemiec” wydane [przez] Komit[et] Centr[alny] K[omunistycznej] P[artii] P[olskiej]; c/ odezwa Komit[etu] Centr[alnego] K[omunistycznej] P[artii] P[olskiej] z grudnia 1928 r. pod tyt[ulem] „Dziesięć lat KPP – to dziesięć lat walki z pa-

² „Die Rote Fahne” – „Czerwony Sztandar”, organ prasowy „Związku Spartakusa”, a potem Komunistycznej Partii Niemiec.

nowaniem kapitału o dyktaturę proletariatu”; d/ odezwę strajkujących robotników widzewskiej manufaktury wyd[aną] w Łodzi w listopadzie 1928 r. pt. „Do wszystkich robotników i chłopów. Do całego ludu pracującego Polski” /wydawnictwo legalne/ w załączeniu przedkładam. Załączników] 4.

Powiatowy Komendant P[olicji] P[aństwowej]
/-/ L. Krajewski aspirant.

Za zgodność: M. Laskowska

* * *

Komenda Policji Państwowej pow[iatu] Konstantynowskiego
Janów Podl[aski] Dn[ia]
9 II 1929 r.
Nr. 44 /tjn/ 29.
Tajne.

Do Pana Starosty Powiatowego w Janowie Podlaskim

K[omunistyczna] P[artia] P[olski] działalność, informacje.

Zgłaszam na podstawie ostatnio uzyskanych w drodze poufnej informacji, że jako bardzo czynni działacze i organizatorzy ruchu komunistycznego występują na terenie Białej Podlaskiej i w okolicach: 1/ Szyszkowski Józef zamieszkały przy ul. Łomaskiej Nr 40 w Białej Podlaskiej, 2/ Markowski Ludwik z gminy Swory, 3/ Milczarski z Sycyny spod Białej [Podlaskiej], 4/ Zawadzki Aleksander, robotnik z wytwórni samolotów w Białej [Podlaskiej] i 5/ żona Szyszkowskiego, która kontaktuje się z więźniami politycznymi, przenosząc im pożywienie i grypsy. Ostatnio praktykowany jest sposób przenoszenia „grypsów” w blaszanych pudełkach ze smalcem posiadających b[ardzo] cienkie podwójne dno. Według oświadczenia Szyszkowskiego (do konfidenta) w tym, albo w przyszłym tygodniu ma przybyć do Białej [Podlaskiej] instruktor Komit[etu] Centr[alnego] K[omunistycznej] P[artii] P[olski] na konferencję, i równocześnie będzie dostarczony do Białej [Podlaskiej] transport bibuły. Poza tym do Białej [Podlaskiej] często przychodzą

transporty bibuły, i takowa w większej ilości i bardzo często rozkolportowywana jest w wytwórni samolotów³, wśród robotników między którymi jest stosunkowo znaczna ilość członków i zwolenników K[omunistycznej] P[artii] P[olski], toteż akcja w wytwórni nie napotyka na żadne trudności. Poza tym Szyszkowski oświadczył, że nie tak dawno był u niego poseł Gawron⁴, który zalecił wyszukiwać ludzi pewnych do pracy na wsi, gdyż dotąd daje się odczuwać brak takich ludzi, a w obecnym okresie przedmajowym musi być szczególnie wytężona praca dla uświadomienia włościan z ideologią komunistyczną, aby przygotować zdecydowanych bojowników idei, tak by w połączeniu z proletariatem miejskim do maja r[oku] b[iejącego] zmierzyć siły robotniczo chłopskie, czy są gotowe do rewolucji. Poza tym Szyszkowski miał oświadczyć, że obecnie praca organizacyjna w kierunku zakładania komitetów P[olskiej] P[artii] S[ocjalistycznej] „Lewicy” na wsi jest niepożądana, że to odpowiada tylko miastom, gdzie są sfery robotnicze, na wsi zaś należy zakładać koła „Samopomocy Chłopskiej”, która również jak PPS „Lewica” toruje drogę organizacji komunistycznej. Na posiedzeniu Zarządu Kasy Chorych w Białej [Podlaskiej], jakie się ma odbyć 14 II b[iejącego] r[oku] przedstawiciele komunistów mają odczytać swą odezwę z okresu przedwyborczego do Kasy Chorych, która to odezwa została skonfiskowana w swoim czasie przez Starostwo Pow[iatowe] w Białej [Podlaskiej]. Milczarski prosił o podawanie nazwisk ludzi pewnych, do których można by było przysyłać literaturę. Co do kolportażu literatury, to obecnie rozpoczęto praktykować system nie jak poprzednio przez rozrzucanie na ulicach, a przez przekazywanie sobie wśród sfer pewniejszych, względnie odnoszących się negatywnie [do władz państwa] lub nieuświadomionych [politycznie] z rąk do rąk. W taki sposób literatura rozszerzać się może częściej, a nie dochodzi tak prędko do władz, i nie powoduje dochodzeń policyjnych i związanych z tym represji. Poza tym komuniści zamierzają rzekomo stworzyć bojówkę, której zadaniem będzie likwidowanie prowokatorów oraz obrona konspiracyjnych zebrań, itp. W związku ze schwytaniem w styczniu b[iejącego] r[oku] w Janowie Podlaskim Rubin-szejna i Tokarskiego na gorącym uczynku wywieszania transparentu komunistycznego, komuniści są już jakoby w posiadaniu wiadomości o osobie rzekomego prowokatora, i mają się z nim rozprawić. W załączeniu przed-

³ Podlaska Wytwórnia Samolotów w Białej Podlaskiej.

⁴ Jakub Gawron (1891-1937?), poseł Komunistycznej Frakcji Poselskiej na Sejm II RP 2 kadencji (1928-1930). W latach 1908-1913 pracował jako górnik w kopalni węgla „Grodziec” pod Będzinem. Od 1913 roku służył w armii rosyjskiej, a podczas I wojny światowej przebywał w niewoli na terenie Niemiec i Austrii. W 1922 r. wstąpił do Centralnego Związku Górniczego i do Komunistycznej Partii Robotniczej Polski. Od 1927 r. członek Rady Gminnej w Grodźcu. Zagrożony aresztowaniem w 1931 roku wyjechał do ZSRR, gdzie wstąpił do WKP(b). W styczniu 1936 roku został oddelegowany do dyspozycji Moskiewskiego Komitetu Miejskiego WKP(b), stracony w nieznanych okolicznościach w ZSRR.

kładam uzyskane w drodze konfidenecjonalnej 3 odezwy komunistyczne: 1/ odezwe Centr[alnego] Komit[etu] K[omunistycznej] P[artii] P[olski] z grudnia 1928 r. w sprawie obchodu rocznicy „3 L”⁵; 2/ Nr 9 „Central Sztandaru”⁶ z grudnia 1928 r. organ Komit[etu] Centr[alnego] K[omunistycznej] P[artii] P[olski]; 3/ Przemówienie posła Henryka Bitnera⁷ (po konfiskacie nakład drugi) wygłoszone 13 XI 1928 r. w Sejmie przeciw nagłości wniosku Klubu B[ezpartyjnego] B[loku] [Współpracy z Rządem]⁸ w sprawie zająć we Lwowie, i z dnia 14 XI [19]28 r. w dyskusji nad preliminarzem budżetowym na rok 1929/30. Odezwy te były w posiadaniu Szyszkowskiego, Milczarskiego i Markowskiego.

Komendant Powiatowy P[olicji] P[aństwowej]
/-/ L. Krajewski, aspirant.

Źródło: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Janowie Podlaskim, sygn. 281/VIII – 1, k. 76-78.

⁵ „3 L” – „Lenin, Liebknecht, Luksemburg” święto komunistyczne, obchodzone co roku w styczniu na pamiątkę zamordowania w Berlinie Róży Luksemburg i Karola Liebknechta (15 I 1919 r.) – założycieli „Związku Spartakusa” i Komunistycznej Partii Niemiec oraz śmierci Włodzimierza Lenina (21 I 1924 r.).

⁶ Błąd, chodzi o „Czerwony Sztandar”.

⁷ Henryk Bitner (1887-1937) – poseł Komunistycznej Frakcji Poselskiej na Sejm II RP 2 kadencji (1928-1930). Działacz polskiego i międzynarodowego rewolucyjnego ruchu robotniczego. W latach 1906-1918 w PPS-Lewicy kolejno w Łodzi, Krakowie, Wiedniu, Zagłębiu Dąbrowskim, Lublinie i Radomiu; od 1908 działacz Związku Zawodowego Robotników Przemysłu Drzewnego. Od 1914 r. w armii rosyjskiej, uczestnik rewolucji lutowej i październikowej 1917 roku. W latach 1917-1918 członek Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej Rosji (m.in. kandydat w wyborach do Konstytuanty), w 1918 roku organizator i dowódca Polskiej Czerwonej Baterii w Mohylewie, 1918-1919 twórca Rad Delegatów Robotniczych w Zagłębiu Dąbrowskim (m.in. przewodniczący Okręgu Dąbrowskiego). W latach 1918-1929 w KPRP/KPP (funkcjonariusz partyjny na terenie całego kraju), uczestnik wielu zjazdów i narad partyjnych, 1923-1925 członek KC, uczestnik V (1924) i VI (1928) Kongresu Międzynarodówki Komunistycznej oraz III (1924) Kongresu Czerwonej Międzynarodówki Związków Zawodowych w Moskwie. Redaktor pisma „Krasnoje Znamija” (Piotrogród 1917), „Komunisty” (Zagłębie Dąbrowskie 1919) i „Wyzwolenia Robotniczego” (Łódź 1921). Wielokrotnie więziony przez władze carskie, polskie i austriackie. W 1929 roku wyjechał do Czechosłowacji, następnie do Berlina (w imieniu KPP przemawiał na XII Zjeździe KPN) i Moskwy, gdzie studiował w Międzynarodowej Szkole Leninowskiej. Od 1932 r. pracownik naukowy Instytutu Marksa-Engelsa-Lenina w Moskwie. Aresztowany 21 V 1937 roku w Moskwie, skazany na śmierć i rozstrzelany 10 IX 1937 roku. W 1956 r. zrehabilitowany.

⁸ Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem Józefa Piłsudskiego (BBWR) – organizacja polityczna okresu międzywojennego w II RP, utworzona w 1927 roku przez Walerego Sławka. Skupiała ona drobne ugrupowania polityczne i grupy mniejszości narodowych, a także zwierbowała kilku posłów z Polskiej Partii Socjalistycznej i PSL „Piast”. BBWR nie określał siebie jako partii politycznej. Wykonywał szereg funkcji politycznych, ale jednocześnie cechował się wieloma cechami odróżniającymi go od klasycznie definiowanych partii politycznych. W jego skład wchodził ludzie i całe grupy o różnych interesach i poglądach, których łączył przede wszystkim pozytywny stosunek do Józefa Piłsudskiego. BBWR był organizacją utworzoną przez władzę polityczną, nie dążył do zdobycia władzy, ale do utrzymania i umocnienia już posiadanej.

Dokument 8

**Sprawozdanie policyjne
z działalności KPP i ZMK
na terenie powiatu radzyńskiego
z 21 kwietnia 1929 roku**

Komenda Policji Państwowej p[owia]tu Radzyńskiego
w Radzynie [Podlaskim]
dn. 21 kwietnia 1929 r.
Nr 23/Tjn.

Sprawozdanie z działalności KPP i ZMK

Do
Pana Naczelnika
Bezpieczeństwa Publicznego
Urzędu Wojewódzkiego
w Lublinie

W załączeniu przedkładam Panu Naczelnikowi sprawozdanie z działalności KPP i ZMK na terenie powiatu Radzyńskiego.

1 załącznik]

Powiatowy Komendant P.P.
/T. Szyszkowski, podkomisarz/

**Sprawozdanie
z działalności KPP i ZMK na terenie powiatu Radzyńskiego**

Kilkuletnia obserwacja ruchu komunistycznego na terenie powiatu radzyńskiego prowadzona przeze mnie upewniła mnie, że teren powiatu przez wyżej wymienione organizacje podzielony jest na dwie części,

północną obejmującą miasto Międzyrzec [Podlaski], gm[iny]: Kąkolewnica, Szóstka, Zahajki, Żerocin, Misie, Tłuściec i południową, w skład której wchodzi gm[iny]: Biała, Przegaliny, Brzozowy Kąt, Jabłoń, Wołyń, Suchowola, Milanów, Siemień oraz miasto Radzyń [Podlaski].

Na pierwsze miejsce w sprawozdaniu niniejszym stawiam północną część powiatu, jako najwięcej objętą wpływami komunistycznymi, gdyż na terenie tym znajduje się miasto Międzyrzec [Podlaski], dość liczny ośrodek przemysłowy. W roku 1926 na terenie tym notowano trzykrotnie kolportaż bibuły, jak również wywieszanie transparentów notowano trzy razy. W związku z tym aresztowano 7 osób i przekazano władzom sądowym.

W roku 1927 kolportaż bibuły notowano w trzech wypadkach, wywieszanie transparentów – w czterech, niesienie transparentów podczas manifestacji – 1. Aresztowano 17 osób i przekazano władzom sądowym.

W roku 1928 notowano kolportaż bibuły w 3 wypadkach, wywieszanie transparentów w 2, niesienie transparentów podczas manifestacji 1, ogłoszenie przemówienia antypaństwowego 1. Aresztowano 15 osób i przekazano władzom sądowym.

Z wyżej przekazanych osób władzom sądowym, za działalność komunistyczną na tym terenie zostali skazani: 1/ Piotrowski Stanisław vel Paczkowski Cyprian na 6 lat ciężkiego więzienia, 2/ Froimanówna Chaja na 3 lata ciężkiego więzienia, 3/ Barn Chaim na 4 lata ciężkiego więzienia, 4/ Rotenberg Dawid Chaskiel na 4 lata ciężkiego więzienia, 5/ Rabinowicz Zelik na 2 lata więzienia i wielu innych na mniejsze kary. Zbiegli przed aresztowaniem: Rojzen Liba, Kamieniecki Chaim Noech, Rabinowicz Dawid, Rabinowicz Zelik, Wald Lejbko Dawid i Gurfinkiel Sruł Manes.

W obecnej chwili na tym terenie żywotnej działalności KPP i ZMK nie przejawia, natomiast Komitet Miejscowy KPP w Międzyrzeczu [Podlaskim] zbiera [się] co sobota w lokalu Związków Zawodowych, względnie w mieszkaniach prywatnych, i na zebraniach tych odbywają się odczyty i pogadanki [o] treści antypaństwowej. Komitet ten składa się z ludzi bez wykształcenia i bardzo mało inteligentnych, skład którego jest następujący:

- 1/ Szersznajder Ela Sana, lat 55, robotnik szczeciniarski – jako przewodniczący miejscowego komitetu KPP
- 2/ Bronsztejn Noech, lat 32, kamasznik – jako skarbnik KPP
- 3/ Grubner Chaskiel, [lat] 25, kuśnierz – jako sekretarz KPP

Następnie wybitniejsi członkowie:

- 1/ Barn Chaim,
- 2/ Barn Hersz Lejb,
- 3/ Bojgman Hersz,

- 4/ Rojz Dawid,
- 5/ Pakierman Aron,
- 6/ Grynblat Wolf,
- 7/ Szydło Szulim,
- 8/ Rapaport Abram,
- 9/ Listgarten Icko,
- 10/ Kawa Jankiel,
- 11/ Goldman Gołda,
- 12/ Ajchenbaum Leja,
- 13/ Fajerman Ruchla,
- 14/ Mącarz Szmul. Ten jest technikiem i łącznikiem z Komitetem Okręgowym KPP

Komitet Miejskowy ZMK w Międzyrzecu [Podlaskim]:

- 1) Kawa Moszko, lat 19 – jako prezes – robotnik szczeciniarski,
- 2) Wernicki Moszko, lat 18 – jako skarbnik – robotnik szczeciniarski,

Wybitniejsi członkowie ZMK:

- 1/ Birsztajn Symcha – łącznik z KPP
- 2/ Frajblat Nachman,
- 3/ Cukierman Szloma,
- 4/ Lerner Chaim,
- 5/ Wajsman Mendel,
- 6/ Cytryniak Bencjan oraz
- 7/ Śliwka Jankiel, lat 20 (instruktor).

Najinteligentniejszy z wyżej wymienionych jest Jankiel Śliwka (wydalony z 5 klasy Gimnazjum Żydowskiego w Międzyrzecu). Jeździ on często do Białej Podl[askiej] z odczytami i pogadankami, za każdym razem na wezwanie KPP z Białej [Podlaskiej]. Według przeprowadzonych ostatnio wywiadów i sprawozdań konfidentów Okręgowego Komitetu KPP w Międzyrzecu [Podlaskim] nie ma, natomiast Komitet ten ma siedzibę w Siedlcach. Poza tym utrwała mnie jeszcze w przekonaniu tym to, że instrukcje Miejskowy Komitet KPP w Międzyrzecu [Podlaskim] i KPP w Radzynie [Podlaskim] otrzymuje z Siedlec.

Południowa część powiatu w ostatnich czasach nie przejawia literalnie żadnej działalności, a wobec tego w sprawozdaniu tym wspominać nie będę, nadmieniam tylko, że wywiady i obserwacje przez organa policji są prowadzone.

Kończąc niniejsze sprawozdanie nadmieniam, że KPP w Międzyrzecu [Podlaskim] działalności swojej poza granicami miasta (na wsi) nie ujawnia. Przynależność wyżej wymienionym do KPP udowodnić jest trudno, gdyż są to sami Żydzi bardzo dobrze zakonspirowani.

Radzyń [Podlaski], dnia 21 kwietnia 1929 r.

Powiatowy Komendant P.P.
/T. Szyszkowski, podkomisarz/

Dokument 9

Komunikat sytuacyjny
/Dowództwa 9 Dywizji Piechoty/
za m/iesiąc lipiec 1934 r/oku/

Działalność Kompartii w lipcu zmierzała do wyzyskania obchodu 1-go sierpnia, jako dnia antywojennego (rocznica wybuchu wojny światowej). Obchód miał na celu wypróbowanie sił Kompartii, zmierzał do wywołania masowych demonstracji strajków i propagandy na rzecz komuny za pośrednictwem rozrzuconej literatury i sztandarów.

Wszystkie te zamierzenia absorbowwały działaczy partyjnych, ale spodziewanych efektów nie przyniosły. Obchód wypadł bardzo blado.

W odniesieniu do wojska, rozrzucono w kilku wypadkach, na szlakach przemarszu, ulotki i wywieszano transparenty.

W kwestii propagandy i sposobu działania na wojsko uzyskano dalsze wiadomości konfidencyjne.

A. K[omunistyczna] P[artia] P[olski]

W okręgu KPP Siedlce, zwłaszcza w D[zielnicowym] K[omitecie] Biała Podlaska, odbyło się kilka zebrań w ubiegłym miesiącu o charakterze sprawozdawczym.

Na uwagę zasługuje fakt ponownego odbudowania Miejskiego Komitetu (MK) w Białej Podl[askiej], zlikwidowanego doszczętnie w końcu ubiegłego roku przez władze bezpieczeństwa. W związku z mającym się odbyć procesem aresztowanych [komunistycznych] działaczy bialskich na jednym z zebrań przedstawiciel wyżej wzmiankowanego MK prosił obecnego na zebraniu funkcjonariusza O[okręgowego] K[omitetu], aby ten postarał się przez partię pozyskać na obrońców adwokatów: Duracza¹ i Etingera z Warszawy, na opłacenie których postara się on zebrać 300 zł.

¹ Teodor Franciszek Duracz (1883-1943), ps. „Profesor”, prawnik, adwokat, stalinowski działacz komunistyczny ściśle powiązany z rezydenturą wywiadu sowieckiego w II Rzeczypospolitej. Urodzony w 1883 r. pod Charkowem. Związany z rewolucyjnym nurtem w ruchu socjalistycznym, członek PPS-Lewica. Uczestniczył w rewolucji bolszewickiej na wschodniej Ukrainie. Po czasowych kłóskach bolszewików powrócił do Polski, gdzie od 1918 r. był członkiem Komunistycznej Partii Robotniczej Polski i Komunistycznej Partii Polski. Oficjalnie w latach 1922-1937 był radcą prawnym przedstawicielstwa

Okręgowiec polecił na razie na znak protestu powybić kamieniami szyby w Sądzie Okręgowym w Białej Podl[askiej], przy czym kamienie należy owinąć w bibułę komunistyczną.

Z dalszych nastawień „okręgowca” wynika, że KPP w lipcu interesowała się następującymi sprawami:

- wywołania strajków rolnych;
- sabotowania szarwarków;
- przeciwstawianiu się komasacji [gruntów];
- wywołania protestów przeciwko więz[ieniu] komunisty Telmanna²;
- zorganizowania obchodów rocznicy rozruchów chłopskich w Małopolsce Środkowej;
- zorganizowania akcji protestacyjnej przeciwko obozom izolacyjnym w Polsce;
- wywołania akcji propagandowej wśród Żydów na rzecz Birobidżanu³.

handlowego ZSRS („Torgpriedstwa”) w Warszawie. Współpracownik utworzonej przez Komintern Międzynarodowej Organizacji Pomocy Rewolucjonistom (MOPR). Prowadził jednocześnie w Warszawie własną kancelarię adwokacką. Był obrońcą działaczy komunistycznych i członków sowieckiej siatki szpiegowskiej w procesach przed sądami II Rzeczypospolitej (jego kancelaria nie prowadziła żadnych innych spraw). W latach 30-tych, razem z Wandą Wasilewską, był wiceprzewodniczącym tzw. Ligi Obrony Praw Człowieka i Obywatela (wówczas organizacji coraz mocniej propagującej „jednolito-frontowe” hasła komunistów – rozwiązywanej przez władze państwowe II Rzeczypospolitej). Ostatnim głośnym procesem, w którym Duracz występował przed wojną była sprawa Aleksandra Zawadzkiego – kierownika Wydziału Wojskowego KC KPP, schwytanego z dużą ilością materiałów szpiegowskich. W 1941 r. T. Duracz działał w komunistycznej grupie konspiracyjnej „Proletariusz”, a po wybuchu wojny III Rzeszy z ZSRS jego mieszkanie w Warszawie stało się głównym punktem kontaktowym dla grupy sowieckich dywersantów (tzw. „grupa inicjatywna” Marceliego Nowotki), zrzuconej pod koniec roku 1941 drogą lotniczą na teren Generalnego Gubernatorstwa z poleceniami utworzenia ściśle zhierarchizowanej konspiracji, realizującej zadania wyznaczone przez kierownictwo sowieckie w ramach PPR. Zapewniał zaplecze i pierwsze kontakty organizacyjne dla stworzenia pierwszych komórek PPR. Był jednym z jej czołowych działaczy, formalnie kierownikiem Wydziału Informacji, czyli wywiadu, i członkiem Komitetu Centralnego partii. Jego doświadczenie i powiązania z sowiecką siatką wywiadowczą zapewniały mu wysoką pozycję w tworzonych strukturach komunistycznych. Po zabójstwie Marceliego Nowotki był szefem grupy prowadzącej wewnętrzne dochodzenie na temat okoliczności tego zabójstwa. Aresztowany przez gestapo na fali aresztowań wśród komunistycznej konspiracji w marcu 1943 roku, zginął na Pawiaku. Po wojnie ogłoszono go patronem licznych ulic i placów, a także Centralnej Szkoły Prawniczej, od jego nazwiska popularnie nazywanej „Duraczówką”, która prowadziła przyspieszone kursy dla komunistycznych kadr wymiaru sprawiedliwości. Absolwenci tej szkoły trafiali bezpośrednio do składów orzekających w procesach politycznych z lat 1948-1953.

² Ernst Thälmann (1886-1944) – lewicowy polityk niemiecki. Od 1903 roku członek Socjaldemokratycznej Partii Niemiec (SPD). Podczas I wojny światowej prowadził agitację rewolucyjną wśród niemieckich żołnierzy. Od 1920 r. członek Komunistycznej Partii Niemiec (KPD). W październiku 1923 roku zorganizował powstanie robotnicze w Hamburgu. W 1924 roku został deputowanym do Reichstagu. W 1925 został przewodniczącym Komitetu Centralnego KPD. Jako wysunięty przez Stalina przywódca partii przeprowadził czystkę członków KPD. W latach 1928-1943 był członkiem Komitetu Wykonawczego Międzynarodówki Komunistycznej. 3 marca 1933 r., po dojściu Adolfa Hitlera do władzy, został aresztowany, więziony w Sachsenhausen w tzw. Zellenbau (oddział dla więźniów specjalnych), Moabie, Hanowerze (1937-1943) i Budziszynie (do sierpnia 1944 r.). Po zamachu na Hitlera 20 lipca 1944 r. rozstrzelany w obozie koncentracyjnym w Buchenwaldzie.

³ Birobidżan – miasto w azjatyckiej części Rosji, położone na Dalekim Wschodzie między rzekami Bira i Bidżanem, blisko granicy chińsko-rosyjskiej i szlaku Kolei Transsyberyjskiej. Stolica Żydowskiego

Z literatury kolportowało KPP m.in. czasopismo wywrotowe „Koszary” i „Pogadanki Żołnierskie”. Fakt ten potwierdzają poniekąd posiadane informacje konfidenckonalne o nasileniu roboty wywrotowej w duchu antymilitarnym wśród młodzieży z KZM⁴, a więc w wieku przedpoborowym.

B. Działalność wywrotowa w wojsku

Przejawów zorganizowanej akcji wywrotowej wśród żołnierzy w ub[iegłym] miesiącu nie stwierdzono.

Do sporadycznych wypadków należą:

1. Dnia 5 VII br. w koszarach 34 PP, w ustępie nieznany sprawca napisał: „niech żyje komunizm w wojsku”.
2. Dnia 26 VII br. podczas przemarszu plutonu art[ylerii] piech[oty] 22 PP ze szkoły ognia z Brześcia n/B. do Siedlec, podczas postoju w Międzyrzeczu [Podlaskim], rozrzucone zostały ulotki komunistyczne w ilości około 1000 sztuk, na przestrzeni ok[około] kilometra.
3. Treść ulotek skierowana pod adresem robotników, chłopów i żołnierzy nawoływała do urządzania masowych strajków i bojowych demonstracji na znak protestu przeciwko „obozom koncentracyjnym”. Inne nawoływały do obchodu rocznicy krwawych wypadków w Małopolsce Środkowej.

Wszystkie wyżej podane wypadki akcji technicznej są przejawami akcji 1-szo sierpniowej⁵. Słabe jej wyniki spowodowane zostały akcją prewencyjną władz bezpieczeństwa, a także i brakiem odpowiedniej ilości literatury.

Członkowie komórek upoważnionych do pracy w wojsku otrzymali nastawienie, aby podchodzili do grupek żołnierzy podczas przerw w ćwiczeniach i rzucali następujące hasła: „dzisiaj nie będę brał kawy, ponieważ jest niedobra”; „jutro nie pójde na ćwiczenia, ponieważ są za ciężkie”. Następnie mają oni podsłuchiwać jak reagują na to żołnierze i tych, którzy solidaryzują się z hasłami należy urabiać i wciągać do partii.

Członkowie komórki, powracający z miast do koszar powinni opowiadać swoim kolegom, że widzieli na mieście rozrzucone ulotki, czytali je, że treść ich dotyczy polepszenia bytu żołnierzom przez podwyższenie im żołdu, podniesienie jakości wikt, częstszej zmiany bielizny, odpowiedniego trak-

Obwodu Autonomicznego w Kraju Chabarowskim. Początki miejscowości sięgają 1915 roku, kiedy powstała stacja kolejowa Birobidżan. Na przełomie lat 20. i 30. XX w. władze sowieckie postanowiły zasiedlić te tereny ludnością żydowską. Był to jeden z planów etnicznej polityki Józefa Stalina, którego zamiarem było przeciwdziałanie szerzącemu się w ZSRR ruchowi syjonistycznemu. Wielu Żydów zmuszono do migracji do Birobidżanu, jednak mimo to nigdy nie stanowili tam nawet 1/3 mieszkańców.

⁴ Komunistyczny Związek Młodzieży.

⁵ 1 sierpnia – święto komunistyczne, Międzynarodowy Dzień Antywojenny. Dzień 1 sierpnia komuniści uważali za początek wybuchu „Wojny Imperialistycznej” w 1914 r.

towania przez przełożonych, itp. Mają oni również przekonywać kolegów, że w „cywilu” są tacy ludzie, którzy dążą do polepszenia warunków w jakich żyją żołnierze, a nie są oni „przekupniami” rosyjskimi, jak ich niektórzy nazywają, lecz są [to] prawdziwi obrońcy żołnierzy i walczą z ogólną nędzą i bezrobociem.

Źródło: Centralne Archiwum Wojskowe, Akta 9 Dywizji Piechoty, sygn. I.313.9.31, *Komunikat sytuacyjny za m[iesiąc]c lipiec 1934 r[oku]*, k. 8-11.

Dokument 10

Sprawozdanie z działalności Okręgu Siedleckiego KPP za grudzień 1932 roku

Okręg Siedlecki, jak mnie informowali miejscowi tow[arzysze], nigdy nie miał postawionej normalnie pracy wojskowej. Ta, która istniała lub istnieje jest raczej robotą dorywczą, trwającą w najlepszym przypadku 3 mies[iące], jak to miało miejsce w przypadku Białej [Podlaskiej]. Okręg odwiedził ostatni raz ktoś z wydziału koło lipca [1932 r.]. Na dopatrywanie i kontrolowanie roboty przez okręgowca liczyć nie można, traktuje on tę robotę mimo szumne gadanie per nogam.

[...] Podstawową wadą wydziału jest niemożność wglądu w sprawy okręgowe. Przeszkodą w pierwszym rzędzie jest brak funduszy na rozjazdy. Siłą rzeczy sekretarz Wydziału będzie zaabsorbowany tylko miejscową robotą. Na tę jednak okoliczność, która będzie miała miejsce na wszystkich rozsypanych terenowo okręgach, zwracałem uwagę Wydziału na ostatniej odprawie.

Na Wydziale, na którym nieobecnego sekretarza ja reprezentowałem stanęły następujące kwestie. Sprawozdanie z działalności dotychczasowego wydziału miejscowego, krótkie informacje o robocie w Białej [Podlaskiej] i Łukowie, nastawienie w związku z akcją urlopową, konkretyzacja tej akcji.

[...] Jeżeli chodzi o sprawozdanie z dzielnicy Białej [Podlaskiej], to przedstawia się następująco. Garnizon mieści 34 PP i część (2 dywizjony) 9 PAL. Oba pułki należą do tejże samej dywizji i tego samego D[owództwa] O[kręgu] K[orpusu], co pułki siedleckie. Prócz tego, że większość żołnierzy tych pułków stanowią Ukraińcy i Białorusini także z okolic Bielska [Podlaskiego], żadnych informacji o pułkach tych zebrać nie zdołałem. 2-3 mies[iące] temu miała miejsce w 34 pułku i w [9] PAL wyspa. Wpadło z zorganizowanych 17 tow[arzyszy] z [34] pułku piechoty, prawdopodobnie 6, i 3-ch z 12 zorganizowanych w [9] palu. Wzięto również 3 tow[arzyszy] cywilów kierujących tą robotą. W związku z tą wyspą aresztowano również jednego z tow[arzyszy] z 22 PP i 1-go z 9 PAL obu pułków garnizonu siedleckiego. Robota od tego czasu została zupełnie przerwana, gdyż i tow[arzysze] kierujący nią [z] zewnątrz, jak i najaktywniejsi żołnierze

wpadli. Już od kilku tygodni kom[itet] miejsc[owy] czyni starania skontaktowania się z pozostałymi po wyspie w pułku towarzyszami. W wyniku tych starań znaleźliśmy już dwóch zgubionych żołnierzy z 34 PP, przy czym jeden z nich sam intensywnie kontaktu szukał. Niedostateczne zwrócenie uwagi kierownictwa Okręgu na tę robotę spowodowało tak długo trwającą przeszło 2 mies[ięczną] przerwę w pracy i to, że 2 odnalezione już kontakty dotąd jeszcze nie zostały uaktywnione. Wyrazem tego jest choćby fakt, że tydzień czasu nie wystarczał do złapania tych żołnierzy. Siłą rzeczy cała organizacja musi się skupić na łapanie potraconych przez wyspę kontaktów. W [9] PAL dotąd ani jednego kontaktu nie połapaliśmy. Zwracam uwagę na wyjątkowo trudne warunki policyjne i na wielką słabość organizacyjną Partii w tej miejscowości.

[...] Jeżeli chodzi o Białą [Podlaską], to wielka słabość organizacyjna Partii zmusiła nas do nastawienia się na wydanie i rozkolportowanie na zewnątrz i wewnątrz koszar ulotek i ewentualne zawieszenie sztandaru.

Dokument 11

Sprawozdanie z działalności
w Okręgu Siedleckim KPP
za luty 1933 roku

SW/8/
21.II.1933.
3/L. [19]33 r.

Sprawozdanie z Okr[ęgu] Siedleckiego za miesiąc II [luty]

Okr[ęg] nasz liczy 10 dzielnic i 12 komitetów miejscowych. Ilość czł[onków] Partii, młodz[ieży] Mopru i Pioniera¹ w poszczególnych dz[ielnicach]:

1. Biała Podlaska: Partia 110 czł[onków] (19 komórek) z tego na miasto Biała [Podlaska] przypada 10 czł[onków] (2 kom[órki]). Młodzież – 94 czł[onków] (20 kom[órek]), Mopr 27 czł[onków] (5 kom[órek]), Pionier 27 czł[onków] (6 kom[órek]).
3. Międzyrzec [Podlaski]: Partia 65 czł[onków], Młodz[ieź] 56 czł[onków], Mopr 32 czł[onków], Pionier ? Prócz tego w tej dzielnicy jest 11 kół „Świtu”² (130 czł[onków] chłopów).

[...]

6. Radzyń [Podlaski]: Partia 71 czł[onków], w tym jest przyrost 12 nowych czł[onków], czyli 2 kom[itety] folwarczne po 4 ludzi, reszta chłopci. Młodz[ieź] 79 czł[onków], Mopr 7 czł[onków] – stworzony przez partię teraz; w Mopru nie było. Pionier 32 czł[onków]. Tu też są 3 koła „Świtu” 45 czł[onków], przede mną było 1 koło z 10 ludźmi.
7. Parczew: Partia 176 czł[onków], z tego na miasto Parczew przypada 15 czł[onków], reszta chłopci. Są 2 kom[itety] folwarczne 16 czł[onków], Młodzież – miasto 24 czł[onków], Mopr – miasto 48

¹ „Pionier” – nielegalna komunistyczna organizacja dziecięca założona w 1925 r., funkcjonująca jako przybudówka KPP i KZMP. „Polska” organizacja pionierska wzorowana była na sowieckim „Pionierze” (Wszeczwiązkowa Organizacja Pionierska imienia W. I. Lenina) – organizacji politycznej skupiającej dzieci w ZSRR, założonej 19 maja 1922 r. jako przybudówka Komsomołu, celem wychowywania w ideach komunizmu dzieci oraz przygotowania przyszłych kadr dla partii komunistycznej.

² „Świt” – rewolucyjna organizacja dla młodzieży chłopskiej.

czł[onków]. Jak po tej linii na wsi, na razie nie wiem dokładnie. Jest też org[anizacja] Pionier – 60 dzieci.

Uwaga. Razem czł[onków] wszystkich okr[ęg] nasz liczy: Partia 708; Młodzież 454; Mopr 305. Te liczby ulegną jeszcze pewnym zmianom. Partia będzie liczyć ok. 900 czł[onków], Mopr ok. 400, Młodz[zież] 550-600.

Sprawozdanie z przebiegu akcji 7 listop[ada]³.

Przebieg akcji 7-go [listopada] wypadł na poszczególnych dz[ielnicach], a jednocześnie na okr[ęgu] tak:

[...]

4. Radzyń [Podlaski]: 30 szt[andarów], z tego 1 w mieście, reszta po wsiach i folwarkach. 1 mas[ówka] 30 os[obowa], 700 ód⁴ drukiem pisanych przez naszych tow[arzyszy], z tego 200 szt[uk] było wydanych w spr[awie] opłat targowych i rogatkowych, a 500 szt[uk] w spr[awie] 7 list[opada], było 6 plakatów pisanych ręcznie. Aresztowano tow[arzyszy] z tej masówki.
5. Biała Podlaska: 6 sztand[arów] z tego 4 na wsi, a 2 w mieście pod koszarami wojskowymi, 1 gołąb ze szt[andarem] na 14 rocznicę niepodl[ęłości] Polski, 6 plak[atów] na wsiach. Była 1 mas[ówka] we wsi Piszczac [licząca] 150 chłopów (7 list[opada]) nastrój b[ardzo] bojowy. Przed 7-mym w miejscowości Więźni (wieś tej dz[ielnicy]) zrobiono wiec ok[oło] 330 chłopów przeciw wykupywaniu przez chłopów przy wprowadzaniu na targ koni, krów czy świń opłat targowych. Chłopi po przemówieniu naszego rewol[ucyjnego] chłopu rzucili się na tego urzędnika magistrackiego, który, za opłatami wydawał te kwity, pobili go i przegnali, zabierając świadectwa, i ruszyli wszyscy na targ.

Był też w tej dzielnicy w miejscowości Kozły (wieś) przed 7 listopada taki wypadek: do tej wsi przyszedli sekwestраторzy, by za długi podatkowe zabrać chłopom krowy. Krowy zabierali masowo i gnali na licytację, by po sprzedaniu ich na targu zabrać pieniądze. Chłopi postanowili na miejscu nie stawiać sekwestраторom oporu, lecz udali się masowo na targ, przeprowadzili agitację, by nikt nie ważył się kupić tych krów, sami zaś będąc gotowi na krwawą rozprawę z tym, któryby się ośmielił przystąpić do kupna. Ale nikt się nie ważył kupować i sekwestраторzy zwrócili się do chłopów, by zabrali sobie z powrotem swoje krowy, lecz chłopi odpowiedzieli: „skądś wziął, tam zaprowadź sam”. Tak też się stało.

³ 7 listopada – święto komunistyczne, rocznica wybuchu rewolucji październikowej 1917 r. w Rosji i ustanowienia władzy sowieckiej (obchody rocznicy w listopadzie, w/g kalendarza juliańskiego).

⁴ Tak w oryginale. Chodzi o odezwy komunistyczne.

[...]

7. Parczew: w mieście były lotne masówki „Pioniera”, plakaty, 1 szt[andar]. Nie mam na razie sprawozdania z terenu chłopskiego, gdzie odbyły się prawdopodobnie masówki, demonstracje i akcja tech[niczna]. Sprawozdanie dokładne z tej dz[ielnicy] przyślemy w tych dniach, jak również z pozostałych 2 dzielnic: Kosowa Lackiego i Łosic.

Akcja 7-go listopada mogłaby wyjść lepiej znacznie, a przeważnie na terenie chłopskim, gdyby nie kapitulanicke nastroje przed fasz[ystowskim] terrorem naszych tow[arzyszy], bo nastrój u nas wszędzie był b[ardzo] dobry. Każdy prawie wiedział o 7-mym list[opada], o czym [ludzie] dowiedzieli się z ustnej agitacji, odezwy, sztandarów, plakatów i masówek.

Literatury na 7-go nie przywieziono do nas żadnej, prócz moprowej. Jest z tego powodu poważne niezadowolenie u naszych tow[arzyszy]. Mówią oni, że literat[ura] z 7 list[opada] będzie jak zwykle parę mies[ięcy] po czasie (to źle).

Na naszym okr[ęgu] w ostatnich czasach jest masowe zjawisko – ucieczka naszych tow[arzyszy] do ZSRR i nie tylko naszych tow[arzyszy]. Mają oni tu takich macherów, kt[órzy] za 350-400 zł eksportują ich na drugą stronę, wyrabiając „paski”⁵ na Daleki Wschód, np. do Chin, czy Japonii, a oni wysiadają w ZSRR. Tam mają swoich wujków, stryjków i popartyjników, kt[órzy] ręcą za nich, i tam ich zostawiają. Już zwróciłem na to uwagę Sekr[etarza] dwa razy i obwodowca, ale jak dotąd bez skutku. A jeżeli tak dalej pójdzie, to będzie gorzej. Ja ze swej strony stawiałem tą rzecz na okr[ęgu] i powiedziałem, że my będziemy wszystkich dezterów z naszych szeregów wyrzucać stamtąd z powrotem, a tych, kt[órzy] ręcą za nich, pociągniemy do odpowiedzialności w ZSRR. To nie wystarcza, trzeba ich postawić przed faktem dokonanym.

Przeprowadziliśmy na naszym okr[ęgu] po 7-mym [listopada] strajk dorożkarzy konnych w Siedlcach przeciw wykupywaniu patentów. Strajk trwał 7 dni i został wygrany całkowicie, [dorożkarze] jeżdżą bez patentów. Był wybrany przez samych dorożkarzy kom[itet] str[ajkowy] z 5 os[obami] (3 Polaków i 2 Żydów).

Teraz organizujemy strajk chłopów z międzyrzeckiego i okolic Radzyna [Podlaskiego] przeciw opłatom targowym. Organizujemy zebrania i przygotowania do wybrania kom[itetu] akcji, a potem delegację w towarzystwie chłopów wyślemy do starostwa, by znieść opłaty targowe. Delegacja ta będzie posiadała kilkaset podpisów chłopów, domagających się zniesienia tych opłat. Część tych podpisów już jest, są też już przygotowani mówcy.

Źródło: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Komunistyczna Partia Polski, sygn. 158/XII-17, t. 6, *Sprawozdanie z Okr[ęgu] Siedleckiego za miesiąc II [luty] [1933 r.]*, k. 4-6.

⁵ „Paski” – paszporty.

Dokument 12

Sprawozdanie z "roboty wojskowej" z Obwodu Siedlce - Łomża KPP za marzec 1933 roku

1. Okręg siedlecki. Ostatnia zmiana na stanowisku sekretarza Wydz[iału] Okr[ęgowego] mocno dała się we znaki pracy naszej. Tow[arzysz] wyznaczony na to stanowisko, jak przewidywałem uprzednio, nie nadaje się. Już to samo, że jest on oderwany od terenu (kilka kilometrów od Siedlec) i z racji swojej pracy zawodowej (rolnik) nie ma stałego kontaktu z naszą organizacją, utrudnia mu [to] pracę. Od mojej ostatniej bytności w terenie, znaczy w ciągu trzech tygodni nie widział się ani razu z żadnym żołnierzem, a z łączniczką widział się jeden jedyny raz [...].

2. Biała [Podlaska]: stan org[anizacyjny] 3 strz[elców], w tym 1 nowy Polak, 2 w 34 PP, 1 w 9 PAL. Z 3 kontaktów, które ja sam zrealizowałem, 2 już pogubili, jeden przy mojej pomocy został odnaleziony, jeden nowy adres zrealizowali. I to w ciągu 2-3 tygodni pracy. Mają jeszcze kilka adresów do realizacji. Najważniejsze momenty w pułku piech[oty] to: stale odbywają się ćwiczenia walk ulicznych, rozpędzanie tłumów, itp. Wobec tego, że we wszystkich innych pułkach tej dywizji [9 Dywizji Piechoty] nas „czują”, a w danym pułku od długiego czasu naszej roboty nie było, prawdopodobne jest, że właśnie ten wybrali do podniesienia go do roli „wypadowego”, i stąd tu te ćwiczenia. [Żołnierze] narzekają na marną odzież i ciężkie ćwiczenia. Żarcie ostatnio miało się poprawić. Ściągają co dekadę 5 gr z żołdu na prasę: „[I]lustrowany K[urier] C[odzienny]” i „Polskę Zbrojną” w świetlicy. Razem z 22 PP 5-6 dniowe manewry od 12 marca. Przed manewrami przeprowadzają kredkowanie¹. Wiąże się ono z 19-ym². Na 19-go prócz tego przeprowadzą narady. Partia z zewnątrz zawiesi sztandar i 20 plak[atów] z naszymi hasłami w okolicy koszar. Odbył się kolportaż ogólnopartyjnej literatury na terenie ćwiczeń. Główne zadanie – realizować wszystkie adresy i postawić org[anizację] [do pracy]. Bez tego o szerzej zakrojonej pracy myśleć nie można.

Źródło: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Komunistyczna Partia Polski, sygn. 158/X – 9, t. 33, *Sprawozdanie z roboty wojskowej z Obwodu Siedlce – Łomża za marzec 1933 roku*, k. 10 – 11.

¹ „Kredkowanie” – pisanie haseł komunistycznych kredą na murach, asfalcie lub transparentach.

² 19 marca w Wojsku Polskim uroczyste obchodzono imieniny Józefa Piłsudskiego.

Dokument 13

Sprawozdanie z Obwodu Siedlce - Łomża KPP za okres maj - czerwiec 1933 roku

[...]

b) Garnizon Biała Podlaska, stacjonuje 34 PP i 2 dywizjony 9 PAL. Stan org[anizacji] 34 PP: 12 żołnierzy starego rocznika (wśród nich 3 po szkole podofic[erskiej] – 2 starszych strzelców i 1 kapral służy u rekrutów), w tym 3 Polaków i 9 Ukraińców spod Brześcia, zorganizowani w 4 komórkach, po 3 żoł[nierzy] starego rocznika, stanowiących luźną komórkę (wszystko wykonują, pewni, nie chcą ich uściślać, gdyż nie ma do nich adresów i nikomu nie są znani z domu – nastawiłem na kolejne wciąganie). Prócz tego była jedna komórka ścisła, której los nie był pewien. Jeden członek tej komórki, celem mocniejszego „zakonspirowania się” krzyknął 19 marca wobec całej kompanii: „niech żyje marszałek Piłsudski”, został przez komórkę wydany. Jednocześnie inni jej członkowie (2) odmówili pracy, jeśli tacy ludzie mogli nimi kierować. Wyrzucony był sekretarzem komórki. Nastawiłem na wyjaśnienie im błędu i wciągnięcie do org[anizacji]. Wśród nowego rocznika mamy 4 ścisłych, lecz niepowiązanych w komórkę rekrutów. W palu mamy 2 ścisłych, lecz niepowiązanych rekrutów i jednego luźnego. Ten ostatni Żyd. Reszta rekrutów i w piechocie i w palu to Ukraińcy i 2 Polaków.

Wyjeżdżając 2 mies[iąc] temu pozostawiłem, jeżeli się nie mylę, 4 tylko żołnierzy. Ten olbrzymi wzrost zawdzięczamy dokopaniu się do istniejącej od kilku miesięcy równorzędnie z naszą organizacją, mającej nawet własny K[omit]et] P[ułkowy].

Sytuacja pułku identyczna, co i w 22 PP w Siedlcach, z tą różnicą, że tam nie odczuwa się prześladowania narodowościowego, o czym donosiłem już dawno – tu bardzo silnie się ją odczuwa. Podczas mojego kilkudniowego pobytu w terenie miały miejsce następujące 2 wydarzenia: 1/ u rekrutów pół kompanii odmawia wykonania rozkazu podofic[era] służbowego. Dopiero po interwencji szefa rozkaz wykonuje. 2/ komp[ania] starego rocznika nie zbiera się do modlitwy. Podchorąży – podoficer służbowy awanturuje się, wreszcie wyprowadza komp[anię] na dziedziniec, gdzie daje rozkaz „padnij”. Po kilkakrotnie powtórzonym rozkazie komp[ania] pada, przy tym jeden najdłużej się opierał i najleniwiej padł. Podchorążak go kopnął. Wszyscy jak jeden powstają, i krzycząc i wygrażając podchorążemu zbliżają się do niego. Ten łągodzi sytuację. Nastrój zmierzający do „nalania”

podch[orążego]. Będąc na miejscu nastawiłem na natychmiastową reakcję w formie odbywania narad, łączenia tej sprawy z sądami doraźnymi i ogólnym gnębieniem i plakatowanie (plakaty zostały natychmiast przez cywilną org[anizację] przygotowane i oddane).

Odbyłem K[omitet] P[ułkowy] (zreorganizowany przez zamianę jednego tow[arzysza]). Zwraca uwagę stosunkowo dość wysoki poziom polityczny komitetu. Dałem im taki sam referat, co w 22 PP, i prawie że takie samo nastawienie. Po referacie odbyła się dyskusja nad nim. Dodatkowo wyjaśniłem sytuację Niemiec, i także całokształt trockizmu, szczególnie w związku ze sprawą jednolitego frontu i taktyki S[ocjal] D[emokracji] Niemiec. Na posiedzeniu dużo mi czasu zajęła walka z tendencją komitetu: a/ nieprzeprowadzania akcji wewnętrznych, gdyż powodują one represje, i b/ pozostawienia dotychczasowej organizacji komórek nie terenowych, a „tak jak się z początku zapoznali”, gdyż taka organizacja najbardziej odpowiada wymogom konspiracji (1 kom[órka] 3 strzelców, każdy w innym batalionie, obejmuje ona tym sposobem cały pułk). O celowości akcji technicznych b[ardzo] łatwo dali się przekonać, gorzej poszło ze sprawą komórek terenowych. Wyjaśniłem im znaczenie i pracę takich kom[itetów], wyjaśniłem, że konspirację należy zawsze pojmować jako pomoc w pracy, i póki ona nią zostaje, to w porządku, ale z chwilą, kiedy przejdzie granicę i zaczyna być w pracy przeszkodą, my ją musimy odpowiednio zmniejszyć, itd. Ostatecznie stanęło na zreorganizowaniu komórek na pułkowe, lecz przeprowadzać to niesablonowo, a licząc się z warunkami każdej komórki. Parłem tak do tej zmiany, gdyż zauważyłem w dotychczasowej pracy już ujemny wpływ istniejącego stanu rzeczy, i liczyłem się z jeszcze gorszym wpływem w przyszłości na manewrach. Zwracam uwagę na zwrócenie uwagi wszystkim obwodowcom na usamodzielnienie naszych org[anizacji] koszarowych w związku ze zbliżającymi się manewrami.

Prócz komitetu widziałem się jeszcze z jednym sympatykiem z [9] PAL-u. W pułku tym jest perspektywa rozwinięcia naszej org[anizacji].

Z zewnątrz kieruje naszą robotą dotychczasowy kierownik jej – tow[arzysz] b[ardzo] słaby, mało obowiązkowy i nie umiejący dobrze podejść do żołnierzy. Zwraca tu uwagę b[ardzo] słaba kontrola pracy przez zewnętrzne kierownictwo (K[omitet] P[ułkowy] i żadna komórka ani razu się nie odbyły przy udziale cyw[ilnych] tow[arzyszy]). W związku z wyjazdem dotychczasowego łącznika z terenu dokooptowaliśmy nową b[ardzo] słabą łączniczkę. Lepszej znaleźć nie sposób.

W związku z propozycją ustanowienia pół-funka¹ naszego na okręgu w razie skutecznienia propozycji odbiłoby się to nadzwyczaj dodatnio na robocie i na terenie tutejszego terenu.

Przeszkodą w pracy jest zupełny brak literatury, tak odezwowej, jak i materiałowej. Część ody [odezwy – przyp. PB], podpisanej przez K[omitte] O[kręgowy], poszła na ten garnizon. Prócz tego brak ten zastępujemy plakatami (20 mieli po moim wyjeździe rozkolportować).

Na akcję majową złożyły się 2 sztandary (1 wew[nętrzny], 1 zew[nętrzny]), które wywarły b[ardzo] silne wrażenie w masie, i silna agitacja słowna indywidualna. Odniosłem wrażenie, że agitacja ta jest nawet ze względów konspiracyjnych za jawna. Dewiza: „strzeż się zupaka, agituj każdego żołnierza” jest zbyt bezwzględnie stosowana.

I na terenie tego garnizonu poruszyłem spóźnioną już sprawę tygodnia LOPP-u². Odrutka w postaci narad.

Jeżeli chodzi o robotę wśród poborowych, to nie mam w tej sprawie informacji, gdyż robota młodzieżowa na okręgu leży, i okręg nie jest od dłuższego czasu łącznikowany przez centralę młodzieżową. Notuję charakterystyczny moment z poboru. Poborowi w r[oku] b[ieżącym] są przyjmowani w komisjach poborowych herbatką, chlebem i kiełbasą.

W okresie sprawozdawczym okręg pomimo nastawienia Waszego na akcję antywojenną, przeprowadzał tylko akcję moprową. Takie rozbieżności w nastawieniu akcyjnym, danym po naszej linii i linii ogólnopartyjnej źle się mogą odbić na pracy.

Źródło: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Komunistyczna Partia Polski, sygn. 158/X – 9, t. 33, *Sprawozdanie z Obwodu Siedlce – Łomża za okres maj-czerwiec 1933 r.*, k. 15-16.

¹ Chodzi o funkcjonariusza komunistycznego, etatowego komunistę, pobierającego za swoją działalność pieniądze. Potocznie w gwarze komunistycznej nazywano ich „funkami”. Tutaj chodzi o zawodowego komunistę pracującego na „pół etatu”.

² LOPP – Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej. Masowa polska organizacja paramilitarna powołana w 1928 roku z połączenia założonej w 1923 r. Ligi Obrony Powietrznej Państwa oraz założonego w 1922 r. Towarzystwa Obrony Przeciwgazowej. Miała na celu promowanie lotnictwa sportowego, komunikacyjnego i wojskowego. Działała do wybuchu II wojny światowej. W 1934 r. została uznana za stowarzyszenie wyższej użyteczności publicznej. Wiązało się to z popieraniem i propagowaniem działalności Ligi przez władze państwowe i jej znacznym rozwojem liczebnym. Prezesem Zarządu Głównego w tym okresie został, mianowany przez władze państwowe, generał dywizji Leon Berbecki, a honorowym członkiem był Prezydent RP Ignacy Mościcki. W 1939 roku LOPP liczyła ok. 2 milionów członków, i do tej pory przekazała na rzecz rozwoju lotnictwa ponad 70 milionów złotych.

Dokument 14

Wspomnienia członka KPP Jana Bondaruka

Do Komunistycznej Partii Polski wstąpiłem w 1928 roku. W tym czasie mieszkalem w miejscowości Kozły pow[iat] Radzyń Podlaski, obecnie pow[iat] Biała Podlaska. Do komórki KPP-owskiej, która powstała w 1928 r. w Kozłach należało 6-ciu towarzyszy. Czterech tow[arzyszy] zamieszkiwało we wsi Kozły, 2-ch w kol[onii] Hominna. Sekretarzem komórki byłem ja, a skarbnikiem był tow[arzysz] Koroluk Jan. Wieś Kozły gospodarczo ciążyła do pow[iatu] bialskiego mimo, że przed wojną wieś ta należała do pow[iatu] radzyńskiego. Stąd też mieliśmy kontakt z pow[iatem] radzyńskim, a szczególnie z Międzyrzecem [Podlaskim], jak też utrzymywaliśmy łączność z Białą Podlaską i Łomazami – osadą odległą od naszej miejscowości o 5-6 kilometrów. W powiecie radzyńskim kontaktowaliśmy się z komórkami KPP-owskimi działającymi w ówczesnym czasie w Drelowie, Witorożu, Żerocinie i większym ośrodkiem komunistycznym Międzyrzecem [Podlaskim]. Utrzymywaliśmy kontakt z komórkami KPP-owskimi z terenu pow[iatu] bialskiego: Łomazami, Dokudowem, Białą Podlaską [dzielnicą] Wola, skąd otrzymywaliśmy literaturę i zawoziliśmy [tam] żywność. Przywoziłem wraz z innymi towarzyszami do tow[arzysza] Chwedczuka działacza komunistycznego w Białej Podlaskiej, zam[ieszkałego] na Woli, chleb, mąkę oraz pieniądze zebrane od członków i sympatyków z naszej wsi, z przeznaczeniem dla więźniów politycznych i ich rodzin. Od tow[arzysza] Chwedczuka Czesława otrzymywaliśmy literaturę, którą z kolei rozprowadzaliśmy wśród członków i sympatyków oraz rozrzucaliśmy po wsi. Również literaturę komunistyczną i lewicową dostarczał nam z pow[iatu] radzyńskiego tow[arzysz] Markowski. Z literatury tej dowiadaliśmy się prawdy o Związku Radzieckim, o jego sukcesach politycznych i gospodarczych. Z zagadnień wewnętrznych literatura wskazywała na łączność komórek komunistycznych z organizacjami chłopskimi /lewicowymi/ działającymi na wsi oraz łączność z organizacjami żydowskimi, jak np. Bund. Literatura komunistyczna wskazywała nam na kierunki pracy partyjnej, jak np. na organizowanie biedoty wiejskiej, wciąganie ich na członków i sympatyków KPP, organizowanie pochodów 1-majowych, rzucanie haseł i wyjaśnianie znaczenia tych haseł, itp.

Kiedy SPR¹ w 1930 roku zorganizowała wiec w Międzyrzeczu [Podlaskim] (dokładnej daty nie pamiętam), dano nam znać o zmobilizowaniu wszystkich

¹ Skrót nie rozszyfrowany.

sympatyków naszej komórki w celu wzięcia udziału w wiecu. Mimo odległości ponad 20 km na wiec poszliśmy zorganizowaną grupą kilkunastoosobową. Na wiec przybył poseł Wójtowicz². Z naszej komórki przypominam sobie razem ze mną był tow[arzysz] Koroluk Jan i Kulawiec Stanisław. Lokal, w którym odbywał się wiec, obstawiony był przez policję i bez zaproszeń nikogo nie wpuszczano. Tow[arzysze] nasi mieli druczki, i szybko powypisywali zaproszenia dla przybyłych z różnych miejscowości komunistów i sympatyków. Sala była wypełniona do ostatniego miejsca. Kobiety z Żerocina, żony komunistów, w prezydium zatknęły sztandar czerwony i obsypały kwiatami Wójtowicza. W czasie przemówienia wznoszono okrzyki „Precz z sanacją”, „Niech żyje rząd ludowy”, „Niech żyje sojusz chłopsko-robotniczy”. Na Sali było strasznie duszno z powodu gorąca i tłoku jaki panował, toteż słabsi na zdrowiu próbowali na chwilę wyjść i z powrotem wrócić na salę, ale policja drugi raz nikogo nie wpuściła, a kto się upierał aresztowano. Wiec był bardzo burzliwy, przemawiał nie tylko poseł, ale i z sali padały głosy nawołujące do walki z sanacją o rząd robotniczo-chłopski. Po wiecu członkowie naszej komórki i sympatycy opowiadali na wsi o hasłach rzucanych przez zebraną ludność, agitując okoliczną ludność do głosowania na listę robotniczo-chłopską.

Biała Podlaska, dnia 20 V 1950 r.

Bondaruk Jan

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 926, s. 1-2, Bondaruk Jan.

² Stanisław Wójtowicz (1899-1936) – polski polityk, działacz ludowy, członek Stronnictwa Chłopskiego, współzałożyciel i przywódca Zjednoczenia Lewicy Chłopskiej „Samopomoc”. Działalność polityczną rozpoczął w popularnym wówczas na Lubelszczyźnie Chłopskim Stronnictwie Radykalnym. Po wykluczeniu z partii ks. Eugeniusza Okonia 31 stycznia 1926 roku został członkiem 25-osobowej komisji mającej na celu opracowanie dalszego programu Stronnictwa oraz objął funkcję redaktora naczelnego wydawanego przez rozłamowców organu prasowego „Głos Chłopski”. W lutym 1926 r. przeszedł do Stronnictwa Chłopskiego, w którym pełnił funkcję sekretarza lubelskiego Zarządu Wojewódzkiego. W drugiej połowie 1926 r. nawiązał współpracę z działaczami Niezależnej Partii Chłopskiej, organizując wspólne wiece i zebrania organizacyjne kół NPCh i Sch. W sierpniu 1927 r. założył spółdzielnię rolniczą „Związek Samopomocy Chłopskiej”, działającą przy Zarządzie Wojewódzkim Sch w Lublinie. 23 grudnia 1927 r. Zarząd Główny Stronnictwa Chłopskiego wykluczył go z partii, w związku z czym założony przez S. Wójtowicza Związek Samopomocy Chłopskiej przekształcił się w odrębną partię polityczną – Zjednoczenie Lewicy Chłopskiej „Samopomoc”. W wyborach z 4 marca 1928 roku uzyskał 18 122 głosy, obejmując w okręgu lubelskim jedyny dla swej partii mandat poselski. W sierpniu 1928 r. wziął udział w zjeździe III Międzynarodówki Komunistycznej, chcąc przeprowadzić rozmowy z przebywającymi wówczas w Moskwie byłymi działaczami Niezależnej Partii Chłopskiej (m.in. Sylwester Wojewódzki, Alfred Fiderkiewicz), a 14 września objął funkcję prezesa Zarządu Głównego ZLCh „Samopomoc”. W dniach 3-4 lipca 1929 roku wziął udział w Europejskiej Konferencji Chłopskiej w Berlinie, pełniąc funkcję przewodniczącego konferencji; w roku 1930 wziął także udział w odbywającym się od 27 do 29 marca Europejskim Kongresie Chłopskim. Po wyborach brzeskich, w obawie o represje związane z działalnością polityczną, wyemigrował do ZSRR, z którego powrócił w 1935 roku. Został aresztowany i osadzony w więzieniu na Zamku Królewskim w Lublinie. Ze względu na stan zdrowia został zwolniony z więzienia i skierowany do domu rodzinnego w Piotrkowie, gdzie do śmierci pozostawał pod dozorem policji.

Dokument 15

**Wspomnienia Michała Pazyny
z komunistycznej partyzantki
w okresie okupacji niemieckiej**

Michał Pazyna
Departament Kadr MON

Warszawa – styczeń 1962 r.

Wyciąg

z referatu opracowanego w oparciu o osobiste wspomnienia, i wygłoszonego na spotkaniu z pracownikami cywilnymi w Departamencie Kadr MON w związku z XX rocznicą Powstania P[olskiej] P[artii] R[obotniczej].

Dotychczas w prasie i różnych wydawnictwach ukazało się sporo dobrych publikacji poświęconych XX Rocznicę Powstania Polskiej Partii Robotniczej.

Jubileuszowe uroczystości zapoczątkowały odbyte w miesiącu styczniu br., akademie w Warszawie i miastach wojewódzkich. Odbywają się nadal konferencje naukowe i spotkania działaczy PPR z młodzieżą szkolną i ludnością w zakładach pracy. Byli dowódcy oddziałów partyzanckich dzielą się swymi wspomnieniami z ludnością w miejscach stoczonych z hitlerowcami walk.

Wobec powyższego rok 1962, obfitujący w te uroczystości przyczyni się w poważnym stopniu do wzbogacenia historii Polskiego Ruchu Robotniczego za miniony okres 20 lat.

Korzystając z okazji, również i ja chciałbym w tej ogólnonarodowej dyskusji podzielić się moimi wspomnieniami. Postaram się jednak omówić tylko niektóre fragmenty z tego obszernego tematu, z pominięciem zagadnień ogólnych i powszechnie znanych z historii lub publikacji w prasie i radio.

**Sytuacja w polskim ruchu robotniczym i komunistycznym po
rozwiązaniu KPP (lata 1939-1943)**

Samego faktu powstania w styczniu 1942 roku PPR nie można w jakiś sposób oddzielać od całości działalności rewolucyjnej Komunistycznej Partii Polski.

Rozwiązanie w 1938 roku KPP, decyzją Komitetu Wykonawczego Międzynarodówki Komunistycznej, wyrzuciło rewolucyjnemu ruchowi robotniczemu Polski ogromną krzywdę, pozbawiając go w okresie najcięższym kierowniczej roli partii. Przede wszystkim boleśnie odczuli to sami komuniści, którzy nierzadko całe swoje życie związali z walką rewolucyjną o lepsze jutro mas pracujących Polski. Duża ilość komunistów pomimo, że KPP została rozwiązana, nadal aż do wybuchu wojny siedziała w sanacyjnych więzieniach.

Część komunistów do 1938 roku prowadziła konspiracyjny tryb życia, ukrywając się przed wyrokami, prześladowaniami policji, pracowała w instytucjach partyjnych, obwodach, okręgach i rejonach jako tak zwani okręgowcy, rejonowcy, itd. Dla tych komunistów rozwiązanie KPP równało się wyrzeczeniu wolności i dobrowolnemu oddaniu się w ręce policji czy prokuratora. Dlatego ukrywali się oni nadal i często pomagali grupom komunistycznym w pracy (okręgowiec Derko).

Również nie od razu o rozwiązaniu KPP dowiedziały się wszystkie organizacje, komórki KPP, zwłaszcza dołowe, przeważnie wiejskie, świeżo zorganizowane, które nie miały bezpośredniego stałego kontaktu z rejonem, czy komitetem wiejskim. Dlatego trudno jest nie przyznać racji tym komunistom, którzy podają sobie w dokumentach lub mówią, że w ich działalności rewolucyjnej nie ma przerwy aż do powstania PPR.

Niewątpliwie, że wszystkie instancje partyjne i większość komunistów od razu wiedziała o rozwiązaniu KPP i zrobiono wszystko, by partia jak najszybciej została odbudowana.

Grupy komunistów – przedłużenie historycznej działalności KPP

Pomimo rozwiązania KPP, komuniści ani na chwilę nie zaprzestali swojej działalności rewolucyjnej, mogła się ona odbywać może tylko w innych warunkach organizacyjnych.

Powstały różne grupy komunistów, i w zależności od sytuacji na ich terenie rozwijały swoją działalność nadal. Wymagała tego ówczesna sytuacja ekonomiczna i polityczna Polski sanacyjnej. Przecież w 1939 roku nie zmieniła się ona na lepsze, przeciwnie, żyliśmy w przededniu II wojny światowej.

Przynajmniej taka sytuacja, po rozwiązaniu KPP – KPZU¹, istniała na terenie wiejskim w powiecie Chełm Lubelski, skąd sam pochodzę. Właśnie dalsze omawianie tego tematu będę opierał wyłącznie na moich osobistych wspomnieniach.

¹ KPZU – Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy.

Na terenie mojej Gminy Rakołupy do 1938 roku istniał Rejonowy Komitet KPZU, KZMZU² i „Pioniera”. Rejon ten w pow[iecie] Chełm Lubelski był, w latach międzywojennych, najbardziej aktywny i rewolucyjny. Nie było bodajże ani jednej wioski w tej gminie, gdzie nie istniała by komórka KPZU czy KZMZU. W niektórych wioskach były też komitety wiejskie. Z chwilą rozwiązania KPP, więź organizacyjna pomiędzy okręgami, rejonami i komitetami, a komórkami KPZU, KZMZU została zerwana.

To wcale nie znaczy, że została również zerwana więź pomiędzy komunistami, i zanikła wszelka dalsza działalność rewolucyjna aż do powstania PPR. Nie odbywały się tylko jak poprzednio posiedzenia członków Komitetu Rejonowego KPZU, czy odprawy sekretarzy komitetów i komórek. Nie dawano też żadnych wytycznych z góry. Teraz dawne komitety wiejskie, komórki KPZU samodzielnie przekształcały się w grupy komunistów, i na swoją rękę, w zależności od sytuacji, warunków, kontynuowały dalszą działalność.

Koniec 1938 roku i początek 1939 roku dla narodu polskiego były okresem pełnego niepokoju i obawy. Hitler już wcale nie ukrywał swoich zaborczych zamiarów w stosunku do Polski. Z drugiej strony rząd sanacyjny, zamiast natychmiast zmienić swoją dotychczasową politykę zagraniczną, zawrzeć proponowane przez Związek Radziecki w kwietniu [1939 r.] porozumienie o wzajemnej pomocy i przygotować kraj do obrony, jak na ironię, wbrew jakimukolwiek rozsądkowi, głosi przez radio i prasę, że Polsce nie grozi wojna ze strony Niemiec. Głosi bezmyślne slogany wielkomocarstwa-wości Polski sanacyjnej, że: „Jesteśmy silni, zwarci i gotowi”, albo że: „nie damy ani guzika”, itd.

Nie kto inny, a właśnie komuniści tę sytuację ludziom wyjaśniali. Twierdzili, że Polska uniknęłaby wojny, jakby rząd zawarł proponowane przez ZSRR porozumienie. O takiej też treści, w imieniu ludowego frontu przeciw wojnie, rozklejaliśmy plakaty i ulotki.

Antywojenną i antyrządową propagandę prowadzili komuniści w każdej nadarzającej się sytuacji, jak np. na zebraniach gromadzkich, zabawach młodzieżowych, z robotnikami leśnymi, wieczorami w sklepach i spółdzielniach wiejskich, a nawet w miejscowych młynach, gdzie gromadziło się dużo chłopów (w Sielcu i Majdanie Leśniowskim).

Za przykład tej ożywionej działalności grup, jak i poszczególnych komunistów może posłużyć fakt, że również przeprowadziliśmy na naszym terenie w 1939 roku udaną akcję 1-majową. Akcję tę przeprowadziliśmy w sposób zorganizowany, chociaż w sprawie tej nie było żadnych dyrektyw z góry. Jednak nie było to takie proste, należało porozumieć się z szerszym

² KZMZU – Komunistyczny Związek Młodzieży Zachodniej Ukrainy.

aktywem towarzyszy z pobliskich wsi, aby omówić wspólny plan działania dla wszystkich grup i akcją objąć najwięcej gromad.

Inicjatywa zorganizowania rozszerzonego zebrania w tej sprawie wyszła od komunistów z grupy Leśniowskiej. W początkach kwietnia zebranie to doszło do skutku, i odbyło się w mieszkaniu Szymona Sakowskiego w Leśniowicach, w naradzie tej wzięli udział:

- z Leśniowic; Szymon Sakowski, Jakub Pazyna i Jan Pilipiuk,
- z Kolonii Leśniowskiej; Dziurzyński i Władysław Kowalczyk,
- z Majdanu Leśniowskiego: Jan Fisz, Pazyna Michał i Aleksander Ręda,
- z Wierzbicy – Paradowski lub Wędzina.

Ówczesną sytuację polityczną i konieczność odbycia w tych warunkach akcji 1-majowej zreferowali Jakub Pazyna i Władysław Kowalczyk. W dyskusji towarzysze omówili sytuację i nastroje ludności w poszczególnych gromadach. Po rozdzieleniu funkcji i zadań na tym zebraniu, którego nie można nazwać normalną odprawą partyjną szczebla rejonowego, czy komitetu wiejskiego, a najwyżej porozumieniem grupy działaczy komunistycznych z kilku wsi postanowiono, że akcja 1-majowa odbędzie się pod hasłami szerokiego frontu ludowego przeciw wojnie.

Narada wyłoniła wówczas komitet organizacyjny obchodu święta 1 Maja, w skład którego weszli obecni na naradzie towarzysze. Postanowiono, że w dniu 1 maja, jak w latach ubiegłych, ukazać się ulotki i plakaty, dzień [będzie] wolny od pracy, bez manifestacji i pochodów.

Dzięki zachowaniu wszelkich środków ostrożności udało się przeprowadzić pracę propagandowo-uświadamiającą wśród miejscowej ludności na rzecz organizowania szerokiego frontu ludowego przeciw wojnie i zawarcia porozumienia z ZSRR.

W dniu 1 maja 1939 roku w naszych wsiach pojawiły się liczne plakaty i ulotki. Rzecz oczywista – pisane przez nas ręcznie. Ukazały się tu i ówdzie czerwone sztandary zawieszane m[iedzy] innymi:

- na wiatraku Ob[ywatela] Siemińskiego w Leśniowicach,
- na słupach i drutach telegraficznych przy szosie Majdan – Wojsławice i Majdan – Chełm, i w innych miejscach.

Ludność nasza ostatnie święto 1 maja w Polsce sanacyjnej świętowała tak samo uroczyście jak w latach poprzednich, nie było tylko pochodów. Dzień wolny od pracy zapowiedziany przez nasze plakaty i ulotki większość ludzi przestrzegала. Młodzież urządziła zabawy i wieczornice, na których śpiewała różne rewolucyjne pieśni.

Proszę jednak nie zrozumieć, że to wszystko, co powiedziałem odnośnie przygotowania i przeprowadzenia samej akcji 1-majowej, przebiegło pod względem organizatorskim tak sprawnie. Było wiele niepowodzeń i wahań wśród samych towarzyszy, obawiano się aktywniejszych wystąpień, itd.

Z chwilą napaści Niemiec hitlerowskich na Polskę miejscowa ludność, tak jak i cały naród, przeżywała niepokój o dzień jutrzejszy. Mimo buńczucznych zapewnień rządu, że Berlin i inne miasta Niemiec palą się od „stałych” bombardowań [dokonywanych] przez nasze lotnictwo, i że Wojsko Polskie pomyślnie odnosi zwycięstwa nad nieprzyjacielem, naród nasz w te brednie nie wierzył. O sytuacji na froncie wiedzieliśmy dobrze z radia moskiewskiego, o czym każdego dnia komuniści starali się informować miejscową ludność.

Wreszcie i w mojej miejscowości byliśmy świadkami ostatniego dnia klęski wielkomocarstwowej Polski. Żołnierze zakończywszy swoją bohaterską, nierówną walkę grupami i pojedynczo wracali zmęczeni do swych rodzin. Miejscowa ludność w tych ostatnich dniach, nie wiedząc co przyniesie jej najbliższa przyszłość, była przygnębiona. Poza koniecznym obrzędkiem inwentarza żywego, nie wykonywała żadnych innych prac.

Urząd gminy i posterunek policji, zrezygnowały z zamiaru ewakuacji i zakończyły swoje urzędowanie. Komendant Policji Szentak wraz ze swymi ludźmi, po cichu w nocy opuścił posterunek, lecz nie na długo, bo z chwilą wkroczenia Niemców, wrócił ponownie na swój urząd, i przez cały czas okupacji wiernie pełnił swoje obowiązki.

W okresie tego rozkładu, nie wiadomo skąd i dlaczego, całkiem niespodziewanie pojawił się u nas dość liczny oddział konnej policji granatowej. Na ich wystraszonych twarzach i umundurowaniu nie było widać wcale śladów wojny. Część tego oddziału zakwaterowała się w urzędzie gminy i w niedawno opuszczonym posterunku we wsi Janówka, część grupami rozjechała się po pobliskich wsiach.

Tego samego dnia w południe, towarzysze z Leśniowic zawiadomili nas, że stróż urzędu gminnego ob[ywateł] Kupczyński Władysław doniósł im, iż od policjantów dowiedział się, że do naszej miejscowości Niemcy nie przyjdą, tylko wojska radzieckie. Według informacji stróża, oddział policji rzekomo do naszej miejscowości przybył celowo, by na podstawie sporządzonego przez Szentaka dla Niemców imiennego wykazu, rozprawić się z komunistami i ludźmi sympatyzującymi ze Związkiem Radzieckim.

Broni palnej do obrony w tym czasie u nas nie brakowało, więc natychmiast uprzedzono wszystkich zaangażowanych ludzi o niebezpieczeństwie. Obowiązki Komendanta Milicji Porządkowej, powierzono komunistcie Aleksandrowi Rędzie, który był człowiekiem wojskowym. Na ulicę wyszły nasze patrole z biało-czerwonymi opaskami. Na pytanie kręcących się po wsi policjantów i niewtajemniczonych w sprawę ludności, odpowiadano, że jest [to] konieczne ze względu na bezpieczeństwo wsi i bezpieczeństwo żołnierzy powracających z wojny, którym zaczęto odbierać przemocą wozy, konie i inne rzeczy.

O zmroku jednak oddział policji wycofał się, a na następny dzień rano rzeczywiście wkroczyła do naszej miejscowości Armia Czerwona, serdecznie witana przez ludność. Nie wiedzieliśmy, czy i jak długo wojska radzieckie pozostaną, toteż zaczęliśmy od razu organizować na naszym terenie nową władzę ludową. Organizowano milicję i zarząd gminy. Pomagano przede wszystkim dużo biednej ludności w pracach na roli, szczególnie rodzinom żołnierzy zmobilizowanych. Przydzielono im do pracy pozostawione przez wojsko konie, itd.

Wreszcie zabezpieczano przed dewastacją opuszczone majątki obszarnicze w Sielcu, Dębnie i Kasiłanie. Wysyłano do tych majątków komunistów jako pełnomocników gminy do przeprowadzenia dokładnych opisów majątków. Zakładano w tych majątkach samorządy spośród ludności folwarcznej i przygotowano te majątki do podziału wśród pracowników folwarcznych i ludzi biednych z pobliskich wsi. Były to więc jakby zaczątki reformy rolnej.

Jednak po upływie około tygodnia czasu, pracę niespodziewanie przerwano. Armia Czerwona z naszych terenów wycofała się, a wraz z nią większość komunistów, którzy na wiosnę 1940 roku z różnych względów ponownie wrócili do swoich rodzin.

Komuniści polscy w pierwszych latach okupacji

Początki okupacji na naszym terenie to okres, w którym okupant przystąpił do szybkiego organizowania życia gospodarczego i politycznego. Na jego wezwanie dawni urzędnicy sanacyjnej administracji ponownie wrócili do pracy w urzędzie gminnym i posterunku policji.

Niemcy Hitlerowskie dla przeprowadzenia swoich z dawna przygotowywanych planów stopniowego wyniszczenia narodu polskiego żądały bezwzględного posłuszeństwa i podporządkowania się miejscowej ludności wobec drakońskich zarządzeń. Wszelkie przejawy myśli wolnościowej, nieposłuszeństwo były z całą mocą likwidowane przez stosowanie terroru i pacyfikacji.

W drugiej połowie 1940 roku hitlerowcy, na podstawie donosu, dowiedzieli się, że na naszym terenie ukrywają się oficerowie polscy z okresu kampanii wrześniowej, i na tej podstawie żandarmi przeprowadzili pacyfikację wsi Wierzbica, w której spalili jedno zabudowanie gospodarskie oraz rozstrzelali obywateli Zielińskiego i Saluka, a trzy osoby aresztowali. Z Majdanu Leśniowskiego rozstrzelali wówczas Popielnickiego Bronisława i Michaluka.

Wzmagający się terror okupanta, służalcza aktywność policji polskiej i ukraińskiej pod kierownictwem komendanta policji Szentaka i wójta gmi-

ny, białogwardzisty Kościuka, miały ujemny wpływ na prowadzenie działalności politycznej przeciw zaborcy.

Kilku znanych na tym terenie działaczy komunistycznych zmuszonych było opuścić swoje rodziny i ukrywać się na innym terenie, między innymi Władysław Kowalczyk i Jakub Pazyna. Pozostali musieli zachować jak najdalej idącą ostrożność.

Okupant swój plan stopniowego wyniszczania narodu polskiego realizował również i na naszym terenie. Rozpoczął go od masowego wyniszczania narodu żydowskiego. W oznaczonym terminie hitlerowcy przy pomocy policji granatowej, siłą przesiedlili tą ludność z naszych wsi i pobliskich miasteczek do specjalnie urządzonego obozu w Chełmie Lubelskim. W dalszej kolejności zamierzano wyniszczyć ludność polską i ukraińską przez wywożenie młodzieży wiejskiej na przymusowe roboty oraz przez chęć rozpętania bratobójczych walk [wśród] miejscowej ludności na tle nacjonalistycznym.

Grunt do wzajemnego wymordowania się na południowo-wschodnim terenie powiatu chełmskiego był aż nazbyt dogodny. Przygotował go już wcześniej sanacyjny rząd Polski. W sposób drakoński pozbawił on ludność ukraińską nie tylko wszelkich swobód autonomicznych i prawnych, ale także w latach 1937 – 1939 z polecenia władz sanacyjnych zburzono i zamknięto wszystkie kościoły prawosławne, a ludność ukraińską masowo „nawracano” na katolicyzm.

Właśnie wróg tę sytuację wykorzystał dla własnych celów, przywrócił on Ukraińcom swobody autonomiczne, i przy pomocy nacjonalistów rozpoczęto dyskryminację ludności polskiej. Sterroryzowana ludność zaczęła „gorliwie” wypełniać swoje obowiązki i powinności wobec zaborcy. Nierzadko chłopci oddawali na kontyngent zboże przeznaczone na wyżywienie swoich rodzin, lub sprzedawali ostatnie krowy, by spłacić zaległy podatek czy dług z lat przedwrześniowych.

Rok 1941, Hitler robił usilne przygotowania do uderzenia na ZSRR. W naszych wsiach i lasach hitlerowcy rozmieścili różnego rodzaju jednostki swoich wojsk. W związku z przygotowaniem do wojny ze Związkiem Radzieckim okupant jeszcze bardziej zaostrzył swoje wymagania ekonomiczne i polityczne w stosunku do okupowanego kraju. Niemcy hitlerowskie potrzebowały wówczas dużych zapasów żywności do wyżywienia stale wzrastającej armii oraz potrzebowały dużych rezerw ludzkich do pracy w Niemczech. Żądali już od chłopów nie tylko zwiększenia kontyngentów żywnościowych, ale także wyznaczali dużą ilość ludzi, przeważnie młodzieży jako kontyngent do przymusowych prac na terenie „wielkiej rzeszy”.

Właśnie komuniści w tym tak niebezpiecznym okresie czasu zaczynają od nowa swoją konspiracyjną działalność, w celu przełamania u ludności

strachu. Wyjaśnialiśmy, że wywóz ludności na przymusowe roboty jest planowym, zamaskowanym wyniszczeniem narodu polskiego w ogóle.

Przekonywano, że należy temu w różny sposób przeciwstawić się, że wróg bez pomocy miejscowej administracji i policji polskiej nie jest w stanie swych planów wyniszczenia narodu, zrealizować. Przestrzegano ludność przed skutkami, jakie mogłyby wyniknąć z rozpowszechniania i podsyłania waśni narodowościowych, itd. Rzeczywiście ludność stopniowo ochłoneła z pierwszego odruchu zastraszenia i zaczęła się przyzwyczajać do warunków, jakie okupant narzucił.

Młodzież wyznaczona na przymusowe roboty do Niemiec zaczęła ukrywać się u swoich znajomych i krewnych. W innych miejscowościach zaczęto też opieszale wykonywać inne powinności, tak że w późniejszych latach opór ludności rolniczej wobec wroga znacznie przejawiać się w kolejnej dziedzinie życia.

W czerwcu 1941 roku Niemcy napadły na Związek Radziecki, przez co nasze wioski i lasy całkowicie z wojsk niemieckich opustoszały. Chłopi poczuli pewną ulgę i możliwość swobodnego poruszania się. Od tej chwili na terenie gminy Rakolupy władze administracyjne okupanta reprezentowali przeważnie miejscowi, dawni urzędnicy Polacy i Ukraińcy przy nadzorze żandarmerii dojeżdżającej co jakiś czas z Chełma. Ożywiła się też aktywność komunistów.

Społeczeństwo nasze, mimo początkowych sukcesów Hitlera wierzyło niezbitnie, że Niemcy tę wojnę przegrają, i dzięki zwycięstwu Związku Radzieckiego Polska odzyska niepodległość.

Tę wiarę w zwycięstwo narodowe i społeczne zaszczepili w naród miejscowi komuniści. Wydobywali oni ukryte radia słuchawkowe, montowane między innymi przez chłopą Józefa Popielnickiego i słuchali wiadomości radiowych. Słuchano komunikatów z frontu i przekazywano je chłopom.

Początki organizacji ruchu oporu w oparciu o nowo stworzone grupy Stowarzyszenia Przyjaciół Związku Radzieckiego

We wschodniej części Lubelszczyzny, a przede wszystkim w powiecie chełmskim doszło też do wcześniejszego niż gdzie indziej w Polsce, z wyjątkiem Warszawy i wielkich miast, powstania ruchu oporu organizowanego przez komunistów zrzeszonych w 1941 roku w grupy Stowarzyszenia Przyjaciół Związku Radzieckiego.

Złożyły się na to specyficzne warunki, jakie wytworzyły się na naszym terenie z chwilą napaści Hitlera na Związek Radziecki. Chodzi o to, że po dobrze przygotowanym i silnym uderzeniu, hitlerowskie wojska szybko posunęły się w głąb ZSRR. Korzystając z zaskoczenia hitlerowcy zabrali

wówczas do niewoli tysiące radzieckich żołnierzy. Właśnie jeńców tych pędzono prosto z frontu do wcześniej już przygotowanego obozu jenieckiego w Chełmie, oddalonego od mojej miejscowości o 16 km.

Jeńcy ci już w drodze do obozu zaczęli uciekać i ukrywać się w oddalonych od Chełma lasach i wsiach. O ucieczce również wiedzieli i Niemcy. Wydali oni w tej sprawie ostre rozporządzenia. Za ukrywanie zbiegłych jeńców hitlerowcy rozstrzeliwali całe rodziny, palili zabudowania, przeprowadzali obławy w lasach, do czego też zmuszali miejscową ludność. Jednak większość ludności darzyła Związek Radziecki wielką sympatią i zbiegłych jeńców ukrywała.

Pamiętam jak z moją matką zabierałem z pola zboże, wówczas z pobliskiego lasu wyszedł do nas człowiek w bardzo zniszczonym ubraniu wojskowym i poprosił o pomoc, gdyż był ranny. Zabrałem go na wóz ze zbożem i przywiozłem do domu. Pod opieką matki nasz 20-letni Żeńka, bo tak mu było na imię, szybko doszedł do pełni sił. Żeńka nie był jedynym naszym czerwonoarmistą, drugiego przywiozłem z obozu, co było daleko niebezpieczniejsze.

W miesiącu października [1941 r.] Niemcy zaczęli budować w Chełmie drugi wielki obóz jeniecki. Zaczęli masowo wyrąbywać nasze lasy, a od chłopów co dnia wypędzano tak zwane furmanki do wywożenia wszelkiego rodzaju materiału drzewnego. Pewnego dnia zawieźliśmy do tego obozu drzewo, przy wyładunku którego pracowali jeńcy pod nadzorem żołnierzy niemieckich. W rozmowie z nimi stwierdziłem, że część z nich nie ma wcale zamiaru uciekać z tego piekła. Mówili, iż długo w obozie nie pozostaną, ponieważ Hitler przyobiecał utworzyć samodzielne państwo ukraińskie, i oni zostaną wcieleni do armii ukraińskiej. W tej sytuacji z propozycją ucieczki należało być bardzo ostrożnym.

Jednak byli i wśród nich komuniści, oficerowie radzieccy. Właśnie jeden z nich pracował przy furmankach chłopów z Leśniowic, którym zwierzył się, że chciałby uciec i prosi o pomoc, o czym zawiadomił mnie Szymon Sakowski. Po chwilowym zastanowieniu i rozejrzeniu się w tej sytuacji odjechaliśmy furmankami w inne miejsce. Kazałem mu wziąć moją czapkę i długą kurtkę, wsiaść na wóz Władysława Kruta, brać do ręki lejce, bat i śmiało wyjeżdżać z moją furmanką. Z tyłu za nim jechali Sakowski z Krutem, i w taki to dość niebezpieczny sposób wydobyliśmy się z obozu, dalej polnymi drogami dotarliśmy już nocą do domu.

Nasz czerwonoarmista okazał się bardziej doświadczonym od młodego Żeńki, był starszym oficerem, no i komunistą. Dużo skorzystaliśmy z jego wskazówek i pomocy w organizowaniu i utrzymywaniu dyscypliny w grupach bojowych. Od początku był dowódcą pierwszego oddziału partyzan-

kiego. W 1943 roku zimą został on zamordowany w okolicznościach do dzisiaj niewyjaśnionych.

Innym razem Sakowski przy pomocy bezpartyjnego chłopca Surgowskiego, przywiózł z tego obozu jeszcze dwóch jeńców tak, że w miesiącu październiku i listopadzie 1941 roku było ich w samych Leśniowicach kilkunastu.

Ta sytuacja z Niemcami, ich coraz większy napływ, zmuszała nas komunistów do jakiegoś działania. Przede wszystkim w celach bezpieczeństwa należało natychmiast rozmieścić ich w innych wsiach, gdyż od Leśniowic o niecały kilometr mieścił się zarząd gminny i posterunek policji.

Dopingowała mnie w tym moja matka, ob[ywatel] Krut, inni komuniści i bezpartyjni chłopcy, u których rozmieściłem 12-tu jeńców. Większość jeńców narodowości polskiej i ukraińskiej pochodziła z niedalekich terenów leżących za Bugiem. Oni to pragnęli przedostać się do swoich rodzin. W dodatku zbliżała się zima i należało ich zaopatrzyć w obuwie, odzież, i inne rzeczy, byli też chorzy i ranni.

O tej sytuacji poinformowałem niektórych komunistów z innych gromad, a przede wszystkim Władysława Kowalczyka, starego działacza KPZU, który oświadczył że dobrze się składa, ponieważ na terenie Polski tworzone są organizacje Stowarzyszenia Przyjaciół Związku Radzieckiego, którą założymy również u nas.

W początkach listopada zrobiliśmy zebranie w tej sprawie, w mieszkaniu mojej matki w Leśniowicach. W zebraniu wzięli udział: Kowalczyk z Kolonii Leśniowskiej, Popielnicki z Kolonii Plisków, Ręda Aleksander i Pazyna Michał z Majdanu Leśniowskiego, Sakowski Szymon, Władysław Krut i Piłipiuk Jan z Leśniowic oraz dwóch jeńców radzieckich – oficerów, komunistów, Jurek i Sasza.

Na zebraniu omówiliśmy dwa zagadnienia.

- sprawę rozmieszczenia i uzbrojenia jeńców radzieckich, referowałem ja;
- sprawę zorganizowania grupy Stowarzyszenia Przyjaciół ZSRR zreferował Władysław Kowalczyk.

Postanowiliśmy tę sytuację rozładować w ten sposób, że dla tych jeńców, którzy wyrażali chęć powrotu za Bug do swoich rodzin zorganizujemy trasę przerzutu przez Majdan Leśniowski, Alojzów, Leszczankę i Dubienkę nad Bugiem, dalej miejscowość Binduga – Luboml. Odpowiedzialność za przerzut powierzono towarzyszowi Saszy.

Ludzi tych zaopatrywano w różne przedmioty codziennego użytku jak: piły, siekiery, nawet cepy, by powierzchownie wyglądali oni na robotników poszukujących zajęcia lub powracających z pracy.

Drugiemu oficerowi radzieckiemu Jurkowi powierzono objęcie dowództwa nad innymi jeńcami, których postanowiliśmy rozmieścić po kilka osób w różnych wsiach oddalonych od posterunku policji.

Punkt zborny, informacyjny i sanitarny dla jeńców radzieckich nowo przybyłych, chorych i rannych zdecydowaliśmy zostawić nadal w ustronnych zabudowaniach Władysława Kruta. Opiekę sanitarną powierzyliśmy Nadziei Brantowej, wdowie po zmarłym felczerze, która od początku zajmowała się chorymi jeńcami radzieckimi.

Punkt gromadzenia broni, naprawy i zaopatrzenia w nią ludzi zdecydowano umieścić w zabudowaniach Jana Pilipiuka, dokąd niebawem dostarczyliśmy posiadaną i zdobytą broń.

Zdawaliśmy sobie sprawę, że tworzenie w takich warunkach organizacji Przyjaciół Związku Radzieckiego, która od tego zebrania zacznie przejawiać również działalność bojową, grozi poważnym niebezpieczeństwem nie tylko nam komunistom, ale również narażamy całą miejscową ludność. Dlatego podjęto wszelkie kroki ostrożności przed ewentualną „wyspą”, czy prowokacją. Na co też zgodzili się obecni na zebraniu oficerowie radzieccy Sasza i Jurek.

Chodziło o to, by zbiegłych z obozu, a szukających schronienia u ludności w pobliskich wsiach, nie przyjmowano jak dotychczas na słowo honoru, lecz po uprzednim przesłuchaniu i wybadaniu ich przez dowódcę Jurka. Żeby jeńcy korzystali ze swych kwater tylko w nocy i w przypadkach koniecznych, a poza tym powinni przebywać w pobliskich lasach na obserwacjach. Na własną rękę nie wolno im było zawiązywać żadnych znajomości z napotykaną ludnością oraz korzystać z broni tylko w koniecznych wypadkach. Kierownictwo naszej pierwszej organizacji, jak i zorganizowanie partyzantki w całej gminie Rakolupy powierzono Władysławowi Kowalczykowi.

W grudniu 1941 roku w mieszkaniu Władysława Kruta w Leśniowicach odbyliśmy drugie zebranie naszej organizacji. Omówiono sprawę tworzenia organizacji w pobliskich wsiach na bazie działających w 1939 roku grup komunistycznych. Stwierdziliśmy na podstawie własnej obserwacji, że miejscowe społeczeństwo za okres dwóch lat okupacji zdecydowanie deklarowało swoją sympatię na rzecz walki z okupantem. Postanowiono do grup przyjmować także ludzi bezpartyjnych, wyrażających chęć walki z wrogiem.

W międzyczasie powstały z naszej inicjatywy grupy Stowarzyszeń Przyjaciół Związku Radzieckiego: w Leśniowicach, Kolonii Leśniowskiej, Kolonii Pliasków, Kasłanie, Sielcu i Majdanie Leśniowskim oraz we wsiach należących do innych gmin, między innymi w Alojzowie, Leszczanach, i Wierzchowinach.

Jednak działalność polityczna tych grup, aż do chwili powstania na naszym terenie PPR, była raczej znikoma. Nie było należytej więzi organizacyjnej, a co najgorsze nie było programu działania. Mimo to komuniści w tych grupach, wśród ludności prowadzili działalność uświadamiającą na rzecz organizowania szerokiego frontu społeczeństwa do walki z wrogiem.

Na tym zebraniu zdecydowaliśmy wydać ostrą walkę kolaborantom, nacjonalistom i ludziom schlebającym okupantowi. Między innymi wysyłano do takich osób listy ostrzegawcze. Uzbrojone grupy osobiście odwiedziły i zagroziły karą śmierci kolaborantowi Bisadze, z którego powodu w 1944 roku hitlerowcy przeprowadzili pacyfikację we wsi Wierzbica, oraz nacjonalistów ukraińskich – Czajkę i Antoniuka Andrzeja w Leśniowicach i innych.

PPR – organizatorem frontu narodowego do walki z okupantem

O powstaniu Polskiej Partii Robotniczej dowiedzieliśmy się w miesiącu lutym 1942 roku. Wiadomość tą przyniósł Jakub Pazyna, który ukrywał się w Lublinie, lecz z powodu trudności nawiązania kontaktów z towarzyszami a przede wszystkim z Kowalczykiem, zamierzone zebranie w oznaczonym terminie nie doszło do skutku.

Do bardziej oficjalnego zebrania doszło dopiero gdzieś w miesiącach kwietniu czy w maju [1942 r.] z inicjatywy Kowalczyka. On to przyniósł drugą wiadomość o powstaniu Gwardii Ludowej jako zbrojnej organizacji PPR. Niebawem też powstał komitet gminy PPR i GL, który został podporządkowany Podokręgowi Chełmskiemu.

W międzyczasie nasza działalność polityczna i organizacyjna bardzo się ożywiła. A to między innymi dlatego, że zaczęto na naszym terenie masowo rozbudowywać organizację akowską. Rozpoczęła się między innymi cicha rywalizacja polityczna o wpływy w masach chłopskich. Każda z rywalizujących stron starała się do swoich organizacji zwerbować jak najwięcej ludzi. Prócz tego akowcy, w różny sposób starali się zdobyć od chłopów posiadaną przez nich broń. Między innymi za to sterroryzowano również naszych gwardystów Głaza Witolda i Choma Stefana z Majdanu Leśniowskiego i innych.

Pracę tą jednak kontynuowano bardzo ostrożnie ze względu na bliskie sąsiedztwo z urzędem gminnym i posterunkiem policji, przeważnie ukraińskiej. Warto przy tym zaznaczyć, że szerzące się nastroje nacjonalistyczne, mogły być w każdej chwili wykorzystane jako prowokacja do walk bratobójczych.

Dla orientacji podam, że w naszej gminie były wioski, w których 95% mieszkańców stanowiła ludność ukraińska, a w wioskach sąsiadujących

z nimi ten stosunek był odwrotny na korzyść ludności polskiej. Jednak w walce politycznej z reakcyjnym podziemiem i rozładowaniem nastrojów nacjonalistycznych komuniści, teraz już PPR-owcy odnieśli słuszne i całkowite zwycięstwo.

W roku 1943 działał już Komitet Gminy PPR, który organizacyjnie przekształcał dotychczasowe nasze grupy Stowarzyszenia Przyjaciół Związku Radzieckiego w gromadzkie komórki PPR. Na przykład do takiego przekształcenia grupy w organizację PPR doszło w lutym 1943 roku w Leśniowicach. Zebranie odbyło się w mieszkaniu obywatela Głudzkiego, na którym na miejsce dotychczasowego sekretarza grupy Szymona Sakowskiego wybrano Onufrego Ciszewskiego.

Również w tym samym miesiącu grupa w Majdanie Leśniowskim poprosiła na zebranie Zastępcę Komendanta Gminnego GL i członka Komitetu Gminnego PPR Mieczysława Różyńskiego. Na zebraniu tym, na moje miejsce jako dotychczasowego sekretarza grupy, sekretarzem gromadzkiej organizacji PPR wybrany został Wawrzęty Tokarz. Zebranie odbyło się w mieszkaniu Karola Hałaja, na którym byli obecni: Karol Hałaj, Wojciech Hałaj, Piotr Popielnicki, Wawrzęty Tokarz, Aleksander Ręda, Witold Głaz, Władysław Głaz, Jan Fisz, Michał Pazyna i Franciszek Grzesiuk.

Po zreferowaniu przez Różyńskiego zadań stojących przed naszą organizacją PPR na dowódcę plutonu GL wybrano Piotra Popielnickiego, który już od 1941 roku pełnił funkcję dowódcy grupy bojowej. Zastępcą dowódcy plutonu zostałem wybrany ja, z zadaniem organizowania w naszej wsi i wsiach pobliskich tak zwanych „piątek” jako rezerwy oddziałów GL i AL.

Rok 1943 to okres, w którym złamana została militarna potęga hitlerowskich Niemiec, a szybko rozwijająca się kontrofensywa wojsk radzieckich i polskich zwiastowała szybkie zwycięstwo i wyzwolenie również naszych terenów.

W okresie tym nasze grupy partyzanckie wzmogły swoją działalność, niszczone młockarnie, mleczarnie, punkty skupu. Niszczono słupy i przewody telegraficzne. Nie dawano Niemcom ścinać i wywozić materiału drzewnego z lasu, rozbrajano policjantów, żołnierzy Rumunów w służbie niemieckiej, itd.

Już wcześniej, w końcu 1942 roku nasza grupa partyzancka, składająca się z siedmiu jeńców, którą wysłaliśmy z Leśniowic do Prystupy Piotra w Wierchowinach ze specjalnym zadaniem po drodze w lesie, pomiędzy wsią Plisków, a Wierchowińskim Majdanem, spotkała się z jadącą na kilku furmankach żandarmerią. Grupa przyjęła nierówną walkę, w której zabiła kilkunastu żandarmów, lecz po wyczerpaniu amunicji i granatów wszyscy gwardziści zginęli.

Inna grupa, również w 1942 roku, pod dowództwem Rędy Aleksandra w skład której wchodził Fisz Jan, Hałas Stanisław, Popielnicki Piotr i ja zaatakowała na szosie w lesie kumowskim powracającą z Chełma wojślawską żandarmerię.

Poza akcjami bojowymi i sabotażowymi prowadziliśmy działalność polityczną uświadamiającą wśród ludności chłopskiej. Wyjaśniano niesłuszność propagandy reakcyjnej prowadzonej przez przywódców organizacji akowskich oraz zwalczano nastroje nacjonalistyczne, itd.

Dzisiaj wydaje się śmiesznym, jak te sprawy wyglądały w ówczesnym okresie, jednak w czasie okupacji stanowiły one poważny problem polityczny. Na przykład w Majdanie Leśniowskim, gdzie mieszkałem jest nie więcej jak sto zabudowań gospodarskich. To jednak w tej wiosce w tym czasie działały dwie przeciwstawne sobie pod względem politycznym organizacje PPR i AK.

Wydawałoby się, że ludność tą dzieliły jakieś różnice klasowe i polityczne. Wcale nie – pod względem posiadania była to ludność raczej średniacko-biedniacka. Nie ciążyły też na niej żadne ambicjonalne pozostałości szlacheckie. Natomiast przyczyną, iż część chłopów, przeważnie młodzieży, znalazła się w obcej sobie organizacji było to, że miejscowe elementy reakcyjne, często do 1939 roku wysługujące się w sposób lizusowski sanacji, w interesie własnym przystąpiły dość wcześnie do tworzenia organizacji akowskich.

Organizatorzy ci nic wspólnego nie mieli z interesami chłopów, nigdy też przed wojną jak i w czasie okupacji nie występowali w obronie chłopów. W swojej reakcyjnej propagandzie nadal posługiwali się starymi argumentami, że Polska o którą walczy PPR, to komunizm który pozbawi ludność chłopską wierzeń religijnych i posiadanej przez nich własności.

Lansowana teoria dwóch wrogów pozwoliła rozbić ruch chłopski częściowo i na naszym terenie. Odciągnięto część chłopów, przeważnie młodzieży, od zbrojnej walki z wrogiem i kazano jej czekać z „bronią u nogi” na rozkaz. Ten podział nie tylko miał miejsce w gromadzie, ale występował także nawet w poszczególnych rodzinach. Dlatego na przykład służbę patrolową w naszej wsi wówczas pełniły dwa patrole akowski i aelowski.

Jednak komuniści – PPR-owcy potrafili tą sytuację wykorzystać i zdobyć przewagę bojową i polityczną w terenie tak, że wszystkie posunięcia organizacji akowskiej były przez nas kontrolowane.

Chociaż miejscowi dowódcy akowcy nie chcieli brać udziału w proponowanych przez nas akcjach, to też nie pozwalaliśmy im przeszkadzać w naszych przedsięwzięciach. Nie pozwoliliśmy też terroryzować ludności i wszczynać waśni narodowościowych, a takie próby prowokacji czyniono (na przykład w 1943 roku prowokacja we wsi Plisków). Jednak te próby

w zarodku likwidowaliśmy. Po prostu nasze grupy bojowe GL otrzymały zadanie wzmocnienia patroli nocnych, kontrolowano wszystkich obcych z grup przyjeżdżających do wsi. Zagrożono nacjonalistom, przeważnie ukraińskim, że o ile ktoś będzie namawiał ludność do odwetu czy wszczy- nał prowokację zostanie rozstrzelany. W podobny sposób ostrzeżono rów- nież wszystkich dowódców grup akowskich.

Te przedsięwzięcia szybko ostudziły zamiary zwolenników prowokacji i odwetu, a przy tej okazji nasza organizacja PPR zdobyła całkowitą prze- wagę nad siłami reakcji zrzeszonej w różnych organizacjach.

W dodatku w 1943 roku utworzono na terenie naszej gminy Rakołupy silną grupę operacyjną GL pod dowództwem Mastalerza. Grupa ta w tere- nie była bardzo aktywna i w oczach ludności chłopskiej i policji uchodziła za bardzo duży oddział partyzancki. Grupa ta brała udział w walkach prze- ciwno kolonizatorom niemieckim w powiecie zamojskim oraz przyczyniła się również do wcześniejszego (1943 r.) zniszczenia i zlikwidowania miej- scowego zarządu gminnego i posterunku polsko-ukraińskiej policji.

Ta słuszna i aktywna działalność bojowa i polityczna prowadzona przez komunistów – PPR-owców przyczyniła się nie tylko do wcześniejszego uwolnienia miejscowej ludności od terroru okupanta i jego władz admini- stracyjnych, ale przede wszystkim zapobiegła walkom bratobójczym, jakie miały miejsce za Bugiem i częściowo w powiecie Hrubieszowskim.

Jednak w tej walce nie obeszło się też bez ofiar. Po rozpędzeniu w 1943 roku władz administracyjnych i policyjnych, hitlerowcy nie dali za wygra- ną, i często większe oddziały żandarmerii niespodziewanie odwiedzały na- szą gminę Rakołupy.

Między innymi 3 grudnia 1943 roku hitlerowcy niespodziewanie w bar- dzo dużej sile, o świcie okrążyli całą wieś Leśniowice, w której w owym czasie mieścił się punkt sanitarny dla rannych partyzantów. W krótkiej walce zabito dowódcę oddziału żandarmerii, jednego oficera i kilku żołnie- rzy niemieckich. Zginęło trzech rannych gwardzistów i jedna kobieta. Hit- lerowcy wówczas spalili około 20 zabudowań gospodarskich i aresztowali 32 osoby, z których 9, w tym 6-ciu członków PPR i GL, rozstrzelali publicz- nie w Chełmie.

Innym razem hitlerowcy rozstrzelali członka gminnego komitetu PPR i GL Aleksandra Rędę, członków PPR i GL: Stanisława Hałaja i Władysława Chomę, braci Mielniczków, Jana Pilipiuka i innych.

21-22 lipca 1944 roku armia radziecka wyzwoliła od okupanta nasze te- reny. Zaraz też zaczęliśmy z całą energią organizować miejscową władzę ludową. W pierwszym dniu wyzwolenia zwołaliśmy naprędce w mieszka- niu Franciszka Grzesiuka zebranie gromadzkiej organizacji PPR. Zebranie to miało charakter bardziej roboczy niż uroczysty. Poza powołaniem do ży-

cia gromadzkiej rady narodowej i milicji, omawialiśmy też sprawę natychmiastowej pomocy wojskom radzieckim w odbudowie mostów, które przed paroma godzinami zostały zerwane przez uciekających hitlerowców, itd.

Zdecydowaliśmy się na to zebranie poprosić również przedstawicieli miejscowej organizacji AK, którą reprezentował obywatel Michał Kozar, dowódca AK. Propozycji współpracy z nami nie przyjął, oświadczył, że jest przysięgłym żołnierzem i dowódcą AK, podległej rządowi londyńskiemu i obowiązują go nadal rozkazy. Obiecał, że w tej sprawie porozumie się ze swoim przełożonym i da odpowiedź.

Naturalnie nie czekając wzięliśmy się tego samego dnia do pracy, czemu z uśmiechem przyglądali się nasi sąsiedzi akowcy. Na drugi dzień dowiedzieliśmy się że nasz wczorajszy rozmówca, Kozar wcale nie zamierza brać się do pokojowej pracy. Przeciwnie zbiera on swoje „wojsko”, i po kryjomu lasami zamierza wycofać się za uciekającymi hitlerowcami i dalej walczyć „o Wolną Polskę”.

Na początku wiadomość tą przyjęliśmy jako żarty ośmieszające naszych kolegów z AK i całą sprawę zlekceważyliśmy. Jednak wieczorem faktycznie ci „bohaterowie” zaczęli w pośpiechu żegnać się ze swoimi płaczącymi rodzinami. Po cichu pieszo i furmankami z pobliskiego lasu udawali się na punkt koncentracji.

Jednak z tej bojowej pielgrzymki nic dobrego nie wyszło. Po rozbrojeniu tych grup pod Krasnymstawem część akowców wcielono do Wojska Polskiego, a ci co uciekli po jakimś czasie wrócili do swoich rodzin.

Wraz z wyzwoleniem naszych terenów i ukazaniem się 22 lipca 1944 roku Manifestu PKWN, rozpoczął się w historii polskiego narodu nowy rozdział. Jest to dla komunistów PPR-owców zaszczytny, a jednocześnie trudny i krwawy okres budowy pierwszych zrębów Polski Ludowej na wyzwolonych terenach.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 1226, bp, Szymon Sakowski.

Dokument 16

Biogram Jakuba Aleksandrowicza „Alka”, „Argentyńczyka”- dowódcy Gwardii Ludowej/Armii Ludowej na Podlasiu

Dzielný syn Podlasia¹

Jakub Aleksandrowicz urodził się w 1909 roku w Piszczacu, niewielkiej osadzie – miasteczku w pow[iecie] Biała Podlaska. Członek KPP, uczestnik walk w Hiszpanii, członek grupy inicjatywnej założenia PPR, organizator partii i dowódca oddziału Gwardii Ludowej na Podlasiu. Zginął z rak faszyistów w 1943 r.

Postać tego nieodrodnego syna podlaskiej ziemi, spadkobiercy i kontynuatora postępowych tradycji walk o narodowe i społeczne wyzwolenie, warto ocalić od zapomnienia i utrwalić w pamięci potomnych. W tym też celu, i z tą myślą publikujemy niniejszy artykuł opracowany na podstawie relacji mieszkańców Piszczaca, b[yłych] KPP-owców, wspomnień brata „Alka” – Stanisława Aleksandrowicza oraz materiałów źródłowych (Komunikaty Dowództwa Głównego GL i AL).

Jakub Aleksandrowicz od najmłodszych lat brał czynny udział w ruchu rewolucyjnym mieszkańców Podlasia przeciwstawiających się obszarniczemu wyzyskowi i niesprawiedliwości społecznej. W pierwszym dziesięcioleciu lat trzydziestych [XX w.] we wsiach: Zabłocie, Kostomłoty, Dobratycze, Michałki, Kijowiec i miasteczkach Terespolu, Białej Podl[askiej], Międzyrzeczu Podl[askim] działały komórki partyjne KPP, KPZU, K[omunistycznej] P[artii] Z[zachodniej] B[iałorusi] prowadząc akcję organizacyjną i propagandową. Hasła proletariackiej walki znalazły żywy oddźwięk w umyśle młodego chłopca, który idei tej walki pozostał wierny do końca swego życia.

Mając 16 lat, w poszukiwaniu pracy i chleba, razem z innymi mieszkańcami ubogich podlaskich wiosek wyjechał do Argentyny. W niedługim czasie znali go towarzysze w Buenos Aires z publicznych wystąpień na zebraniach i wiecach. Radykalne, rewolucyjne poglądy głoszone przez młodego działacza politycznego nie były mile widziane wśród tamtejszej burżuazji. Poszukiwany przez policję Aleksandrowicz wyjechał do Kanady, by stamtąd po kilku latach powrócić do Argentyny. Jednakże władze nie zapomnia-

¹ Przedruk ze „Sztandaru Ludu”, nr 32 z dnia 7 II 1962 r.

ły o działalności Aleksandrowicza. Osadzony w więzieniu w Buenos Aires, na skutek nacisku policji musiał opuścić Argentynę, ponieważ nie posiadał obywatelstwa tego kraju. W roku 1936 powrócił do swych rodzinnych stron na Podlasie. Niedługo jednak przebywał w ojcowskiej chacie. W kilka tygodni po przybyciu do Piszczacu otrzymał wezwanie do odbycia służby wojskowej.

Nie oglądano niestety w koszarach i na placu ćwiczeń rekruta nazwiskiem Jakub Aleksandrowicz. W tym czasie, kiedy koledzy-poborowi nabierali w rękach kaprali wojskowego drylu, on przedzierał się przez graniczne kordony do organizowanych w Hiszpanii międzynarodowych brygad robotniczych. Swoją służbę wojskową odbywał na polach bitwy, walcząc z faszyzmem o wolność ludu Hiszpanii.

Po krwawym zdławieniu rewolucji Hiszpańskiej przebywał w obozach dla internowanych we Francji, skąd po wybuchu II wojny światowej, razem z towarzyszami broni przedostał się do ZSRR.

W letnią noc 1942 roku do jednej z wiejskich chałup pod Piszczacem zapukał niezwykle na swe czasy wędrowiec. Był nim Jakub Aleksandrowicz, „Alek – Argentyńczyk”, jak go wtedy nazywano. Wyskoczył na spadochronie z radzieckiego samolotu. Znowu przebywał na Podlasie, by podjąć bezkompromisową i bezpardonową walkę z faszyzmem, z hitlerowskim okupantem.

Wkrótce po jego przybyciu powstała w Piszczacu konspiracyjna komórka Podlaskiej Partii Robotniczej w piszczackich, chotyłowskich i międzyszeckich lasach pojawił się kilkunastoosobowy oddział partyzanckiej Gwardii Ludowej, dowodzony przez zaprawionego w bojach „dąbrowszczaka”². Montowano organizacyjne kontakty rozciągając konspiracyjną sieć komórek PPR od Siedlec, Sokołowa [Podlaskiego], Węgrowa, Łukowa po Białą Podlaską, Włodawę. Wzrastały szeregi partii, intensywniej rozwijał się ruch oporu Podlasia. Usilnym dążeniem Aleksandrowicza „Alka” była okazja łączenia w organizacyjną całość działających w osamotnieniu polsko-radzieckich grup i oddziałów partyzanckich, i podporządkowanie ich Głównemu Dowództwu Gwardii Ludowej. Niełatwe to było zadanie tym bardziej, że w [powiecie] siedleckim działały ugrupowania NSZ-towskie współpracujące jawnie i potajemnie z okupantem. Dzięki pomocy mieszkańców Podlasia, ludowców i b[yłych] członków KPP, formowano z uciekinierów z obozów jeńców, zlokalizowanych pod Białą Podlaską – grupy dywersyjne. Przydała się ukryta przezornie we wrześniu 1939 roku broń i amunicja. Oddział „Alka” przemierzał nocami południową część Podlasia likwidując mniejsze posterunki policji, niszcząc listy kontyngentowe. W lipcu i sierpniu 1942

² *Dąbrowszczak* – członek ochotniczych oddziałów Polaków walczących po stronie komunistycznej w wojnie domowej w Hiszpanii (1936-1939).

roku dokonano szeregu udanych akcji. Zniszczono budynki urzędów gminnych w Zabłociu, Kościeniewiczach, Chotyłowie. W zasadzce pod [Dębową] Kłodą (pow[iat] bialski) zlikwidowano liczącą 15 żandarmów niemiecką ekspedycję karną. W Sitniku gwardziści polsko-radzieckiego oddziału „Griszy” rozbili posterunek granatowej policji. Coraz częściej partyzanci pojawiali się na torach linii kolejowej Warszawa – Siedlce – Łuków – Brześć rozkręcając szyny i podkładając ładunki wybuchowe, paraliżując w ten sposób transport wroga. W sierpniu 1942 roku oddział „Alka” zajął miasteczko Łomazy panując w nim przez dwie godziny, podczas których zniszczono Urząd Gminy, konfiskując pieniądze, i co najważniejsze zdobywając tak potrzebne do walki broń i amunicję w miejscowym posterunku policji.

Zimą 1942/[19]43 roku przyjechał do Piszczaca łącznik z Warszawy, który nie trafił wprost do domu „Alka”, tylko do pobliskiej sąsiedzkiej zagrody. Sąsiad wskazał mu dom Aleksandrowiczów, i zawiadomił o tym fakcie posterunek niemieckiej żandarmerii w Chotyłowie. Niemcy otoczyli zabudowania Aleksandrowiczów. „Alek” rzucił się do ucieczki i wymknął się z rąk żandarmów w postrzelanym jak sito płaszczu. Łącznik został ranny i zabrany przez Niemców. Ojciec Jakuba pobity bestialsko kolbami karabinów zmarł wkrótce po tym zajściu. W kilka tygodni później na skutek czyjegoś donosu żandarmi i gestapowcy otoczyli ponownie zabudowania Aleksandrowiczów. Brat Jakuba Paweł zraniony podczas ucieczki wydostał się na wolność. W domu Aleksandrowiczów schwytano oficera niemieckiego, skoczka spadochronowego obsługującego partyzancką radiostację. W czasie rozpaczliwej walki zastrzelono go na podwórzu. Niemcy zastrzelili matkę Alka, a siostrę wywieźli do Oświęcimia. Zabudowania Aleksandrowiczów zostały spalone i zrównane z ziemią. W niedługim czasie, w nieznanym bliżej okolicznościach Niemcy dostali w swe ręce „Alka” – Argentyńczyka. Bito go i katowano w bialskim więzieniu gestapo przy ulicy Łomaskiej. Potem odesłano go do więzienia na Zamku w Lublinie.

W maju 1943 roku Aleksandrowicz razem z innymi więźniami umieszczony został w transporcie kierowanym do Oświęcimia. Transport ten zaatakował na stacji Celestynów k/Warszawy harcerski oddział Grup Szturmowych, dowodzony przez „Zośkę”. Partyzanci rozbili więźniarkę zabierając ze sobą więźniów. „Alek” zgłosił się na punkt kontrolny w Warszawie, gdzie ze sztabu GL otrzymał rozkaz powrotu na Podlasie. I znowu na partyzanckim szlaku pojawił się niestrudzony bojownik o robotniczo-chłopską, wolną Ojczyznę.

Jakub Aleksandrowicz „Alek – Argentyńczyk” zginął od kuli wroga na kilka miesięcy przed wyzwoleniem Podlasia przez zwycięską ofensywę Armii Czerwonej. Nie doczekał chwili nadejścia upragnionej wolności, o którą walczył przez całe swoje młode krótkotrwałe życie. Zginął w wieku 34 lat.

Notatka uzupełniająca

Biała Podlaska, dnia 17 V 1958 r.

Notatka

z przeprowadzonej rozmowy z Aleksandrowiczem Stanisławem, ur. 1922 r. w Piszczacu obecnie zamieszkałym w Bokince Kr[ólewskiej] PGRN Dąbrowica Duża, pow[iat] Biała Podlaska.

Tow[arzysz] Stanisław Aleksandrowicz w skrócie podał życiorys swojego brata Aleksandrowicza Jakuba ur[odzonego] w 1909 r. w Piszczacu. Jakub mając 16 lat wyjechał do Argentyny, gdzie przebywał w miejscowości Buenos Aires. Z listów pisanych z Argentyny wynikało, że był tam działaczem robotniczym, występował na trybunie, przemawiał. Pisał pewnego razu, że w czasie przemówienia został postrzelony przez policję. W międzyczasie brat Jakub przebywał w Kanadzie ukrywając się przed władzami Argentyńskimi. Po przybyciu z Kanady do Argentyny brat został aresztowany i jako Polak, który nie przyjął obywatelstwa Argentyńskiego został wydalony. Jakub przybył do Polski w 1936 roku i zaraz otrzymał kartę powołania do wojska, lecz do wojska się nie stawił. Aleksandrowicz Stanisław oświadczył, że w czasie odwożenia brata na stację [kolejową] do Chotyłowa w rozmowie Jakub mu powiedział, że do tego wojska nie pójdzie. Za parę tygodni otrzymaliśmy list od Jakuba z Francji, a następny z Hiszpanii. W liście z Hiszpanii Jakub pisał, że jest dowódcą oddziałów walczących o wolną Hiszpanię. Po zdławieniu rewolucji w Hiszpanii Jakub początkowo przebywał we Francji, a następnie przedostał się do Meksyku. O dalszej działalności Jakuba Aleksandrowicza Stanisław niewiele może powiedzieć, ponieważ w czasie okupacji przebywał w Niemczech na robotach przymusowych [...].

Hulewicz Józef

Część II

Przeciwko narodowi
(1944-1989)

TERROR

Dokument 17

Wykaz komitetów gminnych, komórek, ilość
członków partii komunistycznej w powiecie
radzyńskim na dzień 16 grudnia 1944 roku

L.p.	Gmina	Ilość komórek	Ilość członków
1	Biała	6	132
2	Suchowola	6	73
3	Wołyń	5	69
4	Siemień	5	44
5	Jabłoń	3	47
6	Międzyrzec	4	40
7	Radzyń	4	36
8	Kąkolewnica	2	10
9	Zahajki	2	19
10	Komarówka	1	13
11	Milanów	2	8
12	Szóstka	2	5
13	Żerocin	1	5
14	Tłuszciec	1	4

Nie ma jeszcze PPR w gminach:

1. Misie,
2. Brzozowy Kąt.

Radzyń [Podlaski] 16 grudnia 1944 r.

Za Sekretarza Pow[iatowego] PPR w Radzynie [Podlaskim]
[podpis nieczytelny]

Źródło: Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie, Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Radzynie Podlaski, sygn. Lu-036/2, k. 33

Dokument 18

Reforma rolna i walka o utrwalenie władzy ludowej w latach 1944-1954

Rano 23 lipca 1944 roku wychodząc do pracy usłyszałem warkot jadących motorów, zobaczyłem czołgi jadące w kierunku naszej wsi Branica Radzyńska. Na czołgach jechali żołnierze, skryłem się za budynki myśląc, że jadą Niemcy lub Ukraińcy. Krążyły pogłoski, że Niemcy cofając się palą budynki i mordują wszystkich ludzi. Kiedy przyjechali blisko zobaczyłem, że to są czołgi wojsk radzieckich, poznałem po gwiazdkach na czapkach. Wybiegłem uradowany z ukrycia na widok wojsk radzieckich, jak również powybiegali mieszkańcy wsi Branica. Byliśmy wszyscy ucieszeni, że już zbliża się koniec wojny i koniec okupacji hitlerowskiej. Czołgi wjechały między budynki mieszkalne, zatrzymali się, wołając ludzi, którzy stali najbliżej. Podeszliśmy do czołgów, zapytali nas czy tu są gdzieś w pobliżu germańce. Odpowiedzieliśmy, że w Branicy ich nie ma, są w mieście Radzyniu, lecz i z Radzynia już wyjeżdżają.

Kilka czołgów zajęło stanowiska bojowe wokół wsi, reszta zajęła pałac po Rulikowskim¹ na kwaterę. Jak również zakwaterowali się lotnicy, którzy dojeżdżali do lotniska w Maryninie. Żołnierze radzieccy byli bardzo weseli, śpiewali wieczorami i tańczyli przed pałacem na trawie nie bacząc na samoloty niemieckie, które bombardowały Radzyń [Podlaski].

Nie zabraniali miejscowej ludności zbliżeń do miejsca ich kwatery i zabaw.

Po niedługim czasie wkroczenia wojsk radzieckich od wsi Zbulitów ukazał się tabor niemiecki. Rozpoczęła się walka. Major radziecki wybiegł na drogę z podniesioną do góry ręką, żeby wstrzymać walkę. Jeden z Niemców strzelił do niego, zabijając go. Wówczas czołgiści otworzyli ogień z dział i karabinów maszynowych. Zabito 50 Niemców, a resztę wzięto do niewoli.

Po tej walce za kilka dni na ścianach naszych mieszkań powywieszane zostały ogłoszenia Manifestu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego do Narodu Polskiego, oraz skład Rządu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego powstałego 22 lipca 1944 roku w Chełmie.

Jak również wywieszony został dekret PKWN z dnia 6 września 1944 roku o Przeprowadzeniu Reformy Rolnej.

¹ Władysław Rulikowski – właściciel majątku Branica w okresie międzywojennym.

W miesiącu październiku do sołtysa w Branicy przyjechał Powiatowy Pełnomocnik d/s Reformy Rolnej – Władysław Mazur, który zarządził zwołanie zebrania mieszkańców wsi Branica w celu wybrania dwóch rolników, którzy będą brać udział w pracach Komisji Parcelacyjnej.

W skład Komisji będą wchodzić po dwóch członków z każdej sąsiedniej wsi, przy folwarku który będzie parcelowany.

Na odbytym zebraniu do Komisji jako członków wybrano Ignacego Olzewskiego i mnie, Piotra Osaka.

Przez cały okres pracy Komisji brałem udział w pracach, parcelując folwarki Branica, Antonin i Marynin, nadając ziemie służbie folwarcznej, małorolnym chłopom średniorolnym, którzy posiadali duże rodziny na utrzymaniu.

Służbie folwarcznej nie było można przydzielić więcej ziemi jak 5 ha na jedną rodzinę.

Do naszej Komisji między innymi wchodziła wieś Paszki, z tej to wsi zgłosiło się dwóch rolników na posiedzenie Komisji i oświadczyli, że nie będą brać pańskiej ziemi, oraz nie będą brać udziału w parcelacji cudzej własności.

Po rozparcelowaniu podległych naszej Komisji folwarków, zostałem skierowany przez Powiatowego Pełnomocnika d/s Reformy Rolnej Romana Głuszczyka na kontrolera parcelowanych majątków. Parcelacji podlegały wszystkie majątki powyżej 50 ha ziemi.

Pierwszy powiatowy Pełnomocnik d/s Reformy Rolnej Władysław Mazur został zdjęty z zajmowanego stanowiska. Po powrocie do domu w Kąkolewnicy został zamordowany przez grasujące bandy².

Kontroli mojej podlegał północno-wschodni teren powiatu radzyńskiego. W skład tego terenu wchodziły folwarki Bezwola, Wymysle, Bojanówka, Przegaliny i Aleksandrówka. Obowiązkiem moim było dotrzeć do każdego folwarku, sprawdzić czy odbywa się parcelacja, jak działają komisje parcelacyjne i po ile hektarów ziemi otrzymują ludzie. Mieli prawo nadzielić sobie więcej ci, którzy przed powołaniem Komisji pobrali sami ziemię.

Okres był wojenny, nie było żadnych środków lokomocji. Na piechotę szedłem od folwarku do folwarku sprawdzając prace Komisji. Wędrowałem do najodleglejszych folwarków powiatu, jak Przegaliny i Aleksandrówka, odległych o 20 km. W niektórych zmuszony byłem nocować. Pamiętam w folwarku Przegaliny po odbyciu kontroli zastała mnie noc, musiałem zanocować. Mieszkania dworskie były jednomieszkaniowe, a rodziny były po kilka osób lub zamieszkiwały po dwie rodziny w jednym mieszkaniu. Spodziewałem się możliwości napadu przez bandę.

² *Bandy* – mowa o oddziałach podziemia niepodległościowego, w przypadku powiatu radzyńskiego zdominowanego w tym okresie przez Armię Krajową – Obwód Radzyń AK w Inspektoracie Radzyń.

Członek Komisji Piotr Krasudzki zaproponował mi nocleg u rządcy Józefa Szklarza, który bardzo grzecznie mnie przyjął zapraszając do kolacji. Obecnie jest członkiem PZPR i pracownikiem Spółdzielni Ogrodniczej w Radzynie.

W miesiącu listopadzie 1944 roku przeprowadziłem rozmowę z Sekretarzem Powiatowym PPR zdając sprawozdanie z odbytej kontroli parcelowanych majątków, który zaproponował mi założenie Koła PPR w Branicy.

Po skontaktowaniu się z Ignacym Olszewskim, Ludwikiem Skrzypczakiem i Wacławem Kubińcem postanowiliśmy założyć Koło PPR. Zrobiliśmy zebranie mieszkańców Branicy w mieszkaniu Stanisława Osaka, zakładając POP PPR. Do organizacji PPR zapisało się 22 osoby, w tym dwie kobiety wyraziły chęć należenia do partii robotniczej; w tym dniu dokonane zostały wybory sekretarza POP, którym zostałem ja Piotr Osak, z-cą został Wacław Kubiniec, sekretarzem propagandy Ignacy Olszewski. Od tego czasu zaczęło istnieć POP PPR w Branicy.

Dostarczyłem protokół z wyboru władz partyjnych POP i odbytego zebrania I Sekretarzowi Komitetu Powiatowego tow. Marianowi Wróblewskiemu.

W styczniu 1945 roku zostałem wydelegowany przez KP PPR jako delegat na Zjazd PPR w Lublinie, który odbył się 17 stycznia 1945 roku w sali teatru. Pamiętam przemawiał [Antoni] Zambrowski, oficer Wojska Polskiego i inni. Odbyła się bardzo burzliwa dyskusja na temat wyzwolenia Polski, utworzenia władzy ludowej i przeprowadzenia reformy rolnej.

Z chwilą wejścia wojsk radzieckich, a z nimi wojsk polskich oraz oddziałów partyzantki SL i AL, na terenie powiatu radzyńskiego istniejąca organizacja AK obsadzała ważniejsze stanowiska w powiecie i gminie mianując swoich ludzi.

Osoby wojskowe, partyzanci SL i AL tworzą nowe władze ludowe przy pomocy wojsk radzieckich, usunęli niektórych, obsadzając swoimi ludźmi. Założono również posterunki MO w terenie.

W jesieni 1944 roku została powołana mobilizacja wszystkich zdolnych mężczyzn do wojska. Komisja lekarska odbywała się w Radzynie na koszarach, natychmiast się zgłosiłem. Byli tacy, że nie stawili się na komisję. Niektórzy, co zostali powołani, po otrzymaniu broni uciekli i ukrywali się: jak Jan Belniak i Mieczysław Koza.

Organizacja AK została rozwiązana, część członków oraz oficerowie i podoficerowie zostali powołani do wojska, część się ukrywała, jak również byli tacy, co nie popierali władzy ludowej. Z tych elementów przez rząd londyński została organizowana organizacja [Zrzeszenie] WiN³ oraz

³ Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość (WiN) – polska poakowska konspiracyjna organizacja antykomunistyczna powstała 2 września 1945 r.

powstała z okresu okupacji organizacja NSZ⁴. Posiadali broń, a w każdej wiosce i mieście było ich po kilku. Napadali i rozbijali posterunki MO, terroryzowali ludność, by nie wykonywali zarządzeń władz ludowych. Chcieli obalić władzę ludową, rozbijając POP po wsiach, mordując pracowników Urzędu Bezpieczeństwa, MO i ORMÓ.

W lutym 1945 roku wezwano nas do Komitetu Powiatowego PPR: Wacława Kubińca, Antoniego Olszewskiego i mnie, Piotra Osaka, i skierowano nas do pracy w Urzędzie Bezpieczeństwa w Radzynie⁵. Szefem Urzędu był tow. Stefan Filipiuk, po złożeniu wymaganych dokumentów zostaliśmy przyjęci do pracy z dniem 1 lutego 1945 roku jako funkcjonariusze Urzędu Bezpieczeństwa. Chodziliśmy w początku w swoich ubraniach, ponieważ brak było mundurów. Otrzymywaliśmy pobory 200 złotych miesięcznie, wartości jednego metra żyta. A był jeden taki miesiąc, że w ogóle nie otrzymaliśmy pensji, ponieważ banda napadła na samochód wiozący pobory z Lublina i zrabowali. Mieliśmy własną stołówkę i ogólny pokój sypialny. Rodziny, jak żona i dzieci, zostali na wsi.

Z Branicy do pracy w Urzędzie zgłosiło się dwanaście osób, sześć zginęło t.j. Mieczysław Uniszczyk, Szymona Antoni, Bohun Jan, Feliks Osak i inni, natomiast ja zostałem inwalidą.

Po odejściu szefa Urzędu Stefana Filipiuka z powodu choroby, szefem Urzędu został Marszałek, doradcą był major radziecki pseudonim „Czarny”. Początkowo pełniłem służbę wartowniczą, później zostałem kierownikiem Referatu d/s Przemysłu i Rolnictwa oraz instr[uktorem] ewidencji, kierownikiem drugiego referatu. Awansowany przez Szefa Urzędu Stanisława Głozę, który obecnie pracuje w Warszawie, do stopnia oficerskiego chorąży.

Będąc pracownikiem Urzędu pełniłem funkcję sekretarza POP PPR przy Urzędzie Bezpieczeństwa w Radzynie oraz wyznaczony [byłem] przez Komitet Powiatowy PPR jako opiekun Komitetu Miejskiego w Międzyrzecu Podlaskim. Sekretarzem był tow. Stanisław Boratyński. Często jeździłem do Międzyrzecza Podl[askiego] jako pracownik Bezpieczeństwa i obsługiwałem zebrania POP PPR.

W noc sylwestrową 1946 roku banda napadła na Urząd Bezpieczeństwa w Radzynie Podl[askim]; oddziałami ze wszystkich stron powiatu ściągnęli uzbrojeni napadając na miasto. W mieście Urząd Bezpieczeństwa, Komenda Powiatowa MO i znajdująca się [tu] jednostka [wojskowa] stawiały im opór. Przez całą noc broniliśmy się. Ostrzeliwując z karabinów maszynowych,

⁴ Narodowe Siły Zbrojne (NSZ) – polska konspiracyjna wojskowa organizacja niepodległościowa obozu narodowego powstała 20 września 1942 r. i kontynuująca walkę z komunistami w okresie powojennym.

⁵ Urząd Bezpieczeństwa Publicznego (UB) – zbrodnicza struktura komunistycznego aparatu represji zwalczająca podziemie niepodległościowe w latach 1944-1956. W miastach powiatowych funkcjonowały Powiatowe Urzędy Bezpieczeństwa Publicznego.

ręcznych i rzucając granaty do budynku Urzędu Bezpieczeństwa, [napastnicy] podłożyli miny i chcieli wysadzić budynek, lecz tylko zrobili nieduży wyłom w murze. Opanowali pocztę i poprzecinali druty telefoniczne, przecinając łączność. Nie mogąc zdobyć Urzędu nad ranem wycofali się rozchodząc się oddziałami w różnych kierunkach powiatu zabierając ze sobą zabitych i rannych. Z pracowników Urzędu tylko jeden został ranny⁶.

W wyniku pościgu za bandą i spotkania się z jednym oddziałem pod Okalewem koło Parczewa, została stoczona walka, w walce tej zginęło dwóch pracowników Urzędu Feliks Olszewski i Smogorzewski imienia nie pamiętam.

W czasie Referendum⁷ wyznaczony zostałem przez szefa Urzędu i skierowany do jednostki wojskowej, w której razem z jednostką przebywaliśmy cały tydzień na terenie gminy Żerocin w celu ochrony Komisji Referendum i ochrony ludności do wzięcia udziału w referendum.

W Radzynie brałem udział w likwidacji syndykatu rolniczego, przemianowanego na Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni, organizowanie gminnych spółdzielni i innych różnego typu.

W 1946 roku w czasie akcji aresztowania członka bandy w Czemiernikach Króla ze Zbulitowa, w drodze powrotnej z gęstego lasu przy drodze zostaliśmy zaatakowani przez bandę ostrzeliwującą z karabinów pierwszy samochód, na którym jechało pełno pracowników Urzędu Bezpieczeństwa jak i pracowników MO, drugi samochód wycofał się z powrotem do Czemiernik⁸. W napadzie tym zginęło 13 pracowników Urzędu Bezpieczeństwa i MO. Została zabrana broń tych zabitych przez bandytów. Wśród zabitych znajdował się ciężko ranny z-ca szefa Urzędu Godlewski, który w czasie zabierania broni przez bandytów udał zabitego i tym sposobem uniknął śmierci. Dwóch pracowników zostało rannych. Wyjeżdżając w teren służbowo w każdym momencie można było zginąć. W mieście zdarzyły się wypadki, że ze skrycia strzelano do pracowników Urzędu.

W Międzyrzeczu Podlaskim pracownik Urzędu, Józef Hoćko, zatrzymując podejrzanego, który jechał rowerem ulicą, i żądając od niego dowodu, [po] który [tamten] sięgnął do kieszeni, wyjął pistolet i oddał kilka strzałów zabijając szefa Hoćko. Inny pracownik Urzędu, Mieczysław Uniszczuk, otrzymał urlop na jeden dzień, aby odwiedzić rodzinę. Wieczorem do jego

⁶ Mowa o ataku połączonych oddziałów WiN z powiatu radzyńskiego i włodawskiego pod dowództwem Leona Sołtysiaka „Jamesa” i Leona Taraszkiewicza „Jastrzębia” na PUBP w Radzynie Podlaskim w noc sylwestrową 1946/1947 r.

⁷ Głosowanie ludowe przeprowadzone w Polsce 30 czerwca 1946 roku, które miało być sprawdzianem popularności rządzących krajem komunistów. Wyniki referendum zostały sfałszowane, co miało być przygotowaniem do fałszerstwa wyborów w 1947 roku.

⁸ Mowa o udanym ataku poakowskiego oddziału bojowego Rejonu I Obwodu Radzyna pod dowództwem Jerzego Skolińca „Kruka” 9 sierpnia 1945 r.

mieszkania przyszli bandyci zabrali go z sobą do lasu, znaleziono go po kilku miesiącach w rzece z drutem kolczastym na szyi.

Brat mój, Feliks Osak, pełnił funkcję sekretarza POP PPR w Branicy po moim odejściu do pracy w Urzędzie, w jesień 1945 roku wstąpił do pracy w Urzędzie Bezpieczeństwa pełniąc funkcję z-cy kierownika do walki z bandytyzmem, urlopowany z uwagi na narodziny dwóch synów bliźniaków w czasie przebywania w domu w Branicy napadnięty został przez bandę i zabity. W nocy przybyło sześciu bandytów pod dom brata nie chciano im otworzyć to rzucili przez okno do mieszkania granat nie patrząc, że w mieszkaniu była żona i troje małych dzieci. Weszli oknem zabili brata, zrabowali buty, dzieci maleńkie z kołyską wynieśli na dwór bijąc matkę. W tym samym czasie byli u mnie w mieszkaniu i pobili żonę za to, że ja poszedłem do pracy w Urzędzie Bezpieczeństwa.

Inny wypadek pamiętam – przyjechało dwa samochody pracowników Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa i pojechali w teren do Komarówki. Była to niedziela i w tym dniu w Komarówce odbywała się zabawa, w czasie której pracownicy Urzędu Bezpieczeństwa aresztowali członka bandy, który wydobywając broń zabił porucznika UB – nazwiska jego nie pamiętam.

Będąc w akcji w czasie wyjazdu do Siemienia, zostaliśmy zaatakowani przez bandę, zginęło dwóch pracowników UB, jak Krasudzki i Cybulski, w akcji tej został porwany przez bandę brat oficera śledczego Paszkowski i uprowadzony i w późniejszym czasie zamordowany.

Daty nie pamiętam, zostaliśmy wezwani do pomocy żołnierzom radzieckim, gdzie na przystanku kolejowym w Gródku za Parczewem został zatrzymany pociąg osobowy z jadącymi żołnierzami radzieckimi oraz jechała z nimi ludność cywilna. 16 żołnierzy radzieckich zostało zabitych wracających z wojny do domu.

Ginęli pracownicy Urzędu Bezpieczeństwa, zginął za-ca Szefa UB Cygler, zginął z-ca szefa Milanowic. Stanisław, jego ojciec nauczyciel powrócił z niewoli, popierając władzę ludową, każdy mógł zginąć, kto jawnie popierał partię i Rząd Ludowy. Zginął również brat mój stryjeczny, Jan Osak. Byli i tacy pracownicy Urzędu Bezpieczeństwa, którzy stchórzyli i zdezerterowali, jak Warpas z Krasewa, którego banda zabiła, Kryński ze Zbulitowa, który ukrywał się do amnestii. Wachulik z Aleksandrówki, którego ja osobiście zatrzymałem i przywiozłem do Urzędu i został oddany pod sąd w Lublinie.

Kilka tysięcy bandy było na naszym terenie powiatu radzyńskiego, kiedy ogłoszona została amnestia i ujawnili się, to pełne wozy zwieziono broni do Urzędu.

Było wielu pracowników Urzędu Bezpieczeństwa, którzy współpracowali z bandą, donosząc o wyjazdach na akcje w teren. Mówiono w Urzędzie,

że byli nimi pracownicy Urzędu, jak Sobiesiuk i Grad, imion ich nie pamiętam.

Przez cały okres walki z bandytyzmem o umocnienie władzy ludowej na terenie powiatu radzyńskiego kierował szef Urzędu Bezpieczeństwa Mikołaj Krut, obecnie pracuje w Komendzie Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Lublinie.

Zginęło bardzo dużo pracowników Urzędu Bezpieczeństwa, często odbywały się pogrzeby, lament rodzin, żon i dzieci. Byli to ludzie bohaterscy, walczący na śmierć i życie o utrwalenie władzy ludowej, nie sposób nie wspomnieć o takich, jak byli tow. Trojko Jan oficer śledczy, Paszkowski też oficer śledczy, który zginął, Kozłowski Jan funkcjonariusz MO w Lublinie, Niemczuk Jan kierownik walki z bandytyzmem, Szczęśniak Leokadia i cała rodzina Szczęśniaków, których banda całą rodzinę wypędziła z domu, mieszkali w Polskowoli, za popieranie władzy ludowej i wielu, wielu innych członków partii, organizacji młodzieżowych, funkcjonariuszy MO, ORMO.

Pracowałem w Urzędzie Bezpieczeństwa dwanaście lat. Brałem udział prawie we wszystkich ważniejszych akcjach politycznych i gospodarczych oraz likwidacji band, umacniając władze ludowe do czasu zjednoczenia ruchu robotniczego 15 XII 1948 roku, jak również do obecnego czasu, zwolniony zostałem przez komisję lekarską jako niezdolny do pracy.

Dokładnie i szczegółowo opisać nie mogę, ponieważ już jest długi okres czasu a ja już nie mam pamięci. Za 12 lat pracy w Urzędzie Bezpieczeństwa z całym poświęceniem narażając swoje życie i całą rodzinę zostałem inwalidą. Za pracę otrzymałem z Ministerstwa Bezpieczeństwa [Publicznego] 160 złotych renty w 1954 roku.

Radzyń Podl[aski], dnia 4 grudnia 1973 r.

Piotr Osak

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie, Zbiór wspomnień i relacji działaczy partyjnych i członków ruchu oporu, sygn. 557, Piotr Osak, *Mój udział w tworzeniu i utrwalaniu władzy ludowej*.

Dokument 19

**Sprawozdanie dekadowe
Powiatowego Urzędu
Bezpieczeństwa Publicznego
przy Powiatowej Radzie Narodowej
w Radzynie Podlaskim
z 7 lipca 1945 roku**

Do Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Lublinie

**Sprawozdanie dekadowe Sekcji III od 27 VI [19]45 r. do 7 VII [19]45 r.
z pow[iatu] Radzyna**

W powiecie radzyńskim istnieją organizacje polityczne i zawodowe jak: PPR, PPS, Stronnictwo Ludowe, Klub Inteligencji, TUR, organizacje sportowe, harcerstwo, Liga Morska, Związek Walki Młodych i szkoły. Prócz tego w powiecie radzyńskim znajdują się 33 kościoły. Do chwili obecnej w organizacjach wyżej wspomnianych agentura nie została całkowicie rozwinięta ze względu na brak sił operatywnych. [...] Obsadzamy wszystkie organizacje agenturą własną, wyłączając PPR. We wszystkich organizacjach mamy zawerbowaną agenturę, lecz w niewystarczającej ilości, [zwłaszcza] co do zawerbowanej agentury wśród duchowieństwa, jednakowoż udało nam się zawerbować dwóch informatorów w tym środowisku.

Za obecną dekadę zawerbowano dwóch informatorów spośród duchowieństwa i jednego z nauczycielstwa. Spotkania z nimi odbyły się. Wypadków wyeliminowania informatorów nie było, w tej dekadzie w wyżej wspomnianych organizacjach rezydentów nie mamy.

[...]

Nadmieniamy, że w środowisku nauczycielstwa poszczególni wrogowie występują jako antypaństwowe elementy. Nasz agent, nauczyciel ps. „Rena”, donosi, że dyrektor szkoły we wsi Turów, co do obecnego ustroju jest ustosunkowany wrogo. Wykłada przed uczniami swymi, że ten rząd związany jest z bolszewikami i komunistami mówiąc: „Na nasze ziemie sprowadzą traktory i będą organizować kołchozy”. Po ukończeniu rozpracowania ca-

łokształt [wyników] przedstawimy. Po niesprawdzonych danych wspomniany nauczyciel ma łączność z bandą leśną AK.

Agentura nasza donosi, że wśród inteligencji naszego powiatu są jednostki, które są wrogo ustosunkowane do obecnego ustroju. Dokładne dane wspomnianego zagadnienia wyjaśnimy w następnej dekadzie.

Nauczyciel szkoły Jabłoń Waszczuk Piotr jest ściśle związany z leśną bandą AK, opuścił swoje miejsce pracy, tj. w szkole, i poszedł do lasu. W obecnej chwili zajmuje stanowisko komendanta II rejonu organizacji AK [w obwodzie Radzyń]. Po ustaleniu dokładnego miejsca jego pobytu zostanie przez nas aresztowany.

Kierownik Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego
w Radzynie [Podlaskim]
Fr[anciszek] Marszałek

Dokument 20

Przesiedlenia ludności do Związku Sowieckiego w latach 1945-1946

Biała Podlaska dn. 25 II 1946 r.

Powiatowy Oddział Informacji
i Propagandy w Białej Podlaskiej
L. dz. 258/46

Poufne

Do ob[ywatela] Naczelnika
Wojewódzkiego Urzędu Informacji
i Propagandy w Lublinie

W odpowiedzi na pismo Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Lublinie z dnia 18 IX [19]46 r. L.dz. 1038/46/52 Powiatowy Oddział Informacji i Propagandy w Białej Podlaskiej podaje następujące dane.

Na podstawie Komisji Mieszanej Polsko-Sowieckiej w roku 1945 wyjechała do Związku Radzieckiego następująca liczba osób ukraińskich.

W roku 1945- 12780

„ „ 1946 - 320

Razem - 13108.

Z nich powróciło na teren powiatu naszego około 300 osób. Wszyscy ci, którzy powrócili, posiadają przepustki Urzędu Ewakuacyjnego (Sowieckiego) wydane w Brześciu n/B z adnotacją „Powracają do Ojczyzny”. Ogółem należy liczyć, że w powiecie przebywa około 10000 osób pochodzenia ukraińskiego. Przyczyna nie zadeklarowania się na wyjazd do ZSRR to, że przybyli Ukraińcy ze Związku Radzieckiego prowadzą agitację przeciwko wyjazdowi pozostałych Ukraińców do Związku Radzieckiego.

W sprawie współpracy między Pow[iatowym] Oddz[iałem] Inform[acji] i Propag[andy] w Białej Podl[askiej] a PUBP należy zaznaczyć, że do tego czasu współpraca jest i w tym kierunku nie było dotychczas jakiegokolwiek odchylenia.

Nawiązując do tego zaznaczam, że jest nawiązany ścisły kontakt z Powiatowym Oddziałem Informacji i Propag[andy] a Urzędem Bezpieczeństwa.

W Pow[iatowym] Urzędzie Bezpieczeństwa [Publicznego] w Białej Podlaskiej są zatrudnieni narodowości ukraińskiej niżej wymienieni funkcjonariusze:

- Misiura Jan
- Moniuk Jakob
- Hetman Eugeniusz
- Ordyniec Nina

Kierownik Oddziału
[nazwisko nieczytelne]

Źródło: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Ministerstwo Informacji i Propagandy, sygn. 938, s. 10.

Dokument 21

Pacyfikacja życia politycznego. Rok 1947

[...]

W dniu 8 I [19]47 r. w sali Gimnazjum Mechanicznego w Radzynie o godzinie 11.30 odbyło się zebranie Powiatowej i Gminnych Rad Narodowych przy licznych udziałach obywateli m. Radzyna. Zebranie zagał członek wojewódzkiej Rady Nadzorczej, gdzie zdał zebranym obraz wszystkich powiatów z wpłacania daniny narodowej i apelował do ludzi pow. radzyńskiego, by więcej wpłacali, gdyż powiat radzyński stoi na ostatnim miejscu względem wypełniania swoich obowiązków obywatelskich.

Następnie zabrał głos drugi członek Wojew[ódzkiej] Rady Narodowej, który scharakteryzował przebieg i powstanie rad narodowych i jakie zadania mają rady narodowe w obecnej chwili przy zbliżających się wyborach do sejmiku.

Trzeci z kolei przemawiał Starosta pow. radzyńskiego ob. [Tadeusz] Bocheński. Zwrócił się on z gorącym apelem do swoich ludzi, by wszyscy w jak najszybszym czasie starali się uregulować wyznaczoną przez władze daninę. Obywatel Starosta wyjaśnił, iż Rząd Jedności Narodowej wyasygnował na powiat radzyński 15 milionów złotych na konserwację dróg, powiat zaś wypłacił na daninę zaledwie 3 miliony złotych. Następnie poruszył sprawę przedwojennej sanacji i obecny okres demokracji, że obecnego ustroju nikt nie zdoła zdusić ani zmienić i biegu historii koła nikt nie potrafi zatrzymać i puścić go w odwrotnym kierunku.

W porozumieniu się partii zablokowanych zabrał głos sekretarz powiatowy PPR tow. Lis Franciszek. Wygłosił on rolę i zadanie, jakie przed sobą stawia PSL, jakie zajęło stanowisko w referendum i jakie ma obecnie przed wyborami do sejmiku ustawodawczego.

Po referacie wywiązała się dyskusja, w której zabrał głos ob. Gomółka Józef, członek gminnej Rady Narodowej we wsi Kąkolewnica. W swoim przemówieniu nakreślił strukturę Wojska Polskiego, że w wojsku na wyższych stanowiskach znajdują się Żydzi lub Sowieci. Mówił, że pewnego razu do ich wsi przybyła grupa żołnierzy, to jeden z nich powiedział, aby on się pilnował, bo ich jest 28, a pilnuje ich 2-ów oficerów. Poruszył on sprawę granic zachodnich, a następnie oddania granic wschodnich, że Sowieci mieli nam oddać ziemie wschodnie i do dzisiejszego dnia nie oddali. Oświadczył, że Polska kiedyś była aż hen pod Smoleńsk i Kijów, a dziś co mamy. Mówił

również, że teraz krótko przed wyborami chodziła grupa propag[andowa] WP i rozdawała książeczki i widział on na jednym obrazku p. Mikołajczyka, który był namalowany jak pajac, którego za głowę trzyma USA, a za sznurerek pociąga Anglia, ciekawy jestem kto pociąga za sznurek Blok Demokratyczny. Przy wyzwoleniu ziem polskich stało wojsko polskie i sowieckie, to sowieci mieli mówić, że u nas w wojsku noszą tylko mundury polskie i orzelki na czapkach sami żydzi i trzeba ich słuchać, mówili również, że przed 1939 r. mówiono, „że żydowskie są kamienice a polskie ulice” a obecnie mówi się, „że polskie są kamienice i ulice a rządy żydowskie”.

Tow. Lis dał na zarzuty ob. Gomółki odpowiedź przekonywującą. Tow. Lis w swoim referacie poruszył sprawę jawnego i gremialnego głosowania, na to zabrał głos ob. Laskowski zam. w Radzynie, że skoro będą głosować wszyscy gremialnie i jawnie, to nie będą wybory demokratyczne i nie będą tajne. Tow. Lis powiedział, że kto będzie głosować na Blok Demokratyczny, to może głosować jawnie.

Później zabrała głos nauczycielka z Komarówki, która powiedziała, że pracownicy UB z Radzyna wygnali ją z domu i dali mieszkanie bez kuchni, tak że ona musi chodzić z dzieckiem 5-cioletnim 1,5 km do szkoły. Mieszkanie zaś jej przeznaczono dla wojska polskiego, które stacjonuje jako ochrona obwodu.

Źródło: Instytut Pamięci Narodowej w Lublinie, Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Radzynie Podlaskim, sygn. Lu-036/13, s. 75-76, *Raport okresowy PUBP w Radzynie Podlaskim z 10.01.1947 r.*

Dokument 22

Notatka służbowa w sprawie sytuacji w Liceum Ogólnokształcącym w Radzynie Podlaskim w 1981 roku

Przebieg zajęcia.

W dniu 9 I [1981 roku] między godziną 14³⁰ – 17⁰⁰ Dyrektor szkoły został powiadomiony przez Ob. [Tadeusza] Grzywaczewskiego, że w 11 salach wiszą krzyże. Wstępne rozeznanie pozwoliło na ustalenie, że emblematy zawiesił aktyw „Oazy” pod namową miejscowych księży.

W sobotę, tj. 10 I [19]81 r. o godz. 8⁰⁰ odbyło się zebranie Rady Pedagogicznej, na której ustalono przeprowadzenie rozmów z młodzieżą. Rozmowy zostały przeprowadzone w dniu 10 I [19]81 r.

W poniedziałek, tj. 12 I zdjęto emblematy w pracowni biologicznej (opiekun p. [Rudolf] Probst), we wtorek w pracowni fizycznej (opiekun p. [Kazimiera] Szatkowska), w środę w pracowni jęz. rosyjskiego (opiekun p. [Józef] Szerszonowicz) i w pracowni historycznej. Emblematy zdjęła młodzież po zajęciach.

W dniu 14 I do szkoły zgłosili się Ob. Ob. [Artur] Krzysiak i [Janusz] Chareziński Janusz (przedstawiając się, że reprezentują „Solidarność”, a przewodniczył tej grupie Ob. [Włodzimierz] Dziega) z prośbą o umożliwienie spotkania z Radą Pedagogiczną. Delegacja oświadczyła, że zostali zobowiązani przez rodziców i młodzież do przeprowadzenia takiego spotkania, którego celem byłoby wyjaśnienie, na jakiej podstawie zmusza się młodzież do zdejmowania emblematów religijnych. Zagrozili oni, że jeżeli te sprawy nie zostaną wyjaśnione, „Solidarność” ogłosi strajk ostrzegawczy. Spotkanie także odbyło się w tym samym dniu na przerwie. W czasie spotkania nauczyciele zanegowali formę i sposób wprowadzenia do szkół emblematów religijnych. Wyjaśniono także nieprawdziwy zarzut przeciwko szkole, o wymuszaniu na uczniach zdejmowania emblematów.

Przedstawiciele „Solidarności” zaproponowali plebiscyt wśród młodzieży, na co Rada Pedagogiczna nie zgodziła się. Część Rady Pedagogicznej zaakceptowała zaistniałą sytuację. Do nauczycieli tych należeli między innymi: Teresa Młynarska, Kazimiera Szatkowska, Tadeusz Semeniuk. W czasie spotkania ze strony nauczycieli padły ostre słowa pod adresem miejscowych

wych księży, którzy sięją ferment i niezdrową atmosferę w środowisku wokół szkoły. Ksiądz [Jan] Cep nawoływał do modlitwy za tych, którzy zawiesili krzyże w szkole, skrytykował organizację obozu sportowego uznając, że jest to przeciwdziałanie wobec działalności „Oazy”¹.

We wtorek, tj. 13 I 1981 r., do szkoły przyszedł Ob. [Włodzimierz] Dziega i prowadził rozmowy z woźnym.

W dniu 14 I 1981 r. do Dyrektora szkoły przyszła 9-osobowa grupa młodzieży z żądaniem, aby Rada Pedagogiczna jednoznacznie ustosunkowała się do umieszczenia emblematów w salach lekcyjnych. Oświadczyli, że sprawa ta ich dotyczy, bo 90% młodzieży jest zdania, że krzyże powinny wisieć.

W dniu 14 I 1981 r. o godzinie 14⁰⁰ odbyło się spotkanie Rady Pedagogicznej z kierownictwem szkoły. Nauczyciele wyrazili dezaprobatę wobec form i sposobu umieszczania krzyży i oświadczyli, że fakt ten jest naruszeniem norm prawnych zawartych w ustawie sejmowej. Wszyscy stwierdzili, że jest to akcja zorganizowana a inspiratorem jej jest miejscowy ksiądz [Jan] Cep. Przyjęto również ustalenia, że w tej sprawie będzie prowadzona praca wychowawcza.

W dniu 16 I 1981 r. dyrekcja szkoły przeprowadziła pogadankę z młodzieżą na temat świeckiego charakteru szkoły i poinformowała, że emblematy religijne powinny być zdjęte.

Następnego dnia, tj. 17 I 1981 r. o godz. 8⁰⁰ w sali gimnastycznej młodzież bez wiedzy dyrekcji zebrała się samowolnie i zażądała dalszych wyjaśnień dyrekcji i Rady Pedagogicznej w tej sprawie. Rozmowy na ten temat trwały do godziny 11⁰⁰. Młodzież groziła strajkiem w przypadku zdjęcia emblematów religijnych.

Rada Pedagogiczna podjęła dalszą działalność wychowawczą. W okresie od 19 do 24 I 1981 r., odbędą się zebrania klasowe rodziców poświęcone omówieniu wyników nauczania i wychowania za I okres, a także zostaną podjęte rozmowy z rodzicami na temat zakłóceń w pracy szkoły spowodowanych wykorzystaniem młodzieży przez osoby spoza szkoły do realizacji własnych celów, które są sprzeczne z obowiązującymi aktami normatywnymi i naruszają zasady świeckości szkoły.

Biała Podlaska, dnia 19 I 1981 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 547, s. 39-40.

¹ Oaza – Ruch Światło-Życie, którego założycielem był ks. Franciszek Blachnicki; jeden z ruchów odnowy Kościoła rzymskokatolickiego, którego ożywiona działalność pozwoliła na oparcie się komunistycznej propagandzie wśród dzieci i młodzieży w PRL.

PROPAGANDA

Dokument 23

Nastroje społeczeństwa. Rok 1946

Tajne
Ze sprawozdania
nadesłanego przez Woj[ewódzki] Urząd
Informacji i Propagandy
w Lublinie z dnia 23 września 1946 r.

L.dz.944/46/Tjn.

Odczuwa się, że rozdźwięk (odgórnie zresztą zażegnywany) między PPS a PPR wśród opozycyjnego społeczeństwa został przyjęty z zadowoleniem i to uzasadnionym. Rozumowanie to wygląda następująco: „Rozdźwięk ten jednak pozostawi mimo odgórnych zażegnywań, stały osad nieporozumienia wśród dołów PPS a PPR, wynikający z jednej strony ze wzmożonej walki o mandaty i stanowiska, z drugiej o oziębienie stosunków PPR-u do PPS-u. To oziębienie stosunków wpływające z nieświadomości dołów PPR-u, które będą (wg zdania opozycji) z matematyczną dokładnością „grzeszymy” przesadnym brakiem zaufania do PPS-u, wpłynie na zniechęcenie dołowych członków PPS-u i „odczerwienienie” przynajmniej dużej ich części, co już drugą „matematyczną dokładnością” zbliży część dołów PPS-u do reakcji i to właśnie będzie zwyczajem opozycji.

Opozycyjne nastroje społeczeństwa wzmaga rozszalała ostatnio u nas drożyzna wszystkich artykułów żywnościowych. Żywność, zwłaszcza pieczywo i tłuszcze, jest coraz to droższe, nie tylko na wolnym rynku, ale i w spółdzielniach, a tym samym nieosiągalna dla mas pracujących (masło ponad 400 zł) mimo podwyżki płac. W związku z tym ostatnia mowa Ministra Skarbu spotkała się z oceną: „demagogia I”. Społeczeństwo nie może zrozumieć skądinąd fachowej mowy o abstrakcjach uzdrowienia finansów, gdy konkretnie wszystko drożeje. Społeczeństwo, jeśli chodzi właśnie o nasze finanse, nie może gospodarki Ministerstwa Skarbu zupełnie zrozumieć. Np. ostatniej zmiany 300-setek, która według opinii ogólnej, ani na jotę nie przyczyniła się stabilizacji naszej waluty, ale wręcz przeciwnie, podsyciła niepokój na rynkach i brak zaufania do złotówki, bo ludność nie wie, czy w przyszłości znów czegoś się nie wycofa być może ze szkodą składających

pieniądze. Mówią, że nawet byłaby pożądana zmiana, ale tylko w stylu węglarskich, albo żadna. Wzrost cen społeczeństwo wiąże właśnie z wycofaniem starych 500 zł, a wypuszczeniem nowych...

Źródło: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Ministerstwo Informacji i Propagandy, sygn. 940, s. 21.

Dokument 24

Sowietyzacja szkoły. Rok 1946

Lublin, dn. 10 grudnia 1946 r.

Sprawozdanie z konferencji inspektorów i płatników gminnych nauczycieli szkół powszechnych z wojew[ództwa] lubelskiego odbytej w Lublinie dnia 7 grudnia 1946 r.

Konferencję zorganizowało Kuratorium O[kręgu] K[uratoryjnego] Lublin przy współudziale OKZZ i pomocy naszego Urzędu.

Na Zjazd przybyło ponad 300 osób ze wszystkich powiatów.

Wygłoszono następujące referaty:

1. Szkoła powszechna i aktualne zagadnienia w Polsce.
2. Rola społeczna nauczyciela w dobie obecnej.
3. Udział administracji szkolnej w ZNP.
4. Zw[iązki] Zaw[odowe] w Polsce a ZNP – współpraca.

Słowo wstępne wygłosił Kurator Okr[ęgowy] ob. [Franciszek] Ojak-Krzemień. Na wstępie podkreślił wysiłek szkoły i nauczyciela w utrzymaniu poziomu pracy oraz podkreślił potrzebę należytego rozumienia, dostosowania pracy w szkole jak należytego realizowania w pracy wszystkich przemian życia społeczno-politycznego w Polsce. Przemówieniem swoim stworzył Kurator atmosferę nastawienia się obecnych na ważność obrad jak i na potrzebę czynnego zainteresowania się problemami.

Referat pierwszy został odczytany przez ob. Kochmańskiego, jako praca zbiorowa I-go Wydz[iału] Kuratorium. Treścią jego były potrzeby szkoły odnośnie książek, pomocy, liczby nauczycieli, sal szkolnych, wykonania obowiązku szkolnego, odpływanie nauczycieli z pracy szkolnej, itp. Na tym tle referat omówił akcję planowania w ramach państwa i potrzeb województwa oraz przedstawił plan realizacji potrzeb jak i dróg wykonania w 3-letnim planie odbudowy.

Referat drugi wygłosił Dyr[ektor] Zakładu Pedagogicznego w Lublinie Ob. Jamiński. Referat poruszył sprawy przemian społecznych w kraju i zagranicą, scharakteryzował postawę nauczycieli i ZNP w okresie międzywojennym oraz omówił sposoby rozumienia obecnych przemian ze stano-

wiska potrzeb szkoły i nauczyciela. Dalej omówił sprawę działania bloku stronnictw demokratycznych jak i udziału poszczególnych nauczycieli i ZNP w jego poczynaniach. Referat ten był słuchany ze specjalnym skupieniem uwagi.

Trzeci referat – Ob. Ferenz omówił sprawy współpracy administracji szkolnej z ZNP w świetle obowiązków służbowych i potrzeb demokratyzacji oświaty i aparatu szkolnego w kraju. Referat naświetlił także sprawę realizacji potrzeb i postulatów pracowników pedagogicznych szkolnictwa powszechnego w zakresie zabezpieczenia stanu materialnego, opieki nad dziećmi nauczycielskimi oraz wyniki ankiety ZNP w sprawie pomocy Kom. Rodzicielskich dla nauczycieli.

Referat czwarty – Ob. Ziółkowski inspektor oświaty w OKZZ w Lublinie omawiał sprawy organizacyjne Zw[iązków] Zaw[odowych], charakter współpracy Zw[iązków] Zaw[odowych] ze ZNP oraz potrzebę przodowania Zw[iązku] Naucz[ycielstwa Polskiego] w rodzinie związkowej. Dalej omawiał, na podstawie danych liczbowych, starania Zw[iązków] Zaw[odowych] dla zaspokojenia potrzeb i zadań nauczycielstwa oraz wyniki tych starań w skali ogólnokrajowej jak i w skali woj. lubelskiego.

Referaty zostały wysłuchane z pilnością, znać było, że zawierają dużo nowego materiału orientacyjnego jak i wywody referentów budzą dużo wewnętrznych refleksji w zebranym gronie nauczycieli.

Dyskusja obracała się koło następujących problemów.

- a) sprawa ideału wychowawczego.
- b) sprawa upadku szkoły i pracy nauczyciela.
- c) rola Ministerstwa Oświaty w realizacji planu oświaty i szkolenie przez inne resorty.
- d) plan 3-letni na tle potrzeb i warunków pracy.
- e) udział w życiu publicznym i rozumienie wydarzeń politycznych kraju.
- f) sprawy zaopatrzenia nauczycieli i szkół.

Szeroko dyskutował Zjazd nad zagadnieniem ideału wychowawczego. Głos nauczyciela Królikowskiego został obalony przez argumenty innych dyskutujących i referentów, którzy wskazali na ideał zawarty w Manifeście PKWN w Planie Gosp[odarczym] i reformie szkolnictwa.

Tematem dyskusji był problem czy ideał indywidualny czy ideał społeczny w zespole. Argumenty posła Dąbka były tak przekonywujące, że nie były więcej dyskutowane. Poseł Dąbek wskazał, że okupacja, obozy, niewola wzbudziły samodzielność jednostek, kazały działać w pojedynkę, bez oglądania się na innych, omówił obrazowo przykłady w życiu obecnym i jego skutki. Potem wskazał na potrzebę wychowania społecznego w gromadzie dla potrzeb wspólnego działania w odbudowie życia, pracy i odrodzeniu człowieka.

Jako drugi temat w dyskusji to sprawa skoordynowania prac oświatowych i wychowawczych w ręku Ministerstwa Oświaty. W tym przedmiocie także wykazali referenci potrzebę podziału i osiągnięcia pozytywne.

Co do tematu Planu Gospodarczego i planu oświatowego dyskutowano nad zasadniczymi sprawami, jak to, że plan gospodarczy, jego wyniki dawać będą zaspokojenie potrzeb dla mas pracujących. A plan oświaty wymaga wysiłku i ofiar wszystkich, łącznie z nauczycielem. Argumenty Kuratora Ojaka, jak i referentów Ferenza i Ziółkowskiego, zwyciężyły. Z dyskutujących nauczycieli wyróżniły się mocne argumenty zrozumienia przemian społeczno-politycznych oraz konieczność odnalezienia się politycznego nauczyciela w środowisku miejskim i wiejskim.

Dyskutującymi byli nauczyciele i inspektorzy, którzy mają za sobą 20-15 lat pracy nauczycielskiej.

Przeprowadzając ogólną ocenę Zjazdu należy zaznaczyć, że w dyskusji i w nastroju sali były objawy niezrozumienia i głosy oponujące argumentom przy omawianiu sprawy uposażeń, zaopatrzenia w podręczniki. Argumenty tych, którzy odpowiadali oraz słowa końcowe Kuratora przekonały zebranych i mimo przedłużenia zjazdu wszyscy z uwagą słuchali.

Z rozmów z nauczycielami przybyłymi z dalekich wsi i gmin wynika, że sami wyrażają duże zadowolenie z przybycia i wysłuchania referatów oraz wskazują na potrzebę organizowania co najmniej raz na kwartał takich zjazdów w powiecie. Są to głosy dobrze znanych nam, starych latami pracy nauczycieli, którzy stwierdzają, że na skutek braku prasy oraz przebywania w środowisku wsi, zajętej pracą codzienną, nie ma ani okazji zacierpięcia wiadomości i informacji z pierwszej ręki, a czytane wiadomości i informacje nie mają takiej siły przekonywania.

Według tychże nauczycieli będzie można w każdej gminie znaleźć 2-3 osoby do współpracy, z pośród nauczycieli, w zakresie popularyzacji bieżących zagadnień państwowych, ale ważną pomocą w tej sprawie byłoby jeszcze poprawione warunki egzystencji nauczycieli. Nauczyciele ci wnoszą, że młody nabytek po kursach pedagogicznych ma inne podejście do wsi i do pracy, i przez handlowy stosunek do pracy w szkole zdobywa lepsze uposażenie na co dzień.

Na zakończenie Zjazdu wyświetlone zostały krótkometrażowe obrazy, które były bardzo dobrze przyjęte przez zebranych.

protokołował:

Kier[ownik] Wydz[iału]
Społecz[no]-Wychow[owawczego]
Kolano Stefan

1 załącz[nik] uchwalona rezolucja

REZOLUCJA

Przedstawiciele szkół powszechnych oraz inspektorzy szkolni okręgu szkolnego lubelskiego zebrani w liczbie ponad 300 osób na okręgowym zjeździe oświatowym w dni 7 grudnia b.r. w Lublinie, po wysłuchaniu referatów o roli szkoły, nauczyciela i administracji szkolnej w dobie dzisiejszej i po przedyskutowaniu, świadomi odpowiedzialności ciężącej na szkole państwa demokratycznego, stwierdzają, że:

1. za kształcenie i wychowanie młodego pokolenia w duchu demokracji ludowej bierze pełną odpowiedzialność nauczyciel i administracja szkolna,
2. przez budowę polskiej demokracji ludowej przyczynia się w międzynarodowej walce o postępy świata, o całość i bezpieczeństwo naszych granic,
3. tylko demokracja zdolna jest zapewnić światu, a w szczególności Polsce trwały pokój,
4. jednoczą się we wspólnym, wielkim wysiłku realizacji 3-letniego Planu Odbudowy Gospodarczej,
5. witają z uznaniem uchwałę Zarządu Głównego ZNP, który pierwszy ze wszystkich Zw[iązków] Zawod[owych] postanowił wziąć czynny udział w realizacji Daniny Narodowej,
6. solidaryzują się w akcji wyborczej z całym światem pracy, zorganizowanym w Zw[iązkach] Zawod[owych].

Nauczycielstwo i administracja szkolna wzywają Rząd do jak najszybszej realizacji postulatów demokracji ludowej i jak najszybszego poprawienia bytu mas nauczycielskich i pracowników administracji szkolnej.

Dokument 25

**Informacja o pracy
Komitetu Powiatowego Polskiej Zjednoczonej
Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej
w środowiskach politycznie odstających
w powiecie białskim z 1973 roku**

Realizując wnioski Egzekutywy KW PZPR w sprawie „Głównych kierunków pracy politycznej na tle wyników wyborów do Sejmu” (z dnia 18.01.1973 r.) Egzekutywa KP PZPR przeprowadziła analizę sytuacji polityczno-społecznej w powiecie oraz przyjęła program intensyfikacji pracy ideowo-wychowawczej wśród naszego społeczeństwa. Program ten zwraca szczególną uwagę na właściwą korelację poczynąń gospodarczych i ideowo-politycznych, opracowanie mapy politycznej terenu oraz wzmożenie działalności partyjnej w miejscowościach politycznie odstających.

Za odstające politycznie miejscowości uznano te, które wchodziły w skład takich obwodów głosowania, gdzie akceptacja list kandydatów FJN¹ na posłów wynosiła w ostatnich wyborach poniżej 97%. W powiecie białskim były następujące obwody:

obwód nr 59	–	głosów akceptujących listy FJN	–	97%,
„ „ 60	–	„ „	–	95,13%,
„ „ 62	–	„ „	–	96,33%,
„ „ 64	–	„ „	–	96,29%.

W niniejszej informacji uwzględnia się również obwody w głosowaniu z Terespolu n/B, gdzie wprawdzie kandydaci FJN uzyskali ogólnie 98,5% głosów, ale gdzie – jak wskazywano w wojewódzkiej analizie wyników wyborów do Sejmu – istnieje potrzeba „szczególnie wnikliwej pracy”. W związku z tym do miejscowości politycznie odstających zaliczono (w nawiasach podajemy liczbę mieszkańców):

– Lisy Kol. (100), Sidorki (664), Sielczyk (351), Wólka Plebańska (307) –
Obwód nr 59.

¹ Front Jedności Narodu – organizacja społeczno-polityczna utworzona w 1952 r. w celu kanalizowania działalności lokalnych organizacji społecznych dla poparcia partii komunistycznej. W 1983 r. został przekształcony w Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego (PRON).

- Kamieniczna kol. (80), Kozula (20), Grabanów Kol. (135), Grabanów (310), Julków Kol. (120), Wilczyn Kol. (153), Zacisze Kol. (73), Marcinów (40) – Obwód nr 60.
- Hola (99), Husinka (299), Kaliów (187), Woskrzenice Duże (416), Woskrzenice Małe (389), Kijowiec Leśnictwo (28) – Obwód nr 62.
- Sitnik Kol. (448), Łukowce (210), Worgule (393) – Obwód nr 64.

Zanim przystąpi się do szczegółowego opisu poszczególnych miejscowości, warto zwrócić uwagę na niektóre charakterystyczne ich cechy, mające niewątpliwie wpływ na poziom i metody działalności ideowo-wychowawczej.

W obwodach nr 59, 60, 62 znalazły się przede wszystkim miejscowości położone w pobliżu Białej Podlaskiej, charakteryzujące się przeważnie rozproszoną zabudową (kolonie) i raczej niewielką na ogół liczbą mieszkańców. Poważną grupę ludności stanowią tzw. chłopo-robotnicy. % ludności utrzymującej się ze źródeł pozarolniczych waha się tu w granicach 27,8 – 59,6 (wg danych ze spisu z 1970 r.). Wyjątek stanowią tylko Woskrzenice Małe, w których 8,4% mieszkańców utrzymuje się ze źródeł pozarolniczych oraz Husinka, w której % ten wynosi 6,8. Produkcja rolna w tych wsiach kształtuje się na poziomie najniższym w gminie i powiecie.

Obwód nr 64 w czasie ostatnich wyborów do Sejmu stanowiły miejscowości tak bezpośrednio łączące się ze sobą, że czasami przezywane są „trójmiastem”. W porównaniu z poprzednimi % ludności utrzymującej się tu z rolnictwa jest kilkakrotnie wyższy (80,5% utrzymujących się z rolnictwa w Łukowcach, 79,1% – w Sitniku, 90,1% – w Worgulach). Średnia wielkość gospodarstw jest wyższa niż w poprzednio omawianych o około 3-4 ha i wynosi 9-10 ha, co daje tym wsiom wysoką lokatę w powiecie. Na podobnym miejscu w powiecie plasuje się również tutejsza produkcja rolna.

Społeczeństwo tych miejscowości jest jednak dość silnie skłócone i podlega rozmaitym wpływom. Działają na tym terenie niezłe organizacje partyjne, ale też parafię katolicką w Łukowcach prowadzi proboszcz zajmujący wyraźnie negatywne stanowisko wobec polityki partii i rządu PRL.

Trzy pierwsze obwody należały niegdyś do GRN Biała Podlaska, a ostatni GRN Sławacinek. Obecnie wszystkie, z wyjątkiem Worgul, które należą do gminy Leśna Podlaska, weszły w skład gminy bialskiej.

Terespol leży przy jednym z największych w Polsce przejść granicznych, co odpowiednio kształtuje specyfikę miasta i strukturę społeczną. W ciągu ostatnich lat ogromnie szybko rozwinęło się tu przetwórstwo warzywne. W wyniku tego wykształtowała się tutaj niewielka grupa ludności mocno wzbogaconej na produkcji warzywniczej. Mimo postępującego rozwoju zakładów pracy istnieje tu nadal problem zatrudnienia kobiet i dość duże

rozpiętości w dochodach [oraz] aktywne grupy kleru katolickiego, którą kieruje zdeklarowany zwolennik kardynała Wyszyńskiego.

Rzecz jasna, że powyższe uwagi nie mogą być brane za charakterystykę wymienionych środowisk. Mimo uproszczeń wskazują one jednak istotne czynniki determinujące pracę ideowo-wychowawczą na tym terenie.

Dążąc do zmiany sytuacji polityczno-społecznej we wsiach odstających Egzekutywa KP postanowiła podjąć następujące działanie:

- wzmocnić aktyw partyjny w tych wsiach poprzez przydzielenie mu do pomocy doświadczonych działaczy partyjnych z aparatu PRN,
- wykorzystując kampanię sprawozdawczo-wyborczą w partii i reorganizację gromad położyć nacisk na realność podejmowanych programów działania oraz ich zgodność z faktycznymi potrzebami środowiska,
- pogłębiać znajomość zasad polityki i funkcjonowania partii w toku rozmów indywidualnych, szkolenia partyjnego i pracy odczytowej,
- częściej dokonywać analizy realizacji postulatów i skarg zgłaszanych przez ludność z miejscowości politycznie odstających.

Dwa pierwsze zadania zostały już całkowicie wykonane, dwa następne zawierające zamierzenia długofalowe - realizowane są na bieżąco.

Wraz z realizacją powyższych zadań postępowania naprzód praca ideowo-wychowawcza w podstawowych organizacjach partyjnych, zwiększała się efektywność szkolenia partyjnego i pracy odczytowej, podnosił stan czytelnictwa prasy partyjnej, a także poziom działania ogniw organizacji młodzieżowych i placówek k[ulturalno]-o[światowych]. Słowem – nastąpiło wzmocnienie pracy ideowo-wychowawczej we wszystkich dziedzinach i formach tej działalności.

Jedną ze stałych metod pogłębienia świadomości politycznej środowiska jest szkolenie partyjne. W roku 1972 i 1973 szkolenie partyjne prowadzone [było] w następujących spośród wyżej wymienionych miejscowości:

Lp.	Nazwa miejscowości	Liczba pkt. szkoleniow. w 1971/72	Liczba pkt. szkol. w 1972/73	Liczba uczestn. szkol. w 1971/72	Liczba uczestn. szkol. w 1972/73
1.	Julków-Wilczyn	1	1	14	15
2.	Woskrzenice Duże	1	1	15	32
3.	Sitnik-Łukowce	1	1	35	42
4.	Terespol	7	7	92	97

W roku szkoleniowym 1971/72 zespół w Julkowie studiował współczesne stosunki międzynarodowe, w Woskrzenicach D. – problemy mar-

ksistowskiego religioznawstwa, w Sitniku – wybrane zagadnienia ideologii i polityki PZPR /I rok/, w Terespolu – trzy zespoły studiowały zagadnienia VI Zjazdu, dwa – religioznawstwo, jeden – ekonomiczne problemy kapitalizmu i jeden – zagadnienia ekonomii politycznej socjalizmu.

W roku szkoleniowym 1972/73 zespoły w Julkowie i Sitniku studiowały zagadnienia ideologii i polityki PZPR (szkolenie podstawowe I i II rok), a zespół w Woskrzenicach D. – politykę gospodarczą PRL. W Terespolu dwa zespoły studiowały – ekonomiczne problemy współczesnego kapitalizmu, jeden zespół – historię ruchu robotniczego, dwa – politykę gospodarczą PRL, jeden – zagadnienia międzynarodowe.

Liczba stałych punktów szkoleniowych w miejscowościach politycznych odstających jest uzależniona przed wszystkim od warunków lokalowych (szkoła, klub). W związku z tym, że od szeregu lat nie można było prowadzić właściwej działalności szkoleniowej. Liczba punktów szkolenia partyjnego pozostaje tu niezmienną.

Zespoły istniejące na terenie gminy bialskiej pracowały dość rytmicznie i prowadziły zajęcia na dobrym poziomie, chociaż w większości wypadków tradycyjną metodą. Tematyka szkolenia, szczególnie w ostatnim roku szkoleniowym pokrywała się zarówno z zainteresowaniami środowiska, jak i potrzebami pracy partyjnej.

Kontrole szkolenia wykazały, że zespoły szkoleniowe mogą poszczycić się skutecznością oddziaływania nie tylko na swoich członków, ale także i na poglądy i postawy środowiska, zwłaszcza młodzieży. Ilustracje i wizytacje przeprowadzał tu w latach poprzednich aktyw KP, a od roku bieżącego również i członkowie Gminnych Ośrodków Propagandy Partyjnej.

Podobną ocenę można wystawić zespołom szkolenia partyjnego z Terespola.

Jeszcze do 1972 roku na terenie miejscowości omawianych w niniejszym materiale istniały tylko dwa punkty odczytowe KP PZPR – w Sitniku i Terespolu – a punkty odczytowe TWP i innych organizacji działały słabo.

W związku z tym, w okresie tworzenia Gminnych Ośrodków Propagandy Partyjnej, podjęto kroki zmierzające do zmiany tego stanu poprzez podporządkowanie merytoryczne wszystkich punktów odczytowych zespołom d/s odczytów GOPP. Zespoły te przy udziale działaczy organizacji młodzieżowych i społecznych mają obowiązek raz w m-cu ustalać tematykę odczytów na miesiąc następny i czuwać nad prawidłową realizacją przyjętych harmonogramów. Mimo, że realizacja tego zadania nie jest jeszcze w pełni zadawalająca, można już obecnie mówić o znacznie lepszej koordynacji i właściwym ukierunkowaniu działalności odczytowej na wsi.

Dobór tematyki odczytowej wyznaczają zarówno zainteresowania środowiska jak i aktualna tematyka pracy partyjnej. Głównym celem działal-

ności lektorskiej jest przekazywanie informacji o bieżących problemach życia społeczno-politycznego i gospodarczego powiatu, województwa i kraju, pogłębianie wiedzy o realizacji zadań wynikających z programu społeczno-ekonomicznego rozwoju kraju uchwalonego przez VI Zjazd Partii, a także omawianie zagadnień związanych z aktualnymi rocznicami.

W 1972/73 roku na przykład wygłaszano powszechnie prelekcje na następujące tematy:

- PPR na czele walki o wyzwolenie narodowe i zwycięstwo Rewolucji Socjalistycznej w Polsce,
- Działalność PPR na Lubelszczyźnie i w pow. bialskim,
- Rola Sejmu w umacnianiu demokracji socjalistycznej,
- Rozwój społeczno-ekonomiczny pow. bialskiego w latach 1972-75,
- Węzłowe problemy polityki gospodarczej kraju do 1975 roku,
- Rocznic Manifestu Lipcowego,
- Tradycje partyzanckie i rewolucyjne regionu podlaskiego,
- 90-lecie Wielkiego Proletariatu,
- Znaczenie społeczno-polityczne reformy władz terenowych na wsi,
- Aktualna sytuacja gospodarcza i zadania planowe na 1973 rok,
- Historyczne zdobycze ZSRR potwierdzeniem słuszności idei marksizmu-leninizmu,
- 500 rocznica urodzin Mikołaja Kopernika,
- Główne kierunki wychowania młodzieży w świetle uchwał VII Plenum KC PZPR.

Poziom odczytów był na ogół dobry, choć frekwencja nie zawsze była najwyższa.

Dążąc do rozszerzenia zakresu informacji dla wsi POPP będzie od jesieni bieżącego roku organizować wieczory pytań i odpowiedzi, których nasilenie przypadnie na okres kampanii wyborczej do rad narodowych.

Jednym z istotnych kierunków naszej działalności jest upowszechnianie czytelnictwa prasy i książki społeczno-politycznej. Stan czytelnictwa prasy w miejscowościach odstających przedstawia poniższa tabela.

Lp.	Nazwa miejscowości	Liczba ludności	Prasa ogółem		Prasa partyjna			Prasa katolicka 1973 r.
			I poł. 1972	I poł. 1973	I poł. 1972	I poł. 1973	Na 100 mieszk. 1973 r.	
1.	Lisy kol.	100	12	22	-	-	-	1
2.	Sidorki	664	133	104	39	11	1,7	-
3.	Sielczyk	351	71	82	7	7	2	-
4.	Wółka Pleb.	307	41	51	7	7	2,3	-
5.	Kamieniczna kol.	80	12	22	1	2	2,5	-
6.	Kozuła	20	-	-	-	-	-	-
7.	Grabanów kol.	135	49	58	2	3	2,2	-
8.	Grabanów	310	62	73	2	3	0,79	1
9.	Julków kol.	120	46	59	2	3	1,9	-
10.	Wilczyn kol.	153	42	53	2	3	2	-
11.	Zacisze kol.	73	24	34	2	2	2,7	-
12.	Marcinów	40	dane łącznie z Julkowem kol.					
13.	Hola	99	27	36	-	-	-	-
14.	Husinka	299	38	40	8	8	2,9	-
15.	Kaliłów	187	17	26	7	7	3,7	-
16.	Woskrzenice D.	416	90	102	25	26	6,25	-
17.	Woskrzenice M.	389	45	57	9	19	4,9	-
18.	Kijowiec Leśn.	28	brak danych - Nadleśn. przenies. do Białej					
19.	Sitnik i kol.	448	80	93	10	13	2,9	-
20.	Łukowce	210	38	49	12	12	5,7	-
21.	Worgule	393	70	81	20	24	6,1	-
22.	Terespol	4320	4836	5819	852	926	21,4	93

Powyższa tabela nie daje siłą rzeczy dokładnego obrazu czytelnictwa prasy. Jak już bowiem wspomniano wielu mieszkańców wsi podbialskiej pracuje w Białej i tutaj zaopatruje się w prasę w kioskach Ruchu. Niemniej jednak można na jej podstawie stwierdzić, że liczba rozprowadzonej prasy partyjnej jest w zasadzie stabilna, a nawet wykazuje pewną tendencję zwykłą (spadek prenumeraty w Sidorkach jest wynikiem wycofania się „Ruchu” z kolportażu na wsi). Jest to niewątpliwie wynikiem atrakcyjności dzienników partyjnych.

Charakterystyczną rzeczą [jest] i to, że w obwodzie, który miał najniższą akceptację kandydatów FJN w ostatnich wyborach liczba rozprowadzonej prasy partyjnej jest również najniższa (miejscowości w tabeli od nr 5 do 12). Nie można z tego wyciągnąć zbyt daleko idących wniosków, ale można

chyba stwierdzić, że na ten teren powinno nasilić się informację partyjną innymi kanałami.

Dokładnej statystyki czytelnictwa książki społeczno-politycznej biblioteki i punkty biblioteczne nie prowadzą. Rejestrują one tylko ogólną liczbę wyposażenia, a także liczbę wypożyczeń w dziale literatury popularno-naukowej, do której zalicza się także literaturę społeczno-polityczną.

Z powierzchownego rozeznania wynika, że najwięcej wypożyczeń z tego ostatniego działu obejmuje książki historyczne, które w zasadzie można by traktować jako literaturę społeczno-polityczną, gdyż w większości dotyczą one sytuacji po II wojnie światowej lub w czasie trwania tej wojny. Dlatego też zestawienie liczby wypożyczeń literatury popularno-naukowej i ogólnej liczby wypożyczeń daje pewne przybliżone pojęcie o zakresie zainteresowania literaturą społeczno-polityczną.

Dane statystyczne odnoszące się do omawianych tutaj miejscowości przedstawiają się następująco:

Lp.	Nazwa Miejscowości	Wypożyczenia 1972		Wypożyczenia 1973	
		Ogółem	Lit.pop.n	Ogółem	Lit.pop.n
1.	Sidorki	879	102	2.056	172
2.	Sielczyk	-	-	635	100
3.	Husinka	442	31	-	-
4.	Woskrzenice D.	3.202	92	1.050	54
5.	Sitnik	1.002	181	1.473	237
6.	Łukowce	1.731	158	1.107	139
7.	Worgule	1.280	171	867	255
8.	Terespol	3.135	230	5.833	532

Dokładna analiza wypożyczeń wskazuje na to, że ich liczba w poważnej mierze zależy od dobrej pracy bibliotekarzy i społecznych kierowników punktów bibliotecznych. Dlatego też dążąc do zwiększenia liczby czytelników kierownictwo Biblioteki Powiatowej kładzie mocno nacisk na właściwą pracę z tymi ludźmi oraz instruktaż w terenie. Jak z powyższego zestawienia wynika nie zawsze to daje należyte efekty, gdyż praca punktów bibliotecznych opiera się na dość szczupłej liczbie bibliotekarzy społecznych, o których na wsi jest dosyć trudno. Z tego na przykład względu po rezygnacji bibliotekarki z Husinki trzeba było w roku bieżącym zamknąć punkt biblioteczny w tej wsi.

Inną metodą upowszechnienia czytelnictwa książki społeczno-politycznej jest propaganda tej książki w Klubach i ośrodkach kulturalno-oświatowych.

wych. Kluby oraz biblioteki organizują w tym celu w swoich pomieszczeniach wystawki książki, a Księgarnie i punkty sprzedaży kiermasze. Szczególne nasilenie tego rodzaju prac przypada na okres jesienno-zimowy, Dni Oświaty Książki i Prasy, Dekady książki społeczno-politycznej. Jedną z form popularyzacji książki są także spotkania z pisarzami i dziennikarzami.

Ostatnio omawiane formy propagandy książki nie mają jednak zbyt szerokiego zastosowania na terenie analizowanych miejscowości ze względu na wskazywane już wcześniej trudności lokalowe. Jeśli zaś zważy się na fakt, że czytelnicy tego terenu najchętniej czytają powieści i pamiętniki, to można powiedzieć, że wzrost czytelnictwa literatury społeczno-politycznej jest tutaj przede wszystkim uzależniony od tego, w jakiej formie ona się ukazuje. Znając publikacje z tej dziedziny literatury trzeba jednak stwierdzić, że na tym terenie znacznie więcej zrobić może propaganda radiowa i telewizyjna.

Koordinacją pracy ideowo-kształceniowej w miejscowościach politycznie odstających zajmuje się aktualnie Gminny Ośrodek Propagandy Partyjnej w Białej Podlaskiej. Podobny ośrodek istnieje również w Terespolu.

W Ośrodkach tych skupiono rzeczywiście najlepszy aktyw partyjny obu gmin, a także niektórych działaczy z innych organizacji i bezpartyjnych, przydatnych ze względu na swe uzdolnienia i umiejętności ośrodkom propagandy.

Oba ośrodki pracują na mniej więcej jednakowym poziomie. Najlepiej i najskuteczniej działają w nim zespoły d/s szkolenia, które zajmują się hospitowaniem i lustrowaniem zespołów szkolenia partyjnego oraz organizują dla wykładowców wymianę doświadczeń. Dość skutecznie pracują też sekcje d/s imprez i uroczystości państwowych, które przede wszystkim zajmują się organizacją uroczystości na szczeblu gminy. Zespoły d/s odczytów wygłaszały prelekcje na tematy zlecane przez POPP oraz ustały tematykę dla gminy na cały miesiąc. Mimo pewnych osiągnięć w zakresie koordynacji i ukierunkowania tematyki odczytów, nie wykazały one takiej samodzielności jak omawiane uprzednio. Za najsłabsze natomiast w obu ośrodkach należy uznać sekcje d/s propagandy wizualnej, które miały programować i kontrolować działalność instytucji i organizacji gminnych w zakresie tego rodzaju propagandy. Jak dotychczas sekcje te ograniczyły się jednak tylko do pomocy sekcjom imprezowym.

Oceniając ogólnie pracę obu ośrodków można stwierdzić, że już w pierwszym okresie istnienia spełniły one częściowo swe zadania - lepiej w miejscowościach, gdzie istnieją warunki do prowadzenia stałej pracy szkoleniowej, gorzej w miejscowościach pozostałych, to jest w większości wsi podmiejskich.

Informacja partyjna do POP docierała przeważnie dwoma drogami:

1. poprzez nadsyłanie materiałów pisanych z zaleceniem omówienia ich na zebraniach POP i zebraniach otwartych (publikacje Wydziału Propagandy, Prasy i Wydawnictw KC PZPR, uchwały instancji partyjnej wszystkich szczebli, „Zagadnienia i Materiały”),
2. drogą ustnego przekazu informacji na zebraniach POP dokonywanego przez aktywistów KP i KG.

Rzecz oczywista, że ponadto informacja partyjna docierała również poprzez publikatory centralne i audycje lokalnego radiowęzła.

W zasadzie ilość i jakość informacji odpowiada zarówno zapotrzebowaniom POP jak i wymogom aktualnych zadań pracy partyjnej. Poziom przekazu ustnego, jak też percepcja materiałów pisanych, zainteresowanie nimi oraz poziom dyskusji były naturalnie zróżnicowane. Dlatego też osoby wizytujące POP lub punkty szkoleniowe i odczytowe, a także GOPP zostały zobowiązane do kontroli przepływu i jakości informacji.

Dawało to na ogół dobre rezultaty i z pewnością tę formę kontroli przepływu informacji należy kontynuować.

Istotną rolę w kształtowaniu zainteresowań, poglądów i postaw społeczeństwa mogą odgrywać Kluby i ośrodki kulturalno-oświatowe. Na terenie omawianych miejscowości mamy aktualnie Kluby i Ośrodki k[ulturalno]-o[światowe] w następujących wsiach:

Lp.	Nazwa miejscowości	Kluby i Ośrodki k.o. w I poł. 1972 r.	Kluby i Ośrodki k.o. w I poł. 1972 r.
1.	Lisy kol.	-	-
2.	Sidorki	Biblioteka	Biblioteka
3.	Sielczyk	-	Punkt biblioteczny
4.	Wólka Plebańska	-	-
5.	Kamieniczna kol.	-	-
6.	Kozula	-	-
7.	Grabanów kol.	-	-
8.	Grabanów	-	-
9.	Julków kol.	-	-
10.	Wilczyn kol.	-	-
11.	Marcinów	-	-
12.	Zacisze kol.	-	-
13.	Hola	-	-
14.	Husinka	Punkt Biblioteczny	-
15.	Kalińów	-	Punkt biblioteczny
16.	Woskrzenice D.	Klub Rolnika Filia Bibl. Gminnej	Klub Rolnika Filia Bibl. Gminnej

17.	Woskrzenice M.	-	-
18.	Kijowiec Leśnictwo	-	-
19.	Sitnik i kol.	Klub Rolnika Filia Bibl. Grom	Klub Rolnika Filia Bibl. Gminnej
20.	Łukowce	Punkt Bibliot.	Punkt Bibliot.
21.	Worgule	Punkt Bibliot.	Punkt Bibliot.
22.	Terespol	Świetlica miejska Klub ZMS, Bibl. Gmin.	Świetlica miejska, Klub ZMS, Bibliot. Gmin.

Jak z powyższego zestawienia widać sieć Klubów jest na tym terenie bardzo mała. Spowodowane to jest głównie brakiem odpowiednich lokali. W pewnym stopniu luki te zapełniają punkty biblioteczne i biblioteki, ale i one borykają się z kłopotami lokalowymi, a także i kadrowymi, co powoduje, że najczęściej są jedynie punktami wypożyczania książek.

Kluby w omawianych miejscowościach pracują na ogół na dobrym poziomie. Przejawiają sporo inicjatywy w organizowaniu życia kulturalnego wsi. Na szczególne wyróżnienie zasługuje tu Klub rolnika w Woskrzenicach, który za swoją pracę był trzykrotnie wyróżniany w konkursie na najlepszy Klub w powiecie choć bazę lokalową ma raczej słabą. Na bardzo dobrym poziomie stoi tu praca k.o. z dziećmi.

Klub Rolnika w Sitniku również dobrze spełnia swoją rolę w środowisku. Wyróżnia się organizowaniem spotkań z ciekawymi ludźmi i współpracą z miejscową biblioteką. Baza lokalowa Klubu jest raczej słaba.

Świetlica w Terespolu prowadzi wszechstronną i urozmaiconą działalność kulturalno-oświatową. Jej inicjatywy budzą duże zainteresowanie w środowisku. Natomiast Klub ZMS pracuje nieregularnie.

Dążąc do podniesienia poziomu pracy Klubów Powiatowa Rada Klubów organizuje okresowo szkolenie gospodarzy i przewodniczących społecznych Rad Klubów. Powiatowy Dom Kultury natomiast kładzie nacisk na właściwy instruktaż. Jedną z mobilizujących, do podnoszenia poziomu pracy klubów form, jest również stały konkurs na najlepszy klub w powiecie.

Omówione powyżej metody aktywizacji działaczy i środowisk w zakresie pracy kulturalno-oświatowej zdają dobrze egzamin.

W najbliższych latach nie przewiduje się na terenie całego powiatu zwiększenia liczby klubów. Natomiast dążyć się będzie do podnoszenia rangi Klubu i urozmaicenia form jego działalności. W związku z tym zaistnieje niekiedy potrzeba przenoszenia słabo pracujących Klubów do miejscowości bardziej aktywnych pod względem kulturalnym. Wobec szczupłości środków potrzeb społecznych.

Analizując zagadnienie intensyfikacji pracy ideowo-wychowawczej nie sposób pominąć roli inicjatyw w tym zakresie. Zagadnieniem tym szczegółowo zajmowało się majowe Plenum KP PZPR, oceniając pracę partyjną na wsi bialskiej.

W świetle zgromadzonych wtedy materiałów sytuacja POP w analizowanych tutaj miejscowościach wygląda następująco:

Lp.	Nazwa miejscowości	Liczba POP	Liczebność POP		Ocena organizacji
			I poł. 1972	I poł. 1973	
1.	Lisy kol.	1	6	6	b. słaba
2.	Sidorki	1	14	14	średnia
3.	Sielczyk	1	14	12	średnia
4.	Wółka Plebańska	1	7	5	słaba
5.	Kamieniczna kol.	-	-	-	-
6.	Kozula	-	-	-	-
7.	Grabanów kol.	-	-	-	-
8.	Grabanów	1	12	12	średnia
9.	Julków kol.	1	12	10	średnia
10.	Wilczyn kol.	-	-	-	-
11.	Zacisze kol.	-	-	-	-
12.	Marcinów	-	-	-	-
13.	Hola	-	-	-	-
14.	Husinka	1	8	8	słaba
15.	Kaliłów	1	5	8	słaba
16.	Woskrzenice D.	1	15	14	dobra
17.	Woskrzenice M.	1	11	10	słaba
18.	Kijowiec Leśnictwo	1	10	W związku z reorganizacją Nadleśn. członk. przeniesieni do równoważnych miejscowości	
19.	Sitnik i kol.	1	20	18	dobra
20.	Łukowce	1	10	12	Średnia
21.	Worgule	1	7	7	Średnia
22.	Terespol	11	132	157	8 dobrych 2 średnie 1 słaba

Jak z powyższego zestawienia wynika na terenie miejscowości odstających mamy dwie silne organizacje, które rzeczywiście potrafią skutecznie wypełnić kierowniczą rolę partii na wsi.

6 organizacji zalicza się do średnich co oznacza, że w swoim środowisku wypełniają one dość skutecznie bieżące zadania partyjne, ale nie mają tej inicjatywy, jaka charakteryzuje poprzednio omawiane. Organizacjom tym aktyw powiatowy musi udzielać znacznie więcej pomocy. Podjęto już tutaj pewne kroki w celu wzmocnienia pracy ideowo-wychowawczej wewnątrz samej POP, co z pewnością przyniesie spodziewane efekty. 5 organizacji zaliczono do słabych, w czterech z nich członkowie partii to mniej zamożni rolnicy, a miejscowości w których one działają zamieszkiwane są przez tzw. chłopo-robotników. Ma to odpowiednio ujemny wpływ na pracę polityczno-społeczną we wsi w ogóle. Piąta natomiast organizacja – w Woskrzenicach Małych zaliczana jest do słabych ze względu na to, że jej członkowie są skłócenii. Podejmowane próby rozładowania lokalnego konfliktu przyniosły dość nikłe rezultaty. Za słabą organizację uznano również POP przy GS w Terespolu. Sytuacja tam jednak winna się poprawić, gdyż ostatnio dokonano w POP zmiany sekretarza, którego należało uznać winnym słabości POP.

Analizując stan czytelnictwa w miejscowościach odstających wskazywaliśmy wyżej, że liczba prenumerowanej prasy wykazuje w nich pewną tendencję zwyżkową. Świadczy to niewątpliwie o lepszej pracy zarówno „Ruchu”, jak i Poczty, która w zasadzie zmonopolizowała kolportaż na wieś. Zmierzając do zwiększenia czytelnictwa prasy jednostki te wprowadziły u siebie współzawodnictwo w rozprowadzaniu prasy, miesięczne rozliczenia pracowników z wykonania planów, pewne usprawnienia w zakresie terminowości dostaw prasy, a ponadto organizują spotkania z dziennikarzami mając na celu popularyzację prasy partyjnej. Do nowych inicjatyw „Ruchu” zaliczamy „Kąciki uczciwości”, poprzez które rozprowadza się „Sztandar Ludu” i „Trybunę Ludu”. Pomysł ten sprawdził się już w Bialskich F[abry]kach Mebli i na niektórych liniach PKS, dlatego też będzie stosowany między innymi i na terenie miejscowości omawianych w niniejszej informacji.

W celu nasycenia prasą partyjną całego powiatu oraz skrócenia czasu dostaw gazet do wsi oddalonych od linii komunikacyjnych Rejonowy Oddział Ruchu i Obwodowy Urząd Poczto-Telekomunikacyjny opracowały obecnie wspólny plan działania, mający na celu tzw. likwidację „białych plam”, to jest dotarcie z prasą partyjną do wszystkich wsi. W pierwszej połowie września kierownictwo OUPOT odwiedzi wszystkie placówki pocztowe po to, by na miejscu omówić z pracownikami realizację tych zamierzeń na ich terenie.

Jesienią sprawy czytelnictwa prasy partyjnej będą analizowały POP i instancje partyjne.

Stan nasycenia miejscowości politycznie odstających telewizorami i radioodbiornikami jest aktualnie zadawalający. Przedstawia to poniższe zestawienie:

Lp.	Nazwa miejscowości	Liczba mieszk.	TV	Radio	Głośniki	TV	Radio	Głośniki	Ogółem na 100 mieszk.
			I poł. 1972 r.			I poł. 1973 r.			
1.	Lisy kol.	100	2	11	-	3	15	1	19
2.	Sidorki	664	21	20	49	30	34	52	17,5
3.	Sielczyk	351	29	17	53	31	19	54	około 30
4.	Wólka Pleb.	307	20	10	-	25	36	-	około 20
5.	Kamieniczna kol.	80	-	4	-	-	6	-	7,5
6.	Kozula	20	2	-	-	2	4	-	30
7.	Grabanów kol.	135	15	20	30	22	26	21	15,5
8.	Grabanów	310							
9.	Julków kol.	120	7	11	-	7	11	-	15
10.	Wilczyn kol.	153	5	9	-	5	10	-	około 11
11.	Zacisze kol.	71	-	1	-	-	1	-	około 1,3
12.	Marcinów	40	1	1	-	1	1	-	5
13.	Hola	99	10	9	-	8	9	-	około 17
14.	Husinka	299	10	30	-	7	28	-	około 12
15.	Kaliów	187	11	21	-	11	24	-	około 19
16.	Woskrzenice D.	416	23	27	47	25	28	48	24,5
17.	Woskrzenice M.	389	10	25	20	10	28	21	około 15
18.	Kijowiec Leśn.	28	1	1	-	-	2	-	około 7
19.	Sitnik i kol.	448	14	36	-	14	38	1	około 12
20.	Łukowce	210	18	22	-	18	22	-	około 19
21.	Worgule	393	11	33	-	11	33	-	około 11
22.	Terespól	4.320	69	974	93	616	1002	95	około 40

Zestawienie to w zasadzie wiernie oddaje liczbę odbiorników posiadanych przez ludność wyżej wymienionych wsi. Niemniej jednak raz w roku specjaliści kontrolerzy odwiedzają wszystkie miejscowości w celu wykrywania odbiorników niezarejestrowanych.

Z zestawienia wynika, że w prawie wszystkich miejscowościach liczba odbiorników radiowych i telewizyjnych wzrosła w stosunku do I półrocza ubiegłego roku. Tylko w dwóch miejscowościach jest ona niższa niż w analogicznym okresie roku ubiegłego. Spadek to jednak pozorny, gdyż w rzeczywistości odbiorników nie zlikwidowano, ale przeniesiono opłaty z miej-

scowej placówki pocztowej do urzędu w Białej Podlaskiej ze względu na to, że właściciele odbiorników tutaj pracują i łatwiej im jest uiszczać opłaty w Białej.

Wskaźnik na 100 mieszkańców w miejscowościach odstających jest przeważnie wyższy lub bliski średniej powiatowej, która wynosi 16,5. Wyjątkiem są Kamieniczna kol. – 7,5, Zacisze kol. – 1,33, Marcinów – 5, Kijowiec Leśnictwo – 7. Są to jednak przeważnie bardzo małe miejscowości.

Dążąc do zwiększenia liczby aparatów radiowych i telewizyjnych na danym terenie OUPPT wprowadził do współzawodnictwa o tytuł najlepszej placówki kryterium zwiększenia liczby telewizorów i radioodbiorników.

Realizując chwały VI Zjazdu KC PZPR Komitety Gromadzkie w Białej Podlaskiej, Sławacinku i Terespolu przeprowadziły w 1972 roku rozmowy indywidualne z ponad 1/3 członków i kandydatów gromadzkich i miejskiej organizacji partyjnej. Zakres rozmów może zobrazować poniższe zestawienie:

Lp.	Nazwa miejscowości	Liczba czł. w POP	Liczba osób objętych rozmowami
1.	Lisy	6	2
2.	Sidorki	14	6
3.	Sielczyk	14	5
4.	Wólka Pleb.	7	3
5.	Grabanów	12	5
6.	Julków Wilczyn	12	4
7.	Husinka	8	2
8.	Kaliłów	5	1
9.	Woskrzenice D.	15	4
10.	Woskrzenice M.	11	8
11.	Kijowiec Leśn.	10	6
12.	Sitnik	20	10
13.	Łukowce	10	3
14.	Worgule	7	4
15.	Terespol	132	47

Rozmowy przeprowadzono we wrześniu we wszystkich POP w miejscowościach, które tutaj są wymienione. Objęto nimi 30,4% rolników, 50% robotników, 48,5% pracowników umysłowych, w tym nauczycieli, którzy nie wykazywali się należyłą aktywnością lub zdyscyplinowaniem.

Zespoły składające się z aktywistów KP, KG i sekretarzy POP ustalały w trakcie rozmów przyczyny słabego działania i starały się zlikwidować

źródła bierności członków POP. Dokładnie także analizowały sprawę postawy członków partii i ich autorytetu w środowisku. Rozmowy przebiegały w szczerej, partyjnej atmosferze i kończyły się zebraniami podsumowującymi, na których dokonano oceny treści rozmów i ich wyników. Zazwyczaj też na tych zebraniach powoływano grupy bezpartyjnego aktywu.

Rozmowy dały pożądane efekty: przyczyniły się do uregulowania spraw wewnątrzpartyjnych i podniesienia dyscypliny partyjnej. Stanowiły one dobre przygotowanie organizacji do kampanii sprawozdawczo-wyborczej. Rozmowy spowodowały również wzrost autorytetu OP i rozszerzenie ich wpływu na środowisko. Zainicjowane w czasie ich trwania procesy umocnienia partii na wsi miały swoje przedłużenie w okresie kampanii sprawozdawczo-wyborczej. Niemniej jednak złożoność problemu skłoniła KP do postawienia sprawy działalności POP wiejskich na specjalnym Plenarnym posiedzeniu KP, które odbyło się w maju br. Majowe Plenum KP ustaliło między innymi kierunki rozmów, jakie w POP wiejskich przeprowadzone będą w dniach 1.09 – 15.11 br. Uchwała nakłada na KG przed wszystkim obowiązek odbycia rozmów ze wszystkimi członkami i kandydatami słabo pracujących POP.

Wyżej już wymieniono, że do pomocy organizacjom partyjnym w miejscowościach odstających Egzekutywa KP skierowała grupę aktywu składającą się z doświadczonych członków pracujących w PPRN oraz w sądownictwie. Aktyw ten pracuje na terenie gminy bialskiej oraz między innymi w Worgulach.

Zadania, jakie ma on do spełnienia można podzielić na dwie grupy:

1. pomoc dla KG w zakresie wypracowania kierunków działania i wypełniania funkcji koordynatora i inspiratora POP,
2. bezpośredni kontakt z wiejskimi POP i pomoc w rozwiązywaniu ich problemów.

Oceniając pracę aktywu Egzekutywa KP PZPR stwierdziła, że zadania zaliczane do pierwszej grupy aktyw wykonał w całości. Aktywiści KP przejawiali sporo inwencji i inicjatywy w programowaniu pracy KG, brali udział w przygotowaniu materiałów na posiedzenie i aktywnie uczestniczyli w zebraniach KG.

Z bardziej krytyczną oceną spotkała się ich praca z POP. Wprawdzie nie można powiedzieć, żeby nie kontaktowali się z organizacjami, ale w ocenie wskazywano, że ten kontakt był jednak zbyt formalny i ograniczał się w zasadzie do udziału w zebraniu. Dlatego też Egzekutywa KP przyjęła i realizuje program udoskonalenia pracy z aktywem i nowego sposobu rozliczania aktywistów z działalności w terenie, którego celem jest ożywienie i pogłębienie kontaktów aktywu powiatowego z POP wiejskimi. Rezultaty zmiany stylu pracy są już obecnie bardzo wyraźnie widoczne.

Miejscowości odstające politycznie to przeważnie małe wsie i kolonie podmiejskie, toteż polityka kadrowa skupia się tu przede wszystkim w doborze pracowników urzędu Gminy, składu KG, wyboru sekretarzy POP, sołtysów, nauczycieli i pracowników kółek rolniczych.

W ciągu ostatnich dwu lat większych trudności kadrowych na terenie omawianych miejscowości nie zanotowano. Niemniej jednak zaszła potrzeba zmiany sołtysa w Zaciszu, ze względu na to, że nie miał od odpowiedniego autorytetu mieszkańców tej kolonii, a ponadto złagodzenia sporu pomiędzy sołtysiem w Woskrzenicach Małych i niektórymi członkami POP w tej miejscowości.

W stosunku do nauczycieli nie było większych zastrzeżeń, choć uznano, że za mało są aktywni nauczyciele w Wólce Plebańskiej i Grabanowie (istnieją tam szkoły o jednym nauczycielu prowadzone przez bezpartyjnych). W toku kampanii sprawozdawczo-wyborczej nastąpiły również zmiany na stanowiskach I-szych sekretarzy POP w Łukowcach i Woskrzenicach Dużych. Zmiany te spowodowane były zbyt małą operatywnością tych sekretarzy między innymi w okresie wyborów do Sejmu.

Dążąc do odpowiedniego zabezpieczenia realizacji polityki partii w omawianych Gminach KP zadbał o właściwy dobór pracowników Urzędów Gminnych i służby rolnej.

Naczelnikiem gminy bialskiej jest długoletni działacz partyjny, od kilku kadencji sekretarz KG a ostatnio i Przewodniczący GRN, sekretarzem zaś Gminy były sekretarz PGRN w Sławacinku, który również był swego czasu sekretarzem KG i od wielu lat pełni funkcję wykładowcy szkolenia partyjnego. Obaj mają wykształcenie średnie i obaj byli zaliczani do najlepszych pracowników gromadzkich rad narodowych w powiecie. W Terespolu kieruje gminą również długoletni członek partii, prawnik z wykształcenia. Odpowiednie wykształcenie i przygotowanie posiadają także kierownicy służby rolnej.

Do pracy partyjnej na terenie gminy bialskiej skierowano jednego z instruktorów KP, który pełni tutaj funkcję etatowego I Sekretarza KG. Funkcję sekretarza propagandy powierzono doświadczonemu działaczowi młodzieżowemu, byłemu Komendantowi Hufca obecnie dyrektorowi jednej ze szkół. Przewodniczącą Zarządu Gminnego ZSMW jest długoletni członek Prezydium Zarządu Powiatowego ZSMW. W Terespolu od szeregu lat pracuje etatowy sekretarz Komitetu Gminnego. W składzie KM na stanowiskach sekretarzy znaleźli się obecnie między innymi byli pracownicy aparatu partyjnego. KM ma w tym mieście ustaloną pozycję w środowisku i wywiera zdecydowany wpływ na postawę przeważającej większości społeczeństwa. Nie znaczy to oczywiście, żeby w codziennej pracy nie napotkał

na trudności. Doświadczeni działacze z tego Komitetu potrafią je jednak pomyślnie rozwiązywać.

W wyniku przeprowadzonych rozmów z kadrą kierowniczą okazało się, że wszystkich prócz prezesa GS kierowników zakładów i jednostek w Terespolu należy uznać za fachowców dobrych, w pełni przydatnych na danym terenie. Wszyscy oni posiadają wykształcenie co najmniej średnie, a kilku ma wyższe. Niemniej jednak mając na względzie specyfikę środowiska Egzekutywa KP szczególnie często przeprowadza analizy stanu społeczno-politycznego w mieście. W bieżącym roku poświęcono już jedno wyjazdowe posiedzenie kompleksowej ocenie pracy KMiG, a jeszcze w tym kwartale na posiedzeniu Egzekutywy analizowane będą problemy rozwoju gospodarczego Terespolu. Rzecz jasna, że w tych analizach odpowiednie miejsce zajmuje polityka kadrowa.

Wyżej już wskazywano, że w niektórych miejscowościach politycznie odstających mamy do czynienia z negatywnie ustosunkowanym do socjalistycznych przemian w Polsce klerem katolickim. Wprawdzie wpływ kleru na postawy polityczne ogółu społeczeństwa jest nieznaczny, ale zjawiska tego bynajmniej nie należy lekceważyć, czego dowodem mogą być wyniki głosowania w ostatnich wyborach do Sejmu w obwodach nr 64 (Sitnik, Łukowce, Worgule) oraz w obwodzie nr 38 obejmującym pewną część Terespolu. Na terenie pierwszego z omawianych obwodów prowadzi działalność ks. Czesław Pogorzelski, proboszcz parafii w Łukowcach, który zajmuje wyraźnie negatywną postawę wobec polityki partii i rządu. Chociaż nie stwierdzono z jego strony jawnie wrogich wystąpień w czasie kampanii wyborczej, to jednak jego postawa w czasie wyborów – głosował w godzinach popołudniowych, chodził za kotarę – na pewno nie przeszła bez echa w tym środowisku, które jest skłócone i podatne na różne wpływy.

Parafia w Terespolu, będąca zarazem siedzibą dekanatu obsługiwana jest przez kilku księży, którymi kieruje dziekan Józef Guzewski, zdecydowany zwolennik kardynała Wyszyńskiego. W ostatnich wyborach księża ci głosowali po południu demonstracyjnie korzystając z kabin.

Zgodnie z tradycją nie wzięli udziału w głosowaniu prawie wszyscy członkowie sekty Świadków Jehowy. Na terenie omawianych obwodów głosowania mieszka tylko jedna osoba należąca do tej Sekty, a zatem jej postawa nie może rzutować znacząco na wyniki wyborów.

Duchowieństwo prawosławne i ich rodziny oraz członkowie pozostałych związków wyznaniowych zgodnie wzięli udział w wyborach i głosowali bez skreśleń.

Z przytoczonych tu faktów wynika, że zasadniczym problemem w działalności polityczno-wychowawczej na terenie miejscowości odstających jest zwalczanie opozycyjnych postaw reakcyjnego kleru katolickiego. Za-

danie to na ogół jest z powodzeniem realizowane przez aktyw partyjny jak i administracyjny. Spotkania i zebrania w czasie kampanii wyborczej, masówki, propaganda poprzez miejscowy radiowęzeł trafia do przekonania zdecydowanej większości społeczeństwa.

Może jedynie nie docierać do najbardziej sfanatyzowanych grup starszego społeczeństwa, zwłaszcza kobiet skupionego wokół wymienionych tu parafii katolickich, pewnego kręgu starszego chłopstwa, dorobkiewiczów i drobnych handlarzy. Do takiego wniosku skłania analiza składu socjalnego ludności obwodów, w których wskaźnik akceptacji kandydatów FJN był najniższy. Trzeba sobie jednak powiedzieć, że są to grupy bardzo małe i ich postawa nie ma większego wpływu na ogół społeczeństwa. Dotychczas stosowane formy pracy propagandowo-szkoleniowej jak i indywidualne rozmowy prowadzone w okresie większych kampanii i akcji przez aparat partyjny i administracyjny przyczyniają się skutecznie do zneutralizowania niepożądanych nastrojów.

Od czasu wyborów nie mieliśmy na terenie miejscowości politycznie odstających większej ilości spotkań osób z wyborcami.

O odbyło się tylko spotkanie z tow. Stanisławą Kirsch² w Woskzrenicach i w Terespolu. Sporo natomiast było spotkań radnych PRN i GRN z wyborcami. Na terenie wsi bialskich odbyło się 41 takich spotkań, a w Terespolu – 14.

Poziom spotkań był dobry. Na wiele wniosków i postulatów radni odpowiadali natychmiast, inne skierowane przez nich do rad narodowych są załatwiane w przepisowym terminie. Np. w Woskzrenicach Dużych postulowano naprawę pojemnika nawozowego, co zrealizowano niemal od razu po zgłoszeniu wniosku. W Sidorkach domagano się lepszego zaopatrzenia sklepu w produkty żywnościowe oraz lepszego zaopatrzenia w węgiel i elektryfikacji kolonii Wólka Plebańska. Wnioski te zrealizowano. Za nierealne natomiast uznano budowę zlewni mleka na wsi Sidorki, gdyż z Sidorek mleczarnia nie otrzymuje mleka, jak też budowę szkoły w Wólce Plebańskiej (obecnie jest tam jednoklasówka), gdyż młodzież z tej wsi będzie się uczyła w szkole zbiorczej w Białej Podlaskiej. Mieszkańcy wsi zostali na piśmie zawiadomieni o decyzjach w sprawie ich wniosków.

W sprawie wykorzystania informacji prasowej, telewizyjnej i radiowej nie prowadzono żadnych szczegółowych badań, poza analizą stanu rozprzodzenia prasy i nasycenia aparatami terenu. Brak bowiem do tego w powiecie odpowiednio przygotowanych i przeszkolonych ludzi, jak też i środków. Z uwagą natomiast śledzi się listy czytelników do redakcji.

² Posłanka na Sejm PRL.

Z doraźnych obserwacji terenu wynika tylko, że każda ważna dla społeczeństwa całego kraju, a zwłaszcza dla środowiska wiadomość, informacja, decyzja zamieszczona w publikatorach jest szeroko komentowana w społeczeństwie. Toteż organizacjom partyjnym zaleca się omawianie szczególnie ważnych problemów na specjalnych zebraniach partyjnych lub otwartych zebraniach wiejskich. Ponadto informacje prasowe, telewizyjne i radiowe wykorzystuje się w nauce szkolnej, na zebraniach organizacji młodzieżowych i społecznych.

Doceniając wagę propagandy wizualnej stworzyliśmy w GOPP specjalne sekcje d/s propagandy wizualnej. Sekcje te mają za zadanie wypracować koncepcje i plan tego rodzaju propagandy dla swojej Gminy, uwzględniając zarówno zadania długofalowe, jak i doraźne potrzeby w tej mierze. Wyżej już jednak wspomniano, że sekcje te pracują słabo i w zasadzie ograniczają się do przedstawienia propozycji wystroju wsi w okresie ważnych rocznic i świąt partyjnych i państwowych. Brak odpowiednio przeszkolonych ludzi jak i prognozy długoterminowej propagandy wizualnej stanowi chyba podstawową przyczynę niedomagań w tym zakresie.

Na terenie miejscowości zaliczanych do politycznie odstających działają organizacje ZSMW oraz LZS. Obrazuje to poniższe zestawienie:

Lp.	Nazwa miejscowości	Liczba członków ZSMW	Liczba członków LZS
1.	Lisy kol.	-	-
2.	Sidorki	24	28
3.	Sielczyk	40	30
4.	Wólka Plebańska	27	19
5.	Kamieniczna kol.	-	-
6.	Kozula	-	-
7.	Grabanów kol.	-	-
8.	Grabanów	-	-
9.	Julków kol.	-	-
10.	Wilczyn kol.	14	-
11.	Zacisze kol.	-	-
12.	Marcinów	-	-
13.	Hola	-	-
14.	Husinka	-	-
15.	Kaliłów	17	-
16.	Woskrzenice D.	13	28
17.	Woskrzenice M.	30	21
18.	Kijowiec Leśnictwo	-	-

19.	Sitnik i kol.	-	19
20.	Łukowce	-	-
21.	Worgule	16	-

W Terespolu ponadto istnieje silna organizacja ZMS-owska w Liceum Ogólnokształcącym. Postawa członków tej organizacji i ich zaangażowanie w realizację czynów społecznie-użytecznych, ciekawe inicjatywy programowe, dobra współpraca z miejscowym kołem ZSMW powodują, że organizacja ta wywiera silny i korzystny wpływ na całą młodzież i ma sporo osiągnięć w kształtowaniu socjalistycznych postaw i poglądów uczniów. Oprócz niej istnieje w tym mieście koło terenowe ZMS, które prowadzi działalność w ZMS-owskim Klubie. Pracuje ono jednak nieregularnie, zrywami.

Spośród wymienionych wyżej kół ZSM do dobrze pracujących i mających autorytet w środowisku zaliczyć można tylko koła w Sielczyku, Wólce Plebańskiej i Woskrzenicach Małych. Reszta pracuje słabiej i nie ma większego wpływu na postawę mieszkańców wsi, choć na ich zapał i zaangażowanie zawsze można liczyć. Istniejące w omawianych tu wsiach koła LZS-u należą do słabszych w powiecie. Trzeba sobie też jednak powiedzieć, że mają one bardzo skromną bazę do uprawiania sportu. Wyjątkiem jest koło LZS w Sitniku, które prowadzi działalność na dobrym poziomie.

Z analizy sytuacji społeczno-politycznej w miejscowościach odstających wynikają następujące wnioski do pracy w najbliższym czasie:

1. Opierając się na przeprowadzonej przez KP analizie Komitety Gminne opracują i wdrożą do realizacji we wrześniu br. program intensyfikacji pracy ideowo-wychowawczej w swoich gminach, uwzględniający zwłaszcza najpilniejsze zadania zbliżającej się kampanii wyborczej do rad narodowych. Program szczególnie dokładnie winien dokonywać wyboru środków oddziaływania na społeczeństwo w zależności od specyfiki środowiska. Zmierzając on powinien do pogłębienia poczucia pełniej odpowiedzialności obywateli za całokształt spraw środowiska, wiązać problemy gospodarczo społeczne z ideologiczno-politycznymi i wytaczać zadania dla POP, instytucji, organizacji samorządowych i młodzieżowych w zakresie kształtowania pozytywnych nastrojów, poglądów i postaw rozładowania lokalnych konfliktów i sporów oraz zwalczania przejawów malkontenctwa, abnegacji, partykularyzmu lub wrogości. Aparat partyjny i aktyw KP udzieli w tej mierze Komitetom Gminnym stosownej pomocy.
2. KP otoczy szczególną opieką nie tylko środowiska politycznie odstające w ostatnich wyborach, ale także miejscowości, w których zano-

owano przejawy niezadowolenia bądź partykularyzmu w okresie reorganizacji gromad.

3. Niezależnie od tego, że POPP, „Ruch” i Powiatowa Rada Klubów podejmą odpowiednie kroki zmierzające [do] wzmocnienia pracy szkoleniowo-odczytowej, zwiększania czytelnictwa i nasycenia terenu aparatami radiowymi i telewizyjnymi, PK FJN opierając się na aktualnym stanie środków masowego przekazu i innych środków propagandowych opracuje program wykorzystania miejscowych publikatorów w czasie kampanii wyborczej do rad.
4. Uwzględniając wyniki wszelkiego rodzaju sondaży opinii społeczeństwa PK FJN ustali adekwatny do potrzeb pogram prac przedwyborczych. Oba prezydya bardzo starannie powinny przy tym dobierać ludzi na spotkania przedwyborcze w miejscowościach, w których osiągnięto najsłabsze wyniki w wyborach do Sejmu, jak i w miejscowościach, w których zanotowano niezadowolenie z powodu reorganizacji gromad.
5. W terminie przyjętych dla realizacji poszczególnych etapów przygotowań do wyborów Egzekutywa KP oceniać będzie na bieżąco realizację niniejszych wniosków oraz ustalać stan faktyczny i dalsze kierunki działania wynikające z analizy danej sytuacji.

W podanych powyżej wnioskach uwzględniono przede wszystkim zadania na okres kampanii przedwyborczej, gdyż jak to już wcześniej wskazywano inne kierunki pracy wynikające z analizy wyborów do pracy partyjnej są realizowane na bieżąco. Z wykonanych zadań można wymienić następujące:

1. Wzmocnienie aktywu partyjnego w miejscowościach politycznie odstających poprzez przydzielenie mu pomocy wypróbowanych aktywistów KP.
2. Odpowiednie skorygowanie planów działania polityczno-gospodarczego w tych środowiskach w okresie kampanii sprawozdawczo-wyborczej w Partii.
3. Podniesienie poziomu pracy stałych punktów szkolenia partyjnego oraz odpowiednie ukierunkowanie działalności odczytowej.
4. Udoskonalenie systemu koordynacji pracy szkoleniowo-odczytowej poprzez utworzenie specjalnych zespołów w Gminnych Ośrodkach Propagandy Partyjnej.
5. Podjęcie odpowiednich kroków w celu nasycenia miejscowości politycznie odstających publikatorami, a zwłaszcza zwiększenia na tym terenie czytelnictwa prasy partyjnej.
6. Realizacja zadań w zakresie umocnienia podstawowych organizacji partyjnych na wsi.

7. Stosowane przedsięwzięcia w zakresie polityki kadrowej.

Szczegółowy opis powyższych przedsięwzięć zawiera niniejsza informacja.

Komisja Ideologiczno-Propagandowa
Komitetu Powiatowego PZPR
w Białej Podlaskiej

Biała Podlaska, dnia 25.08.1973 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 10, bp.

Dokument 26

Informacja o wynikach
pierwszej sesji egzaminacyjnej
na studiach Wieczorowego
Uniwersytetu Marksizmu-Leninizmu
w województwie białskopodlaskim
w roku szkoleniowym 1975/76

W lutym i marcu 1976 r. odbyła się pierwsza sesja egzaminacyjna w filiach WUML przy KM PZPR w Białej Podlaskiej, KMiG PZPR w Parczewie i Kuratorium Oświaty i Wychowania. W czasie sesji przeprowadzono egzaminy z dwóch przedmiotów, tj. z materializmu dialektycznego i historycznego oraz socjalizmu naukowego.

Do egzaminów dopuszczono łącznie 126 słuchaczy, na ogólną liczbę 133; z tego w filii przy KM PZPR w Białej Podlaskiej – 48 osób na ogólną liczbę 50 słuchaczy, w filii przy KMiG Parczew – 44 osoby na ogólną liczbę 48, w filii przy Kuratorium – 34 osoby na ogólną liczbę 35. Za podstawę dopuszczenia do egzaminów wzięto aktywność i obecność słuchacza na zajęciach.

Egzaminy prowadzono w programie kształcenia WUML. Pozwoliło to lepiej sprawdzić, na ile słuchacze potrafią zdobyte wiadomości teoretyczne zastosować przy ocenie zagadnień praktycznych, problemów, z którymi spotykają się w codziennej pracy i działalności polityczno – społecznej. Trzeba przy tym stwierdzić, że egzaminatorzy rezygnując ze „szkolarskich” metod egzaminowania nie zaniżyli wymagań i nie stosowali „taryfy ulgowej”. Były przypadki, że niektórzy słuchacze musieli dwukrotnie przystępować do egzaminów.

Ostateczne wyniki egzaminów w pierwszej sesji przedstawiają się następująco:

Nazwa przedmiotu	Ocena	Filie WUML (liczba uzyskanych ocen)		
		KM Biała	KMiG Par- czew	KOiW
Materializm dialektyczny i historyczny	b. dobry	8	11	10
	dobry	32	17	16
	dostateczny	7	9	8
	Razem:	47	37	34
Socjalizm naukowy	b. dobry	6	9	9
	dobry	25	14	16
	dostateczny	8	8	9
	Razem:	39	31	34

Jak z powyższego zestawienia widać tylko w filii przy KOiW wszyscy dopuszczeni do egzaminów słuchacze zdawali egzaminy z obu przedmiotów. W dwu pozostałych filiach sytuacja przedstawia się następująco:

Nazwa przedmiotu	Filie WUML					
	KM Biała Podlaska			KMiG Parczew		
	liczba zakwal.	liczba zdając.	różnica	liczba zakwa- lif.	liczba zdając.	różnica
Materializm dialektyczny i historyczny	48	47	- 1	44	37	- 7
Socjalizm naukowy	48	41	- 7	44	31	- 13

Większość nieprzystępujących do egzaminu tłumaczyła to potem na ogół nagłymi wyjazdami w sprawach służbowych lub prywatnych. O kilku osobach wiadomo, że były chore. Wszyscy oni będą mogli jeszcze zgłaszać się indywidualnie na egzamin do kierowników katedr WUML do dnia 5 maja br. W przypadku nieprzystąpienia do egzaminów w powyższym terminie zostaną skreśleni z listy słuchaczy.

Z przebiegu egzaminów w czasie pierwszej sesji egzaminacyjnej wynika, że opanowanie poszczególnych partii materiału programowego jest w różnych filiach różne.

W filii przy KM PZPR w Białej Podlaskiej słuchacze stosunkowo najlepiej przyswoili sobie następujące zagadnienia materializmu historycznego

i dialektycznego: prawa rozwoju społecznego, marksistowska koncepcja narodu, marksistowskie ujęcie struktur społecznych, praktyka jako centralna kategoria filozofii marksistowskiej. Najślabiej natomiast – problematykę sporu między determinizmem a indeterminizmem, przeciwstawienie dialektyki marksistowskiej dialektyce idealistycznej i metafizyce.

Ogólnie biorąc można stwierdzić, że problematyka materializmu dialektycznego została słabiej opanowana niż problematyka materializmu historycznego.

Przygotowanie słuchaczy z zagadnień socjalizmu naukowego było gorsze niż w przypadku poprzedniego egzaminu. Z pewnością zaważył na tym fakt, że brak jest do tego przedmiotu podręcznika, a także i to, że zajęcia prowadziło tu kilku wykładowców, choć egzaminował tylko kierownik katedry. Słuchacze opanowali najlepiej takie zagadnienia, jak: historyczne warunki powstania naukowego socjalizmu, istota demokracji socjalistycznej i dyktatury proletariatu, drogi socjalistycznej przebudowy rolnictwa.

W filii przy KMig Parczew z materializmu dialektycznego i historycznego najlepiej opanowano zagadnienie historycznej roli klasy robotniczej i roli partii marksistowskiej w walce klasowej, problematykę marksistowskiej teorii rozwoju społecznego, rewolucji i państwa. Najślabiej natomiast klasyczne zagadnienia teoretyczne filozofii, marksistowską teorię poznania, zagadnienia teoretyczne krytyki współczesnych kierunków filozofii i socjologii oraz walki z rewizjonizmem i dogmatyzmem.

Ogólnie można powiedzieć, że najlepiej słuchacze opanowali problemy filozoficzne znane im z bezpośredniej praktyki. Słabiej natomiast – zagadnienia pozostałe.

Dobry poziom opanowania materiału programowego zanotowano w tej filii podczas egzaminów z socjalizmu naukowego. Przygotowanie teoretyczne grupy zdającej ten egzamin było najlepsze ze wszystkich filii. Dlatego ze zdziwieniem odnotowaliśmy fakt, że najbardziej powierzchowne wypowiedzi dotyczyły takich zagadnień jak praktyczna realizacja zasady kierowniczej roli partii komunistycznej, marksistowskiej koncepcji równości, czy istoty demokracji socjalistycznej. Wydaje się, że do tych tematów dość często omawianych, słuchacze po prostu nie przygotowali się, licząc na to, że i tak zawsze na te zagadnienia odpowiedzą. Skoncentrowali natomiast uwagę na przygotowaniu innych zagadnień teoretycznych.

W filii przy Kuratorium Oświaty i Wychowania poziom egzaminów z materializmu dialektycznego i historycznego był dobry, z tym, że problematykę materializmu dialektycznego słuchacze opanowali słabiej niż problematykę materializmu historycznego.

Najlepiej słuchacze przyswoili sobie takie zagadnienia jak: formy świadomości społecznej, prawa rozwoju społecznego, marksistowska koncep-

cja narodu, marksistowska teoria rewolucji, humanizm socjalistyczny, spór między materializmem a idealizmem, praktyka jako centralna kategoria filozofii marksistowskiej.

Podczas egzaminów z socjalizmu naukowego słuchacze zaprezentowali najlepszą znajomość takich problemów, jak przemiany społeczne w PRL, wpływ nacjonalizacji podstawowych gałęzi gospodarki na rozwój Polski Ludowej, polityka kulturalna, polityka narodowościowa, rola inteligencji, zagadnienia współczesnych stosunków międzynarodowych.

Oceniając ogólnie wyniki egzaminów w pierwszej sesji egzaminacyjnej WUML w naszym województwie należy stwierdzić, że są one globalnie rzecz biorąc dobre i świadczą o wysokim poziomie kształcenia.

Założenia i forma egzaminów są trafnie dobrane i pozwalają skutecznie realizować podstawowe cele kształcenia na WUML.

Z przebiegu egzaminów jednak wynika, że katedra filozofii marksistowskiej w przyszłym roku musi więcej uwagi poświęcić wykładom z zakresu materializmu dialektycznego, klasycznych problemów teoretycznych filozofii oraz krytyce współczesnych marksistowskich tendencji w filozofii. Katedra socjalizmu naukowego powinna natomiast położyć większy nacisk na praktyczną interpretację problematyki teoretycznej w warunkach budowy socjalizmu w Polsce.

Kierownik WUML KW PZPR
Janusz Walczuk

Biała Podlaska 15.04.[19]76

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 660, bp.

Dokument 27

Laicyzacja narodu. Rok 1977

***Dzieje ruchu laickiego – wystąpienie Aleksandry Szołuchy,
dyrektora LO w Wisznicach, podczas zjazdu działaczy laickich
województwa białskopodlaskiego
w dniu 29 marca 1977 roku***

Ruch laicki od początku był sojusznikiem sił postępowych, sojusznikiem ruchu marksistowskiego i ma poważne zasługi w walce z obskurantyzmem, zacofaniem i w tworzeniu oświeconego społeczeństwa.

70-ta rocznica obchodów zorganizowanego ruchu laickiego w Polsce jest okazją do oceny dorobku tego ruchu, przypomnienia wielkich tradycji polskiej tolerancji i humanizmu. Na dorobek tego ruchu, działalność, oraz program należy patrzeć jako na integralną i ważną część całego frontu ideologicznego.

Zorganizowany ruch laicki w Polsce wyrósł z inspiracji ruchu robotniczego, rozwijał się w ścisłym powiązaniu z nim. Zjazd założycieli Stowarzyszenia Wolnomyślicieli Polskich w 1907 roku odbył się z inicjatywy działaczy lewicy walczącej z konserwatyzmem społecznym. I-sze komórki wolnomyślicieli powstawały wśród polskiej emigracji robotniczej jeszcze przed 1907 r. Również w ramach ruchu robotniczego tworzyły się pierwsze świeckie obrzędy i obyczaje. Słynne majówki robotnicze były początkiem święta pierwszomajowego. Takie święta klasy robotniczej jak 1-Maja, Rocznic Rewolucji Październikowej mają już swoją tradycję, wysokie wartości ideowo-wychowawcze, a ich oprawa powoduje, że są one nieodłącznym składnikiem polskiej kultury socjalistycznej.

W okresie 33 lat Polski Ludowej dokonały się w naszym życiu politycznym, społeczno-ekonomicznym i kulturalnym głębokie przemiany. Wszystkie te przemiany mają wspólny aspekt – jest nim laicyzm – świeckość.

Poznanie istoty laicyzacji, mechanizmów przemian laicyzacyjnych i aktualnego etapu tych przemian w naszym kraju może być pomocne wychowawcom i działaczom oświaty i kultury w ich praktycznej działalności.

Tendencje laicyzacyjne występowały i występują we wszystkich wyżej rozwiniętych kulturach. Narastają one wraz z rozwojem techniki, nauki

i oświaty, wiążą się z antyklerykalizmem, z walką postępowej części społeczeństwa przeciwko nietolerancji religijnej i podziałem wyznaniowym.

W społeczeństwach kapitalistycznych laicyzacja dokonuje się w sposób żywiołowy, pod wpływem przemian cywilizacyjnych jest ich ubocznym produktem.

W krajach socjalistycznych laicyzacja jest procesem kierowanym. Państwo i Partia usuwa przeszkody swobodnego przebiegu laicyzacji, a jednocześnie ogranicza do minimum uboczne zjawiska ujemne jakie prąd ten niesie – zubożenie na wszelkie wartości humanistyczne. Nie każdy typ laicyzacji jest więc dla nas do przyjęcia.

Jesteśmy za taką laicyzacją, która wzbogaca wewnątrz człowieka, zmierza do jego wszechstronnego rozwoju, rozwija potrzeby zainteresowania i pragnienia ludzkie, a także czynną postawę wobec spraw i losu człowieka wśród ludzi w społeczeństwie.

Laicyzacja zatem to z jednej strony proces emancypacji różnych dziedzin życia społecznego spod wpływów filozofii irracjonalnej, z drugiej zaś strony program polityki Partii państwa ludowego polegający na świadomym kierowaniu tym procesem zgodnie z założeniami i zasadami ustroju socjalistycznego.

Wszystkie etapy laicyzacji życia społecznego są powiązane z ogólnymi przeobrażeniami, demokratyzacją życia, a świeckość jest stroną i rezultatem tych przemian.

Przemiany laicyzacyjne są ściśle związane z procesem tworzenia socjalistycznej świeckiej kultury. Na obecnym etapie budowy socjalizmu w Polsce przewaga elementów kultury świeckiej jest coraz bardziej widoczna, środki masowego przekazu (książka, prasa, radio, telewizja, kino, teatr) niosą obywatelowi treści najwartościowsze z naszej narodowej przeszłości jak i te nowe, wytworzone na gruncie ustroju socjalistycznego. Treści te zmierzają do zaspokojenia materialnych i duchowych potrzeb człowieka.

Każda kultura, a więc i socjalistyczna musi znaleźć wyraz w symbolice obyczajowo-obrzędowej, a cechą charakterystyczną obyczajów jest tradycja.

Proces tworzenia świeckiej, socjalistycznej kultury w naszym kraju wymaga zajęcia właściwego stanowiska przez postępową część społeczeństwa wobec tradycyjnej obyczajowości i obrzędowości.

Trzeba pamiętać o tym, że są to zjawiska bardzo stabilne. Kształtują się powoli i również powoli zanikają. Obrzędy obumierają, gdy przestają spełniać jakąkolwiek funkcję społeczną, bądź wtedy gdy utrzymywanie obrzędu przynosi więcej szkody niż pożytku.

Istnieje zapotrzebowanie społeczne na świecką socjalistyczną obrzędowość, lecz musi ona posiadać wysokie wartości moralne i światopogląd-

dowe. Elementy rytuału: symbole, gesty, słowa, czynności, muzyka muszą być dostosowane do środowiska. Szczególnie chodzi nam o ukształtowanie nowych obyczajów socjalistycznych, które będą stanowiły formę i oprawę ważnych wydarzeń w życiu jednostki i społeczeństwa w procesie przemian socjalistycznych.

Wraz z rozszerzeniem się zakresu działalności człowieka w ogóle, rozszerzył się zakres tejże działalności podlegający ocenie moralnej, wzrosła odpowiedzialność człowieka za jego działanie.

Istnieje potrzeba nowych szerszych norm moralnych obejmujących takie dziedziny życia, które dawniej nie istniały np. stosunek do własności społecznej, wykorzystanie osiągnięć nauki, dla dobra człowieka, konieczność planowania rodziny, itp.

Węzłowym zagadnieniem wychowania laickiego jest upowszechnianie socjalistycznej sprawiedliwości i równości społecznej oraz konfrontowanie ich z praktyką i codziennym życiem. Równość i sprawiedliwość społeczna, stanowiące główny ideał socjalizmu, nadają nowe treści i nowe wartości życiu człowieka.

Praca i stosunek do pracy ludzkiej będącej sensem i celem ludzkiego życia, określa główne kryterium równości i sprawiedliwości. Aspiracje ludzkie, osobista godność i prawość, poczucie bezpieczeństwa socjalnego, moralnego, poczucie pewności społecznych odruchów ludzkiej życzliwości i pomocy – wszystko to znajduje pełne urzeczywistnienie w kulturze socjalistycznej.

Aby w pełni i na trwałe zapanowały zasady równości socjalistycznej w kontaktach międzyludzkich, w pracy zawodowej i społecznej, w życiu rodzinnym i w szkole trzeba wkładać wiele pracy. Podejmować i doprowadzać ją do końca musimy często w sytuacjach trudniejszych i bardziej złożonych zadań narastających w miarę postępów w budownictwie socjalistycznym. Kształt świeckiej, socjalistycznej kultury to cel i wielki program pracy ideowo-wychowawczej. Widzieć tę kwestię tylko doraźnie z perspektywy chwili poza obrębem programu rozwoju społeczno-gospodarczego, abstrahować od realiów, pomijać całą złożoność celów budownictwa socjalistycznego – oznaczałoby zadowolić się pseudo-działaniem i pozorami.

W tej dziedzinie pracy ideowo-wychowawczej potrzebna jest cierpliwość i spokojne, długofalowe działanie. Jednocześnie trzeba mieć świadomość, że wielkie cele nie realizują się same, że trzeba podjąć pracę nad nimi i kontynuować je aż do pełnego sukcesu. Pracy tej nikt za nas nie wykona, nikt z nas nie zdejmie za nią odpowiedzialności.

Dlatego sprawą wielkiej wagi jest określenie kierunków działań i treści, które skupiać powinny wysiłek wszystkich zainteresowanych ogniw,

a więc środowisk nauki, oświaty, kultury, środków masowego przekazu instytucji państwowych, organizacji społecznych.

Działania frontu laickiego powinny obejmować zwłaszcza następujące kierunki:

1. Programowanie wzoru osobowego człowieka epoki socjalizmu i upowszechnianie treści humanizmu socjalistycznego. W tej problematyce szczególne miejsce winny zająć kwestie postaw i stylu życia oraz nowe wartości w wychowaniu i życiu społecznym wolne od irracjonalnej inspiracji.
2. Usilne kontynuowanie pracy nad kształtowaniem właściwych postaw światopoglądowych, umacnianie jednoznaczności w naukowej interpretacji świata.
3. Krzewienie, kształtowanie, ciągle wzbogacanie świeckich obyczajów i obrzędów w życiu społecznym i państwowym. Administracja państwowa winna szerzej gwarantować obywatelom możliwości uroczystej świeckiej oprawy najważniejszych wydarzeń w życiu osobistym, rodzinnym i społecznym. Wymaga to ciągłego rozwoju bazy materialnej Urzędów Stanu Cywilnego, szkół, placówek kulturalno-wychowawczych oraz systematycznego kształcenia kadr.
4. Dalsze utrwalanie całości wychowania socjalistycznego na gruncie marksistowsko-leninowskiej interpretacji praktyki realnie istniejącego socjalizmu oraz zawartego w programie społeczno-ekonomicznego rozwoju kraju i socjalistycznego systemu wartości.
5. Upowszechnianie wiedzy religioznawczej, w tym także naukowych krytycznych ocen religijnych organizacji, kultów i doktryn z pozycji materializmu historycznego. Szkolenie kadr religioznawczych.
6. Upowszechnianie wiedzy o obiektywnych i subiektywnych uwarunkowaniach przebiegu procesu laicyzacji, a zwłaszcza o czynnikach przyspieszających bądź hamujących rozwój tego procesu. Pogłębianie i utrwalanie tej wiedzy wynika z obiektywnych przesłanek rozwoju cywilizacyjnego, rosnącego wpływu nauki, rewolucji naukowo-technicznej na całokształt życia społeczno-gospodarczego i ideologicznego w naszym kraju.

Wagę omawianych na dzisiejszym spotkaniu problemów podkreśla Uchwała VII Zjazdu PZPR, która stwierdza, że: „Istotnym zadaniem pracy ideowo-wychowawczej jest krzewienie naukowego światopoglądu i kultury świeckiej”.

Tak więc proces laicyzacji jest procesem narastającym przechodzącym od sfery instytucjonalnej do sfery świadomości. Świadomość potrzeby działań laickich jest coraz powszechniejsza w różnych instytucjach i organizacjach.

Przyszłość laicyzacji wiąże się z polityką kulturalną państwa, z tworzeniem kultury socjalistycznej, z programem ideowo-wychowawczym Partii. Laicyzacji sprzyja migracja ludzi ze wsi do miast, uprzemysłowienie kraju, wzrost ogólnego poziomu oświaty, działalność działaczy ruchu laickiego w różnych środowiskach.

Jesteśmy na początku drogi. Mamy poza sobą I-szy etap: wolność sumienia, tolerancję, uznanie religii za sprawę prywatną, świeckie instytucje.

Przed nami II-gi etap: upowszechnianie światopoglądu naukowego, stworzenie wzorców kultury socjalistycznej, przenikanie laicyzmu w głąb ludzkiej świadomości.

Musimy usuwać z życia jednostkowego i społecznego zakorzenione stereotypy myślenia i postępowania, jeśli chcemy stać się społeczeństwem w pełni nowoczesnym, świadomie kształtując swój socjalistyczny byt.

***Kształt i perspektywy socjalistycznej laicyzacji w Polsce –
wystąpienie Sabiny Kowalskiej podczas zjazdu działaczy laickich
w Białej Podlaskiej w dniu 29 marca 1977 r.***

Pojęcie „laicki”, „laicyzacja” ma swój dawny rodowód, pochodzi od greckiego *laicos*, co oznacza lud, ludowy. Z czasem pojęcie to zostało przyswojone przez doktrynę chrześcijańską i na jej gruncie terminu tego używano dla określenia ludzi, którzy nie mieli dostępu do tajemnic wiary i nie byli dysponentami kultu, czyli ludzi nie będących bezpośrednio związanymi ze stanem kapłańskim. Do dnia dzisiejszego mówi się o laikacie w kościele, czyli o działaniu w nim ludzi świeckich. Na przełomie XVIII i XIX wieku, w okresie rewolucji burżuazyjno-demokratycznej we Francji pojęcie to występowało w rewolucyjnych programach postępowego wówczas odłamu burżuazji.

Laicyzacja oznaczała dążenie do złamania ideologicznego monopolu kościoła, do nadania świeckiego charakteru instytucjom społecznym i życiu publicznemu, do uwolnienia ich od instytucjonalnego oddziaływania organizacji i grup religijnych.

Szczytowymi osiągnięciami laicyzacji życia społecznego zdobytymi w rezultacie zwycięstwa rewolucji antyfeudalnej na zachodzie Europy były: likwidacja feudalnej własności kościelnej, oddzielenie kościoła od państwa, proklamowanie wolności sumienia i wyznania, wyzwolenia życia umysłowego od nadzoru teologii, przejęcie przez państwo burżuazyjne systemu oświaty i wychowania.

Polska na przestrzeni wieków nie tylko nie pozostawała w tyle za innymi krajami w rozwoju laicyzacji, lecz słynęła ze swojej tolerancji również w okresie, gdy nie tylko Niemcy czy Hiszpanie, lecz także Francja i Anglia były areną prześladowań religijnych. Opinia o Polsce jako „Państwie bez stosów” znajduje pełne potwierdzenie w rzeczywistości historycznej.

Oświeceniowa koncepcja laicyzacji znajdowała oparcie w ówczesnej myśli przyrodniczej i ówczesnym etapie rozwoju materializmu, opartego o zdobycze fizyki Newtona – materializmu mechanistycznego.

Materializm ten próbował także mechanistycznie tłumaczyć naturę człowieka, zacierał w ten sposób specyfikę człowieka widząc w nim tylko twór przyrody, a nie przede wszystkim efekt społecznego rozwoju. Materializm nie potrafił w pełni wyjaśnić zjawisk społecznych, nie potrafił przedstawić programu społecznego wyzwolenia człowieka.

Dla myślicieli Oświecenia wyzwolenie człowieka oznaczało przede wszystkim wyzwolenie go z religijnych złudzeń.

Problem ten rozwiązała dopiero marksistowska teoria rozwoju społecznego, będąca zastosowaniem metody materializmu dialektycznego do badania zjawisk życia społecznego. Ale Oświecenie niesło w sobie postęp w odniesieniu do myśli ludzkiej i koncepcji człowieka w społeczeństwie.

Charakterystyczną cechą świata, w którym żyjemy jest masowe zjawisko laicyzacji. Występuje ono zarówno w krajach socjalistycznych, zwłaszcza na etapie budowy rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego, w rozwiniętych krajach kapitalistycznych, jak też w przechodzących szybki proces emancypacji ekonomicznej, politycznej i kulturalnej byłych krajach kolonialnych i zależnych, tzw. krajach III-go świata.

W pierwszych latach Polski Ludowej na czoło wysunęły się takie zadania jak walka z klerykalizmem, nietolerancją wyznaniową, walka o świeckość państwa.

I etap przemian laicyzacyjnych w Polsce to lata 1944-48. Już Manifest Lipcowy postulował utworzenie nowoczesnego państwa polskiego, świeckiego, oddzielnego od Kościoła.

Akty prawne realizowały tę zapowiedź. W roku 1944 zniesiono teksty religijne wszelkich przyrzeczeń, ślubowań urzędników, posłów, świadków przed sądem zastępując je formułą świecką. We wrześniu 1945 r. wprowadzono jednolite dla całego państwa świeckie prawo małżeńskie i Urzędy Stanu Cywilnego. Ministerstwo Oświaty okólnikiem z dnia 15 IX 1945 zwolniło uczniów od obowiązku uczęszczania na lekcje religii. W tym pierwszym niełatwym okresie chodziło o rozgraniczenie kompetencji władz cywilnych i duchownych.

II etap to lata 1948-1956. Dekret o ochronie wolności sumienia i wyznania z 1949 r. zabronił zmuszania kogokolwiek do praktyk religijnych lub

powstrzymywania od nich. Dekret ten bronił zarówno bezwyznaniowości jak i przekonania religijne. Konstytucja z 1952 r. wprowadziła rozdział Kościoła od Państwa a religię uznała za prywatną sprawę Obywatela. Nastąpiła laicyzacja wszystkich instytucji i urzędów państwowych, wszelkich czynności urzędowych i dokumentów. Lata te były również bardzo trudnym okresem. Nieumiejętne działania w tym zakresie wywołały napięcia społeczne, jednakże porozumienie jakie zostało zawarte między kościołem a Państwem w grudniu 1956 roku powoli niwelowało nieporozumienia.

Laicyzacja życia społecznego, instytucji publicznych a następnie przekonań, postaw, systemu wartości, motywacji – to długi, złożony i skomplikowany proces. Nabierał on różnych wartości społecznych, przechodził różnorodne stadia rozwojowe, odgrywa dużą rolę w kształtowaniu człowieka rozwiniętego socjalizmu.

Istotnym zadaniem w serze życia społecznego, stosunków międzyludzkich i świadomości społecznej jest kształtowanie przeobrażeń, realizacji programu laickiego, wychowania społeczeństwa, a zwłaszcza młodego pokolenia. Proces ten prowadzi do formowania osobowości wolnej od motywacji irracjonalnych, do samodzielności intelektualnej, postawy oświeconej, postępowej i humanistycznej jako zamiany myślenia kategoriami mitologicznymi przy wyjaśnianiu zjawisk przyrodniczych, społecznych oraz sensu i celu życia społecznego i jednostkowego.

W naszym kraju jest to problem tym trudniejszy, że ścierają się w poszczególnych środowiskach różnorakie oddziaływania, światopoglądowe i kulturowo-obyczajowe. Zarówno te, które popularyzują światopogląd marksistowski i świecką socjalistyczną kulturę, jak i te, które propagują różnorodne formy światopoglądu religijnego, czy te, które próbują pod maską nowoczesności i otwartości propagować przeróżne postawy burżuazyjnej filozofii, ideologii, burżuazyjnych stylów życia.

Tendencje obce Socjalizmowi nie we wszystkich środowiskach natrafiają na szeroki, zorganizowany ideologicznie i światopoglądowo ukształtowany odpór.

Skuteczne poszerzenie ofensywy ideologicznej wymaga pogłębienia znajomości i umiejętności posługiwania się marksistowską metodologią i teorią rozwoju społecznego jako niezbędnym orężem w nadawaniu przeobrażeniom świadomościowym kształtu racjonalistycznego, światopoglądowym przekonaniom naukowej racjonalnej motywacji.

Wychowanie człowieka okresu rozwiniętego socjalizmu, wszechstronne kształtowanie jego osobowości należy do głównych zadań ideologicznej działalności Partii, państwowego systemu oświaty, wychowania, organizacji młodzieżowych i społecznych. Dla realizacji tego zadania niezbędne jest nieustanne poszerzanie wiedzy o świecie i społeczeństwie, pobudzanie ak-

tywności poznawczej, społecznej i kulturalnej, pogłębianie socjalistycznej motywacji przekonań, postaw i działań ludzkich, utrwalanie marksistowskiego światopoglądu, socjalistycznej moralności i świeckiej socjalistycznej kultury w świadomości całego społeczeństwa.

Jakość ideowo-moralna Narodu w procesie budowy rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego oznacza intensyfikację odpowiadających temu etapowi przeobrażeń świadomościowych.

Kierując się wskazaniem marksistowsko-leninowskiej ideologii pod kierunkiem Polskiej Partii Robotniczej a następnie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, ludowe państwo stworzyło warunki dla włączenia wszystkich obywateli w proces odbudowy kraju ze zniszczeń wojennych a następnie socjalistycznej przebudowy kraju.

Ta polityka stworzyła niezbędne przesłanki dla kształtowania jedności polityczno-moralnej Narodu, w realizacji podstawowych zadań społeczno-gospodarczych i kulturalnych, temu celowi podporządkowane też były wszystkie akty prawne. Założenia te najbardziej dobitny i lapidarny wyraz znalazły w paragrafach 69 i 70 Konstytucji PRL z 1952 r., a po znowelizowaniu przez Sejm PRL w lutym 1976 roku w paragrafach 81 i 82, gdzie czytamy: „Obywatele Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej niezależnie od narodowości, rasy i wyznania mają równe prawa we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego”.

Naruszenie tej zasady przez jakiegokolwiek bezpośrednie lub pośrednie uprzywilejowanie albo ograniczenie w prawach ze względu na narodowość, rasę czy wyznanie podlega karze.

Problem zapewnienia tolerancji cywilnej nie redukuje się do najdoskońszego nawet prawodawstwa. Jest to szeroki proces społecznego wychowania, zmian społecznej świadomości akceptującej te zasady w toku współżycia społecznego.

W okresie minionego 30-lecia w Polsce nastąpiła laicyzacja instytucjonalna, w swoim ogólnodemokratycznym kształcie społecznym. Procesowi temu przewodniczyła szeroka działalność ideowo-światopoglądowa, która utrzymywała i umacniała zdobycze ogólnodemokratyczne, utrzymywała świeckie wartości państwa i społeczeństwa, kształtowała humanistyczne wartości tolerancji i kultury współżycia ludzi.

Obecnie jesteśmy na takim etapie realizacji programu laicyzacji, w którym na czoło wysuwa się program laicyzacji świadomości. Dotyczy to przekształcenia samego człowieka, tworzenia cech osobowości, odpowiadających potrzebom ustroju socjalistycznego i aspiracjom samego człowieka. Człowieka afirmującego hierarchię socjalistycznych wartości w nowy sposób programującego i przeżywającego swe życie. Człowieka zorientowanego nie tylko na dobra materialne, lecz także na wartości wyższego rzędu

i światopoglądowe, intelektualne, moralne, estetyczne. Człowieka o postawie otwartej na problemy innych ludzi, społeczeństwa, kraju, Narodu, ludzkości.

Podstawą laickiego wychowania socjalistycznego jest kształtowanie marksistowskiego światopoglądu. Światopogląd bowiem określa stosunek człowieka do całej rzeczywistości przyrodniczej, społecznej i samego siebie. Zawiera program życia człowieka. Ze światopoglądu wynika ideologia i polityka, ogólne założenie działalności jednostki i społeczeństwa.

Treści wychowania światopoglądowego warunkują treści pozostałych płaszczyzn wychowawczych. Z tych względów problemy wychowania światopoglądowego z niezwykłą siłą angażują ludzi intelektualnie, emocjonalnie są przedmiotem zasadniczych i ostrych sporów. Zdajemy sobie sprawę z tego, że jedynie światopogląd marksistowski jest w pełni naukowy i nowoczesny. Zawiera on największy ładunek poznawczy, prowadzi do jedności poznania i działania, właściwego rozumienia świata, społeczeństwa, człowieka i praw nimi rządzących. Stwarza najlepsze możliwości poznania i przekształcania rzeczywistości wraz z przekształcaniem samego siebie na drodze samodzielnego, ambitnego trudu. Prowadzi najkonsekwentniej do coraz większego opanowywania i wykorzystywania sił przyrody. Uświadamia, że twórcą historii jest człowiek, że ludzie sami kształtują swoje warunki.

W konsekwencji wyzwala największą energię twórczą człowieka, wyzwala w człowieku dodatkowe chęci najlepszego spożytkowania swego życia i pozostawienia po sobie jak największego dorobku zapewniającego mu trwanie w przyszłych pokoleniach.

Wartością o dużym znaczeniu społecznym jest ideowość. Ideowość stanowi motywację ludzkiego działania. Ideowa motywacja działania wyraża się zaangażowaniem w życie społeczeństwa, bezinteresownym działaniem dla jego dobra, stałą dla niego gotowością do wyrzeczeń, ofiar i poświęceń, podporządkowaniem siebie i swoich osobistych interesów, ideałom i potrzebom całego społeczeństwa. Oznacza utożsamianie się człowieka w jego dążeniach życiowych z dążeniami społecznymi.

W ogólnospołecznym procesie laicyzacji duże znaczenie posiada świecka, socjalistyczna kultura, której współtworzenie jest programowym zadaniem wszystkich instytucji i organizacji.

Kultura to nic [innego] tylko dorobek społeczeństwa w postaci jego materialnych i duchowych wytworów, nie tylko dzieła sztuki, to również sposób tworzenia i użytkowania dóbr społecznych, rodzaj odczuwanych potrzeb i sposobów ich zaspakajania, styl życia, a wreszcie stosunki międzyludzkie i więź społeczna oraz kształt ludzkiej osobowości.

System kultury integruje społeczeństwo, wzbogaca osobowość jego członków, pogłębia indywidualne i społeczne poczucie sensu życia. Wyrazem świeckiej, socjalistycznej kultury jest nie tylko tworzenie socjalistycznych wzorców, lecz także wydobywanie z całego dorobku kultury narodowej jej postępowych, świeckich elementów. Przyczyniamy się w ten sposób do postępowej oceny dziedzictwa kulturalnego. Sojusznikiem tworzącej się kultury socjalistycznej jest nasza kultura ludowa, która w swojej istocie ma na wskroś świecki charakter.

Praktycznym i powszechnym wyrazem socjalistycznej kultury jest świecka obyczajowość i obrzędowość. Działa ona szczególnie mocno na uczucia i wyobrażenia człowieka, budzi głębokie odczucia i daje niezapomniane przeżycia emocjonalne i estetyczne.

Obrzędy ukazują społeczną wagę wydarzeń, których stanowią oprawę. Dlatego należy obejmować nimi wszystkie istotne fakty w życiu jednostki i społeczeństwa, których znaczenie chcemy szczególnie podkreślić.

W historii świeckiego nurtu kultury i myśli społecznej tolerancja odegrała bardzo istotną rolę. Tolerancję traktujemy jako wartość historyczną, która w Polsce kształtowała się jako tolerancja religijna w okresie Odrodzenia, jako prawo człowieka do posiadania przekonań opartych o wiedzę w okresie Oświecenia, jako prawo do krytyki związków kościoła z obszarnictwem w radykalnym ruchu chłopskim i jako prawo do krytyki społecznych uwikłań i funkcji Kościoła w rewolucyjnym ruchu robotniczym. Wreszcie jako prawo do kształtowania racjonalistycznych przekonań w ruchu postępowej inteligencji. Traktujemy ją także jako istotną wartość obecnego etapu kształtowania świadomości człowieka rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego.

Nie oznacza ono i oznaczać nie może kompromisu ideologicznego czy światopoglądowego. Tolerancja jest wartością ludzi głęboko przekonanych o słuszności socjalistycznych założeń światopoglądowych, ideowych i moralnych. Jest jednym z czynników kształtowania kultury współżycia społecznego.

Tolerowanie działalności antysocjalistycznej, postaw antyspołecznych, pasożytnictwa i anarchii jest nie do przyjęcia.

Walczymy z wszelką ideologią, która dąży do utwierdzenia niesprawiedliwych stosunków społecznych, lub ich przywrócenie tam, gdzie zostały zlikwidowane. Pragniemy, by tolerancja służyła kształtowaniu wartości osobowych człowieka socjalizmu, jego samorealizacji, wzbogacenia jego godności, pogłębianiu motywacji jego ludzkich wyborów, temu wszystkiemu co pogłębia humanizm stosunków międzyludzkich.

Istotnym elementem programu zorganizowanego ruchu laickiego jest program wychowania laickiego.

Program ten w naszym kraju jest twórczą kontynuacją wielu nurtów postępowego ruchu społecznego. Ruchu, który w dziejach naszego narodu walczył o kształtowanie człowieka światłego i twórczego, patrioty i internacjonalisty. Nurt ten był reprezentowany przez humanizm. Odrodzenie racjonalizmu, oświecenia, dorobek Komisji Edukacji Narodowej, ateistyczne tradycje polskiego ruchu robotniczego i chłopskiego oraz racjonalizm postępowej inteligencji.

Ruch laicki w naszym kraju był zawsze czynnikiem aktywizacji i ożywienia szeregu środowisk społecznych, formą afirmacji, postępowych poglądów i postaw. Jego zasadniczym celem jest kształtowanie materialistycznych przekonań światopoglądowych, socjalistycznych, postaw moralnych, świeckich treści oraz form obyczajowości i obrzędowości.

Ruch ten tworzą organizacje społeczne, dla których wychowanie światopoglądowe stanowi istotny, a ważny element ich działalności ideowo-wychowawczej. Są to przede wszystkim ideowo-polityczne organizacje młodzieżowe zrzeszone w ZSMP, ZHP, organizacje skupiające szczególnie eksponowane światopoglądowo grupy zawodowe np. ZNP, organizacje społeczne, jak TWP, TPD, TPPR, LOK, TKKŚ, Towarz[ystwo] Planowania Rodziny, itp. Dużą rolę w popularyzacji marksistowskiej analizy zjawisk religijnych i krzewieniu w społeczeństwie wiedzy religioznawczej jest Polskie Towarzystwo Religioznawcze.

Dla wszystkich organizacji społecznych i instytucji istotne jest dostosowanie treści, form i metod działalności do obecnego etapu rozwoju budownictwa socjalistycznego. Społeczny podział zadań we współczesnym społeczeństwie, wchodzącym w etap łączenia rewolucji naukowo-technicznej z rewolucją socjalistyczną, pogłębia konieczność myślenia kategoriami nowoczesności i wysokiej efektywności, także w sferze ideowo-wychowawczej.

Wymaga też od organizacji społecznych i instytucji pomnażania autentycznych działań społecznych, konkretności w formułowaniu celów i zadań.

Do grupy organizacji współtworzących ruch laicki zaliczyć należy te organizacje, które w owej działalności podejmują problematykę światopoglądową w sposób pośredni, a więc organizacje sportowe, organizacje kobiece, towarzystwa kulturalne, wśród organizacji społecznych szczególną rolę w wypracowywaniu i realizowaniu programu wychowania ideowego i światopoglądowego odgrywa organizacja, której główne bezpośrednie zadania polegają na krzewieniu marksistowskiego światopoglądu socjalistycznej etyki, obyczajowości i obrzędowości. Jest nią Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej. TKKS jest spadkobiercą szczytnych tradycji i osiągnięć polskiego wolnomyślicielstwa, którego 70-lecie obchodzimy w bieżącym roku i takich organizacji jak Towarzystwo Szkoły Świeckiej

i Towarzystwo Ateistów i Wolnomyślicieli, które to organizacje powstały w Polsce 20 lat temu.

Poprzez uczestnictwo w tworzeniu społeczeństwa w pełni świeckiego o wysokich walorach ideowych i moralnych, społeczeństwa światłego, myślącego racjonalistycznie i konsekwentnie, wcielającego w życie idee humanizmu socjalistycznego – TKKS w szeregach Frontu Jedności Narodu współdziałała w zespalaniu wszystkich sił społecznych w realizacji ideałów socjalizmu. Treści te realizuje też cały ruch laicki.

Ruch laicki z całym zaangażowaniem uczestniczy w popularyzacji wymienionych wartości w społeczeństwie. Działacze tego ruchu mają aspiracje być współtwórcami socjalistycznej, świeckiej kultury. Zadania laicyzacji coraz bardziej przesuwają się w sferę szeroko pojmowanej kultury. Kultura natomiast głęboko wiąże się z przemianami światopoglądowymi, moralnymi, obyczajowymi i jest ich wyrazem. Niesie ona wartości wzbogacające życie zbiorowe i indywidualne. Wpływa na system wartości na postawy człowieka wobec najważniejszych problemów społecznych i moralnych swej epoki, swego Narodu, swego środowiska, nadaje istotny sens życia człowieka.

W tej sferze najgłębiej przejawia się wyższość socjalizmu nad kapitalizmem - stosunki prawdziwego partnerstwa ludzi, aktywności humanistycznej, optymistycznej wizji świata i człowieka, a więc głębokie wartości laickie, które socjalizm przeciwstawia egoizmowi klasowemu, pesymizmowi, nastrojom zwątpienia i niewiary w przyszłość ludzkości - koncepcjom tak charakterystycznym dla współczesnego społeczeństwa burżuazyjnego, które przeżywa kryzys duchowy również w zlaicyzowanej części systemu wartości.

W tym widzimy także wyższość i jakościową odmienność socjalistycznej koncepcji laicyzacji w stosunku do historycznych i współczesnych koncepcji burżuazyjnych.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 562, bp., *Informacje dotyczące organizacji masowych – TKKS 1975-1986, Zjazd działaczy laickich woj. białopodlaskiego 29 marca 1977 r[oku]*.

Dokument 28

**Informacja o przebiegu obchodów
60 rocznicy Wielkiej Socjalistycznej
Rewolucji Październikowej
w woj. białskopodlaskim w 1977 roku**

Plan obchodów 60 rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej został opracowany w oparciu o Uchwałę Biura Politycznego KC PZPR i przyjęty przez Sekretariat KW w dniu 14 marca 1977 r.

Uchwała Biura Politycznego oraz plan przyjęty przez Sekretariat przesłany został do wszystkich KM/M-G/G PZPR w województwie, z zaleceniami opracowania własnych programów zabezpieczających pełną realizację zadań wynikających z tych dokumentów. Nad sprawną i pełną realizacją planu czuwał Komitet Wojewódzki PZPR.

Dokonując oceny realizacji Uchwały Biura Politycznego i wojewódzkiego planu przyjętego przez Sekretariat KW, stwierdzić należy, że nakreślone zadania zostały w wielu przypadkach rozszerzone i wzbogacone.

W przedkładanej Sekretariatowi informacji podajemy najważniejsze działania, które przedstawiają się w sposób następujący:

I. W zakresie imprez masowo-politycznych

1. W dniach 4-24 kwietnia odbyły się obchody Dni Radzieckiej Nauki i Techniki. W ramach tych obchodów zorganizowano:
 - 2 sympozja naukowo-techniczne poświęcone nauce i technice radzieckiej z udziałem gości z ZSRR między innymi prof. dr Władimira Czepinogi z Kijowa,
 - pokaz filmów radzieckich o tematyce naukowo-technicznej,
 - wyjazdy 16 grup po 50 osób na Wystawę Osiągnięć Radzieckiej Nauki i Techniki w Warszawie,
 - 3 fotowystawy osiągnięć myśli naukowo-technicznej ZSRR oraz liczne kiermasze książki i prasy radzieckiej.
2. 21 kwietnia zorganizowano wojewódzki koncert inauguracyjny obchodów 60 – tej rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej. W programie zawarto montaż słowno – muzyczny w wykonaniu laureatów VIII Ogólnopolskiego Konkursu Piosenki Radzieckiej.

3. 25 października odbyto z udziałem 30 osobowej delegacji z Brześcia symposium polsko-radzieckie na temat „Feliks Dzierżyński wielki Polak i Rewolucjonista”.

W programie symposium przedstawiono 3 referaty pt.:

- Feliks Dzierżyński współtwórca i działacz międzynarodowego ruchu robotniczego,
- Feliks Dzierżyński w budowie Kraju Rad,
- Tradycje i współczesność internacjonalistycznej więzi polskiego, rosyjskiego i radzieckiego ruchu robotniczego.

Jeden z tych referatów przygotowali i wygłosili towarzysze radzieccy. W drugiej części symposium przedstawiono montaż słowno-muzyczny w oparciu o teksty Włodzimierza Majkowskiego oraz wyświetlono film pt. „6 lipca”.

4. Uroczyste koncerty i akademie odbyły się w dniach 4-7 XI we wszystkich miastach i gminach województwa oraz zakładach pracy. Poprzedziły je spotkania władz politycznych z działaczami ruchu robotniczego. Akademia Wojewódzka odbyła się 4 listopada o godzinie 17-tej w auli AWF.

5. 24 października zorganizowano w Terespolu n/Bugiem sesję popularno-naukową pt. „Oświata Robotnicza w ZSRR i PRL”. Na program tej sesji złożyły się:

- wykład na temat „Dorobek i perspektywy rozwoju radzieckiego systemu oświaty dorosłych”,
- wykład na temat: „Polski system oświaty dorosłych oraz kierunki oświaty robotniczej w woj. białskopodlaskim”,
- dyskusja i część artystyczna.

II. Spotkania, odczyty, szkolenia

1. W okresie marzec – listopad br. prowadzono intensywną wymianę przygraniczną z obwodem brzeskim. W ramach przygranicznych kontaktów wymieniono między innymi:

- 4 osobowe delegacje ideologiczne,
- 4 osobowe delegacje partyjne dla wymiany doświadczeń w zakresie stylu i metod pracy partyjnej,
- 4 lektorów KW,
- 6 specjalistów służby zdrowia,
- 4 melioratorów,
- 5 autobusów przyjaźni, których uczestnikami byli nauczyciele, młodzież, robotnicy, harcerze, rolnicy (151 osób),
- grupa harcerzy (30 osób – obóz w obwodzie brzeskim),
- 6 grup sportowych (65 osób),

- delegacje zakładów pracy ZPW „Biawena”, PKP Małaszewicze (35 osób),
 - 27 osobową grupę aktywistów młodzieżowych na seminarium zorganizowanym przez Komsomoł¹ w Brześciu na temat: „Internacjonalistyczne wychowanie młodzieży”.
2. W dniach 2-11 lutego wyjechał do ZSRR „Pociąg Przyjaźni” trasą: Biała Podlaska – Brześć – Mińsk – Leningrad – Tallin. Uczestniczyło w nim 348 działaczy TPPR, związkowych, młodzieżowych i partyjnych z zakładów pracy, instytucji i urzędów wojewódzkich. Po powrocie uczestnicy „Pociągu Przyjaźni” odbyli 80 spotkań w różnych środowiskach województwa białkopodlaskiego.
 3. W dniu 3 listopada br. gościliśmy 30 Bohaterów Pracy Socjalistycznej z obwodu brzeskiego. Przyjmowani byli przez zakłady pracy województwa, w których spotkali się z aktywnym polityczno-administracyjnym oraz załogami robotniczymi.
 4. W dniach 14-15 września odbyto szkolenie aktywu T[towarzystwa] P[przyjaźni] P[olsko]-R[radzieckiej] z udziałem przewodniczących i sekretarzy Zarządów Miejskich, Miejsko-Gminnych i Gminnych TPPR w Białce k/Parczewa poświęcone obchodom 60 rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej oraz kampanii sprawozdawczo-wyborczej TPPR.
 5. 15 września br. odbyto spotkanie aktywu TPPR z Sekretarzem Zarządu Obwodowego Towarzystwa Przyjaźni Radziecko-Polskiego w Brześciu.
 6. W dniach 24 marca oraz 16 kwietnia zorganizowano szkolenia dla dyrektorów GOK-ów, kierowników domów kultury, klubów i świetlic, na których omawiano:
 - Wytyczne do realizacji obchodów 60 rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej,
 - scenariusze imprez klubowych związanych z 100 rocznicą urodzin Feliksa Dzierżyńskiego,
 - scenariusz imprez pt. „Wieczór przy samowarze”,
 - plastyczne i propagandowe zabezpieczanie imprez związanych z 60-leciem Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej.
 7. W ciągu bieżącego roku wygłoszono odczyty o następującej tematyce:
 - 80. rocznica urodzin i 30. rocznica śmierci gen. K. Świerczewskiego,
 - Lenin w Polsce – 65. rocznica przybycia Lenina do Polski,

¹ Komsomoł – komunistyczna organizacja młodzieży w Związku Sowieckim skupiająca osoby w wieku 14-28 lat.

- Znaczenie zwycięstwa Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej,
- Międzynarodowe znaczenie doświadczeń KPZR w budownictwie socjalizmu,
- Przełomowe znaczenie Rewolucji Październikowej dla rozwoju światowego ruchu komunistycznego i robotniczego,
- Udział i wkład Polaków w zwycięstwo Rewolucji,
- 100-lecie urodzin Feliksa Dzierżyńskiego,
- Znaczenie współpracy między Polską a ZSRR,
- Znaczenie Układu Warszawskiego w umacnianiu światowego pokoju,
- Osiągnięcia gospodarcze i naukowo-techniczne ZSRR,
- 55. rocznica utworzenia ZSRR,
- 107. rocznica urodzin W. I. Lenina.

W/w tematykę popularyzowano w stałych punktach odczytowych, na Uniwersytetach Powszechnych oraz w ramach prelekcji i spotkań środowiskowych. W sumie, prelegenci Wojewódzkiego Ośrodka Kształcenia Ideologicznego, ZW ZSMP, ZW TWP, ZW TPPR do dnia 15 listopada wygłosili 1.220 odczytów.

8. W 10 zakładach województwa i 3 szkołach zorganizowano 32 godzinne Studium Wiedzy o Kraju Rad.
9. Tematyka 60. rocznicy Wielkiego Października została włączona do wszystkich form szkolenia partyjnego oraz na zebrania partyjne.
10. 28 października br. odbyły się 4 spotkania w szkołach i zakładach pracy z Sekretarzem i konsulem Ambasady Radzieckiej.

III. Koncerty

1. Od 5 marca do 21 kwietnia odbyto: 4 koncerty laureatów eliminacji wojewódzkich XVI Ogólnopolskiego Konkursu Piosenki Radzieckiej.
2. 28-29 czerwca – dwa koncerty Zespołu Radzieckiego Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej,
3. 21 kwietnia zorganizowano wojewódzki koncert związany ze 100 rocznicą urodzin Lenina i 32 rocznicę podpisania Układu o Przyjaźni i Współpracy i Pomocy Wzajemnej między PRL a ZSRR,
4. 19 września przygotowano koncert kwartetu kameralnego „Muzyka rosyjska XIX wieku”,
5. W dniach 4 XI do 7 XI odbyły się koncerty w wykonaniu zespołu pieśni i tańca z Brześcia w 5 miastach województwa.

IV. Konkursy

1. 20 maja podsumowano wojewódzki konkurs w zakładach przemysłowych „Na szlakach przyjaźni i współpracy PRL i ZSRR”.
2. Od 7 do 19 lutego odbywał się VIII Ogólnopolski Konkurs Recytatorski.
3. W miesiącu wrześniu w szkołach średnich województwa ogłoszony został konkurs na wypracowanie – referat pt. „Feliks Dzierżyński Wielki Polak i Rewolucjonista”.
4. Wyniki konkursu ogłoszone zostały 17 września na wojewódzkiej inauguracji szkolnych kół TPPR.
5. W miesiącu lipcu dokonano oceny na szczeblu wojewódzkim najlepszych prac konkursu plastycznego dla dzieci wiejskich pod nazwą „Ojczyzna naszych przyjaciół”.
6. W ogniwach ZSMP ogłoszono Turniej Wiedzy o ZSRR. Podsumowanie odbędzie się w końcu listopada.
7. Punkty biblioteczne województwa ogłosiły współzawodnictwo na temat popularyzacji literatury radzieckiej. Do współzawodnictwa przystąpiło 200 punktów bibliotecznych. Podsumowanie konkursu nastąpi w miesiącu listopadzie.
8. W listopadzie br. podsumowany zostanie konkurs między bibliotekami miejskimi i gminnymi, na najlepszą imprezę czytelnictwa tematycznie związaną z 60. rocznicą Wielkiego Października.

V. Wystawy

1. W kwietniu br. zorganizowano 3 wystawy dotyczące osiągnięć naukowo-technicznych ZSRR.
2. W miesiącu październiku i listopadzie zorganizowano w Wojewódzkim Domu Kultury wystawę reprodukcji „Rewolucja Październikowa w grafice”.
3. W Muzeum Okręgowym w Białej Podlaskiej zorganizowano 3 wystawy: stałą – „Feliks Dzierżyński w malarstwie”; objazdową – „Feliks Dzierżyński wielki Polak i Rewolucjonista” eksponowaną w 18 gminach i 3 miastach.
4. W miesiącu listopadzie zorganizowana została wystawa „Ordery, odznaczenia i znaki pieniężne ZSRR od 1917 roku”.
5. W 6 zakładach pracy w Białej Podlaskiej zorganizowano wystawy fotogramów pt.
 - Republika Mołdawska,
 - Budowa Domu Przyjaźni w Warszawie,
 - „Trasa Przyjaźni”,
 - Dni Literatury Polskiej na Białorusi,

- Białoruski Kombinat Potasowy,
 - Sztuka ZSRR.
6. Od 20 października w W[ojewódzkim] D[omu] K[ultury] czynna jest wystawa „Sztuka Związku Radzieckiego”.
 7. Z Muzeum Obwodowego w Brześciu sprowadzono wystawę fotograficzną dotyczącą współczesnego życia Kraju Rad, która eksponowana jest w galerii Wojewódzkiego Domu Kultury.

VI. Złoty, akcje i inne imprezy.

1. 17 września zorganizowano Wojewódzki Złot Szkolnych Kół TPPR. Uczestnicy złotu zainaugurowali pracę szkolnych kół TPPR na rok 1977/1978. W inauguracji uczestniczył sekretarz Towarzystwa Przyjaźni Radziecko-Polskiej z Brześcia.
2. W 6 gminach województwa w miesiącach czerwiec – wrzesień zorganizowano „niedziele przyjaźni” (blok imprez kulturalno-oświatowych dotyczących Związku Radzieckiego).
3. W ośmiu gminach województwa zorganizowano wieczory klubowe na temat „Prasa źródłem wiedzy o ZSRR” połączone z wyświetleniem filmów krótkometrażowych.
4. W kwietniu i maju br. 4 ogniska muzyczne zorganizowały w 9 gminach województwa koncerty popularyzujące muzykę i poezję rewolucyjną.
5. W 21 klubach „Ruch”² i 3 zakładach pracy w miesiącach sierpień i październik zorganizowano imprezy oświatowo-artystyczne pt. „Wieczór przy samowarze”.
6. W oparciu o wystawę w Muzeum Okręgowym „Feliks Dzierżyński wielki Polak i Rewolucjonista” zorganizowano w miesiącach wrzesień i październik 40 lekcji muzealnych dla dzieci i młodzieży szkół podstawowych i średnich z Białej Podlaskiej i województwa. Udział wzięło około 1.300 osób.
7. Od kwietnia do listopada w bibliotekach województwa zorganizowano lekcje biblioteczne z młodzieżą szkolną na temat:
 - Feliks Dzierżyński żołnierz rewolucji,
 - Kultura i sztuka Kraju Rad.W lekcjach tych uczestniczyło około 900 osób.
8. W 12 Gminnych Ośrodkach Kultury zorganizowano w miesiącu październiku wieczory poetyckie pt. „Słowiański los nas wszystkich zbratał”, połączone z turniejem wiedzy o Kraju Rad.

² Kluby Prasy i Książki „Ruch” – sieć domów kultury i księgarni prowadzona przez Robotniczą Spółdzielnię Wydawniczą „Prasa-Książka-Ruch” znajdującą się w gestii partii komunistycznej.

9. W ramach obchodów 60. rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej zorganizowano szereg imprez sportowych między innymi:
 - Uliczne Biegi Października (200 uczestników),
 - Rajdy rowerowe do miejsc pamięci narodowej (8 grup po 20 uczestników),
 - Lekkoatletyczny Mityng Przyjaźni z udziałem zawodników z Brześcia (300 uczestników),
 - Rajdy piesze pod nazwą „Śladami rewolucjonistów” (12 grup po 50 osób).
10. W ramach Dekady Książki Społeczno-Politycznej, w grudniu odbędzie się wojewódzki finał turnieju krasomówczego w oparciu o literaturę dotyczącą Związku Radzieckiego.
11. W ramach Dni Filmu Radzieckiego odbędzie się 21 prelekcji na temat kinematografii ZSRR. Wojewódzka inauguracja Dni filmu Radzieckiego z udziałem 4 filmowców radzieckich oraz przedstawiciela Ministerstwa Kultury i Sztuki odbyła się 6 listopada w kinie „Merkury”.
12. 28 października młodzież Białej Podlaskiej zorganizowała sesję popularno-naukową na temat 60. rocznicy Wielkiego Października, a po zakończeniu sesji zasadziła 60 dębów symbolizujących zwycięstwo socjalizmu.
13. W zakresie rozwijania aktywności społeczno-zawodowej ludzi pracy, WRZZ i ZW ZSMP ogłosiły współzawodnictwo załóg produkcyjnych województwa pod hasłem „Czyn Październikowy”, do którego przystąpiły 42 zakłady. 121 brygad robotniczych ubiega się o tytuł brygady im. 60 Roczniczy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej. Do dnia 20 października zakłady pracy w ramach tego współzawodnictwa podjęły zobowiązania na wartość około 47 mln złotych. Podsumowanie wyników współzawodnictwa odbyło się 15 XI br. w Instytucie Mechaniki Precyzyjnej. Realizacja planowanych zobowiązań została znacznie przekroczona i wynosiła 63 mln zł. Do wyróżniających się zakładów w tym zakresie zaliczyć należy: Instytut Mechaniki Precyzyjnej, Zakład Mleczarski w Radzyńniu Podlaskim, PGR Koroszczyń, ZPW „Biavena” i Sp-nię Inwalidów „Elremet”. W ramach ogłoszonego racjonalizatorskiego „Czynu Październikowego” zgłoszono 186 projektów wynalazczych na sumę 13,5 mln zł. Dnia 15 i 16 listopada odbyły się 4 koncerty dedykowane realizatorom Czynu Październikowego, w którym uczestniczyło 1800 osób.

14. Na adres Ambasady Radzieckiej do 30 października wysłano z województwa białkopodlaskiego 1.020 listów i telegramów z pozdrowieniami i życzeniami skierowanymi do Sekretarza Generalnego KPZR.

Opracował: Wydział Pracy Ideowo-Wych[owawczej]

Akceptował: Kierownik Wydziału Pracy Ideowo-Wychowawczej Edmund Sak

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaski, sygn. 587, 86-95.

Dokument 29

Koncepcja wystroju propagandowego III Wojewódzkiej Konferencji Sprawozdawczo- Wyborczej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej. Rok 1979

Wydział Pracy Ideowo-Wychowawczej Komitetu Wojewódzkiego PZPR przedstawia Sekretariatowi KW PZPR następujące propozycje związane z przygotowaniem części propagandowej na III Wojewódzką Konferencję Sprawozdawczo-Wyborczą PZPR, która odbędzie się w budynku Zespołu Szkół Zawodowych Nr 1 w Białej Podlaskiej.

I. Dekoracja zewnętrzna.

1. W przeddzień Konferencji udekorować flagami czerwonymi i biało-czerwonymi wszystkie budynki partyjne w województwie.
2. Budynek, w którym odbywać się będzie Konferencja udekorowany zostanie 8 zwisami czerwonymi i biało-czerwonymi. Na budynku zostanie umieszczone hasło następującej treści „Witamy delegatów na Wojewódzką Konferencję Sprawozdawczo-Wyborczą PZPR”. Przed budynkiem umieszczone zostaną kosze z flagami czerwonymi i biało-czerwonymi.
3. Budynki Komitetu Wojewódzkiego PZPR zostaną udekorowane flagami czerwonymi i biało-czerwonymi.

II. Dekoracja wewnątrz budynku, w którym odbywać się będzie Konferencja.

1. Sala obrad zostanie udekorowana w/g załączonego projektu.
2. Sala konsumpcyjna tj. sala gimnastyczna zostanie udekorowana w/g załączonego projektu.
3. Ekspozycje w budynku, w którym odbywać się będzie Konferencja:

A. Niski parter

Na sali konsumpcyjnej (gimnastycznej) eksponowana będzie wystawa barwnych fotogramów „Polska – 1979”. Zdjęcia zostaną umieszczone po lewej i prawej stronie sali na płytach pilśniowych twardych malowanych na kolor biały. Na scenie głównej na tle zwisów biało-czerwonych i czerwonych

wonych zostanie umieszczony fotogram barwny – zdjęcie Tow. Edwarda Gierka¹.

B. Parter

Na parterze [...] zamieszczone zostaną następujące ekspozycje:

1. Po lewej i prawej stronie korytarza na planszach umieszczona zostanie wystawa „Tradycje i współczesność województwa białsko-podlaskiego w 35-leciu PRL”.
2. Po lewej stronie holu eksponowana będzie wystawa różnych form honorowania ludzi dobrej roboty oraz przedstawione zostaną portrety wzorowych pracowników i działaczy.
3. Po prawej stronie holu wykorzystując znajdujące się tam pomieszczenie Oddział „Prasa – Książka – Ruch” zorganizuje wystawę prasy połączoną ze sprzedażą, a Dom Książki eksponować będzie literaturę społeczno-polityczną.
4. W holu po prawej stronie zostanie umieszczony telewizor do odbioru przebiegu obrad Konferencji.
5. W pomieszczeniu między hollem a aulą, w której toczyć się będą obrady Konferencji po obu stronach zorganizowana zostanie wystawa plakatu społeczno-politycznego.
6. Na korytarzach zostanie przygotowana plansza z napisem „III Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza”, na której eksponowane będą zdjęcia z przebiegu obrad.

C. Pierwsze piętro.

Na pierwszym piętrze w korytarzu zostanie zorganizowana wystawa, na którą złożą się:

1. Ekspozycje przemysłu lekkiego, które przygotują następujące zakłady:
 - a) ZPW „Białwena”,
 - b) ZPO „Sawa”,
 - c) Zakład Przemysłu Odzieżowego „Gracja” (Radzyń Podl[aski], Białka Podlaska i Parczew),
 - d) Spółdzielnia Pracy „Odzież” z Międzyrzecza Podlaskiego,
 - e) Sp-nia Krawców „Nowy Styl” z Białej Podlaskiej,
 - f) Sp-nia Pracy Galanterii Skórzanej „Podlasie” z Białej Podlaskiej,
 - g) Sp-nia Pracy Przem[ysłu] Skórzanego „Krzna” z Międzyrzecza Podlaskiego,
 - h) Sp-nia Pracy Szczeciniarsko-Szczotkarska z Międzyrzecza Podlaskiego,

¹ Ówczesny I sekretarz partii komunistycznej w Polsce.

2. Ekspozycja przemysłu rolno-spożywczego, które przygotowują następujące zakłady:
 - a) Wojewódzka Spółdzielnia Ogrodnicza,
 - b) Zakłady Eksportowe Przemysłu Owocowo-Warzywnego z Teresopola,
 - c) Zakłady Eksportowe Przemysłu Owocowo-Warzywnego z Radzyna Podlaskiego,
 - d) Fabryka Octu i Musztardy z Parczewa,
 - e) Wojewódzka Spółdzielnia Mleczarska,
 - f) Hortex,
 - g) Przedsiębiorstwo Produkcji Nierdzewnej „Las”,
 - h) Spółdzielnia Pracy „Jedność” z Parczewa,
 - i) PGR Cieleśnica, Międzyrzec Podl[aski], Roskosz, Parczew i Koroszczyn.
3. Ekspozycje przemysłu meblarskiego, które przygotowują następujące zakłady:
 - a) Bialskie Fabryki Mebli,
 - b) Podlaskie Zakłady Meblarskie „Stolarz”.
4. Ekspozycje przemysłu elektronicznego, które przygotowują zakłady:
 - a) Polam,
 - b) Zakłady Magnetyczne „Polfer” Woźniki,
 - c) Unitra z Parczewa,
 - d) OMTG z Międzyrzecza Podl[askiego].
 - e) Spółdzielnia Inwalidów ELREMET z Białej Podl[askiej].
5. Ekspozycje przemysłu różnego:
 - a) Instytut Mechaniki Precyzyjnej,
 - b) Huta Szkła w Parczewie,
 - c) Przedsiębiorstwo Remontowe Sprzętu Wodno-Melioracyjnego w Białej Podlaskiej,
 - d) Warszawska Fabryka Sprzętu Spawalniczego „Perun” Zakład Zamiejscowy w Łosicach.
6. Ekspozycje z zakresu budownictwa, które przygotowują:
 - a) Wojewódzka Dyrekcja Rozbudowy Miast i Osiedli,
 - b) Wojewódzka Spółdzielnia Mieszkaniowa,
 - c) Kuratorium Oświaty i Wychowania,
 - d) Wydział Zdrowia i Opieki Społecznej Urzędu Wojewódzkiego,
 - e) Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego.

Wszystkim zakładom pracy przydzielone zostaną ściśle określone powierzchnie wystawowe, na których eksponować będą: produkowane artykuły, zdjęcia ludzi dobrej roboty, makiety, itp.

7. Inne przedsięwzięcia.

- a) Oddział Przedsiębiorstwa „Prasa Książka Ruch” przygotowuje do końca stycznia 1980 r. komplet liczący 5 szt. pocztówek o województwie białkopodlaskim dla każdego delegata na Konferencję.
- b) Komitet Wojewódzki zakupi dla delegatów na Konferencję książkę „Makroregion Środkowo-Wschodni, cele i zadania”.
- c) W dniu konferencji ukaże się specjalny numer tygodnika „Podlasie” poświęcony problemom, które będą przedmiotem Konferencji.
- d) Obrady Konferencji transmitowane będą przez magnetowid.
- e) Do obsługi Konferencji zostaną zabezpieczeni dziennikarze:
 - Tygodnika [KW PZPR „Słowo Podlasia”],
 - „Sztandaru Ludu”,
 - „Trybuny Zakładowej”,
 - 4 fotografów i 4 plastyków w celu wykonania pamiątkowych albumów.

Na konferencję zostaną zaproszeni dziennikarze z:

- Radia i Telewizji,
- Redakcji „Trybuny Ludu”,
- Redakcji „Życia Partii”,
- Redakcji „Chłopskiej Drogi”,
- Redakcji „Ideologii i Polityki”,
- Redakcji „Perspektyw”,
- Redakcji „Sztandaru Młodych”,
- „Sztandaru Ludu”,
- „Kurier Lubelskiego”,
- Tygodnika [„Słowo Podlasia”],
- „Trybuny Zakładowej”,
- „Rolnika Polskiego”,
- „Naszej Wsi”.

Dla obsługi prasowej zostanie zabezpieczone pomieszczenie na parterze. Fragmenty Konferencji będą filmowane przez pracowników Wojewódzkiego Domu Kultury.

Za całość przygotowania wystroju propagandowego Konferencji odpowiada Wydział Pracy Ideowo-Wychowawczej. Wystawę eksponatów przy-

gotują zakłady pracy. Nadzór nad przebiegiem i przygotowaniem wystawy sprawować będą: Wydział Pracy Ideowo-Wychowawczej, Wydział Ekonomiczny, Wydział Rolny i Gospodarki Żywnościowej KW PZPR.

Opracował: Wydział Pracy Ideowo-Wychowawczej KW PZPR w Białej Podlaskiej

Akceptowała: Sekretarz KW PZPR Anna Ciesielczuk

Biała Podlaska, dn. 13 X 1979 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 517, bp.

Dokument 30

Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej w województwie białskopodlaskim w 1980 r.

1. W skład struktury organizacyjnej ZW TPPR wchodzi: 3 zarządy miejskie, 3 zarządy miejsko-gminne, 32 zarządy gminne, 2 zarządy zakładowe i 178 szkolnych. Razem na terenie województwa działa 219 zarządów terenowych:

- najlepiej pracujące zarządy: Biała Podlaska, Międzyrzec Podlaski, Radzyń [Podlaski], Radzyń gmina, Łosice, gm. Biała Podlaska, Hanna, Kodeń, Komarówka, Milanów, Olszanka, Sarnaki, Wisznice, DRKP Małaszewicze,
- najslabiej: Huszlew, Konstantynów, Podedwórze, Stara Kornica i Sosnówka.

Według stanu organizacyjnego na dzień 30.05.1980 r. w województwie funkcjonowało 438 kół zrzeszających 13 987 członków indywidualnych i 178 członków zbiorowych. W skład członków TPPR wchodzi przedstawiciele wszystkich grup społeczno-zawodowych województwa: 45 kół robotniczych, 42 na wsi, 12 w RSP i PGR, 327 w instytucjach.

W roku bieżącym należy doprowadzić do dalszego wzrostu ilościowego członków poprzez systematyczną pracę przede wszystkim z tymi zarządami, które mają słabe efekty w tym zakresie.

Od 1975 roku liczba kół indywidualnych wykazywała duży wzrost (1975 – 183, 1979 – 436), członków indywidualnych odpowiednio z 4224 do 13 927, wzrost wystąpił także w kołach szkolnych.

2. Główne płaszczyzny działania TPPR to:

- działalność ideowo-polityczna i propagandowa (upowszechnianie ideologicznych, politycznych, społecznych i ekonomicznych treści stanowiących dorobek współpracy polsko-radzieckiej, inicjatywy na rzecz pokoju i odprężenia międzynarodowego; upowszechnianie treści ważnych rocznic i wydarzeń: 63. rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej, 111. rocznicy urodzin W. I. Lenina, 100. rocznicy polskiego ruchu robotniczego, 36. rocz-

nicy układu o Przyjaźni i Współpracy pomiędzy Polską a ZSRR, XXVI Zjazdu KPZR).

Udoskonalania w pracy propagandowej TPPR wymagają:

- działalność lektorska (powołano dopiero w maju 1980 r.),
- rozwijanie form wykorzystania do tej pracy uczestników „Pociągów Przyjaźni” i spotkań z polskimi i radzieckimi działaczami, oficerami Armii Radzieckiej, specjalistami,
- szersza niż dotychczas popularyzacja literatury społeczno-politycznej i beletrystycznej Kraju Rad.

Upowszechnianie kultury radzieckiej poprzez takie formy jak:

- konkurs piosenki radzieckiej (po raz 20 w przyszłym roku),
- imprezy kulturalno-oświatowe mające na celu popularyzację radzieckiej literatury, muzyki, filmu, plastyki, teatru, kultury ludowej narodów ZSRR,
- udział w organizowanym od 2 lat Ogólnopolskim Przeglądzie Zespołów Pieśni i Tańca „Korowód Przyjaźni”,
- szerszą popularyzację Konkursu Pieśni i Tańca „Barwy Przyjaźni” (przy współpracy z Kuratorium Oświaty i Wychowania) – w marcu br. odbyły się w Białej Podlaskiej Centralne Eliminacje tego Konkursu,
- upowszechnienie, zwłaszcza na bazie współpracy z Oddziałem Wojewódzkim NOT, wiedzy o współpracy ekonomicznej i naukowo-technicznej pomiędzy Polską i ZSRR,
- upowszechniać w różnych środowiskach społeczno-zawodowych, m.in. w zakładach pracy konkurs „na szlakach przyjaźni i współpracy PRL i ZSRR”, w środowiskach wsi konkurs „Poznajemy rolnictwo radzieckie”, dążyć do umocnienia ideowo-wychowawczego oddziaływania TPPR na te środowiska. Wśród młodzieży edukacja historyczna, udział w Olimpiadach Języka Rosyjskiego, itp. Tutaj zwrócić znaczną uwagę, na doskonalenie pracy Zarządu Uczelnianego TPPR w filii AWF.

3. Do głównych zadań TPPR, na które trzeba zwrócić szczególną uwagę należą:

- prowadzenie systematycznej pracy instruktażowej na rzecz podnoszenia poziomu wiedzy aktywu TPPR,
- dalsze umacnianie organizacyjne i podnoszenie poziomu pracy kół i zarządów,
- pogłębienie pracy z innymi organizacjami społecznymi i instytucjami w realizacji programowych zadań TPPR,

- nawiązanie szerszej współpracy ze środkami masowego przekazu zwłaszcza ze „Słowem Podlasia”, „Sztandarem Ludu”.
- bardziej ofensywnego wychodzenia przez lektorat TPPR z problematyką dotyczącą kierowniczej roli partii KPZR w budowie komunizmu w ZSRR; tradycji, dorobku i perspektyw polsko-radzieckiego sojuszu przyjaźni i braterstwa i jego znaczenia dla rozwoju społeczno-gospodarczego oba krajów i narodów.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 564, s. 74-77, 1980 r., *Informacje dotyczące organizacji masowych – TPPR [1975-1986]*.

Dokument 31

Informacja o działaniach dotyczących pogłębiania socjalistycznej świadomości młodzieży w szkołach z 1980 r.

Poufne

Harmonijny rozwój świadomości socjalistycznej w naszym kraju wymaga kontynuacji i doskonalenia oraz intensyfikacji oddziaływania ideowo-wychowawczego i światopoglądowego partii. Jest to zadanie istotne w obliczu faktów, które potwierdzają, że kler i jego administracja w sposób swoisty interpretują akty prawne dotyczące zasad współdziałania na linii Państwo – Kościół. Wyrazem tego i potwierdzeniem jest:

- nadużywanie obiektów sakralnych dla celów działalności politycznej, wypowiedzi duchowieństwa nacechowane polityczną wrogością,
- gwałcenie konstytucyjnej zasady wolności sumienia i wyznania, szerzenie wąśni światopoglądowych, podsycanie zjawisk dewocji i fanatyzmu,
- prowadzenie ruchu oazowego „Światło-Życie”.

Ta ostatnia forma skierowana jest bezpośrednio na młodzież szkolną. Stanowi ona jawne nadużycie uczuć religijnych i dopuszczalnych form organizacyjnych uczestnictwa w praktykach religijnych, dla niedopuszczalnej, antysocjalistycznej działalności politycznej. Dowodem tego jest deklaracja z dnia 2 marca 1980 r. V Krajowej Kongregacji Odpowiedzialnych Ruchu Światło-Życie w sprawie zaangażowania członków Ruchu w aktualne problemy narodu. Deklarując „zaangażowanie” w aktualne problemy narodu skłania ona do destrukcyjnej, politycznej działalności, traktując antysocjalistyczną aktywność jako nakaz sumienia.

Ruch oazowy w naszym województwie objął wszystkie ośrodki, w których są szkoły ponadpodstawowe, a szczególnie licea ogólnokształcące i licea zawodowe. W niektórych miejscowościach jego oddziaływania próbuje się przenieść do starszych klas szkół podstawowych. Określenie ilościowego udziału młodzieży w tym ruchu jest trudne do ustalenia ze względu na jego konspiracyjny charakter.

W naszym województwie szczególnie nasiloną działalność kleru zauważa się ostatnio w takich miejscowościach jak Platerów, Huszlew, Wisznice, Parczew, Radzyń Podlaski, Międzyrzec Podlaski.

Pod naciskiem proboszcza parafii w Platerowie uczniowie zawiesili krzyże w salach lekcyjnych w Zbiorczej Szkole Gminnej w Huszlewie. W Wisznicach ksiądz usiłował zbojkotować wycieczkę młodzieży organizowaną przez Zbiorczą Szkołę Gminną. Wydał z ambony nakaz do rodziców, aby zatrzymywali w domu dzieci podczas peregrynacji obrazu Matki Boskiej Kodeńskiej. Mimo pogroźek skierowanych do uczniów i rodziców wycieczka odbyła się w zaplanowanym terminie, dzięki zdecydowanej postawie dyrekcji Zbiorczej Szkoły Gminnej i Komitetu Rodzicielskiego.

W Radzynie Podlaskim księża prowadzili rekrutację młodzieży na wycieczkę do Rzymu. Kilkakrotnie były organizowane obozy wypoczynkowe w okresie letnim w Serpelicach, Małowej Górze i Polubiczach. Celem ich było wyrabianie krytycznej postawy wobec ideologii marksistowskiej i laickiego wychowania. Organizacja tych obozów odbywała się z naruszeniem wszelkich obowiązujących w tym względzie przepisów. Inną próbą oddziaływania na młodzież był odczytany w każdej parafii list biskupów z dnia 14.06.1980 r. zawierający zalecenia do rodziców, aby przed wyjazdem dzieci na kolonie, zaopatrywali je w oświadczenia z żądaniem umożliwienia uczestniczenia [im] we Mszy św.

W ramach ruchu oazowego kler usiłuje oddziaływać na młodzież w tzw. „Kręgach powołań kapłańskich”, gdzie podczas zamkniętych rekolekcji i spotkań z biskupem i księżmi młodzież jest nakłaniana do wstępowania do Seminarium Duchownych. Wynikiem tych działań było zwербowanie w roku szkolnym 1979/[19]80 15 kandydatów z naszego województwa do Seminarium Duchownego, przy czym największa ich liczba pochodzi z dekanatu łosickiego i parczewskiego, mniej z najbardziej aktywnych dotychczas ośrodków tj. Radzynia i Międzyrzecza Podlaskiego.

Przytoczone powyżej fakty nie są i nie mogą być obojętne nadzorowi pedagogicznemu, nauczycielom oraz wychowawcom i rodzicom.

W wychowaniu dzieci i młodzieży konieczna jest koordynacja działań szkoły, rodziny, organizacji młodzieżowych, środowiska i wszystkich instytucji mających wpływ na kształtowanie osobowości młodego człowieka, konieczne jest zacieśnienie i pogłębienie jednolitego frontu wychowawczego.

Musimy sobie jednak otwarcie powiedzieć, że silnie zakorzenione, a umiejętnie podtrzymywane i wzbogacone przez kler tradycje i obrzędowość przyciągają część społeczeństwa i to nie tylko z uwagi na przekonania, lecz przede wszystkim z powodu ich widowiskowości i atrakcyjności.

Szkoła jako główny element jednolitego systemu wychowawczego, realizując zadania zawarte w ustawie z dnia 15 lipca 1961 roku (Ustawa Sejmu o rozwoju systemu Oświaty i Wychowania) dąży różnymi metodami do upowszechniania światopoglądu marksistowskiego – a tym samym eliminacji religii jako formy świadomości wychowanków.

Celowi temu służy właściwa interpretacja programów nauczania, ukazywanie dorobku polskiej i zagranicznej myśli naukowej, kształtowanie patriotyzmu i internacjonalizmu, umacnianie świeckiego charakteru szkoły.

Wprowadzony przez Ministerstwo Oświaty i Wychowania w 1973 roku jednolity ceremoniał szkolny, dotyczący planowania i organizacji świąt, rocznic państwowych i uroczystości szkolnych został w naszym województwie szeroko rozpropagowany, przyjęty przez wszystkie placówki oświatowo-wychowawcze i wzbogacony o własną tradycję i obrzędowość.

W dalszych naszych działaniach będziemy konsekwentnie rozwijać te formy, włączając coraz szerzej do współpracy komitety rodzicielskie i opiekuńcze, instytucje społeczne i organizacje młodzieżowe.

Nasze działania muszą być bardziej intensywne i atrakcyjne w formie, a jednocześnie spokojne i nacechowane taktem i wysoką kulturą. Pozytywne przykłady takich działań obserwujemy w wielu naszych szkołach np. w Zb[iorczej] Szk[ole] Gm[innej] i LO w Wisznicach, w Szk[ole] Podst[awowej] nr 2 w Radzynie Podlaskim, w LO w Komarówce [Podlaskiej] i innych ośrodkach.

Wysoki wskaźnik upartyjnienia nauczycieli, sięgający w naszym województwie około 48% i podjęcie przez wiele szkolnych POP tematu szkoleniowego – „Wybrane problemy marksistowskiego religioznawstwa” przyczyniło się do upowszechniania wiedzy religioznawczej i naukowej krytyki religii.

Innym przykładem pracy laickiej jest upowszechnianie wśród młodzieży szkół średnich filozofii marksistowskiej oraz kultury filozoficznej poprzez przygotowanie do Turnieju Wiedzy Filozoficznej.

Kontynuując i rozszerzając tę formę, większą niż dotychczas uwagę będziemy przywiązywać do działających w szkołach ponadpodstawowych Klubów Młodych Racjonalistów, które również mają na celu m.in. laickie wychowanie młodzieży poprzez podejmowanie problemów religioznawczych, światopoglądowych czy innych, dających młodzieży odpowiedź na najbardziej nurtujące ją pytania np. jak żyć, aby żyć pięknie, itp.

Istotną płaszczyznę działania w zakresie kształtowania światopoglądu, refleksji nad światem przyrody i stosunkami społecznymi, własnym miejscem w świecie, stanowi szeroko prowadzona praca ideowo-wychowawcza i polityczno-wyjaśniająca w szkolnych grupach przedkandydackich. Dzia-

łalność szkolnych grup będziemy doskonalić w roku szkolnym 1980/81 i latach następnych.

Sojusznikiem i najważniejszym partnerem szkoły w realizacji zadań wychowawczych i propagowaniu świeckiej obrzędowości jest Związek Harcerstwa Polskiego i Harcerska Służba Polsce Socjalistycznej¹.

Organizacje te dopracowały się wielu wartościowych form w tej dziedzinie. Są to między innymi:

- obietnice zachowe – pierwszy moment emocjonalnego powiązania dziecka z organizacją,
- przyrzeczenie harcerskie,
- uroczystości wręczenia sztandaru, nadawanie nazw i imion jednostkom harcerskim, zbiórki, alerty, itp.

Stosowane formy obrzędowości i symboliki sprzyjają uczuciowemu wiązaniu jej członków z organizacją i wzbogacają pracę wychowawczą całej szkoły. Konieczne jest jednak podjęcie bardziej ofensywnych działań przez ZHP i HSPS w zakresie ich systematycznej pracy z młodzieżą.

Stałymi elementami imprez szkolnych są okolicznościowe wystąpienia władz partyjnych i państwowych, przedstawicieli Ludowego Wojska Polskiego, kombatanów i młodzieży.

Szczególnie wiele miejsca poświęca się pracom przygotowawczym do nadania szkole imienia i sztandaru. W dniu tym, mającym charakter szkolnego święta, szkoły prezentują postać patrona i dorobek długich tygodni przygotowań zespołów klasowych organizacji i szkoły.

Uroczystości nadania imienia i sztandaru LO w Komarówce [Podlaskiej], Szkole Podstawowej Nr 2 w Radzynie Podlaskiej i innym szkołom województwa na pewno pozostawiły trwałe, pozytywny ślad w osobowości młodzieży.

Będziemy nadal wzbogacać te formy pracy wychowawczej.

Dużym wydarzeniem w życiu naszych szkół jest udział młodzieży w olimpiadach przedmiotowych. Jest to dobra forma propagowania idei przodownictwa i wyrastania ponad przeciętność.

Liczba młodzieży biorącej udział w olimpiadach i różnego rodzaju konkursach wzrasta z roku na rok. Dążyć będziemy do jeszcze lepszej ich organizacji i szerszego propagowania.

Co roku zwiększa się również liczba dzieci i młodzieży objętej różnymi formami zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych. Np. w Zb[iorze] Szk[ole] Gm[innej] w Wisznicy zorganizowano 16 kół zainteresowań oraz ośrodki pracy pozaszkolnej, w których prowadzone są następujące zespoły: dra-

¹ Harcerska Służba Polsce Socjalistycznej (HSPS) – ruch programowy wewnątrz Związku Harcerstwa Polskiego funkcjonujący w latach 1973-1981, mający na celu większą indoktrynację młodzieży harcerskiej szkół średnich w duchu komunistycznym.

matyczny, taneczno-muzyczny, fotograficzny i sprawnych rąk. Podobnie w Szkołach Podstawowych w Horodyszczu i Polubiczach w gm. Wisznice zorganizowano chór, zespół wokalnie-muzyczny, radio-techniczny i sprawnych rąk. Rozwój takich form pracy we wszystkich zb[iorczych] szk[ołach] gm[innych] jest naszym następnym zadaniem. Ogółem w różnych typach szkół w ub. r[oku] szkolnym funkcjonowało w naszym województwie 1538 kół zainteresowań. Skupiły one 31450 uczniów.

W całokształcie życia szkoły wielką rolę przywiązujemy do pracy Samorządów Szkolnych, które są koordynatorem wszystkich poczyniń młodzieży na terenie szkoły. Samorząd Szkolny organizuje uroczyste powitania pierwszoklasistów, pożegnania absolwentów połączone ze ślubowaniem, poniedziałkowe apele i inne formy pracy.

Dużym przeżyciem dla młodzieży są wybory do samorządu szkolnego organizowane w formie wyborów do rad narodowych.

Co roku wzrasta w naszym województwie liczba młodzieży objętej zorganizowanym wypoczynkiem i bogatsze są jego formy. Wielką uwagę przywiązujemy do kontynuowania pracy ideowo-wychowawczej w placówkach wypoczynku letniego i zimowego. Organizacja biwaków i obozów sobotnio-niedzielnich przez Gminnych Komendantów Drużyn spełnia również wielką rolę wychowawczą.

Postawy wychowanków kształtują się w codziennym życiu, w kontaktach z rodzicami, kolegami, nauczycielami.

Szkoła w swojej pracy musi liczyć się z różnorodnością i różnokierunkowością wpływów działających na ucznia, aby umiejętnie niwelować wpływy ujemne a wzmacniać korzystne.

Mając to na względzie w „Kompleksowym programie pracy ideowo-wychowawczej szkół województwa białkopodlaskiego po VIII Zjeździe PZPR” zawarliśmy szereg propozycji zmierzających do pogłębiania pracy ideowo-wychowawczej wśród młodzieży na terenie szkoły. W całokształcie naszych poczyniń powinniśmy jednak mieć na uwadze fakt, że wychowanie laickie wymaga obecnie stałego doskonalenia form i treści, które skupiać winny wysiłek wszystkich zainteresowanych ogniw szeroko rozumianego frontu laickiego, upowszechniającego idee humanizmu i racjonalizmu.

Określenie tych treści wymaga starannego, systematycznego rozpoznania terenu światopoglądowych konfrontacji, spraw interesujących współczesnego młodego człowieka. W tej mierze szkoły i placówki oświatowo-wychowawcze oczekują na pomoc wyspecjalizowanych służb oraz aktywu społecznego. Kontynuując i rozwijając dotychczas stosowane formy pracy z młodzieżą na rzecz umacniania świeckiego charakteru placówek oświatowo-wychowawczych, należy w całokształcie przedsięwzięć szkół uwzględnić następujące działania:

- doskonalenie systemu szkolenia nauczycieli, poprzez pełniejsze jak dotychczas, uwzględnianie w tematyce zebrań szkoleniowych POP szkolnych, Rad Pedagogicznych, konferencji teoretyczno - pedagogicznych ZNP, problematyki światopoglądowej. Zajęcia szkoleniowe powinny mieć charakter seminaryjny.
- w całokształcie pracy z kadrami kierowniczą szkół, nauczycielami - członkami partii więcej uwagi poświęcać pryncypialnemu ustosunkowaniu się do przejawów dwulicowości. W pracy tej uwzględnić wnioski i spostrzeżenia wynikające z peregrynacji obrazu Matki Boskiej Kodeńskiej.
- umacniać należy nauczycielskie i szkolne koła TKKŚ poprzez wzbogacanie form pracy i oddziaływanie na środowisko
- w całokształcie pracy z nauczycielami przedmiotów społecznych aktywnym Komitetów Rodzicielskich, zastępcami dyrektorów d/s wychowawczych i komendantami szczepów ZHP więcej uwagi poświęcać problemom światopoglądowym, ideologicznym aspektom stosunku PZPR do religii oraz zagadnieniom jedności moralno - politycznej narodu polskiego,
- rozwijać i doskonalić pracę szkoleniową grup przedkandydackich Kół Młodych Racjonalistów, organizować dyskusje i spotkania, popularyzować konkursy zmierzające do upowszechniania naukowej wiedzy o świecie, socjalistycznych norm moralnych, wzorców osobowych i celów życiowych.
- doskonalić przedsięwzięcia na rzecz organizowania różnorodnych i atrakcyjnych form spędzania wolnego czasu młodzieży szkolnych. Proponowana młodzieży rozrywka, formy pracy pozalekcyjnej i pozaszkolnej powinny zawierać wartości poznawcze.
- doskonalenie procesu dydaktyczno-wychowawczego pracy organizacji młodzieżowych i samorządowych w celu „wychowania dla socjalizmu”. Zwrócić uwagę, by laicyzacja i socjalistyczne wychowanie nie były ujmowane automatycznie, by instrumentalnie nie sprowadzały się jedynie do wypierania religii i upowszechniania postaw indyferentyzmu światopoglądowego.
Działania te muszą pozostawać w ścisłym związku z upowszechnianiem naukowego światopoglądu, moralności socjalistycznej poczucia sensu życia, upowszechniania postaw zaangażowanych w realizacji zadań budowy rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego,
- rozwijać i wzbogacać formy świeckiej obrzędowości i obyczajowości podczas uroczystości szkolnych.

- tworzyć na bazie rodziców – członków partii, kolektywy współdziałające ze szkołą w zakresie umacniania jednolitego frontu wychowawczego.
- w realizacji tych zadań całokształtu zadań ideowo-wychowawczych i dydaktycznych stojących przed szkołami i placówkami oświatowo-wychowawczymi zwracać baczną uwagę na to, by upowszechnianiu założeń światopoglądowo-ideologicznych towarzyszył przykład osobisty, postawa moralna, ideowa i światopoglądowa, jaką nauczyciel wykazuje w swoim życiu prywatnym i działalności publicznej.

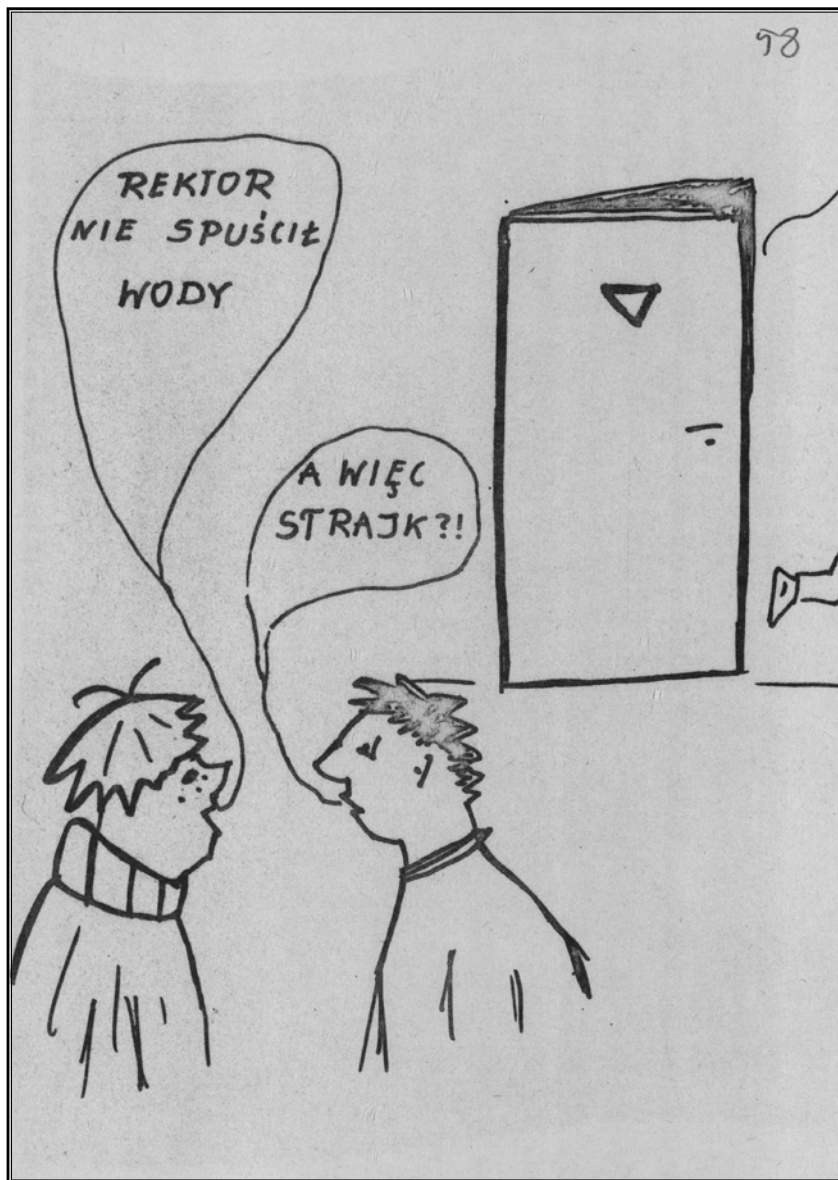
Opracował: Wydz[iał] Pracy Ideowo-Wych[owawczej] przy współpracy Kuratorium Oświaty i Wych[owania]

Akceptowała: Sekretarz KW PZPR Anna Ciesielczuk

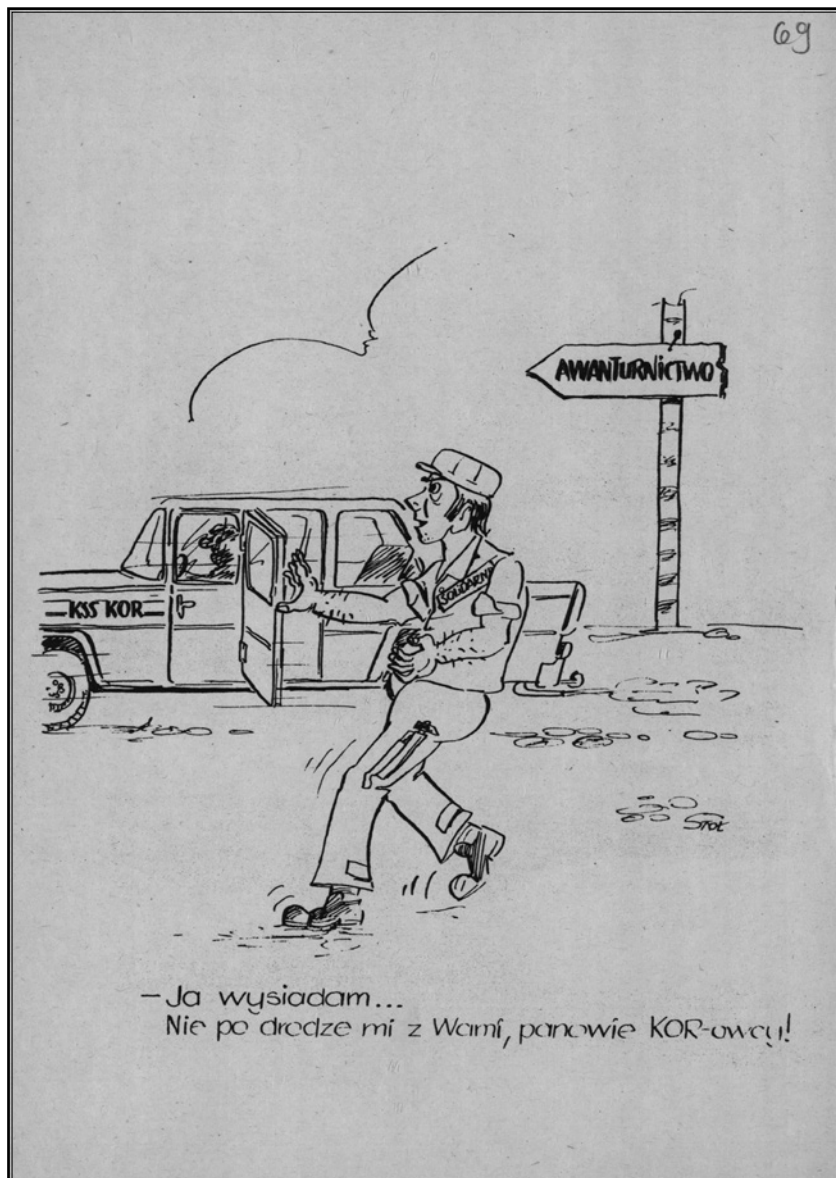
Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 547, s. 79-91.

Dokument 32

Satyra antyopozycyjna z lat 1980-1981

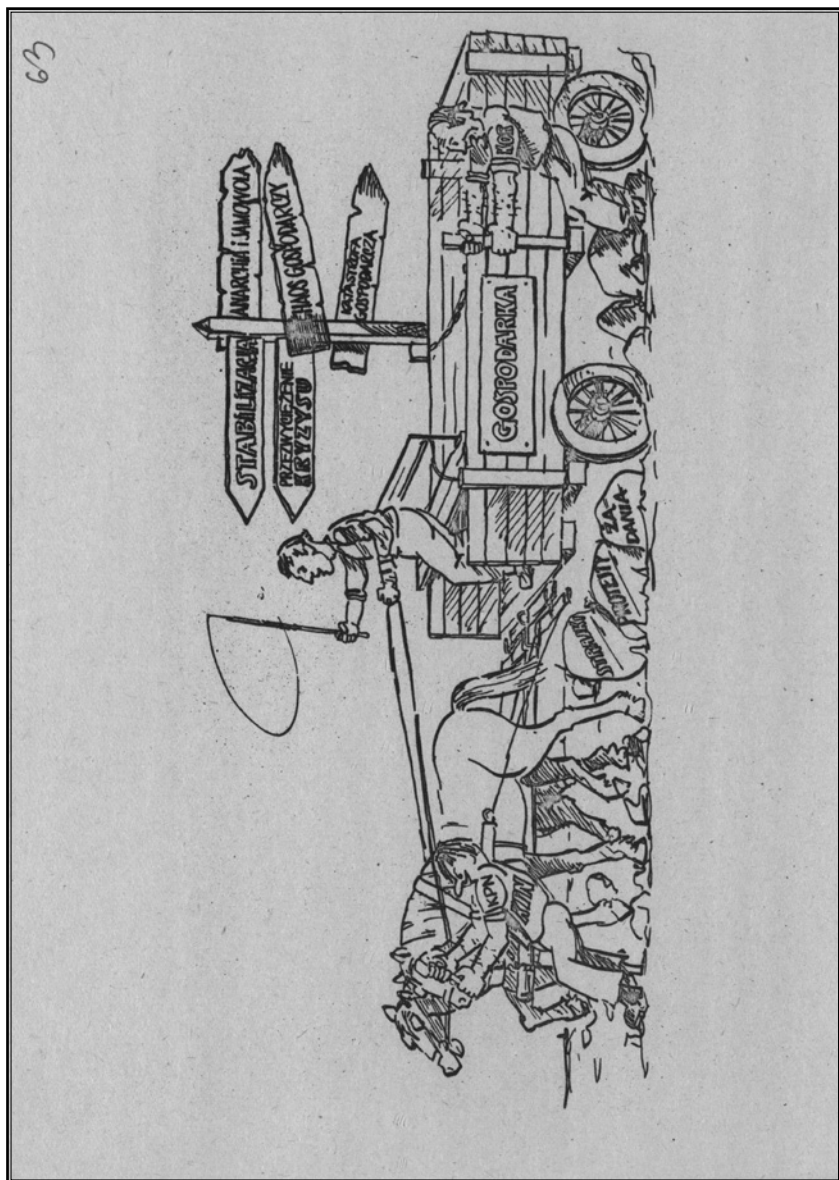
Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie, Zbiór plakatów, druków ulotnych i afiszów z archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie, sygn. 774, s. 58.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie, Zbiór plakatów, druków ulotnych i afiszów z archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie, sygn. 774, s. 69.

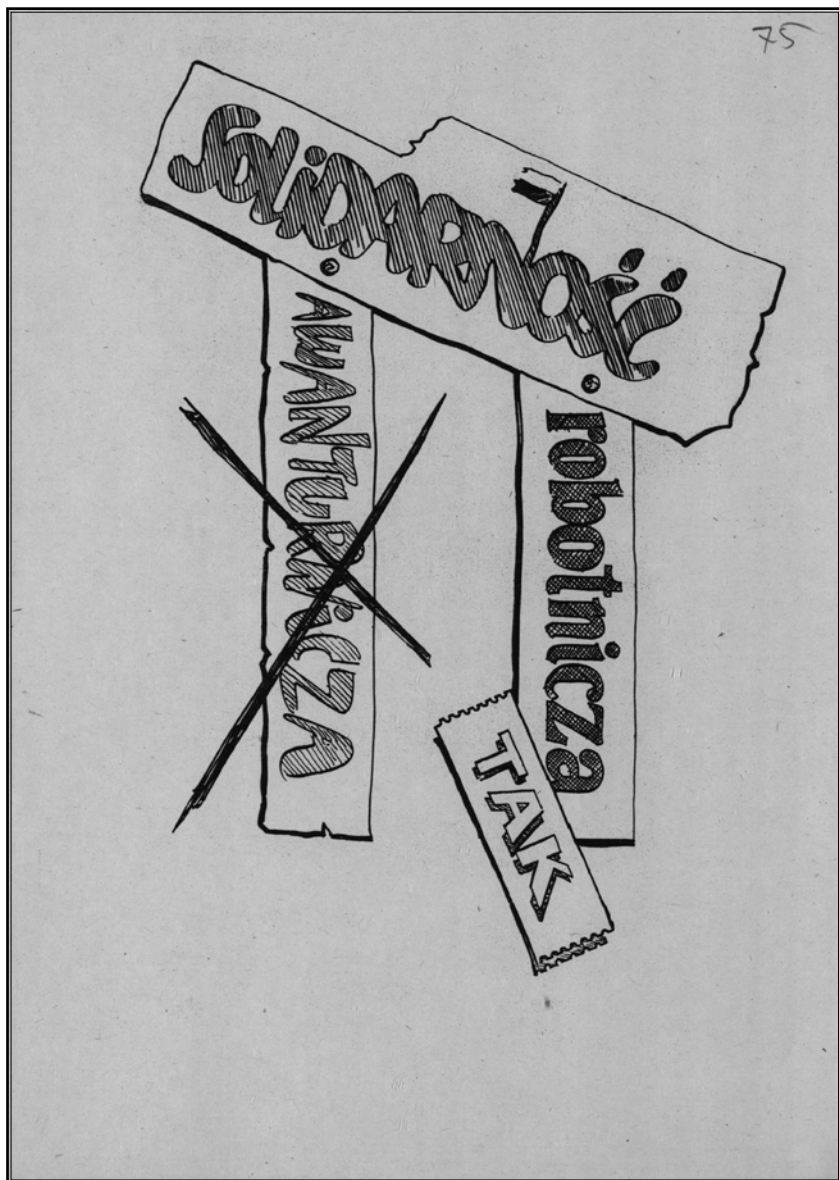
Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Zbiór plakatów i druków ulotnych Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 8, s. 110.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie, Zbiór plakatów, druków ulotnych i afiszów z archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie, sygn. 774, s. 63.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Zbiór plakatów i druków ulotnych Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 8, s. 115.

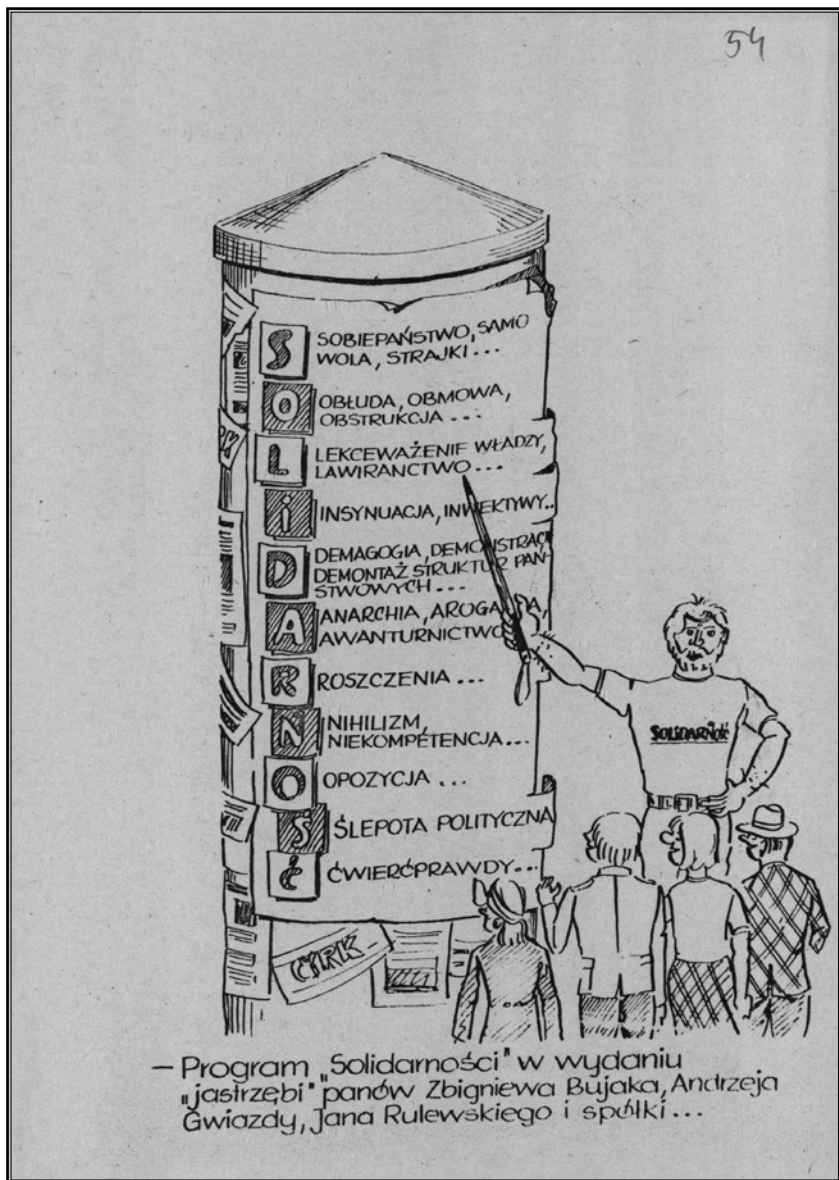

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie, Zbiór plakatów, druków ulotnych i afiszów z archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie, sygn. 774, s. 75.

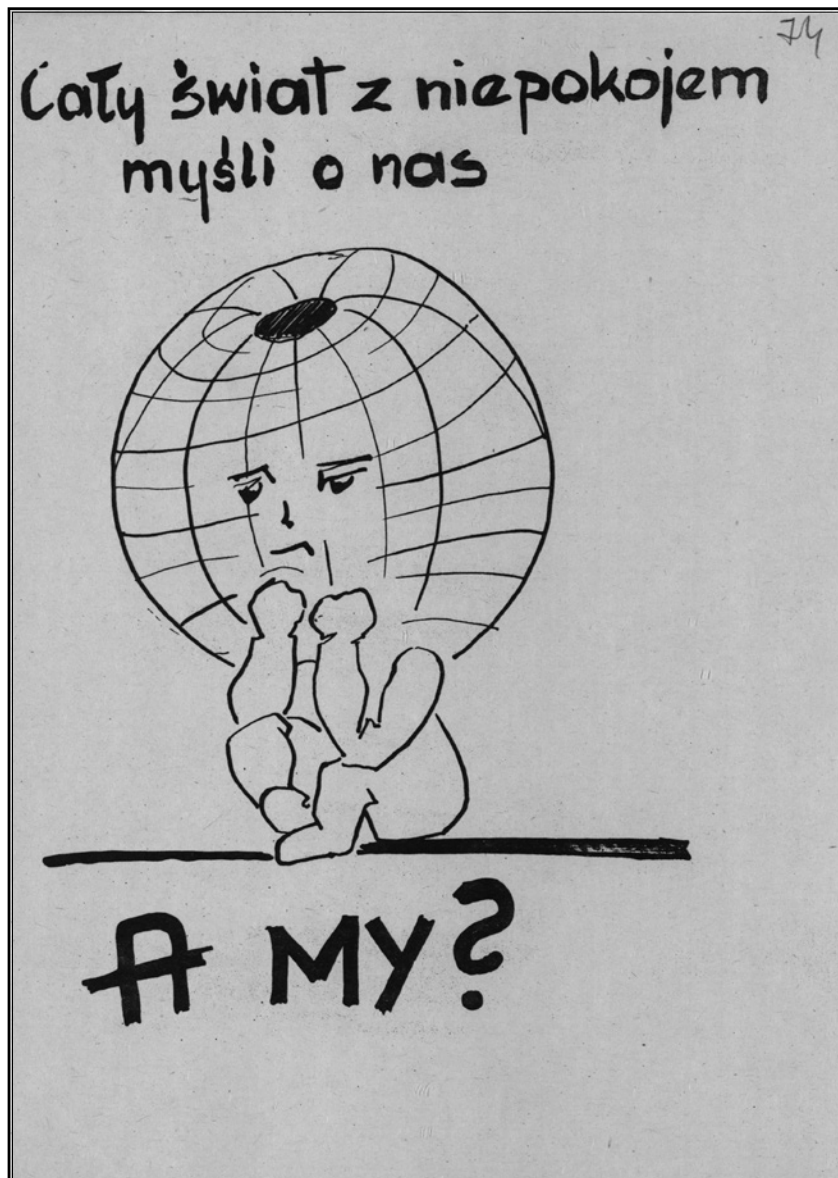

- Oto nasza koncepcja „naprawy” gospodarki...

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie, Zbiór plakatów, druków ulotnych i afiszów z archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie, sygn. 774, s. 72.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie, Zbiór plakatów, druków ulotnych i afiszów z archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie, sygn. 774, s. 54.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie, Zbiór plakatów, druków ulotnych i afiszów z archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie, sygn. 774, s. 74.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Zbiór plakatów i druków ulotnych Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 8, s. 102.

BIUROKRACJA

Dokument 33

Protokół
Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej
Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
w Białej Podlaskiej
spisany z przeprowadzonego badania
prawidłowości sporządzenia rocznego
sprawozdania finansowego i bilansu
zamknięcia Komitetu Wojewódzkiego PZPR
w Białej Podlaskiej
na dzień 31 grudnia 1977 r.

Badania przeprowadził zespół WKR w składzie:

1. Tow. Marian Staniszewski – Przewodniczący WKR.
2. Tow. Stanisław Borowicz – Członek WKR.
3. Tow. Marian Daniluk – Inspektor WKR.

w obecności Tow. Krystyny Czerniewskiej Głównej Księgowej.

A. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono:

- Sprawozdanie i bilans zamknięcia zostały sporządzone w wyznaczonym terminie i zawierają komplet wymaganych załączników i wypełnionych formularzy,
- Sprawozdanie sporządzono zgodnie z obowiązującymi wytycznymi Wydziału Ogólnego KC z dnia 29. II 77 r. Ldz. FB/00/33/77 oraz z dnia 8 XII 75r. Ldz. FB/1346/75 w oparciu o nowy plan kont.
- Wszystkie załączniki – zestawienia i wykazy sprawozdania zostały podpisane przez upoważnione do tego osoby.
- Komisja Rewizyjna nie stwierdziła w sprawozdaniu błędów rachunkowych.
- Sprawozdanie i bilans zamknięcia sporządzono na podstawie właściwie prowadzonej rachunkowości, a zapisy w sprawozdaniu są zgodne z danymi z zestawień sald i obrotów wynikających z kont syntetycznych, analitycznych i rejestrów wg stanu na dzień 31 grudnia 1977 r.

- Do sprawozdania rocznego załączony jest komplet spisów z przeprowadzonej inwentaryzacji składników pieniężnych i rzeczowych.
- Inwentaryzacja przeprowadzona została we właściwym terminie przez powołane komisje i wyniki tej czynności są należycie udokumentowane.
- Zachowana jest ciągłość bilansu: salda z bilansu zamknięcia 1976 r. są zgodne z saldami wniesionymi do bilansu otwarcia na dzień 1 I 1977 r.

B. Środki trwałe

1. Stan środków trwałych wykazanych w bilansie jest zgodny ze stanem ujętym w arkuszach zbiorczych sporządzanych na podstawie spisów z przeprowadzonej inwentaryzacji z natury i ewidencji księgowej. W wyniku inwentaryzacji ustalono, że część środków trwałych z byłych Komitetów Powiatowych nie nadaje się do użytku i należy zgłosić do likwidacji w terminie do końca I kwartału 1978 roku.
2. Zapasy magazynowe. Stan zapasów magazynowych wykazanych w bilansie jest zgodny ze spisem zapasów z natury. Wrywkowe badania przez Komisję Rewizyjną potwierdzają prawidłowość dokonanych spisów z natury. Składowanie i przechowywanie zapasów jest prawidłowe. Zapasów nadmiernych i zbędnych Komisja nie stwierdza.
3. Środki pieniężne. Stan gotówki na dzień 31 XII [19]77 r. był zerowy i zgodny z saldem raportu kasowego i protokołem kontroli kasy. Stan gotówki na rachunku bankowym na dzień 31 XII 1977 r. wykazywał zgodność z zapisem w księgowości KW i z potwierdzonym saldem bankowym.
4. Rozrachunki. Salda należności i zobowiązania wykazane w bilansie są realne i nieprzedawnione, a ich powstanie jest właściwie udokumentowane. Rozrachunki z dostawcami i odbiorcami oraz własnymi pracownikami z tytułu wynagrodzeń i udzielanych pożyczek przebiegały prawidłowo.
5. Fundusz własny. Fundusz własny w roku 1977 wzrósł o 1.626.242,28 zł – z tytułu zakupu sprzętu biurowego, maszyn i środków transportu.

C. Budżet

Budżet Komitetu Wojewódzkiego przyznany przez Komitet Centralny na rok 1977 wynosił 21.263.000 zł.

Wykonanie budżetu po stronie wydatków zamyka się kwotą 20.091.197,54 – 94,5%.

Z tego:

- Osobowy fundusz płac – preliminowano 11.292.000, wykonano 10.853.698 – 96,1% przy jednoczesnym planie etatów 93,8%;
- Inne wynagrodzenia – preliminowano 433.000, wykonano 415.083,60 – 95,9%;
- Świadczenia – preliminowano 1.355.000, wykonano 1.341.875,50 – 99,0%;
- Koszty organizacyjne – preliminowano 1.846.000, wykonano 1.509.263,48 – 81,8%;
- Koszty propagandowe – preliminowano 515.000, wykonano 508.111,70 – 98,7%;
- Koszty szkoleniowe – preliminowano 1.070.000, wykonano 1.064.917 – 99,5%;
- Koszty kancelaryjne – preliminowano 854.000, wykonano 836.833,35 – 98,0%;
- Koszty ogólne – preliminowano 277.000, wykonano 271.352,15 – 98,0%;
- Utrzymanie budynków part.[yjnych] – preliminowano 1.113.000, wykonano 1.031.812,31 – 97,7%;
- Utrzymanie środków transportu – preliminowano 802.000, wykonano 772.476,70 – 96,3%;
- Zakup inwentarza i kapitalne remonty – preliminowano 1.706.000, wykonano 1.485.773,75 – 87,1%;

Jak wynika z powyższych danych realizacja wydatków przebiegała prawidłowo i nie występują przekroczenia w żadnej pozycji.

Preliminarz składek członkowskich na rok 1977 wynosił kwotę 3.500.000 zł i został zrealizowany w wysokości 4.488.84 – 128,2%.

D. Działalność Pracowniczej Kasy Zapomogowo-Pożyczkowej.

Bilans PKZP za 1977 rok został opracowany właściwie i zamyka się kwotą 1.179.554 zł,-

Ciągłość bilansowa jest zachowana. Konta osobowe wkładów, pożyczek i chwilówek zostały uzgodnione, a występujące w bilansie zamknięcia są realne.

Zaciągnięte pożyczki są spłacane terminowo. Protokół kasy na dzień 31 XII [19]77 r. wykazywał saldo „zero”. Rachunek bieżący w PKO na koniec roku wynosił 190.940,35 zł,- jest potwierdzony przez PKO.

Saldo w wysokości 2.113,65 zł,- dotyczy rozrachunku z zakładami pracy - doprowadzić do stanu zerowego.

Salda pożyczek wątpliwych nie występują.

E. Wnioski

1. Wojewódzka Komisja Rewizyjna w oparciu o dokonaną kontrolę wnioskuje Sekretariatowi KW PZPR zatwierdzenie sprawozdania rocznego i bilansu zamknięcia za 1977 r.
2. Przyznanie premii pracownikom księgowości za prawidłowe prowadzenie rachunkowości oraz terminowe i prawidłowe sporządzenie bilansu zamknięcia i sprawozdania za 1977 r.

Podpisy Komisji:

1. Marian Staniszewski
2. Stanisław Borowicz
3. Marian Daniluk

Biała Podlaska, dnia 31.01.1978 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 149, s. 1-6, *Bilans Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Białej Podlaskiej za rok 1977*.

Dokument 34

Nomenklatura kadr w województwie bialskopodlaskim. Rok 1981

Nomenklatura kadr kierowniczych jest dla instancji partyjnych jednym z podstawowych instrumentów, gwarantujących powoływanie na stanowiska kierownicze ludzi ideowych, wysoko kwalifikowanych, działających zgodnie z interesami społeczno-politycznymi i gospodarczymi kraju. Realizujących na powierzonym odcinku linię polityczną i społeczno-gospodarczą programu partii.

1. Dla ujednolicenia zasad i trybu podejmowania decyzji personalnych ustala się, że prawo decydowania o obsadzie stanowisk zastrzeżonych nomenklaturą instancji partyjnych mają:

- a) w Komitecie Wojewódzkim – Egzekutywa, Sekretariat i Sekretarze KW (co najmniej 2 Sekretarze KW),
- b) w Komitetach partyjnych (KG, KM-G, KM) – Egzekutywy tych Komitetów.

Szczegółowy zakres kompetencji w podejmowaniu decyzji personalnych przez w/w kolektywy zawiera załączony wykaz stanowisk będących w nomenklaturze KW PZPR oraz ramowy wykaz stanowisk objętych nomenklaturą KM, KM-G, KG w/g którego instancje te ustalą stanowiska będące w nomenklaturze.

Instancje partyjne każdego szczebla są uprawnione do podejmowania decyzji personalnych będących w zakresie ich nomenklatury.

Wyższe instancje partyjne zgodnie z zasadą centralizmu demokratycznego, mają prawo kierowania kadr na stanowiska objęte nomenklaturą niższych instancji, a także anulowania niesłusznych lub nietrafnych decyzji personalnych.

2. Stanowiska kierownicze w określonej instytucji państwowej, społecznej lub gospodarczej mogą być objęte nomenklaturą wyłącznie jednej instancji partyjnej. Zasada ta nie dotyczy pracowników instancji partyjnych, organów administracji państwowej, milicji, sądów, prokuratury i wyższych uczelni. Instancje wyższego szczebla uprawnione do podejmowania decyzji o obsadzie stanowisk w tych instytucjach, konsultują zamierzone zmiany z kierownictwem odpowiedniej instancji partyjnej.

3. Nomenklatura obejmuje stanowiska, które powierza się w drodze wyboru, mianowania lub powołania:

- a) kandydatów na stanowiska partyjne powierzone w drodze wyboru rekomenduje odpowiednia instancja partyjna. Dotyczy to również stanowisk kierowniczych obsadzanych w drodze wyborów w radach narodowych, związkach zawodowych, organizacjach młodzieżowych, samorządach spółdzielczych, organizacjach społecznych, itp. Członkowie partii w tych organizacjach mają obowiązek popierania kandydatów rekomendowanych przez odpowiednie instancje partyjne.
- b) Zatwierdzanie kandydatów na stanowiska obsadzone w drodze mianowania lub powoływania dokonywane jest na wniosek kierownika jednostki nadrzędnej. W uzasadnionym wypadku z inicjatywą powołania lub odwołania może wystąpić odpowiednia instancja partyjna, a także zainteresowany Wydział KW PZPR.

Przy rozpatrywaniu wniosków dotyczących mianowania lub powołania na stanowisko kierownicze objęte nomenklaturą, właściwa instancja partyjna obowiązana jest zasięgnąć opinii macierzystej POP oraz instancji i samorządu robotniczego z terenu miejsca pracy kandydata.

Instancja opiniująca może wypowiedzieć się także w sprawach przydatności kandydata na proponowane stanowisko. Należy również zasięgnąć opinii POP i samorządu robotniczego w nowym zakładzie pracy.

Decyzje o obsadzie stanowisk nieobjętych nomenklaturą instancji partyjnych podejmuje kierownicy instytucji państwowych i gospodarczych w uzgodnieniu z POP i samorządem robotniczym.

Kierownicy ci mogą zamierzone zmiany personalne konsultować z instancjami partyjnymi bez składania wniosków personalnych.

4. Ustala się następujący tryb załatwiania wniosków personalnych:

- a) w Komitecie Wojewódzkim: proponowane zmiany personalne jednostka wnioskująca konsultuje z właściwym Wydziałem merytorycznym, po czym przedkłada odpowiedni wniosek wraz z pełną dokumentacją w Referacie Kadr. Referat Kadr po rozpatrzeniu wniosku przedstawia go do decyzji, o której informuje wnioskodawcę.
- b) w Komitetach Miejskich, Miejsko-Gminnych i Gminnych decyzje personalne podejmuje Egzekutywy w oparciu o dokumentację osobową przedłożoną przez wnioskodawcę. Po podjęciu decyzji KM-G i KG zwracają dokumentację pozostawiając u siebie zatwierdzony wniosek oraz zakładają lub uzupełniają kartę stanowiskową.

O podjętej decyzji zawiadamia wnioskodawcę I Sekretarz. Należy przestrzegać zasady przeprowadzania rozmów ze wszystkimi osobami zatwierdzonymi i odwołanymi ze stanowisk kierowniczych objętych nomenklaturą instancji partyjnych. Osobom, które przez wiele lat pracowały na stanowiskach kierowniczych, a obecnie ze względu na wiek, stan zdrowia przechodzą na rentę lub na mniej odpowiedzialną funkcję, należy wyrażać i uznanie i dawać publicznie wyraz położonym przez nie zasługom.

5. Podstawowe Organizacje Partyjne nie mają nomenklatury kadr i nie powinny rozpatrywać wniosków personalnych. Za prawidłową politykę kadrową, zgodną z wytycznymi Partii, za racjonalne zagospodarowanie zasobami ludzkimi odpowiedzialny jest kierownik jednostki organizacyjnej.

Podstawowe Organizacje Partyjne mają natomiast obowiązek:

- a) dokonywać systematycznych okresowych ocen polityki kadrowej i gospodarki kadrami prowadzonej przez kierownictwo zakładów pracy i instytucji,
 - b) proponować na stanowiska kierownicze ludzi w zakładzie, instytucji, którzy wyróżniają się w pracy, posiadają wysoki autorytet wśród załogi,
 - c) domagać się odwołania ze stanowisk ludzi niewywiązujących się należycie ze swych obowiązków i postępujących niezgodnie z przyjętymi zasadami etyki.
6. Zasady prowadzenia ewidencji kadrowej w instancjach partyjnych reguluje instrukcja Sekretariatu KG PZPR z 25 stycznia 1974 r. (ze zmianami z marca 1977 r.).

Egzekutywa KW PZPR

Wykaz stanowisk będących w nomenklaturze KW PZPR w Białej Podlaskiej

Lp.		Obsada stanowisk podlegających decyzji		
		Egzekutywy	Sekretariatu	2 Sekretarzy
1.	2.	3.	4.	5.
	Aparat polityczny KW PZPR	Kier. Wydziału, Z-ca Kier. Wydz., I Sekretarz KM, KM-G, KG	St. inspektor, inspektor, Sekretarz KM, KM-G, KG	
Stanowiska w zainteresowaniu: 1. Wydziału Organizacyjnego				
1.	Dyrekcja Rejonowa Kolei Państwowych w Małaszewiczach	I Sekretarz	Sekretarz KZ	
2.	ZPW „Biawena” w Białej Podl.		I Sekretarz	
3.	Komenda Wojewódzka MO		I Sekretarz	
4.	Urząd Wojewódzki		I Sekretarz	
5.	Rady Narodowe Miast i Gmin	Przewodniczący		
6.	Urzędy Miejskie, Miejsko- Gminne, Gminne	Prezydent Miasta, Naczelnicy Miast, Miast i Gmin, Gmin	Wiceprezydent Miasta	
7.	Urząd Wojewódzki		Dyr. Biura WRN, Dyr. Biura. Organ., Prawn. i Kadr, Dyr. Wydz. Kontroli i Instruktażu, Dyr. Wydz. Kultury Fizycznej	
8.	Wojewódzkie Zarządy Organizacji Młodzieżowych	Przew. ZW FSZMP Przew. ZW ZSMP Przew. ZW ZMW Komendant Chorągwi ZHP	Wiceprzewodn. ZW ZSMP Wiceprzewodn. ZW ZMW Z-ca Komendanta Chorągwi ZHP	
9.	Wojewódzka Rada Kobiet	Przewodnicząca		
10.	Woj. Zarząd Ligi Kobiet	Przewodnicząca		
11.	Wojewódzka Federacja Sportu		Prezes	V-ce Prezes urzędujący

1	2	3	4	5
12.	Wojewódzkie Zrzeszenie LZS		Prezes	V-ce Prezes urzędujący
13.	Zarząd Wojewódzki PTTK		Prezes	Sekretarz
14.	Wojewódzkie Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej		Prezes	Sekretarz
15.	Ogólnokrajowa Spółdzielnia Turystyczna O/W „Gromada”			Dyrektor
16.	Polskie Biuro Podróży O/W „Orbis”			Dyrektor
2. Wydziału Administracyjnego				
1.	Komenda Wojewódzka MO	Z-cy Komendanta d/s milicji, d/s administracji	Naczelnicy Wydziałów Kier. Komisariatów Komendant Kom. Miejs.	
2.	Prokuratura Wojewódzka	Z-cy Prokuratora Wojewódzkiego	Prokuratorzy Rejonowi	Z-ca Prokurat. Rejonowego
3.	Sąd Wojewódzki	Wiceprezes Sądu Wojewódzkiego	Prezes Sądu Rejonowego	V-ce Prezesi Sądów Rejon.
4.	Zakłady Karne		Naczelnik ZK w Białej Podlaskiej	
5.	Wydział Spraw Wewnętrznych		Dyrektor	
6.	Wydział d/s Wyznań		Dyrektor	
7.	Związek Ochotniczych Straży Pożarnych		Prezes Woj. Związku Komendant Woj. Komendy	
8.	Wydział Zdrowia i Opieki Społecznej		Dyrektor	
9.	Wojewódzki Szpital Zespolony		Dyrektor	
10.	ZOZ		Dyrektor	
11.	Wojewódzka Stacja Sanitarно- Epidemiologiczna		Inspektor Woj.	
12.	Wojewódzka Kolumna Transportu Sanitarnego			Dyrektor
13.	Zakład Ubezpieczeń Społecznych		Dyrektor	

1	2	3	4	5
14.	Zarząd Okręgu Zrzeszenia Prawników Polskich		Prezes	
15.	Wojewódzki Społeczny Komitet ORMÓ	Przewodniczący	Komendant Sztabu Woj. ORMÓ	
16.	Zarząd Wojewódzki Związku Inwalidów Wojennych		Prezes	Sekretarz
17.	Zarząd Wojewódzki PCK		Prezes	Sekretarz
18.	Wojewódzki Zarząd LOK		Prezes	Dyrektor Biura
19.	Wojewódzki Zarząd ZBoWiD		Prezes	
20.	Zarząd Wojewódzki NFOZ		Przewodniczący	
21.	Oddział Wojewódzki Pol. Zw. Emer., Rencistów i Inwalidów			Przewodniczący
22.	Zarząd Wojewódzki PKPS			Prezes
23.	Społeczny Komitet Przeciwalkoholowy O/W			Przewodniczący
24.	Polski Związek Niewidomych Zarząd Okręgu w Białej Podl.			Przewodniczący
25.	Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem O/W			Prezes
26.	Urząd Celný		Dyrektor	
3. Wydziału Rolnego i Gosp. Żywnościowej				
1.	Wojewódzki Związek Spółdzielni Mleczarskich	Prezes	Wiceprezesi	Dyrektorzy Zakładów
2.	Wydz. Rolnictwa, Leśnictwa i Skupu Urzędu Wojewódzkiego		Dyrektor	
3.	W Z K R	Prezes	Wiceprezesi	
4.	W Z S R	Prezes	Wiceprezesi	Dyr. Z-dów
5.	W S O	Prezes	Wiceprezesi	Dyr. EZPOW w Radzynie Podl.
6.	W Z I R		Dyrektor	
7.	W Z R S P	Prezes	Wiceprezes	
8.	B G Ż O/W	Dyrektor	Z-cy Dyrektora	
9.	Państwowe Ośrodki Maszynowe		Dyrektor	
10.	Białskie Fabryki Mebli	Dyrektor	Z-ca Dyrektora	
11.	Rejonowe Przedsiębiorstwo Melioracyjne		Dyrektor	
12.	Przedsiębiorstwo Konserwacji Urządzeń Wodno-Melioracyjnych		Dyrektor	

1	2	3	4	5
13.	Przedsiębiorstwo Remontowe Sprzętu Wodno- Melioracyjnego		Dyrektor	
14.	Państwowe Gospodarstwa Rolne i Państwowa Stadnina Koni		Dyrektor	
15.	Kombinat PGR Parczew	Dyrektor	Z-cy Dyrektora	Dyr. Z-dów
16.	Przedsiębiorstwo Mechanizacji Produkcji Zwierzęcej „MEPROZET” W Międzyrzecu Podlaskim		Dyrektor	
16.a.	Z-d Jajczarsko-Drobiarski w Międzyrzecu Podl.		Kierownik	
17.	Oddział POZH			Dyrektor
18.	Nadleśnictwa		Nadleśniczy	
19.	Stacja Hodowli i Unasiennienia Zwierząt			Dyrektor
20.	Wojewódzki Zakład Weterynarii		Dyrektor	
21.	Przedsiębiorstwo Budownictwa Rolniczego		Dyrektor	
22.	Wojewódzka Spółdzielnia Budownictwa Rolniczego		Dyrektor	
23.	Spółdzielnia Transportu Wiejskiego		Prezes	
24.	Wojewódzkie Biuro Geodezji i Terenów Rolnych		Dyrektor	
25.	Wojewódzka Stacja Kwarantanny i Ochrony Roślin		Dyrektor	
26.	Wojewódzki Ośrodek Postępu Rolniczego		Dyrektor	
27.	Zarząd Wojewódzki PZŁ			Przewodniczący
28.	Oddziały Centrali Nasiennej		Dyrektor	
29.	Wojewódzka Rada Łowiecka		Prezes	
30.	Zarząd Okręg. Polskiego Związku Wędkarskiego		Prezes	
4. <u>Wydziału Ekonomicznego</u>				
1.	Dyrekcja Rejonowa Kolei Państwowych w Małaszewiczach	Dyrektor	Z-cy Dyrektora	
2.	Narodowy Bank Polski O/W w Białej Podlaskiej	Dyrektor	Z-cy Dyrektora	

1	2	3	4	5
3.	Państwowy Zakład Ubezpieczeń Społecznych O/W w Białej Podlaskiej z siedzibą w Radzynie Podlaskim	Dyrektor		
4.	Zakłady Przemysłu Wełnianego „Bławena” w Białej Podlaskiej	Dyrektor	Z-cy Dyrektora	
5.	Zakłady Materiałów Magnetycznych „POLFER” w Warszawie Zakład Zamiejscowy w Woźnikach		Z-ca Dyrektora Kier. Zakładu	
6.	Kombinat Maszyn dla Fabryk Domów „ZREMB” Zakład Produkcji Deskowań w Międzyrzecu Podlaskim	Dyrektor	Z-cy Dyrektora	
7.	Kornickie Zakłady Kredowe w Kornicy		Dyrektor	
8.	Wojewódzka Dyrekcja Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich w Białej Podlaskiej		Dyrektor	
9.	Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego		Architekt Wojewódzki	
10.	Bialskie Przedsiębiorstwo Budowlane	Dyrektor	Z-cy Dyrektora	
11.	Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Budownictwa Komunalnego		Dyrektor	
12.	Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Gosp. Komunalnej i Mieszkaniowej	Dyrektor	Z-cy Dyrektora	
13.	Rejony Dróg Publicznych		Dyrektor	
14.	Oddziały Państwowej Komunikacji Samochodowej		Dyrektor	
15.	Wojewódzka Spółdzielnia Spożywców „Społem”	Prezes Zarządu	Wiceprezesi Zarządu	
16.	Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Handlu Wewnętrznego	Dyrektor	Z-cy Dyrektora	
17.	Wojewódzka Spółdzielnia Mieszkaniowa		Prezes Zarządu	
18.	Wojewódzki Urząd Poczty		Dyrektor	
19.	Wojewódzki Urząd Telekomunikacji		Dyrektor	
20.	Wojewódzki Związek Spółdzielni Pracy	Prezes	Wiceprezesi	

1	2	3	4	5
21.	Przod. Prod. Doświad. Robót Przemysłowych „Techma Robot”		Dyrektor	
22.	Spółdzielnia Inwalidów „ELREMET” w Białej Podlaskiej		Prezes	
23.	Spółdzielnia Pracy „Odzież” w Międzyrzecu Podl.		Prezes	
24.	Wojewódzka Komisja Planowania		Przewodniczący	
25.	N O T		Przewodniczący	Sekretarz
26.	Dyrektorzy Wydziałów UW: – Handlu i Usług – Zatrudnienia i Spraw Socjalnych – Komunikacji – Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska – Finansów		Dyrektorzy	
27.	Oddział Dochodów i Budżetu Państwa			Dyrektor
28.	Zakład Energetyczny w Lublinie		Z-ca Dyrektora d/s woj. bialsko-podlaskiego	
29.	Przedsiębiorstwo Transportowo-Sprzętowe Bud. „Transbud”		Dyrektor	
5. Wydział Pracy Ideowo-Wychowawczej				
1.	Filia AWF	Prorektor	Dziekan	
2.	Kuratorium Oświaty i wychowania	Kurator		
3.	Wydział Kultury i Sztuki UW		Dyrektor	
4.	Wojewódzki Dom Kultury		Dyrektor	
5.	Wojewódzka Biblioteka Publiczna		Dyrektor	
6.	Muzeum Okręgowe		Dyrektor	
7.	Przedsiębiorstwo Upowszechniania Książki i Prasy „RUCH”		Dyrektor	
8.	Tygodnik PZPR „Słowo Podlasia”	Redaktor Naczelny	Z-cy Redaktora Nacz. Sekretarz Redakcji	

1	2	3	4	5
9.	Wojewódzki Komitet FJN	Przewodniczący	Wice-przewodniczący Sekretarz	
10.	Zarząd Wojewódzki TPPR		Przewodniczący	
11.	Zarząd Wojewódzki TWP		Prezes	Sekretarz
12.	Zarząd Wojewódzki TKKS		Prezes	Sekretarz
13.	Zarząd Wojewódzki TPD		Prezes	Dyrektor
6. <u>Wydział Wojewódzkiego Ośrodka Kształcenia Ideologicznego</u>		Lektorzy	Kierownicy OPIW /etatowi/ Kierownicy Filii WUML Kierownicy Katedr WUML	

Egzekutywa KW PZPR

**Ramowy wykaz stanowisk objętych nomenklaturą
KM, KD, KM-G, KG/KZ**

Lp.	Nazwa instytucji	Stanowisko
1.	2.	3.
<u>Komitety Miejskie i Dzielnicowe</u>		
1.	Urzędy Miejskie	V-ce naczelnicy miast, Kierownicy Wydziałów Urzędów Miejskich
2.	Komendy Miejskie MO	Z-cy Komendantów Komend MO i Kierownicy Komisariatów MO /nie objęci nomenklaturą KW/
3.	Miejskie Komendy ORMO	Komendanci
4.	Miejskie Komendy OSP	Komendanci Miejskich Komend, Komendanci Rejonowi
5.	Jednostki państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej	Dyrektorzy i Kierownicy /nie objęci nomenklaturą KW/
6.	Oddziały /inspektoraty/ NBP, BGŻ, PZU, ZUS	Dyrektorzy
7.	Państwowe i spółdzielcze zakłady przemysłowe, budowlane, komunalne, handlowe i usługowe	Dyrektorzy /kierownicy/ /nie objęci nomenklaturą KW/
8.	Prezesi i dyrektorzy spółdzielni kółek rolniczych	Prezesi, Dyrektorzy
9.	Inspektorzy Oświaty i Wychowania, Dyrektorzy Szkół	Inspektorzy, Dyrektorzy

1.	2.	3.
10.	Placówki Służb Zdrowia /szpitale, sanatoria/	Kierownicy /Dyrektorzy/, Inspektorzy Rejonowi Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej i Domów Opieki Społecznej /nie objęci nomenklaturą KW/
11.	Zakłady wchodzące w skład kombinatów	Kierownicy
12.	Miejsko-Dzielnicowe Komitety FJN	Przewodniczący
13.	Miejsko-Dzielnicowe Zarządy ZBoWiD	Prezesi
14.	Miejsko-Dzielnicowe Zarządy Org. Młodzież.	Przewodniczący
15.	Miejsko-Dzielnicowe Zarządy Ligi Kobiet	Przewodniczące
16.	Zarządy Związków i Stowarzyszeń	Przewodniczący
Komitety Miejsko-Gminne i Gminne		
1.	Urzędy Miejsko-Gminne	V-ce Naczelnicy Urzędów Miejsko-Gminnych
2.	Miejsko-Gminne i Gminne FJN	Przewodniczący
3.	Zarządy M-G i G organizacji społecznych	Przewodniczący /sekretarze/
4.	Zarządy Miejsko-Gminnych i Gminnych organizacji młodzieżowych	Przewodniczący
5.	Urzędy Miejsko-Gminne i Gminne	Kierownicy Wydziałów /równorzędni/
6.	Posterunki MO	Komendanci posterunków
7.	Straże pożarne	Komendanci
8.	Miejsko-Gminne i Gminne Komendy ORMO	Komendanci
9.	Banki Spółdzielcze	Dyrektorzy
10.	Zespoły i jednostki Państwowych Przedsięb. Gospodarki Rolnej	Dyrektorzy /nie objęci nomenklaturą KW
11.	Zakłady przemysłowe, budowlane, rolne, komunalne, handlowe, usługowe	Kierownicy /nie objęci nomenklaturą KW, prezesi spółdzielni/ oraz z-cy wg uznania egzekutywy KM-G, kG
12.	Miejsko-Gminne i Gminne placówki Służby Zdrowia oraz Domy Opieki Społecznej	Kierownicy
13.	Urzędy Gminne	Sekretarze
14.	Spółdzielnie Kółek Rolniczych	Prezesi i Dyrektorzy
15.	Gminne Spółdzielnie „SCH”	Prezesi
16.	Gminne Szkoły Zbiorcze	Dyrektorzy
17.	Miejsko-Gminne i Gminne Ośrodki Kultury	Kierownicy
Komitety Zakładowe w przedsiębiorstwach objętych gestią KC		
1.	Organizacje społeczne w zakładzie	Przewodniczący

1.	2.	3.
2.	Wydziały, oddziały produkcyjne i ważniejsze funkcjonalne działy adminis. gospod. przedsiębior.	Kierownicy
3.	Inne ważne stanowiska kierownicze	gł. inżynier, gł. mechanik, gł. energetyk, naczelnik wydziału kadr lub służby pracowniczej itp.

Biała Podlaska, kwiecień 1981 roku

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 99, bp.

Dokument 35

Zasady i formy pracy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Białej Podlaskiej. Rok 1981

Odbyte w dniu 6 lutego br. plenarne posiedzenie KW oraz przyjęta uchwała wskazują, że uzyskanie pełnej realizacji zadań społeczno-gospodarczych uwarunkowane jest od ciągłego doskonalenia i bieżącego weryfikowania systemu pracy instancji partyjnych wszystkich szczebli.

W systemie pracy Komitetu Wojewódzkiego zawarte zostały głównie te elementy, których realizacja wpływa na stałe umacnianie autorytetu instancji partyjnych oraz doskonalenie stylu, form i metod pracy. Niemniej jednak uznano, że dotychczasowy system pracy winien być zmieniony w stosunku do nowych wymogów i stale wzbogacany o nowe elementy przez Instancję wojewódzką i Wydziały KW.

Dotyczy to zwłaszcza potrzeby ciągłego doskonalenia pracy polityczno-wychowawczej, lepszej i bardziej skutecznej pracy z instancjami i organizacjami partyjnymi.

W codziennej działalności więcej uwagi należy ukierunkować na pracę z aktywnym funkcyjnym, społecznym i gospodarczym. Szczególne miejsce muszą zająć problemy pracy z kadrą partyjną, sekretarzami POP, kadrą kierowniczą, dyrektorami zakładów, ich zastępcami, głównymi specjalistami. W pracy tej główny nacisk kłaść na podnoszenie wiedzy politycznej kadry. Doskonalić pracę wychowawczą z szeroką grupą aktywu społeczno-gospodarczego.

Istotne miejsce zająć winny problemy doskonalenia pracy rad narodowych i pracy administracji państwowej i gospodarczej, zwiększenie ich odpowiedzialności za realizację i wykonanie zadań.

Administracja winna na bieżąco kontrolować osiągnięte efekty społeczno-gospodarcze, eliminować występujące zjawiska.

W działalności partyjnej ważną rolę spełnia praca ideowo-wychowawcza prowadzona w partii i całym województwie. Dlatego też podnieść należy jej rangę i znaczenie w całokształcie naszych działań.

Należy podejmować takie przedsięwzięcia, które w końcowym efekcie przynosić będą dalsze doskonalenie kontrolnych funkcji instancji i organi-

zacji partyjnych, umacnianie ich roli oraz zwiększanie dyscypliny w realizacji uchwał i wniosków.

Biorąc powyższe pod uwagę, należy kontynuować dotychczas stosowane i sprawdzone w praktyce następujące formy pracy.

1. Na posiedzeniach Egzekutywy i Sekretariatu KW dokonywać ocen, analiz oraz wysłuchiwać informacji o pracy instancji terenowych i wybranych organizacji partyjnych. Celem tych analiz jest sprecyzowanie wniosków zmierzających do usprawnienia pracy instancji oraz wskazania im najefektywniejszych kierunków i metod działania.
2. Wprowadzenie na posiedzenia plenarne i egzekutywy instancji partyjnych I stopnia tematów wynikających z obrad Egzekutywy i Sekretariatu KW, których bieżąca realizacja jest istotnym źródłem wzrostu autorytetu partii oraz rozwiązywania problemów polityczno-gospodarczych środowisk.
3. Prowadzenie i powiększanie ilości wyjazdowych posiedzeń Egzekutywy i Sekretariatu KW połączonych z wcześniejszą kontrolą realizacji ocenianego tematu przez członków Egzekutywy i Sekretariatu, których celem jest dogłębne zapoznanie się z istniejącym stanem rzeczy, przeprowadzanie bezpośrednich rozmów z ludźmi oraz precyzyjne określenie zadań dla ocenianych instancji partyjnych.
4. Zapraszać na posiedzenia Egzekutywy KW 1-2 I-szych sekretarzy instancji terenowych, dla których to stanowić będzie formę instruktażu w pracy w instancjach oraz dać możliwość szerszego zapoznania się z ocenianymi problemami, precyzowanymi zaleceniami dla instancji, władz administracyjnych i gospodarczych.
5. Działalność powołanych komisji problemowych KW (6) pozwoli na głębszą wymianę informacji i doświadczeń w organizowaniu pracy partyjnej między plenarnymi posiedzeniami KW, a także na konfrontacje własnych wyników z wynikami innych. Działania komisji KW pozwolą nadto na kierunkowe rozpracowanie decyzji KW oraz na bieżącą kontrolę ich wykonania w terenie. Istotnym jest tu również ścisły związek pracy komisji z pracą Wydziałów KW, co służyć będzie usprawnianiu ich pracy, przenoszeniu zadań stawianych przez KW oraz bieżącemu podejmowaniu spraw będących przedmiotem zainteresowania Komisji. Komisje pracować będą w oparciu o opracowane regulaminy.
6. Doskonalic formy patronatu pracowników politycznych i aktywu KW nad każdą instancją I stopnia, co pozwoli na udzielanie im metodycznej i merytorycznej pomocy zwłaszcza w zakresie programowania inspiracji i kontroli ich pracy. Będzie to jednocześnie sprawdzian zdolności organizacyjnych pracowników i aktywu. W więk-

szym stopniu pracownicy polityczni KW i aktyw wojewódzki będzie uczestniczył w zebraniach OOP i POP udzielając im bezpośredniej pomocy w rozwiązywaniu spraw swojego środowiska i wypełnianiu tym samym kierowniczej roli.

7. Stosować zasadę organizowania kwartalnych narad aktywu skupionego przy KW PZPR a odpowiedzialnego za pracę z instancjami terenowymi i organizacjami partyjnymi.
8. Organizowanie narady z pracownikami politycznymi KW (ogólnych i wydziałowych), których celem jest ocena realizacji zadań określanych przez kierownictwo KW i poszczególne Wydziały oraz precyzowanie zadań na okres następny.
9. Odbywać w KW systematycznie (raz w miesiącu) narady z I Sekretarzami instancji terenowych, których celem jest zapoznavanie z aktualnymi zagadnieniami pracy partyjnej oraz precyzowanie kierunków działań na okres następny.
10. Odbywać raz w kwartale narady sekretarzy resortowych z instancjami terenowymi, na których omawiać [będą] główne kierunki i zadania w pracy partyjnej, ideologicznej, społecznej i gospodarczej.
11. Odbywać krótkoterminowe (1-2 dniowe) szkolenia dla I Sekretarzy instancji terenowych, sekretarzy resortowych oraz I sekretarzy POP/OOP z poszczególnych grup społeczno-zawodowych.
12. Systematycznie prowadzić rozmowy indywidualne z I sekretarzami instancji terenowych i kadrą kierowniczą województwa, których celem jest przeanalizowanie najważniejszych problemów rozwoju środowiska, pracy partyjnej oraz określenie zadań do pracy partyjnej i społeczno-gospodarczej w danym środowisku. Da to ponadto rozpoznanie co do przydatności w/w na zajmowanych stanowiskach.

Mając na uwadze konieczność stałego doskonalenia stosowanych form i metod pracy z instancjami Wydział Organizacyjny KW proponuje, by w systemie pracy z nimi uwzględnić następujące elementy:

1. Prowadzić cotygodniowe grupowe rozmowy z I sekretarzami instancji partyjnych stopnia podstawowego. Głównym tematem rozmów winny być problemy dotyczące doskonalenia pracy partyjnej, wzbogacania form i metod działalności instancji i organizacji partyjnych, stopnia wykonania uchwał i zaleceń KW, planu społeczno-gospodarczego rozwoju, itp.
2. W instancjach partyjnych I stopnia prowadzić okresowe rozmowy z I sekretarzami komitetów zakładowych, w czasie rozmów wysłuchiwać informacji o realizacji bieżących zadań partyjnych oraz określać zadania, których realizacja przyczyni się do uzyskania wyższego poziomu pracy zakładowych organizacji partyjnych. Istotnym ele-

- mentem rozmów z I sekretarzami KZ winna być również ocena postaw i aktywności członków należących do zakładowych organizacji partyjnych a mieszkających na wsi.
3. Raz na okres kadencji dokonywać przez międzywydziałowe zespoły KW kontroli całokształtu pracy każdej instancji stopnia podstawowego, szczególną uwagę zwracając na sposób rozpracowywania i wdrażania do realizacji uchwał KW i własnych, metodykę pracy oraz osiągnięte efekty w partyjnej działalności.
 4. Przyjąć zasadę rozpoczynania każdej kompleksowej kontroli w jednostce podstawowej przez jednostkę kontrolującą szczebla wojewódzkiego od informacji w instancji partyjnej o zakresie i celu kontroli, a po jej zakończeniu przedstawić ocenę funkcjonowania kontrolowanego ogniwa, uzyskiwanych efektów, braków i niedociągnięć. Wyniki kontroli każdorazowo omawiać na posiedzeniach Egzekutyw instancji stopnia podstawowego lub KZ.
 5. Wprowadzić do stałej praktyki narad wydziałowych wysłuchiwanie opinii pracowników o pracy przydzielonych im instancji partyjnych i POP. Uwagi i wnioski wynikające z pobytu w instancjach przekazywać do Wydziału Organizacyjnego KW.
 6. Wydziały: Organizacyjny, Ekonomiczny i Rolny KW przedłożą Sekretariatowi Komitetu Wojewódzkiego wykazy zakładów pracy będących w bezpośrednim zainteresowaniu KW oraz projekt programu pracy z tymi zakładami.
 7. Przyjąć zasadę okresowego uczestnictwa kierowników Wydziałów, zastępców, pracowników politycznych Komitetu Wojewódzkiego, I sekretarzy i sekretarzy KM, KM-G, KG w naradach operatywnych zakładów pracy. Na powyższych naradach omawiać nie tylko problemy realizacji zadań planowych, ale i problemy atmosfery, nastrojów, pracy politycznej w zakładzie, warunków socjalno-bytowych, itp.
 8. Wydziały: Ekonomiczny, Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej oraz Organizacyjny organizować będą narady dyrektorów i I Sekretarzy KZ i POP zakładów pracy na temat aktualnych zadań w pracy partyjnej i gospodarczej oraz oceny realizacji zadań wcześniej określonych.
 9. Istotne miejsce w pracy KW przyznać Wydziałom. Przyjąć zasadę, iż wszystkie problemy wnoszone na Egzekutywy i Sekretariat winny być uzgodnione w odpowiednich Wydziałach KW. Wydziały będą w dalszym ciągu spełniać inspiratorską rolę w podejmowaniu i rozwiązywaniu istotnych problemów społeczno-gospodarczych województwa.
 10. Wojewoda białskopodlaski raz w miesiącu organizować będzie branżowe narady dyrektorów zakładów pracy, celem dokonywania roz-

- liczeń i oceny realizacji planów miesięcznych oraz stopnia wykonania planów kwartalnych i rocznych. Narady te winny służyć również analizie sytuacji społeczno-politycznej w zakładach województwa, ustalaniu kierunków rozwiązywania występujących problemów. Wojewoda wdroży do realizacji zadań gospodarczych przez jednostki podstawowe zakłady pracy i instytucje gospodarcze.
11. Wprowadzić zasadę organizowania raz w kwartale tematycznych narad dyrektorów zakładów pracy oraz ich zastępców, każdorazowo w innym zakładzie poświęconych wymianie doświadczeń w pracy z załogami.
 12. Na początku każdego plenarnego posiedzenia KW instancji partyjnych i ich egzekutyw wysłuchiwać informacji o sposobie i formach wprowadzania do realizacji ustaleń poprzedniego posiedzenia plenarnego bądź egzekutywy. Informacja powyższa powinna zawierać ewentualne dane o uzyskanych efektach z wykonania uchwały.
 13. Egzekutywy wszystkich instancji i organizacji partyjnych winny raz w półroczu oceniać stopień realizacji wniosków i postanowień przyjętych w tym okresie.
 14. Ustalenie porządku obrad Egzekutyw składania informacji pozostaje bez wpływu na:
 - a) rozpatrywanie zgodnie z przyjętym planem pracy Egzekutywy kompleksowych ocen realizacji uchwał plenarnych posiedzeń KC, KW oraz własnych.
 - b) dokonywania analiz i ocen realizacji zadań wynikających z planów społeczno-gospodarczego rozwoju,
 - c) prowadzenie kontroli i oceny pracy organizacji partyjnych szczebla niższego,
 15. Instancje stopnia podstawowego (KM i KM-G) powołają spośród robotników grupę aktywu partyjnego. Podobne grupy aktywu i członków partii rolników powołają Komitety Gminne.

Z grupą tego aktywu należy prowadzić systematyczną pracę polityczną, konsultować ważniejsze decyzje, zasięgać rad i informacji w kwestiach wymagających zasięgania opinii społecznych. Szeroka konsultacja ważniejszych decyzji powinna stanowić ważny element w pracy partyjnej.
 16. W życiu politycznym i społeczno-gospodarczym ważną rolę odgrywa Komisja współdziałania Partii i Stronnictw Politycznych. Wydział Organizacyjny KW przedstawi Sekretariatowi KW projekt zasad pracy tej komisji opracowany w oparciu o Wytoczne w tej sprawie.

17. Instancje partyjne I stopnia w terminach do 31 stycznia i 31 lipca każdego roku przysyłać będą do Wydziału Organizacyjnego KW informację o realizacji niniejszych zaleceń.
18. Wydział Organizacyjny KW okresowo informował będzie Sekretariat KW o sposobie realizacji zaleceń.

Wydział Organizacyjny KW

Biała Podlaska, styczeń 1981 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 98, s. 90-97.

Dokument 36

Plan zagospodarowania nowo budowanego obiektu KW PZPR w Białej Podlaskiej. Rok 1981

Obiekt KW PZPR składa się z 3-ch segmentów „A”, „B” i „C” o różnym przeznaczeniu każdy z nich, a mianowicie:

1. Segment „A” stanowi część administracyjno-biurową.
2. Segment „B” stanowi zespół pomieszczeń dla I-go Sekretarza KW PZPR, dwie sale konferencyjne, przychodnia zdrowia, i zaplecze techniczne dla potrzeb transportu wraz z pomieszczeniami magazynowymi.
3. Segment „C” stanowi internat dla 60 osób, stołówkę, kuchnię wraz z magazynami na artykuły spożywcze i warzywa, salę kinową na 100 osób, bibliotekę z czytelnią, dwie sale seminaryjne, kotłownię wraz ze składem opału.

Łączna kubatura budynku wynosi 29.769 m³ w tym część administracyjna „A” 13.293 m³, natomiast pozostałą ilość kubatury stanowią – baza i zaplecze budynku. Wszystkie pomieszczenia biurowe znajdują się w części „A” budynku o powierzchni 3.165 m³.

Ogółem pomieszczeń biurowych i socjalno-usługowych w budynku jest 102, z tego wyłącznie pomieszczeń biurowych jest 64. W związku z tym Wydział Ogólny KW PZPR proponuje je zagospodarować w następujący sposób:

- pięć pomieszczeń przeznaczyć na gabinety dla Sekretarzy KW PZPR,
- jedno pomieszczenie na gabinet dla Przewodniczącego WKKP,
- siedem pomieszczeń na gabinety dla Kierowników Wydziałów KW,
- osiem pomieszczeń dla Zastępców Kierowników Wydziałów KW,
- dwa pomieszczenia dla Kierowników Referatów KW,
- siedem pomieszczeń przeznaczyć na Sekretariaty.

Pracowników na stanowiskach Inspektorów zatrudnionych jest 41, wobec tego dla Inspektorów poszczególnych wydziałów należy przeznaczyć 14 pomieszczeń, przyjmując, że w jednym pokoju będzie pracować po 3 osoby.

Pozostałą ilość 20 pokoi, ze względu na trudne dotychczas warunki pracy biurowej, proponujemy przeznaczyć do zagospodarowania przez niżej wymienione instytucje:

1. Zarząd Wojewódzki ZSMP - Biała Podlaska – 10 pomieszczeń,
2. Zarząd Wojewódzki ZBoWiD - Biała Podlaska – 2 pomieszczenia,
3. Komitet Miejski PZPR - Biała Podlaska – 5 pomieszczeń,
4. Komitet Gminny PZPR - Biała Podlaska – 3 pomieszczenia.

Proponując przydzielenie wymienionej ilości pomieszczeń dla poszczególnych instytucji zabezpieczamy również pełną obsługę z jednoczesnym korzystaniem z sal konferencyjnych, sali kinowej, internatu, stołówki, biblioteki, poligrafii, przychodni zdrowia i warsztatu naprawczego samochodów.

W przyziemiu części „A” budynku proponujemy pomieszczenia wykorzystywać dla potrzeb:

- poligrafii,
- hali maszyn,
- archiwum,
- i na zmagazynowanie sprzętu technicznego, biurowego, materiałów i środków do utrzymania czystości.

Ze względu na szczególne przeznaczenie, występuje 8 pokoi jednoosobowych takich jak:

- kasa,
- ewidencja i akta partyjne,
- przyjmowanie interesantów,
- telex,
- dla potrzeb wojskowych,
- akta i kartoteki,
- sala wykładowa,
- czytelnia.

Uwzględniając oszczędne i racjonalne wykorzystanie powierzchni użytkowej w przyszłym budynku KW PZPR oraz docenieniu trudnych warunków lokalowych wielu innych instytucji na terenie miasta Biała Podlaska, prosimy o akceptację przedłożonego planu zagospodarowania i wyrażenia zgody na dalszą realizację przedmiotowej inwestycji zgodnie z jej przeznaczeniem.

Kierownik Wydziału Ogólnego KW PZPR
Mieczysław Duma

Biała Podlaska 12.01.1981 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 98, s. 20-22.

Dokument 37

**Protokół Nr 3/81 z posiedzenia
Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego Polskiej
Zjednoczonej Partii Robotniczej
odbytego w dniu 15 lipca 1981 r.
w Białej Podlaskiej**

Posiedzeniu przewodniczył Sekretarz KW Tow. Czesław Staszczak¹.

Obecni członkowie Egzekutywy KW Tow. Tow.: A. Szot, E. Laskowski, A. Nestoruk, A. Koško, H. Ignatowicz, I. Stolarczyk, W. Chodkiewicz, H. Szych, B. Żurawski, T. Kochanowski, J. Domański.

Zaproszeni: S. Pawłowski, S. Mozgawa, E. Sak.

Porządek posiedzenia:

1. Informacja o aktualnej sytuacji społeczno-politycznej,
2. Koncepcja obchodów 22 Lipca
3. Informacja o aktualnej sytuacji rynkowej

Ad. 1. Tow. S. Pawłowski – Kier. Wydz. Org. KW PZPR przedstawił aktualną sytuację społeczno-polityczną w kraju i województwie. Ogólną atmosferę warunkuje sytuacja na rynku, która pogarsza się z dnia na dzień. Wydłużają się kolejki po artykuły pierwszej potrzeby. Krążą plotki, że rząd gromadzi żywność w magazynach. Społeczeństwo drażni rynek spekulacyjny i oczekuje od rządu natychmiastowej reakcji na to zjawisko. W ogniwach „Solidarności” prowadzona jest akcja wyborcza. Zyskują poparcie tendencje ekstremalne. Fakt ponownego aresztowania przywódców KPN wpływa na nastroje wśród ludności. Wywieszane są plakaty, rozrzucone są ulotki. Trwają akcje protestacyjne i strajkowe w różnych regionach kraju związane z pogarszającą się sytuacją rynkową. W naszym województwie ogólnie panuje spokój. 13 lipca nastąpiła przerwa w pracy SKR Olszanka z powodu niewypłacenia poborów. Sprawę wyjaśniono (niedowład organizacyjny) i pracę podjęto. 12 lipca w Hannie odbył się Krajowy Zjazd Badaczy

¹ Czesław Franciszek Staszczak – ur. 16.09.1942 r. w Jabłonie aparaczek komunistyczny; w latach 1971-1975 I sekretarz KP PZPR w Radzynie Podlaskim, w latach 1975-1981 sekretarz KW PZPR w Białej Podlaskiej; od 20.06.1981 do 24.01.1987 sprawował funkcję I sekretarza KW PZPR w Białej Podlaskiej. W okresie od lutego 1987 – do 22 listopada 1989 r. podsekretarz stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych (zastępca ministra w stopniu podporucznika), „Biuletyn Informacji Publicznej IPN”, katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych b. PRL, <http://katalog.bip.ipn.gov.pl>, hasło: Staszczak Czesław; IPN BU 0242/3010 t. 1-2 (23549/V), akta osobowe Czesława Staszczaka.

Pisma Jehowy, w którym uczestniczyło ok. 300 osób, 19 lipca w Leśnej Podlaskiej odbędą się uroczystości poświęcone walkom Legionów Piłsudskiego, walkom BCH i AK. W uroczystościach tych może wziąć udział ok. 2 tys. osób.

Dyskusja:

Tow. W. Chodkiewicz – na terenie miasta Radzyna Podlaskiego wprowadzono reglamentację sprzedaży alkoholu. Mieszkańcy gminy Radzyn Podl[aski] nie mogą zaopatrzyć się w alkohol w mieście i powoduje to lokalne niezadowolenie i podział mieszkańców.

Tow. H. Szych – odczuwa się duży brak papierosów i gdy dostarczą do kiosków „Ruchu” tworzą się bardzo długie kolejki. W sklepach spożywczych widoczny jest masowy wykup chleba. Społeczeństwo żywo interesuje się przebiegiem obrad Zjazdu. Członkowie partii domagają się bezpośredniej transmisji w radiu dyskusji zjazdowej. Do POP nie docierają informacje o przebiegu Zjazdu.

Tow. S. Nowak – nasz region jest wybitnie rolniczy i należy tak usprawnić funkcjonowanie handlu, aby papierosy mógł otrzymać także rolnik. Jeśli chodzi o informację wewnątrzpartyjną, to trzeba zdać sobie sprawę z tego, że wielu sekretarzy instancji stopnia podstawowego ma określone przyzwyczajenia i trudno je pokonać. Uruchomiliśmy teleksowy system przekazywania informacji z przyczyn technicznych nie zdaje on w pełni egzaminu. Wielu sekretarzy nie pełniło dyżurów i teleksy czekały do rana na punkcie i przekazane do POP.

Ad. 2. Tow. E. Sak – Kierownik WPIW przedstawił koncepcję obchodów Święta Odrodzenia Polski. Na obchody Święta Odrodzenia będzie miała wpływ sytuacja społeczno - polityczna w kraju i województwie. Należy zdać sobie sprawę z tego, że w br. obchody te będą miały znacznie skromniejszy przebieg w porównaniu z latami ubiegłymi. Nie ma entuzjazmu i zainteresowania wśród działaczy FJN, radnych, kombatanów obchodami 22 Lipca. W br. w naszym województwie główną formą obchodów będą uroczyste sesje rad narodowych i posiedzenia Komitetów FJN. Obok oficjalnych wystąpień są przygotowane imprezy kulturalne, artystyczne i sportowe. Na obozach i koloniach w przeddzień 22 Lipca odbędą się spotkania z weteranami ruchu robotniczego i kombatanami. Pod pomnikami i w miejscach pamięci narodowej zostaną złożone wieńce i kwiaty.

Tow. S. Nowak – Sekr[etarz] KW – należy szczególnie w dniu 22 lipca pamiętać o miejscach pamięci narodowej. Należy złożyć wiązanek kwiatów, by przypomnieć sobie tych, którzy oddali życie za naszą Ojczyznę w walce o jej wyzwolenie. W poszczególnych jednostkach administracyjnego podziału województwa należy zorganizować pochody Święta Odrodzenia wraz z imprezami towarzyszącymi w miarę potrzeb i istniejących tradycji, bez zbyt

bogatej oprawy. Dążyć należy, aby odbyło się to przy zaangażowaniu jak najmniejszej ilości środków społecznych.

Ad. 3. Tow. S. Mozgawa – Kierownik Wydz. Ekonom[icznego] – przedstawił informację o aktualnej sytuacji rynkowej w naszym województwie. WPHW i WSS wykonały plany sprzedaży, a nawet znacznie przekroczyły plany sprzedaży artykułów żywnościowych i przemysłowych. Za 6 m-cy sprzedano o około 50% więcej mięsa i drobiu w porównaniu z analogicznym okresem roku ubiegłego. Otrzymaliśmy rozdzielnik na masę mięsną i wędliny na lipiec br. i w nim 570 ton mięsa i wędlin, 110 ton drobiu, co pokrywa w 84% zapotrzebowanie na te artykuły za miesiąc lipiec. Do 13 bm. nie otrzymaliśmy dostaw papierosów, dzisiaj będzie dostawa z Radomia i to poprawi sytuację zaopatrzenia w papierosy. Średni zapas towarów w magazynach jest niższy niż w analogicznym okresie roku ubiegłego. Wstępnie podjęto decyzję o wprowadzeniu reglamentacji w miesiącu sierpniu na alkohol w wysokości jednej butelki miesięcznie na mieszkańca województwa w wieku powyżej 21 lat.

Tow. A. Szot – Sekr[etarz] KW – w spotkaniach z mieszkańcami uwidaczniają się indywidualne ataki na członków partii. Szczególnie uwidaczniają się w sytuacjach incydentalnych jak: brak papierosów, cukru. Powoduje to zaostrzenie sytuacji politycznej w województwie. W poszczególnych zakładach grożą nam strajki jeśli nie otrzymają papierosów. Rolnicy grożą nam, że nie oddadzą mleka do punktów skupu, jeśli nie otrzymają papierosów.

Tow. S. Nowak – Sekretarz KW – nasze województwo ma specyficzną cechę, ludzie są bardzo cierpliwi, kumulują się trudności, narastają konflikty, a później wybuchają gwałtownie, w różnej formie i nasileniu. Należy jak najsprawiedliwiej rozdzielić masę towarów jaką otrzymamy dla naszego województwa.

Protokołował: Edward Wieprzowski

Sekretarz: Kazimierz Nowak²

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 99, s. 95-97.

² Kazimierz Stanisław Nowak – ur. 7.05.1943 r. w Siedlcach aparaczyk komunistyczny po studiach w Moskwie (1977-1978); w latach 1968-1975 instruktor w KP PZPR w Białej Podlaskiej; w latach 1975-1977 na stanowisku I sekretarza KMG PZPR w Terespolu; w okresie od 1978 do 1981 r. piastował funkcję zastępcy kierownika Wydziału Pracy Ideowo-Wychowawczej KW PZPR w Białej Podlaskiej; w latach 1981-1989 sekretarz KW, a od 20.04.1989 do 29.01.1990 – I sekretarz KW PZPR w Białej Podlaskiej. Po samolikwidacji PZPR przez kilka miesięcy 1990 r. pełnił funkcję sekretarza Wojewódzkiego Komitetu Wykonawczego SdRP w Białej Podlaskiej. W latach 1995-1997 wicewojewoda białkopodlaski, „Biuletyn Informacji Publicznej IPN”, katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych b. PRL, <http://katalog.bip.ipn.gov.pl>, hasło: Nowak Kazimierz; Archiwum Zakładowe Lubelskiego Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie Delegatura w Białej Podlaskiej, akta osobowe pracowników, 3201, Nowak Kazimierz.

Dokument 38

Obywatelskie Komitety Ocalenia Narodowego. Rok 1981

Protokół Nr 9/82 z posiedzenia Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Białej Podlaskiej w dniu 21.04.1982 r.

Przewodniczył: Tow. Czesław Staszczak – I Sekretarz KW PZPR
Uczestniczył: Tow. Stanisław Kępka – Przewodniczący WKKP
Nieobecni członkowie Egzekutywy: Tow. A. Nestoruk, A. Koško,
J. Domański.

Porządek posiedzenia:

1. Informacja o działalności OKON.
2. Informacja o działalności komisji socjalnych i udziału w nich członków partii.

Ad. 1.

Tow. K. Nowak przedstawił informację o stanie i perspektywach rozwoju obywatelskiego ruchu odrodzenia narodowego w województwie (mat. w załączeniu.)

Tow. Cz. Staszczak – przedstawiona sytuacja jest pierwszą na ten temat. Zebrana została delikatnie, dlatego jej charakter nie jest zbyt dokumentarny. Jeśli to ma być ruch autentyczny, to nasze działania i wpływy winny być bardzo delikatne i mądre, aby nie stwarzać pozorów stymulowania. Inicjatywa ta w naszym województwie jest prawidłowo ukierunkowana, tzn. że ruch ten rozwija się autentycznie od dołu i bez nacisków.

FJN¹ jako forma współpracy sił postępowych jest już prawie nie do uratowania. Tworząc OKON-y doprowadzimy do konsolidacji tych sił i przejęcia przez nich kompetencji FJN.

¹ Organizacja społeczno-polityczna w latach 1952-1983 mająca za zadanie skupiać społeczne ruchy popierające rządy komunistyczne w Polsce.

Tow. E. Wasilewski – w okresie czasu grudzień – luty 1982 r. OKON w AWF [w Białej Podlaskiej] pełnił również funkcję konsultacyjną. Było to bardzo pomocne dla kierownictwa zakładu.

Tow. W. Obszański – jeżeli w Sosnowce – jak wynika z informacji – sytuacja jest tak dobra, to należałoby skorzystać z tamtejszych doświadczeń i w innych gminach.

Tow. K. Nowak – na terenie Sosnowki była rywalizacja pomiędzy I Sekretarzem KG i komisarzem. Zyskał na tym ruch odrodzenia narodowego.

Tow. Cz. Staszczak – na terenie Sosnowki mieszka kilku byłych oficerów zawodowych. Ich inicjatywy spowodowały zwiększoną aktywność mieszkańców.

Tow. Kępka – w OKON-ach winno działać więcej osób bezpartyjnych. Ruch ten należy wspierać.

Tow. Nowak – podejmowaliśmy działania, aby ruch ten był wspierany przez ludzi bezpartyjnych. Mało angażowało się młodzieży. Obecnie sytuacja nieco się poprawiła, ale należy dążyć do zwiększenia ilości bezpartyjnych i młodzieży w pracach OKON.

Wnioski:

1. Powinniśmy się bardzo interesować tym ruchem. Z góry należy zadbować o to, aby OKON-y nie zajmowały się sprawami starymi, nie do załatwienia. Inaczej zdepczemy ten ruch w zarodku i poniesiemy polityczną porażkę. Przestrzegać też należy przed odgórnymi naciskami na ich tworzenie się i działalność.
2. Należy zastanowić się nad tym, jaka jest przyczyna, że w niektórych gminach OKON-y nie powstają. Rozszerzyć należy inicjatywę na wsie i zakłady pracy.
3. Szczególną uwagę należy zwrócić na kobiety i młodzież. Wnioskuje, aby Egzekutywa KW zobowiązała nas do przedstawienia sprawy OKON na Komisji Współdziałania Partii i Stronnictw Politycznych.
4. Należy często spotykać się z aktywnym partyjnym pracującym w OKON. Jest możliwość zaktywizowania ich działalności przed 1 Maja.
5. Egzekutywa KW winna być informowana na bieżąco o pracy i rozwoju tego ruchu.

Wnioski powyższe zostały zaakceptowane przez Egzekutywę KW.

(...)

Załącznik

Zbiornicze zestawienie składowo osobowyc Obywatelskich Komitetów Ocalenia Narodowego wg danych na 20.04.1982 r.

Lp.	KM, KM-G, KG	Człon. OKON ogół.	Przynależność organizacyjna				Udział w OKON młodz.
			PZPR	ZSL	SD	bez- part.	
1.	KM Biała Podlaska	77	36	1	3	37	3
2.	KM Międzyrzec Podlaski	67	36	3	3	25	10
3.	KM Radzyń Podlaski	25	13	2	1	9	-
4.	KM-G Łosice	14	4	4	-	6	2
5.	KM-G Parczew	48	29	8	2	9	7
6.	KM-G Terespol	65	30	9	-	26	4
7.	KG Biała Podlaska	51	24	10	-	17	3
8.	KG Czemierniki	9	5	2	-	2	1
9.	KG Dębowa Kłoda	26	14	1	-	11	4
10.	KG Drelów	14	6	4	-	4	-
11.	KG Hanna	-	-	-	-	-	-
12.	KG Huszlew	7	5	-	-	2	-
13.	KG Jabłoń	21	8	7	-	6	2
14.	KG Janów Podlaski	60	43	5	-	12	8
15.	KG Kąkolewnica	-	-	-	-	-	-
16.	KG Kodeń	16	7	6	-	3	2
17.	KG Komarówka	-	-	-	-	-	-
18.	KG Konstantynów	54	25	6	-	23	-
19.	KG Leśna Podl.	28	14	6	-	8	2
20.	KG Łomazy	50	18	17	-	15	3
21.	KG Międzyrzec Podl.	16	8	1	-	7	-
22.	KG Milanów	32	17	15	-	-	2
23.	KG Piszczac	27	12	3	1	11	5
24.	KG Olszanka	32	17	15	-	-	2
25.	KG Platerów	16	8	2	-	6	-
26.	KG Podedwórze	22	10	4	-	8	1
27.	KG Radzyń Podl.	21	10	8	-	3	3
28.	KG Rokitno	42	20	11	-	11	6
29.	KG Sarnaki	14	9	2	-	3	1
30.	KG Siemień	-	-	-	-	-	-
31.	KG Sławatycze	16	11	4	-	1	-
32.	KG Sosnówka	82	48	14	-	28	8

33.	KG Stara Kornica	9	6	1	-	2	1
34.	KG Tuczna	37	17	5	-	14	4
35.	KG Ulan Majorat	28	12	7	-	9	4
36.	KG Wisznice	-	-	-	-	-	-
37.	KG Wołyń	40	26	8	-	6	3
38.	KG Zalesie	26	11	5	-	10	-
39.	KZ Małaszewicze	-	-	-	-	-	-

Źródła: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 103, s. 19-27.

Dokument 39

Program obchodów Święta Pracy 1 Maja w województwie białkopodlaskim. Rok 1982

Tegoroczne Święto Pracy 1 Maja obchodzić będziemy w atmosferze krytycznej refleksji nad niedawną przeszłością i jednocześnie umacniania się w nadziei na przezwycięzenie głębokiego kryzysu.

Trudne, ale konieczne decyzje z 13 grudnia 1981 r. oddające obronę państwa polskiego w ręce Polaków w mundurach stworzyły warunki do naprawy Rzeczypospolitej.

Dzień 1 Maja – święto klasy robotniczej, święto ludzi pracy to jednocześnie moment, w którym z całą mocą eksponowana będzie realność wyjścia z kryzysu, realność odrodzenia narodowego.

Treści 1 Maja w roku, w którym przypada 100-lecie polskiego ruchu robotniczego, zorganizowanej walki wielu pokoleń o sprawiedliwość społeczną, spokój i międzynarodową solidarność ludzi pracy powinny, z jednej strony nawiązywać do historii polskiej klasy robotniczej i jej partii jako autentycznych sił przewodzących walce o społeczne i narodowe wyzwolenie, sił tworzących i realizujących koncepcję państwa socjalistycznego, z drugiej prezentować wolę przewodzenia i służenia społeczeństwu przez odrodzoną marksistowsko-leninowską PZPR w okresie dla Polski i Polaków najtrudniejszym - w warunkach głębokiego kryzysu, w warunkach kontrrewolucyjnych zagrożeń.

Obchody Święta 1 Maja 1982 r. swoimi treściami i klimatem powinny budzić i uzasadniać potrzebę jedności klasy robotniczej i wszystkich ludzi pracy, sprzyjać umacnianiu sojuszu ludzi odpowiedzialnych za dziś i jutro Polski.

Egzekutywa KW zobowiązuje wszystkich członków partii woj. białkopodlaskiego do czynnego uczestnictwa w przygotowaniach i obchodach Święta Pracy.

Po konsultacjach przeprowadzonych z aktywnym partyjnym, wśród przedstawicieli załóg robotniczych i sekretarzy POP Egzekutywa KW PZPR proponuje następujący przebieg obchodów 1-Maja w woj. białkopodlaskim oraz ich organizacyjnego zabezpieczenia.

I. W okresie poprzedzającym Święto Pracy:

1. Powołać w terminie do 15 kwietnia Społeczne Komitety Obchodów 1 Maja. W skład tych Komitetów powinny wchodzić przedstawiciele-

- le PZPR, ZSL i SD, weterani ruchu robotniczego, robotnicy i rolnicy, członkowie OKON, przedstawiciele Komitetów FJN, Ludowego Wojska Polskiego, organizacji społecznych, młodzieżowych, ZBoWiD, a także bezpartyjni – ludzie cieszący się powszechnym autorytetem w swoim środowisku.
2. W oparciu o przesłany tow. I Sekretarzom instancji partyjnych dokument: „Zalecenia w sprawie obchodów Święta 1 Maja 1982 r.” przyjęty przez Sekretariat KC oraz niniejszy program opracować własne plany obchodów Święta Pracy i przesłać w terminie do 22 kwietnia na adres KW PZPR.
 3. W okresie do 25 kwietnia Egzekutywy wszystkich instancji partyjnych odbędą spotkania z weteranami ruchu robotniczego oraz czołowym aktywnym OKON.
 4. W dniach 27-30 kwietnia odbyć we wszystkich miastach i gminach, zakładach pracy, szkołach, uroczyste akademie, apele, spotkania z udziałem zasłużonych działaczy ruchu robotniczego i bojowników o wolność narodową i społeczną. Zaleca się, aby w środowiskach, gdzie działają prężne organizacje partyjne przedsięwzięcia te miały charakter uroczystych, otwartych zebrań POP.
 5. W dniach 27-30 kwietnia złożyć wiązanek kwiatów pod pomnikami i w miejscach upamiętniających ruch rewolucyjny i robotniczy.
 6. W terminie do 30 kwietnia trasy pochodów, miejsca zbiórek, wieców, zakłady pracy, urzędy i instytucje udekorować (oszczędnie) przede wszystkim czerwonymi i biało-czerwonymi flagami, oraz symbolami związanymi z jednolito-frontową tradycją ruchu robotniczego. Uporządkować należy do tego czasu elementy propagandowe na terenie miast i gmin. W tej sprawie szczegółowe wytyczne dla swojego terenu opracują i dopilnują ich realizacji wszystkie KM/M-G/G PZPR w województwie.
 7. W dniu 29 kwietnia o godz. 17.00 w sali widowiskowej Domu Socjalnego [Zakłady Przemysłu Wełnianego] „Biawena” zorganizować uroczysty Koncert, w którym udział wezmą:
 - grupa działaczy ruchu robotniczego,
 - delegacje zasłużonych robotników z zakładów pracy, PGR, RSP oraz przodujących rolników indywidualnych,
 - przedstawiciele różnych grup społeczno-zawodowych, organizacji młodzieżowych i społecznych, kobiecych,
 - delegacje KWP, MO i SD,
 - przedstawiciele Obywatelskich Komitetów Odrodzenia Narodowego,
 - członkowie Egzekutywy KW PZPR,
 - członkowie Prezydium WK ZSL, WK SD, WRN,

- kierownictwo administracyjne województwa,
- członkowie KW PZPR i I Sekretarza instancji partyjnych, Naczelnicy miast i gmin,
- członkowie KM i KG PZPR z Białej Podlaskiej,
- członkowie Wojewódzkiego Społecznego Komitetu Obchodów Święta Pracy.

8. W terminie do 30 kwietnia zabezpieczyć (tam, gdzie jest to możliwe) nagłośnienie ciągów ulicznych, miejsc wieców i manifestacji i wykorzystać do szeroko pojętej pracy propagandowo-wyjaśniającej, informowania o podejmowanych inicjatywach społecznych, prezentowania sylwetek działaczy, wzorowych robotników i przodujących zakładów pracy.

II. W dniu Święta 1 Maja

1. W mieście Biała Podlaska zorganizować manifestację (pochód bez trybuny) 1-majową. Szczegółową koncepcję przedstawi w terminie do 15 kwietnia KM PZPR w Białej Podlaskiej.
2. W miastach i gminach na terenie całego województwa zgodnie z miejscowymi tradycjami i warunkami odbyć pochody, wiece, masówki bądź akademie.
3. Zaleca się, aby w miastach skłaniać się ku koncepcji pochodów.

W godzinach popołudniowych w dniach 1 i 2 maja zorganizować zawody sportowe, występy zespołów artystycznych. Przedsięwzięcia w tym zakresie spopularyzować w formie ogłoszeń oraz w informacji nadawanych przez radiowęzły zakładowe, sieć radiofonizacyjną przygotowaną w przeddzień obchodów Święta 1 Majowego.

Nadzór i koordynację nad przebiegiem przygotowań i obchodów Święta 1 Maja w województwie białkopodlaskim powierza się Wydziałowi Ideologicznemu i Polityczno-Organizacyjnemu KW PZPR, które w terminie do 20 kwietnia br. przedstawią Egzekutywie KW PZPR szczegółowe informacje o stanie prac związanych z przygotowaniem do obchodów tegorocznego Święta Pracy 1 Maja.

Egzekutywa KW PZPR w Białej Podlaskiej
Biała Podlaska, dn. 7.04.1982 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 103, s. 3-5.

Dokument 40

**Ocena procesu oczyszczania szeregów
wojewódzkiej organizacji partyjnej
i określenie postaw członków partii
komunistycznej w okresie od lipca 1980 do
maja 1982 r.**

Wydział Polityczno-Organizacyjny Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Białej Podlaskiej przedkłada Egzekutywie KW – ocenę procesu oczyszczania szeregów wojewódzkiej organizacji partyjnej i określenie postaw członków partii.

Ocena zawiera zarówno elementy wynikające z obowiązującego systemu sprawozdawczego obrazujące zmiany ilościowe wojewódzkiej organizacji partyjnej w okresie od lipca 1980 roku do 31 maja 1982 roku, jak i niektóre pogłębione analizy procesu oczyszczania szeregów partyjnych sporządzone na podstawie badań w instancjach i organizacjach partyjnych.

Przygotowując przedkładany materiał – przeprowadzone zostały w maju br. badania w 6 instancjach partyjnych. Badaniami objęto działania instancji partyjnych zmierzające do oczyszczania szeregów partyjnych oraz prace organizacji partyjnych w tym zakresie. Ogółem badania przeprowadzone zostały w 60 POP, co stanowi ok. 50% stanu każdej z badanych instancji.

Typując instancje partyjne do analizy działań zmierzających do oczyszczania szeregów partyjnych brano pod uwagę te instancje, w których skreślenia i wydalenia od lipca 1980 r. stanowią najwyższy i najniższy procent stanu organizacji partyjnej.

Do analizowanych instancji, w których procent skreślonych i wydalonych był wysoki należą:

- KM-G Parczew – skreślonych 382, stan obecny 898 członków i kandydatów;
- KG Kąkolewnica – skreślonych 152, stan obecny 158 członków i kandydatów;
- KG Radzyń Podlaski – skreślonych 167, stan obecny 432 członków i kandydatów;
- natomiast instancje o niskim procencie skreślonych to:

- KG Łosice – skreślonych 140, stan obecny 859 członków i kandydatów;
- KG Tucznna – skreślonych 4, stan obecny 278 członków i kandydatów;
- KG Podedwórze – skreślonych 15, stan obecny 200 członków i kandydatów.

Dodatkowego wyjaśnienia wymaga problem KM-G Łosice i KG Tucznna, w których to w wyniku prowadzonych badań sytuacja uległa zmianie i instancje zaczęły porządkować swoją ewidencję, przystąpiły do analizy stanu swoich członków oraz oczyszczania szeregów partyjnych. Proces ten w Łosicach i Tucznnej nie został jeszcze zakończony, gdyż w KM-G Łosice w/g stanu ewidencyjnego jest 859 członków i kandydatów, a stan rzeczywisty w POP wynosi 535 członków i kandydatów, zaś w KG Tucznna Egzekutywa KG zatwierdziła 64 uchwały POP w dniu 31 maja br. i ze względu na późne dostarczenie dokumentów do Rejonu Ewidencyjnego nie ujęto ich w sprawozdaniu.

W okresie stanu wojennego, kiedy to problemom oczyszczania szeregów partyjnych instancje poświęciły szczególną uwagę, pracownicy ewidencji KW dotarli do każdej instancji partyjnej i dokonali uzgodnień stanu ewidencyjnego ze stanem faktycznym i w/g posiadanego rozeznania poza KG Zalesie, Huszlew, Kodeń, Olszanka i Wohyń oraz KM-G Łosice i Terespol, gdzie występują rozbieżności, w pozostałych instancjach uporządkowano stany ewidencyjne.

Wymienione zjawiska i ich przyczyny szerzej omówione zostaną w dalszej części materiału przy omawianiu poszczególnych problemów.

Dla pełnego obrazu zjawisk zachodzących w rozmieszczeniu i zmianach ilościowych partii, w materiale ukazuje się dane od lipca 1980 roku, a szczególną uwagę zwraca się na okres po wprowadzeniu stanu wojennego.

W analizowanym okresie stan ewidencyjny wojewódzkiej organizacji partyjnej uległ zmniejszeniu w liczbach bezwzględnych z 20.996 członków i kandydatów – w dniu 1 lipca 1980 roku do 15.802 w dniu 31 maja 1982 roku, tj. o 5.194 członków i kandydatów, co stanowi 24,7%. Oznacza to, że szeregi naszej partii opuścił co czwarty jej członek.

W poszczególnych okresach przedstawia się to następująco:

- od lipca 1980 roku do grudnia 1980 roku stan zmniejszył się o 325 towarzyszy
- w roku 1981 - stan zmniejszył się o 2.958 tow.
- w roku 1982 - stan zmniejszył się o 1.911 tow.

Największy spadek stanu wojewódzkiej organizacji partyjnej nastąpił w okresie I kwartału 1982 roku o 1.479 towarzyszy oraz II kwartale 1981 roku o 1.061 i I kwartale 1981 roku o 1.049 towarzyszy. Skład partii w lipcu 1980 roku przedstawiał się następująco:

- robotników – 7.089, tj. 33,8%;

- chłopów – 6.463, tj. 30,8%;
- pracowników umysłowych – 5.781, tj. 27,5%;
- tzw. pozostałych – 1.663, tj. 7,9%.

Aktualny udział poszczególnych grup społeczno-zawodowych przedstawia się następująco:

- robotników – 4.902, tj. 31,1%;
- chłopów – 4.832, tj. 30,6%;
- pracowników umysłowych – 4.829, tj. 30,6%;
- tzw. pozostałych – 1.239, tj. 7,7%.

Z zestawienia tego wynika, że w analizowanym okresie stan partii wśród robotników zmniejszył się o 2.187, chłopów o 1.631, pracowników umysłowych o 952, oraz „pozostałych” o 420. Spowodowało to spadek procentowego udziału robotników o 2,7%, chłopów o 0,2%, a trzonu robotniczo-chłopskiego o 2,9%.

Zjawisko zmniejszania się liczby członków i kandydatów (procentowo) najmocniej wystąpiło w KG Kąkolewnica (50,1%), KG Międzyrzec Podlaski (37,9%), KG Drelów (36,3%). Szczegółowe dane przedstawia tabela Nr 1.

Zmniejszenie się stanu liczbowego wojewódzkiej organizacji partyjnej spowodowane jest w zdecydowanej większości prowadzoną pracą przez instancje i organizacje partyjne zmierzające do oczyszczania szeregów partyjnych oraz dość powszechnie występującym w tym okresie zjawiskiem składania legitymacji partyjnych, jak również porządkowaniem ewidencji partyjnej w okresie stanu wojennego.

II. Skreślenia

Od lipca 1980 roku do 31 maja 1982 roku skreślono z listy członków i kandydatów PZPR 4.119 osób. Decyzje o skreśleniu podjęły:

- podstawowe organizacje partyjne – 3.377;
- instancje stopnia podstawowego, w tym Komisje Kontroli Partyjnej – 742.

Na ogólną ilość 4.119 skreślonych:

- w II półroczu 1980 r. podjęto 218 uchwał;
- od 1 stycznia do 13 grudnia 1981 r. – 2.078;
- oraz w okresie stanu wojennego – 1.823 uchwały.

Wśród skreślonych w analizowanym okresie było:

- robotników – 1.628, tj. 39,5%;
- chłopów – 1.170, tj. 28,4%;
- pracowników umysłowych – 932, tj. 22,6%;
- pozostałych – 389, tj. 9,4%.

Procentowy wskaźnik udziału robotników wśród skreślonych jest wyższy o 8,4% od procentowego udziału robotników w składzie wojewódzkiej

organizacji partyjnej. Świadczy to o tym, że decyzje o skreśleniu podejmowane częściej były w stosunku do robotników niż pozostałych grup społeczno-zawodowych.

Skład społeczno-zawodowy skreślonych w okresie stanu wojennego przedstawia się następująco :

- robotnicy – 615 tj. 33,7%;
- chłopi – 603 tj. 33,0%;
- pracownicy umysłowi – 425 tj. 23,3%;
- pozostali – 180 tj. 9,8%.

Skreśleni w okresie stanu wojennego w/g wieku – ogółem 1.823 w tym:

- 18-29 lat – 567, tj. 31,1%;
- 30-39 lat – 524, tj. 28,7%;
- 40-49 lat – 355, tj. 19,5%;
- 50-59 lat – 259, tj. 14,2%;
- 60 i więcej – 118, tj. 6,4%.

Skreśleni w okresie stanu wojennego w/g stażu partyjnego – ogółem 1.823, w tym przyjęci w latach:

- do 1948 – 12 – 0,7%;
- 1949-1953 – 20 – 1,1%;
- 1954-1958 – 46 – 2,5%;
- 1959-1963 – 157 – 8,6%;
- 1964-1968 – 321 – 17,6%;
- 1969-1971 – 229 – 12,6%;
- 1972-1975 – 322 – 17,6%;
- 1976-1979 – 612 – 33,6%;
- 1980 – 104 – 5,7%;

Powyższe zestawienia wskazują, iż organizacje partyjne najczęściej skreślały towarzyszy, którzy wstąpili do partii w latach 70-tych (ponad 50% ogółu skreślonych) i młodych wiekiem (około 60% skreślonych to towarzysze w wieku do 39 lat). Wśród 4.119 skreślonych, 1.127 osób stanowią kandydaci – 27,3% ogółu skreślonych. Tak duży odsetek kandydatów wśród ogółu skreślonych świadczy o tym, że organizacje partyjne przyjmując w swe szeregi kandydata nie zawsze przykładają odpowiednią wagę do dogłębnego poznania kandydata. Wśród skreślonych kandydatów większość to ci, którzy przy zmianie miejsca zamieszkania czy pracy nie pobrali przeniesień. Dotyczy to w dużej mierze uczniów. Innym problemem często występującym jest bardzo słaba praca organizacji i instancji partyjnych z kandydatami, co w konsekwencji powodowało bierność kandydata a następnie (w wielu przypadkach) nie wyrażanie zgody na przeniesienie go w poczet stałych członków.

Powody skreśleń podawane przez organizacje i instancje partyjne ująć można w następujące grupy:

- za brak zainteresowania życiem partii i zaniedbywanie obowiązków partyjnych skreślono 1.281 w tym kandydatów 376,
- wystąpili z partii na własną prośbę - 2.195 osób w tym kandydatów 475,
- odeszli z organizacji partyjnej nie pobierając przeniesień, względnie wzięli przeniesienia, ale nie zgłosili się do innej organizacji - 566 osób, w tym kandydatów 252,
- wyjechali z kraju - 4 osoby, w tym kandydatów 1,
- inne powody - 73, w tym kandydatów 21.

Z powyższego zestawienia wynika, że najczęstszą przyczyną skreślenia była rezygnacja z przynależności do PZPR. Głównie przyjmowało to formę złożenia legitymacji (problem ten zostanie przeanalizowany w następnej części materiału), zwrócenia się do POP pisemnie lub ustnie o skreślenie, czy wyrażenie swojej rezygnacji w czasie rozmów indywidualnych prowadzonych przez zespoły powołane przez POP i instancje.

Drugim powodem, co do ilości skreśleń jest brak zainteresowania życiem partii. Najwięcej uchwał z taką argumentacją podjęto w okresie stanu wojennego, kiedy to instancje i organizacje partyjne nasiliły pracę oczyszczającą szeregi PZPR. I tak na 1.281 uchwał na I kwartał 1982 roku przypada 527. W kwietniu i maju br. proces ten wykazuje tendencję malejącą i tak w kwietniu br. za bierność skreślono 76 osób, w maju 51, a w lutym i marcu po ponad 190 osób.

Analiza powodów skreśleń w okresie stanu wojennego w/g danych ewidencyjnych wskazuje, że z powodu braku zainteresowania życiem partii i zaniedbywań obowiązków statutowych skreślono - 689 osób. Na własną prośbę wystąpiło 869 osób. Dane te nie przedstawiają właściwego obrazu sytuacji partii w okresie stanu wojennego, gdyż formalnie osoba przestaje być członkiem partii z chwilą podjęcia uchwały przez POP, a złożenie legitymacji czy oświadczenie rezygnacji z przynależności do partii miało miejsce dużo wcześniej. Typowym przykładem takiego stanu rzeczy jest Komitet Miejsko-Gminny w Łosicach, gdzie w maju br. Egzekutywa KM-G podjęła uchwały w sprawie skreślenia 103 osób, a osoby te legitymacje partyjne złożyły w roku 1981. Podobne zjawiska w znacznie mniejszym rozmiarze występowały w innych instancjach (np. KG Tucznia, Platerów Sarnaki, KG Międzyrzec).

Skreślenia w poszczególnych instancjach gminnych zawiera tabela Nr 2. Wynika z niej, że najwięcej skreśleń w liczbach bezwzględnych dokonano w KM Biała Podlaska (513), KM-G Parczew (382), KM Międzyrzec Podlaski (284), KZ Małaszewicze (209), KG Międzyrzec (206). Najmniej natomiast

skreśleń zanotowano w KG Olszanka (1), KG Tuczna (4), KG Huszlew (12), KG Kodeń (12), Podedwórze (15). Mała ilość skreślonych w KG Olszanka i Kodeń nie wynika z dobrej sytuacji w stanie partii, lecz z opieszałości instancji partyjnej w działalności nad oczyszczaniem szeregów partyjnych. W KG Tuczna i w KG Huszlew problem porządkowania ewidencji i wynikającymi stąd skreśleniami jest aktualnie rozwiązywany i dlatego nie ujęto tego w sprawozdaniu. Jest to zjawisko niekorzystne, gdyż oczyszczanie szeregów partyjnych winno być procesem ciągłym, a nie jednorazową akcją. Natomiast w KG Podedwórze skreślono tylko 15 towarzyszy.

W/g oceny instancji i I Sekretarza POP w chwili obecnej nie zachodzi potrzeba dalszego oczyszczania szeregów partyjnych. W wyniku skreśleń członków i kandydatów w wielu instancjach

poważnie zmniejszył się stan ilościowy partii. Najbardziej jest to widoczne w KG Kąkolewnica, gdzie skreślono 152 osoby (w szeregach PZPR pozostało 158 towarzyszy), w KG Międzyrzec Podlaski – 206 osób skreślonych (pozostało 329), KG Drelów – skreślono 100 (pozostało 198) oraz w KM-G Parczew, KG Czemierniki, Milanów, KG Radzyń Podlaski, gdzie skreślono około 1/3 stanu członków i kandydatów.

Skreślenia miały również istotny wpływ na zmniejszenie się liczebności podstawowych organizacji partyjnych, a w niektórych przypadkach do tego stopnia, że stały się to organizacje nie spełniające wymogów statutowych i zachodziła potrzeba ich likwidacji. Np. w KG Międzyrzec Podlaski rozwiązano 11 POP, w KG Sarnaki rozwiązano 7 POP, w KG Radzyń Podlaski uległy likwidacji 3 podstawowe organizacje partyjne, a w KG Kąkolewnica 2.

Ogółem w okresie stanu wojennego likwidacji uległo 27 podstawowych organizacji partyjnych, z tego działających w gospodarce społecznej 7, Pozostałe to organizacje wiejskie.

III. Wydalenia

W analizowanym okresie wydano z partii ogółem 68 osób. Decyzje o wydaleniu podjęły w:

- 23 przypadkach organizacje partyjne;
- 28 przypadkach instancje partyjne stopnia podstawowego;
- 17 przypadkach Komisje Kontroli Partii.

W okresie od wprowadzenia stanu wojennego wydano ogółem 32 osoby w tym:

- przez POP – 5;
- instancje stopnia podstawowego – 22;

Skład społeczno zawodowy wydanych w okresie stanu wojennego przedstawia się następująco – ogółem 32 w tym:

- robotnicy – 8;

- chłopci - 4;
- pracownicy umysłowi - 17;
- pozostali - 3.

Najczęstszymi przyczynami podjęcia decyzji o wydaleniu w analizowanym okresie było:

- pijaństwo, chuligaństwo - 16 przypadków;
- nadużycia, kradzieże, łapownictwo - 14;
- nierealizowanie uchwał i poleceń partyjnych - 13;
- nadużywanie władzy, wykorzystanie stanowiska służbowego - 6;

W okresie stanu wojennego powody wydaleń z szeregów PZPR występują z podobnym nasileniem jak w analizowanym okresie. Wydalenia w poszczególnych instancjach zawiera tabela Nr 3.

IV. Złożone legitymacje partyjne

Rozwój sytuacji społeczno-politycznej w kraju miał istotny wpływ na zachowanie się członków partii i ich stosunek do przynależności do partii. Utrata autorytetu przez partię oraz rozwój napięć społecznych powodowały wśród wielu towarzyszy rezygnację z dalszej przynależności. Objawiało się to najczęściej poprzez składanie legitymacji partyjnych. Fakt składania legitymacji na terenie naszego województwa przyjmował różne formy. Np. przesyłania legitymacji pocztą do I Sekretarzy KM, KG, rzucanie legitymacji na biurko bez motywacji, czy składanie legitymacji na zebraniu. Wielu byłych członków partii złożyło legitymacje partyjne motywując to tym, że nie otrzymali żadnej pomocy w przydziale sprzętu czy innych dóbr materialnych np. „od dwunastu lat jestem członkiem PZPR, niejednokrotnie zastanawiałem się nad tym jaką korzyść mam z przynależności do partii i jaką partia ma ze mnie. Rola moja ograniczała się do płacenia składek. Nie otrzymałem żadnej pomocy w przydziale sprzętu rolniczego ani w ciągnącej się 8 lat budowie domu. Proszę więc o skreślenie mnie z listy członków PZPR”.

Inne dość charakterystyczne motywy przy składaniu legitymacji to: „My niżej podpisani składamy legitymacje partyjne. W naszej Ojczyźnie wszyscy obywatele dobrej woli winni być jednakowo traktowani - niezależnie od przekonań. Do złożenia legitymacji skłoniło nas stracenie zaufania do niektórych władz partyjnych, którzy będąc u steru władzy wykorzystywali swoje stanowiska dla własnych korzyści. Uważamy, że ludzie ci nic nie mieli wspólnego z ideą partii, o której tak dużo mówili, a w efekcie kraj nasz sprowadzony został do skrajnej nędzy”. Inny przykład „proszę o wykluczenie mnie z listy PZPR. Prośbę swoją motywuję tym, iż będąc członkiem PZPR zawiodłem się na jej działalności. Wiele spraw traktowało się niezbyt poważnie”.

Jednak zdecydowana większość składających legitymacje partyjne szerzej nie uzasadnia swojej decyzji, wyrażając jedynie prośbę o skreślenie. Np. „Rezygnuję z dalszej przynależności do PZPR i wraz z oświadczeniem składam legitymację partyjną”, bądź „nie chcę należeć do organizacji PZPR i żadne rozmowy ze mną nie zmieniają mojej decyzji. W załączeniu legitymacja partyjna”. Czy inne, np. „Ja niżej podpisany oświadczam, że ze względu na zły stan zdrowia nie jestem w stanie aktywnie uczestniczyć i udzielać się w POP” lub „Zwracam się z prośbą o skreślenie mnie z listy członków PZPR. Uzasadniam to brakiem czasu i możliwości działalności w organizacji partyjnej”, bądź „Ja niżej podpisany oświadczam, że ze względu na brak czasu nie jestem w stanie wywiązywać się należycie z obowiązków członka PZPR. Proszę więc o skreślenie mnie z ewidencji”.

Proces składania legitymacji w większym zakresie rozpoczął się we wrześniu 1980 roku i przybierał na sile tak, że na koniec 1980 roku na terenie województwa zanotowaliśmy 154 przypadki złożenia legitymacji. Najmocniej uwidoczniło się to wśród robotników, którzy stanowili 62,3% wszystkich złożonych legitymacji. Wśród chłopów zanotowano (do końca 1980) 16 przypadków, co stanowi 10,3%.

Proces składania legitymacji nasilał się, a najmocniej uwidocznił się w miesiącach luty – marzec, kwiecień, maj 1981 r. oraz w styczniu i lutym 1982 r. W miesiącach tych składano średnio po 200 legitymacji. Wiązało się to z tym, że w kwietniu 1981 roku odbywały się zebrania sprawozdawczo-wyborcze oraz instancje i organizacje partyjne prowadziły indywidualne rozmowy z członkami partii, których celem było samookreślenie się członków. W wyniku tych rozmów część członków PZPR nie wyraziła chęci dalszej przynależności do partii i złożyła oświadczenia wraz z legitymacjami. Podobnie argumentować należy dużą ilość złożonych legitymacji w pierwszych miesiącach stanu wojennego. Mimo postępującej normalizacji sytuacji politycznej w dalszym ciągu występują przypadki składania legitymacji, chociaż proces ten ma tendencję malejącą. Np. w maju br. w POP przy PGR Woroniec 4 osoby złożyły legitymacje partyjne argumentując to małym zainteresowaniem się członkami partii przez władze gminne i nie realizowaniem wniosków zgłaszanych przez członków partii.

W analizowanym okresie złożono ogółem 2.149 legitymacji partyjnych, co stanowi 10,2 % stanu wojewódzkiej organizacji partyjnej z lipca 1980 roku. W okresie stanu wojennego złożono 640 legitymacji. Na ogólną ilość 2.149 członków partii, którzy złożyli legitymacje było:

- robotników – 849 tj. 39,5%;
- chłopów – 587 tj. 27,3%;
- pracowników umysłowych – 611 tj. 28,4%;
- pozostali – 102 tj. 4,7%.

Z towarzyszami, którzy złożyli legitymacje partyjne, a szczególnie z robotnikami i chłopami przeprowadzane były rozmowy, w czasie których podnoszono problem motywów ich rezygnacji. Wszyscy towarzysze zapraszani byli na zebrania POP, na których podejmowano uchwały o ich skreśleniu z szeregów partii. Dość często występowały jednak przypadki, że towarzysze ci nie przybyli na zebranie POP.

W stosunku do wszystkich towarzyszy (na 31 maja 1982 roku), którzy złożyli legitymacje, zostały podjęte decyzje o ich skreśleniu lub wydaleniu i wykazani są oni przy omawianiu skreśleń pod pozycją „wystąpili z partii na własną prośbę”.

V. Przyjęcia w poczet kandydatów

W analizowanym okresie przyjęto w poczet kandydatów 200 towarzyszy (w tym w lipcu i sierpniu 1980 r. – 100 towarzyszy). Wśród przyjętych do partii było:

- robotników – 74;
- chłopów – 60
- pracowników umysłowych – 57;
- pozostali – 9.

W okresie stanu wojennego w szeregi partii wstąpiło 17 towarzyszy, w tym:

- robotników – 4;
- chłopów – 3;
- pracowników umysłowych – 9;
- pozostali – 1.

Najwięcej przyjęć w szeregi PZPR dokonano w KM Biała Podlaska (46), KM Radzyń Podlaski (19). Przyjęcia w poszczególnych instancjach obrazuje tabela Nr 4.

VI. Uwagi dotyczące procesu oczyszczania szeregów partyjnych

Celem przeprowadzenia badań w niektórych instancjach i organizacjach partyjnych było stwierdzenie rzeczywistego przebiegu procesu oczyszczania szeregów partyjnych oraz czynników mających istotny wpływ na rozwój tegoż procesu. Z badań tych wynikają następujące uogólnienia:

- Proces zmian zachodzących w stanie liczbowym wojewódzkiej organizacji partyjnej rozpoczął się we wrześniu 1980 roku, a jego przebieg uzależniony był od rozwoju sytuacji społeczno-politycznej w kraju i prowadzonych działań przez instancje i organizacje partyjne. Rozwój napięć społecznych powodowany narastającą falą strajków (styczeń - marzec 1981 rok) oraz agresywnym stanowiskiem kierownictwa „Solidarności” (III kwartał [19]81 roku) powodował wśród wie-

lu członków partii obawę przed represjami. U wielu ludzi nastąpiła niewiara w skuteczność działań podejmowanych przez partię i rząd. Atmosfera w kraju wywarła głęboki wpływ na działalność organizacji partyjnych. Z przeprowadzonych badań wynika, że wiele POP zebrania odbyło sporadycznie, a ich oddziaływanie na członków partii było znikome. Działania instancji i organizacji partyjnych zmierzające do kształtowania postaw członków partii poprzez stawianie wymogu samookreślenia się każdego członka partii podczas rozmów indywidualnych, żądanie ścisłego przestrzegania Statutu lub rezygnacji z niektórych niezgodnych ze Statutem poglądów, powodowały odejścia dużej części towarzyszy. Wszystko to w konsekwencji prowadziło do rezygnacji z przynależności względnie pozbawienia przez POP prawa członkowstwa dużej części członków partii.

- W wyniku procesu oczyszczania szeregów partyjnych zmniejszył się stan ilościowy członków partii. Z organizacji partyjnej odeszli towarzysze mało aktywni, bierni, chwiejni, dwulicowi lub ci, którzy do partii należeć nie chcieli. Powinno to wpłynąć na podniesienie jakości szeregów partyjnych, ich ideowość i zaangażowanie. Jednak, jak wynika z przeprowadzonych badań istnieje obawa, że proces ten nie przyniesie we wszystkich POP oczekiwanego rezultatu. Konieczna jest dalsza konsekwentna praca nad jakością szeregów partyjnych oraz praca ideowo-wychowawcza ze wszystkimi członkami, którzy pozostali. Dla potwierdzenia podajemy wyniki badań POP. Na pytanie postawione 60-ciu sekretarzom POP: „Czy w waszej organizacji zachodzi potrzeba dalszego oczyszczania szeregów partyjnych”? tylko 38 stwierdziło, że w chwili obecnej nie ma takiej potrzeby. W 11 POP I sekretarze widzą potrzebę dalszego skreślenia swoich członków, a w niektórych POP nawet po kilku (np. w KG Tucznia, POP Tucznia terenowa – 4 tow., Dąbrowica Duża – 2 tow., w KG Radzyń Podlaski – POP Mieszalnia Pasz – 3 tow., Paszki – 3 tow., oraz KM-G Łosice – POP przy GS „SCh” – 4 tow. (Najczęściej towarzysze ci nie przejawiają aktywności, nie uczestniczą w zebraniach i nie opłacają składek członkowskich). Natomiast na pytanie „Czy w POP pozostali ci, którzy do partii należeć powinni i będą aktywnie brać udział w życiu partii?” pozytywnie odpowiedziało 41 sekretarzy POP. Duża część I sekretarzy obawia się o aktywność swoich członków, nie mając natomiast obaw co do chęci dalszej ich przynależności. Aktywność w dalszym ciągu warunkuje się rozwojem sytuacji społeczno-politycznej i gospodarczej w kraju, pracą z członkami partii, czy pomocą w rozwiązywaniu spraw poszczególnych środowisk.

- Działalność instancji i organizacji partyjnych w zakresie oczyszczania szeregów partyjnych nie jest prowadzona systematycznie. W dalszym ciągu instancje partyjne zbyt mało uwagi poświęcają na ocenę pracy organizacji partyjnych, ocenę postaw partii, aktywu partyjnego a szczególnie I sekretarzy POP. Wpływa to na małe rozeznanie instancji o jakości szeregów partyjnych i na brak działań w zakresie kształtowania właściwych postaw swoich członków. Niepokoi również fakt aktywności w porządkowaniu szeregów partyjnych.
- W dalszym ciągu niektóre instancje partyjne nie doprowadziły do zakończenia porządkowania ewidencji swoich członków. Występują rozbieżności między stanem ewidencyjnym a rzeczywistym w POP. Spowodowane to było małą dbałością organizacji a szczególnie instancji partyjnych o podejmowanie uchwał o skreśleniach (wykreśla się z listy mechanicznie, bez podjęcia uchwały), nie rozwiązuje się problemu osób, które wybyły na inny teren nie pobierając przeniesienia. Dość nagminnym zjawiskiem było opóźnienie działań i podjęcia decyzji w stosunku do osób, które złożyły legitymacje. W niektórych instancjach sprawy te ciągnęły się do jednego roku.
- Badania wykazały, że proces oczyszczania szeregów partyjnych, a z tym związane zmniejszenie się stanu ilościowego partii w większości instancji partyjnych był nieodzowny. Te instancje, których ilość skreślonych w początkowym okresie była niewielka, problemowi temu w swej pracy poświęciły niewystarczającą uwagę np. KM-G Łosice, KG Tucznia. Jednak ilość skreślonych nie może świadczyć o ocenie jakości szeregów. O tym przekonuje sytuacja w KG Podedwórze. W instancji tej skreśleni stanowią mały procent i nie stwierdza się obecnie potrzeby dalszych skreśleń na szerszą skalę. W składzie gminnej organizacji partyjnej w Podedwórze duży udział stanowią zahartowani członkowie partii z długoletnim stażem, działacze partyjni. Towarzy-sze ci mają duży wpływ na organizacje partyjne, na siłę partii w środowisku i ich autorytetu, a przez to na postawy wszystkich członków partii. Jak stwierdza się w organizacjach partyjnych sytuacja taka przyczyniła się do większej integracji członków partii, siły i jedności organizacji, a przez to łagodniejszego przejścia przez kryzys.

Wnioski.

1. Zobowiązuje się wszystkie instancje, aby do końca czerwca br. zakończyły porządkowanie ewidencji w swoich POP doprowadzając do wyjaśnienia i podjęcia uchwał w sprawach skreśleń, wydaleń, przeniesienia kandydatów w poczet stałych członków, wyjaśnienia towarzyszy wybyłych z terenu bez pobrania przeniesienia, podjęcia decy-

zji w stosunku do towarzyszy, którzy w latach ubiegłych otrzymali kary partyjne.

2. Instancje stopnia podstawowego dokonają analizy i oceny przebiegu procesu oczyszczania szeregów partyjnych na swoim terenie. Wnioski z tych ocen wpłynąć powinny na poprawę jakości szeregów partyjnych oraz dbałość o kształtowanie postaw członków partii.
3. Instancje stopnia podstawowego dokonają analizy i rozmieszczenia sił partii, w wyniku której przyjmą programy pracy organizacyjnej w zakresie rozszerzania oddziaływania partyjnego na środowisko i wśród członków partii.
4. Dogłębnego przemyślenia wymaga praca nad rozbudową szeregów partyjnych. Instancje i organizacje partyjne winny przystąpić do bardziej zdecydowanego rozeznania osób, które swoją postawą zasługują na proponowanie im wstąpienia w szeregi partii. Przy przyjmowaniu kandydatów należy zwrócić większą uwagę na ich postawę oraz zwiększenie odpowiedzialności rekomendujących za osoby powierzone w szeregi PZPR.
5. Doskonalenia wymaga praca z kandydatami PZPR. W tym celu Wydział Ideologiczny KW oraz instancje partyjne przyjmą koncepcję pracy szkoleniowo-wychowawczej z kandydatami w obecnych warunkach.
6. Przeprowadzone badania wykazały, że te podstawowe organizacje partyjne są prężne, a członkowie partii cieszą się autorytetem, w których praca partyjna prowadzona jest systematycznie a zebrania partyjne są dobrze przygotowane. Dlatego też zobowiązuje się I sekretarzy instancji stopnia podstawowego do poświęcenia większej uwagi na pracę organizacji partyjnych. W tym celu należy min. przeanalizować działalność aktywu odpowiedzialnego za pracę POP, nasilić pracę z I sekretarzami POP oraz zwiększyć indywidualny kontakt z członkami partii.
7. Materiał powyższy przesłać do wszystkich instancji partyjnych POP w celu zapoznania z nimi egzekutyw i I sekretarzy POP.

Tabela nr 1. Zmiany w stanie ilościowym woj. org. partyjnej w okresie od lipca 1980 r. do 31 maja 1982 r.

Lp.	KM, KM-G, G	VI 1980	31 XII 80	31 XII 1981	31 V 1982	Różnica Rubryka 1-4	
		1	2	3	4	5 Liczba	6 %
1.	KM Biała Podlaska	3417	3374	2866	2693	724	21,1
2.	KM Międzyrzec Podlaski	1245	1218	1052	869	376	30,2

3.	KM Radzyń Podlaski	1406	1350	1131	1075	331	23,5
4.	KM-G Łosice	1062	1056	954	859	203	19,1
5.	KM-G Parczew	1310	1258	1029	898	412	31,4
6.	KM-G Terespol	1719	1717	1459	650	1069	??
7.	KG Biała Podlaska	583	581	529	485	98	16,8
8.	KG Czemierniki	323	323	261	217	106	32,8
9.	KG Dębowa Kłoda	405	396	351	310	95	23,4
10.	KG Drelów	311	308	243	198	113	36,3
11.	KG Hanna	232	231	185	170	62	26,7
12.	KG Huszlew	250	252	231	227	23	9,2
13.	KG Jabłoń	301	297	232	215	66	28,5
14.	KG Janów Podlaski	479	468	396	351	128	26,7
15.	KG Kąkolewnica	317	313	254	158	159	50,1
16.	KG Kodeń	301	302	264	261	40	13,2
17.	KG Komarówka	310	305	305	279	31	10,0
18.	KG Konstantynów	200	199	171	152	48	24,0
19.	KG Leśna Podl.	267	264	239	209	58	21,7
20.	KG Łomazy	433	438	355	316	117	27,0
21.	KG Międzyrzec Podl.	530	524	416	329	201	37,9
22.	KG Milanów	320	316	235	220	100	31,2
23.	KG Olszanka	247	242	193	194	53	21,4
24.	KG Piszczac	406	403	377	312	94	23,1
25.	KG Platerów	312	309	284	210	102	32,6
26.	KG Podedwórze	219	214	207	200	19	8,6
27.	KG Radzyń Podl.	621	613	491	432	189	30,4
28.	KG Rokitno	172	173	155	135	37	21,5
29.	KG Sarnaki	342	333	303	252	90	26,3
30.	KG Siemień	292	290	255	227	65	22,2
31.	KG Sławatycze	189	177	176	150	39	20,6
32.	KG Sosnowka	279	261	235	209	70	25,0
33.	KG Stara Kornica	350	345	255	232	118	33,7
34.	KG Tuczn	299	299	278	278	21	7,0
35.	KG Ulan Majorat	369	362	324	294	75	20,3
36.	KG Wisznice	306	294	262	227	79	25,8
37.	KG Wołyn	606	605	523	477	129	21,2
38.	KG Zalesie	266	261	231	226	40	15,0
39.	KZ Małaszewicze	-	-	-	606	-	-
	O G Ó Ł E M:	20996	20671	17 713	15 802	5 194	24,7%

Tabela nr 2. Skreślenia od lipca 1980 r. do 31 maja 1982 r. w/g instancji stopnia podstawowego.

Lp.	KM, KM-G, G	VII-XII 1980 r.	1981 r.	I-V 1982 r.	Razem	Stan partii na 31 V 1982 r.
1.	KM Biała Podlaska	55	273	185	513	2693
2.	KM Międzyrzec Podlaski	3	121	220	147	869
3.	KM Radzyń Podlaski	29	232	23	284	1075
4.	KM-G Łosice	1	36	103	140	859
5.	KM-G Parczew	42	207	133	382	898
6.	KM-G Terespol	5	71	34	110	650
7.	KG Biała Podlaska	2	18	33	53	485
8.	KG Czemierniki	-	55	45	100	217
9.	KG Dębowa Kłoda	1	44	47	92	310
10.	KG Drelów	-	53	47	100	198
11.	KG Hanna	-	44	12	56	170
12.	KG Huszlew	-	6	6	12	227
13.	KG Jabłoń	1	59	11	71	215
14.	KG Janów Podlaski	8	56	31	95	351
15.	KG Kąkolewnica	-	64	88	152	158
16.	KG Kodeń	1	7	4	12	261
17.	KG Komarówka	4	18	25	47	279
18.	KG Konstantynów	2	19	17	38	152
19.	KG Leśna Podl.	-	7	29	36	209
20.	KG Łomazy	3	23	39	65	316
21.	KG Międzyrzec Podl.	-	113	93	206	329
22.	KG Milanów	-	77	13	100	220
23.	KG Olszanka	-	1	-	1	194
24.	KG Piszczac	-	8	48	56	312
25.	KG Platerów	-	4	60	64	210
26.	KG Podedwórze	1	6	8	15	200
27.	KG Radzyń Podl.	6	113	48	167	432
28.	KG Rokitno	-	3	16	19	135
29.	KG Sarnaki	1	10	43	54	252
30.	KG Siemień	-	33	24	57	227
31.	KG Sławatycze	13	13	27	53	150
32.	KG Sosnówka	15	21	26	62	209
33.	KG Stara Kornica	-	71	19	90	232
34.	KG Tuczn	-	4	-	4	278

35.	KG Ulan Majorat	-	27	29	56	294
36.	KG Wisznice	17	27	50	94	227
37.	KG Wołyń	-	56	41	97	477
38.	KG Zalesie	1	22	-	23	226
39.	KZ Małaszewicze	7	124	78	209	606
	O G Ó Ł E M:	218	2146	1755	4119	15802

Tabela nr 3. Wydaleni od lipca 1980 r. do 31 maja 1982 r.

Lp.	KM, KM-G, G	1980 r.	1981 r.	1982 r.
1.	KM Biała Podlaska	3	4	6
2.	KM Międzyrzec Podlaski	-	-	1
3.	KM Radzyń Podlaski	6	7	5
4.	KM-G Łosice	-	-	-
5.	KM-G Parczew	1	1	2
6.	KM-G Terespol	-	1	-
7.	KG Biała Podlaska	-	1	-
8.	KG Czemierniki	-	-	-
9.	KG Dębowa Kłoda	-	-	-
10.	KG Drelów	-	3	1
11.	KG Hanna	-	-	-
12.	KG Huszlew	-	-	-
13.	KG Jabłoń	1	-	-
14.	KG Janów Podlaski	-	3	2
15.	KG Kąkolewnica	-	-	-
16.	KG Kodeń	-	-	-
17.	KG Komarówka	-	-	-
18.	KG Konstantynów	-	-	-
19.	KG Leśna Podl.	-	-	-
20.	KG Łomazy	-	-	-
21.	KG Międzyrzec Podl.	-	-	1
22.	KG Milanów	-	-	-
23.	KG Olszanka	-	-	-
24.	KG Piszczac	-	-	-
25.	KG Platerów	-	-	-
26.	KG Podedwórze	-	-	-
27.	KG Radzyń Podl.	-	1	-
28.	KG Rokitno	-	-	-
29.	KG Sarnaki	-	-	-
30.	KG Siemień	-	-	-

31.	KG Sławatycze	-	-	-
32.	KG Sosnówka	-	-	-
33.	KG Stara Kornica	-	1	-
34.	KG Tuczna	-	-	-
35.	KG Ulan Majorat	-	1	-
36.	KG Wisznice	-	-	-
37.	KG Wołyn	-	3	-
38.	KG Zalesie	-	-	-
39.	KZ Małaszewicze	-	5	8
	O G Ó Ł E M:	11	31	26

Tabela Nr 4. Przyjęcia w szeregi PZPR w okresie od lipca 1980 r. do 31 maja 1982 r.

Lp.	KM, KM-G, G	VII-XII 1980r.	1981r.	I-V 1982r.	Razem
1.	KM Biała Podlaska	30	11	5	46
2.	KM Międzyrzec Podlaski	3	4	-	7
3.	KM Radzyń Podlaski	12	3	4	19
4.	KM-G Łosice	5	2	2	9
5.	KM-G Parczew	4	1	2	7
6.	KM-G Terespol	8	-	-	8
7.	KG Biała Podlaska	3	-	-	3
8.	KG Czemierniki	1	-	1	2
9.	KG Dębowa Kłoda	1	1	1	3
10.	KG Drelów	3	-	-	3
11.	KG Hanna	1	-	1	2
12.	KG Huszlew	5	1	-	6
13.	KG Jabłoń	-	-	-	-
14.	KG Janów Podlaski	5	1	-	6
15.	KG Kąkolewnica	3	-	-	3
16.	KG Kodeń	3	-	-	3
17.	KG Komarówka	1	4	-	5
18.	KG Konstantynów	2	-	-	2
19.	KG Leśna Podl.	1	-	-	1
20.	KG Łomazy	12	-	-	12
21.	KG Międzyrzec Podl.	-	-	-	-
22.	KG Milanów	-	-	-	-
23.	KG Olszanka	1	-	-	1
24.	KG Piszczac	6	1	-	7
25.	KG Platerów	-	-	-	-

26.	KG Podedwórze	-	-	-	-
27.	KG Radzyń Podl.	2	-	-	2
28.	KG Rokitno	4	1	-	5
29.	KG Sarnaki	1	-	1	2
30.	KG Siemień	2	1	-	3
31.	KG Sławatycze	3	1	-	4
32.	KG Sosnówka	3	1	-	4
33.	KG Stara Kornica	4	-	-	4
34.	KG Tuczn	3	-	-	3
35.	KG Ulan Majorat	2	-	-	2
36.	KG Wisznice	4	-	-	4
37.	KG Wohyń	1	-	-	1
38.	KG Zalesie	1	-	-	1
39.	KZ Małaszewicze	6	4	-	10
	O G O Ł E M:	146	37	17	200

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 104, s. 358-366.

Dokument 41

Aktualna sytuacja społeczno-polityczna w kraju i województwie i wynikające stąd zadania dla instytucji partyjnych. Maj 1982 roku

Aktualną sytuację społeczno-polityczną wyznaczają: obchody Święta Pracy – 1 Maja, 191 rocznica uchwalenia Konstytucji 3 Maja, ostatnie posiedzenie Sejmu PRL oraz zajścia, jakie miały miejsce w tym okresie w kraju.

I. 1 Maja – przygotowania, przebieg, uwagi

- do Święta Pracy przygotowaliśmy się spokojnie i poważnie.
- zaznaczył się skromniejszy niż w latach ubiegłych wystrój tras. Liczniej prezentowały się barwy narodowe i robotnicze.
- w uroczystościach 1-majowych wzięło udział znacznie więcej osób niż w roku ubiegłym. Można mówić śmiało, że był to udział masowy. Społeczeństwo z ulgą spodziewało się tego święta, chciało spokojnej refleksji i odrobiny nadziei na lepsze jutro. Nadzieje te dawały decyzje o łagodzeniu rygorów stanu wojennego i stosunkowo liczne zwolnienia internowanych a także powoli, lecz coraz wyraźniej, postępująca normalizacja i stabilizacja życia społecznego, przywracanie rytmu pracy. Ogółem w ponad 1200 pochodach i wiecach uczestniczyło 5,1 mln ludzi.
- powszechnie zaakceptowano wspólny przemarsz bez trybun i wiwatowania,
- obalony został lansowany przez „Solidarność” mit o przymuszaniu do manifestowania.

Własna wola nakazała milionom naszych obywateli czcić swoje święto.

O czym świadczą te fakty:

- masowy udział społeczeństwa w obchodach 1 Maja potwierdził zdecydowaną aprobatę dla wprowadzonego stanu wojennego i podejmowanych w jego wyniku decyzji przez WRON, Partię i Rząd.
- rośnie poczucie potrzeby spokoju społecznego, jako gwaranta lepszej pracy i szybszego wychodzenia z kryzysu.
- jest to wyrazem rosnącego zaufania do głównych sił sprawczych aktualnie podejmowanych działań, w tym także do Partii.

- masowy udział postępowej części społeczeństwa w obchodach 1-majowych jest legitymacją słuszności podejmowanych wielopłaszczyznowych działań na rzecz umocnienia ustroju socjalistycznego. Trzeba tutaj jeszcze raz podkreślić, nie ma nic w instancjach i działaniach WRON, Partii, Rządu co by nie służyło ludziom pracy i socjalizmowi, co by przeczyło ich otwartości i szczeroci. Ale nie ma także pobłażania wrogom socjalizmu, którzy niestety i w tym dniu pokazali swoje odbicie.
- zorganizowano, względnie usiłowano zorganizować, kontrdemonstracje w: W[arsza]wie (12 tys.), Szczecinie (5 tys.), Gdańsku (20 tys.), Gdyni (2 tys.), Łodzi, Bielsku-Białej. Mimo niejednokrotnie agresywnego ich charakteru nie użyto sił porządku dając tym szacunek Świętu Pracy.

Uwagi:

- zajścia, jakie miały miejsce 1 i 3 Maja, zostały zaplanowane z całą premedytacją przez własnych i obecnych wrogów socjalizmu. Wystąpiła duża koordynacja działań podejmowanych u nas i zalecanych przez dywersyjną propagandę Zachodu.
- zajścia zaplanowano jako główne ogniwo, w okresie wiosennym, walki o destabilizację naszego państwa i powrót do stanu sprzed 13 grudnia.
- potwierdził się wysoki stopień zagrożenia działalnością sił antysocjalistycznych.
- chciano zbojkotować uroczystości 1-majowe, zminimalizować w nich udział bezpartyjnych.
- usiłowano stosować „stare” metody: plotki, zastraszania (np. że obrzuci się demonstrantów butelkami z benzyną), sporządzenie list uczestników pochodów, fotografowanie ich, zemsty, próbowano zbierać podpisy o nieuczestniczeniu w obchodach Święta Pracy, namawiano do „marszy żałobnych” na bosaka i w podartym ubraniu.

Łącznie z 1-maja wrogie wystąpienia uliczne odbyły się w 9 miastach wojewódzkich oraz Gdyni, a 3 Maja – w 8 miastach wojewódzkich oraz w Gliwicach i Gdyni. Szacunkowe dane dotyczące liczby uczestników tych zajęć: 1 Maja ok. 39 tys., 3 Maja – ok. 50 tys. Wystąpienia 1 Maja były spokojne, 3 Maja – agresywne.

Inne cechy charakterystyczne.

- miejscem zbiórek były najczęściej kościoły, w których się gromadziło, np. w Warszawie kościół Św. Anny, św. Krzyża. Niejednokrotnie demonstrujący po rozproszeniu kryli się w kościołach skąd powtórnie wychodzili na ulice. Msze w dniu 1 Maja zaplanowano na godzinę 10.00 tj. w chwili rozpoczęcia obchodów Święta Pracy, a 3 Maja w Krakowie

o różnych godzinach tak, by był czas dotrzeć do uczestników innych mszy i połączyć się. Czy jest to dziełem przypadku? Czy dziełem przypadku jest, że demonstrujący rozrabiacze nieśli flagi kościelne i śpiewali kościelne pieśni, rozbijając samochody, szyby, rzucając kamieniami i próbując uiszczyć barykady? Część haseł miała charakter pobudzający.

- zdecydowaną większość uczestników zajęć stanowili ludzie młodzi - do 25 lat, często dzieci ze szkoły podstawowej. Ich zajadli, zdeterminowani gracze rodzimej opozycji uczynili swoim instrumentem, łatwym do posługiwania się ze względu na niewielką wiedzę życiową, historyczną i doświadczenie.

O czym to wszystko świadczy?

- imperializm chce Polski niespokojnej, by była „hasłem” nr 1 i przytłumiła jego własne, brudne konflikty i sprzeczności wewnętrzne (Falklandy-Malwiny¹). To dlatego zajęcia zostały przez władze USA przyjęte „z sympatią”. Chce by [Polska] była kartą w batalii przeciwko światowemu systemowi socjalistycznemu.
- chce się za wszelką cenę zatrzymać procesy stabilizacji i normalizacji w kraju, odbudowujące się podstawy porozumienia i zaufania społecznego i narodowego. Świadczą o tym metody postępowania użyte w dniach 1 i 3 Maja. Wyszli na ulice w sposób agresywny, co nie miało miejsca w całym okresie posierpniowym.
- koniecznym warunkiem normalizacji i spokoju społecznego jest konsekwentne eliminowanie i izolowanie od społeczeństwa wszystkich tych, którzy nie porzucali myśli o walce z socjalizmem w Polsce.
- posługiwanie się młodzieżą przemawia za tezą, że robotnicy [tego] nie zaakceptowali. Niszczenie czerwonych flag jest wyrazem antyrobotniczego i antysocjalistycznego charakteru politycznej inspiracji zajęć.

W dniach 4 i 5 Maja, zwłaszcza w Lublinie, usiłowano kontynuować posługując się studentami, zajęcia uliczne. W niektórych województwach nawołuje się do strajku w dniu 13 maja br.

Ogólna ocena sytuacji społeczno-politycznej

- wszystkie zakłady produkcyjne w omawianym okresie pracują bez zakłóceń.
- trwają liczne dyskusje na temat zajęć – większość zdecydowanie je potępia i domaga się większych rygorów w stosowaniu prawa strajku wojennego, a zwłaszcza karania osób winnych zajęć, rodziców, którzy źle wychowali swoje dzieci, itp.

¹ Brytyjsko-argentyński konflikt zbrojny o wyspy Falklandy na południowym Atlantyku od kwietnia do połowy czerwca 1982 r.

- trwa proces wdrażania reformy gospodarczej i coraz lepsze efekty uzyskiwane są w przestawieniu gospodarki narodowej na tory ścisłej współpracy z krajami socjalistycznymi. Rozpoczynamy realizację zadań nakreślonych przez VIII Plenum KC PZPR.

W naszym województwie nie obserwujemy oznak pogarszania się sytuacji społeczno-politycznej. W zakładach jest atmosfera pracy i powagi. Zdarzenia ostatnich dni wpływają jednak na pewno ujemnie na spokój i bezpieczeństwo pracy, wzrastają dyskusje i wątpliwości, ludzie domagają się ukarania przywódców zająć. Niemniej jednak zaznacza się destrukcyjny wpływ kleru w odniesieniu do naszych działań i poczynań.

W dniu 1 Maja br. w parafii Radzyń Podlaski przebywał ordynariusz diecezji siedleckiej bp. Jan Mazur. Ze względu na brak zgody władz miejskich na procesję do miejsca budowy nowego kościoła (rozpoczęto przygotowania do budowy kościoła bez formalnego załatwienia lokalizacji) uroczystość poświęcenia krzyża odbyła się na terenie kościoła. Biskup odprawił mszę i wygłosił kazanie. W czasie kazania poinformował, że „w związku z nieścisłościami, jakie zaszły z przekazaniem placu pod budowę kościoła, nie doszło do planowanej procesji i poświęcenia tego placu”. Biskup Mazur nie podejmował w kazaniu problematyki politycznej.

Rocznica 3 Maja była często wykorzystywana przez kler do głoszenia treści antypaństwowych i antyradzieckich. Np. w kościele pw. Narodzenia NMP głoszący kazanie wikariusz stwierdził, że m.in. dziwne to jest królowanie. Nie potrzebuje urzędników i całego aparatu ucisku, a budzi miłość w sercach wszystkich. Dziś, gdy rządzi szatan, to nakazami może zmusić jednostkę, aby szła przed nim z transparentami i sztandarami, ale są to tylko zewnętrzne pozory akceptacji jego władzy. Lud co pewien czas występuje przeciwko takiej niesprawiedliwości i przemocy.

Szczególnie szkodliwy polityczny wydzźwięk miało kazanie wygłoszone w kościele w Łosicach przez proboszcza tej parafii. Było ono utrzymane w agresywnym, napastliwym tonie i zawierało stwierdzenie w tym stylu: „to wina Rządu, wina Jaruzelskiego, który jest złym władcą. To niedobry rządzący, Rząd i Sejm źle rządzą, to warcholstwo. Państwo nie chce budować religii a co budują? Budują niesprawiedliwość. Nasz Pan Włodek dobrze rządził, teraz jest uwięziony. Chcemy Polski katolickiej, religijnej, a nie komunistycznej, powinniśmy się wszyscy zjednoczyć w naszej wierze”.

Przykre zajścia miały miejsce w dniu 5 maja w Białej Podlaskiej, w którym 3 studentów Filii AWF i uczeń IV klasy LO im. J. I. Kraszewskiego zerwali flagę narodową a następnie podeptali ją. Zostali zatrzymani.

Pojawiają się przypadki rozlepiania ulotek i malowania napisów. Np. w nocy z 3 na 4 maja nieznany sprawca na drzewach, budynkach i przystanku autobusowym w Jabłoniu wymalował kilka napisów „KPN”, „Solidarność”.

W nocy z 30 [kwietnia] na 1 maja w Międzyrzecu Podlaskim oblano farbą olejną hasło „nie ma odwrotu od socjalizmu” oraz zdjęto 5 flag czerwonych i jedną zniszczono.

Ocena sytuacji społeczno-politycznej w kraju stawia przed nami, obok dotychczasowych zadań, zadanie nowe. Mimo nie zawsze spokojnej atmosfery pracy należy konsekwentnie wcielać w życie i realizować na wszystkich odcinkach naszego życia zadania i kierunki działań wypracowane przez IX Zjazd Partii, zawarte w Statucie, podjęte przez VII i VIII Plenum KC. Chodzi zwłaszcza o bieżące analizowanie postaw i zaangażowanie członków partii, rozwijania ich inicjatyw, umacnianie jedności i zwartości organizacyjnej na 1 politycznej partii, dbania o jej marksistowsko-leninowski charakter.

W związku z tym:

1. W największych zakładach pracy na terenie województwa tj. DRKP Małaszewicze, ZPW „Białena” [w Białej Podlaskiej], BFM, [Zakłady Przemysłu Drzewnego] ZREMB Międzyrzec Podlaski, ZMM „POLFER” Woźniki odbędą się spotkania kierownictwa partii i rządu, aparatu KC i centralnego aktywu politycznego z załogami tych zakładów. Omówiona zostanie bieżąca sytuacja społeczno-polityczna oraz problemy wyprowadzenia kraju z kryzysu.

Termin realizacji: 10-11.05.br.

Odp: KW, KM, KM-G, KG PZPR

2. Odbyć operatywne narady sekretarzy POP dotyczące „oświadczenia w sprawie porozumienia narodowego” przyjętego przez Sejm PRL w dniu 3 maja br., na których:
 - ocenić aktualną sytuację społeczno-polityczną w kraju i własnym środowisku,
 - podkreślić konsekwencje i trwałość generalnej linii politycznej w naszej partii,
 - omówić „Oświadczenie” i wykorzystać do pracy partyjnej wystąpienie sejmowe tow. [Mieczysława] Rakowskiego, [Czesława] Kiszczaka,
 - wskazać konkretne formy docierania z treściami „oświadczenia...” do jak najszerszych grup społeczeństwa (rozmowy indywidualne, dyskusje od małych kręgów po zebrania i narady z możliwie szerokim udziałem bezpartyjnych).

Termin realizacji: 17.05.1982 r.

Odp: ROPP, KM, KM/G, KG PZPR

3. W pracy politycznej i organizacyjnej nad rozpowszechnianiem treści „oświadczenia...” należy:
- przygotować aktywność i organizacje partyjne do uczynienia „oświadczenia...” programową podstawą działania obywatelskiego ruchu odrodzenia narodowego,
 - zobowiązać członków partii działających w OKON-ach do inicjowania szerokiego ruchu poparcia dla „oświadczenia...”,
 - praca polityczna powinna doprowadzić do omówienia i przedyskutowania na posiedzeniach wszystkich OKON – treści „oświadczenia...”, w efekcie przyczynić się do przyjęcia przez OKON i dać oświadczenia jako programowej podstawy działania OKON. Dążyć należy do poparcia treści „oświadczenia...” przez uchwały względnie rezolucje podejmowane przez OKON.

Termin realizacji: maj 1982 r.

Odp: Wydziały: Ideologiczny, Polityczno-Organizacyjny KW,
ROPP, KM, KM/G, KG, KZ PZPR

4. Przedyskutować z działaczami organizacji społecznych i młodzieżowych, TPPR, ZBOWiD i społeczno-zawodowych kierunków rozwoju ich aktywności w czynnym poparciu idei zawartych w „oświadczeniu...” w sprawie porozumienia narodowego.

Termin realizacji: 12 maja 1982 r.

Odp: Wydział Polityczno-Organizacyjny,
Wydział Ideologiczny, ROPP.

5. Odbić Egzekutywy KM, KM/G, KG PZPR, na których:
- dokonać oceny stopnia realizacji wszystkich zadań wynikających z VII Plenum zawartych w przyjętym przez Egzekutywę KW PZPR harmonogramie i własnych plenach,
 - określić zadania dla POP, członków władz partyjnych aktywność partyjnego na rzecz konsekwentnej realizacji zadań nakreślonych przez IX Zjazd Partii, VII i VIII Plenum KC umacniających siłę, ofensywność i skuteczność działania Partii.

Termin realizacji: do 17.05.1982 r.

Odp: Wydział Polityczno-Organizacyjny
KM, KM/G, KG PZPR

6. Odbyć naradę związaną z oceną sytuacji społeczno-polityczną i gospodarczą po VII Plenum i nakreślić główne zadania w tym zakresie.

Termin realizacji: 17.05.1982 r.

Odp: Wydział Polityczno-Organizacyjny

Wydz. Społ.-Ekonomiczny KW PZPR

Uczestnicy: I Sekretarze instancji podstawowych,
dyrektorzy zakładów pracy

7. Odbyć zebrania POP, na których:

- omówić aktualną sytuację społeczno-polityczną i na jej tle określić kierunki aktywności organizacji partyjnych,
- omówić i przyjąć zadania wynikające do pracy partyjnej po VIII Plenum KC PZPR,
- omówić zadania członków partii w popularyzacji i realizacji treści „oświadczenia...” w sprawie porozumienia narodowego

Termin realizacji: 10-25.05.1982 r.

Odp: ROPP, KM, KM/G, KG PZPR

8. Przeprowadzić pogłębione badania stanu liczbowego partii i wyników procesu jej oczyszczania poprzez bezpośrednie spotkania i rozmowy w instancjach partyjnych.

Termin realizacji: 31.05.1982 r.

Odp: Wydział Polityczno-Organizacyjny KW

9. Sukcesywnie dokonywać kompleksowych badań funkcjonowania instancji partyjnych i realizacji przez nie wszystkich podstawowych zadań organizacyjnych, ideologicznych i wynikających z kierownictwa gospodarką narodową w taki sposób, by w b.m. objąć badaniami 6 instancji partyjnych.

Termin realizacji: 10-30.05.1982 r.

Odp: Komisja Wewnętrzna, Wydział Polityczno-Organizacyjny, Wydział KW.

10. W sposób bezwzględnie konsekwentny i terminowy realizować podstawowe zadania instancji i organizacji partyjnych wynikające ze statutu partii, podejmowanych uchwał instancji nadrzędnych i własnych oraz istotnych potrzeb społecznych (terminowe i systematycz-

ne odbywanie zebrań POP, Egzekutyw, posiedzeń plenarnych, analizowanie realizacji podjętych uchwał, wniosków, przydzielonych zadań partyjnych, postaw członków partii, podejmowanych przedsięwzięć gospodarczych i społecznych, warunków i efektów działania członków PZPR) w OKON-ach, Komisjach Socjalnych, organizacjach społecznych, itd.

Termin realizacji: na bieżąco
Odp: ROPP, KM, KM/G, KG PZPR

11. Zobowiązuje się etatowych i w miarę możliwości pozostałych członków władz partyjnych wszystkich instancji, aktyw partyjny, lektorów do nasilania bezpośrednich kontaktów z robotnikami i rolnikami, inteligencją pracującą, młodzieżą, kobietami bezpośrednio przy ich stanowiskach pracy, nauki celem wyjaśnienia i upowszechniania aktualnej polityki partii i rządu, a jednocześnie zasięganie opinii ludzi pracy o podejmowanych działaniach, nurtujących ich problemach i wątpliwościach, występujących niedociągnięciach.

Termin realizacji: od zaraz
Odp: KM, KM/G, KG PZPR

Dokument 42

Sprawozdanie z działalności POP w Liceum Ogólnokształcącym w Radzynie Podlaskim za okres: listopad 1986 - styczeń 1989 roku

W okresie sprawozdawczym działalność POP skupiała się na:

- analizowaniu wybranych problemów oświatowych związanych z pracą szkoły,
- realizacji zagadnień wynikających z uchwał instancji nadrzędnych,
- doskonaleniu pracy wewnątrzpartyjnej,
- realizacji szkolenia partyjnego.

W zakresie spraw szkolnych bardzo wnikliwej analizie poddano problemy związane z wdrażaniem praktyk uczniowskich, wprowadzaniem nowych przedmiotów (tylko z nazwy nadobowiązkowych), zainteresowaliśmy się bliżej pracą szkolnego koła ZSMP, podjęliśmy próbę wypracowania kryteriów oceny pracy wychowawczej nauczyciela, wreszcie poświęciliśmy sporo uwagi nowemu regulaminowi przyznawania pomocy materialnej uczniom.

Niektóre z wyżej wymienionych spraw, jak np. „wdrażanie praktyk uczniowskich” [czy] kryteria oceny pracy wychowawczej nauczyciela, były omawiane w ramach otwartych zebrań POP. W zebraniu poświęconym pracy wychowawczej nauczyciela uczestniczyła większość grona nauczycielskiego (niestety nie z własnej woli), i mimo bardzo rzeczowego potraktowania tego tematu przez I sekretarza [POP]¹ i Dyrektora Szkoły² to odrzucono sugerowane kryteria oceny i nie dlatego, że były nieodpowiednie, tylko że – zdaniem zebranych – nie sposób pracy wychowawczej ująć w całości w jakieś kryteria. A poza tym prawie wszyscy byli bardzo negatywnie nastawieni z tej racji, że muszą uczestniczyć w zebraniu POP.

Z problematyki wysuwanej przez KC PZPR zajmowaliśmy się sprawą „Referendum”³, IV Plenum, założeniami II etapu reformy gospodarczej⁴.

¹ Funkcję sekretarza POP w Liceum Ogólnokształcącym w Radzynie Podlaskim od 1986 r. pełnił Tadeusz Pastuszek, który również był autorem niniejszego sprawozdania.

² Dyrektorem Szkoły był w tym czasie Tadeusz Grzywaczewski, członek POP.

³ Referendum przeprowadzone 29 listopada 1987 r. w sprawie zmian gospodarczych i ustrojowych PRL. Wyniki nie miały mocy wiążącej z uwagi na frekwencję niższą niż 50% uprawnionych do głosowania.

⁴ Program ratowania gospodarki po klęsce dotychczasowych reform. Reformy wprowadzano w latach 1987-1989 i dotyczyły one: przekształceń organizacyjnych centrum gospodarczego, zwiększenia

Włączyliśmy się też do dyskusji nad tezami na drugą część X Plenum KC PZPR.

W zakresie spraw wewnątrzpartyjnych oceniano aktywność członków POP, przeprowadzone też zostały, z większością członków, rozmowy indywidualne, zebrane opinie przekazano do Komitetu Miejsko-Gm[innego] PZPR [w Radzynie Podlaskim]. Wszyscy członkowie POP systematycznie opłacają składki członkowskie i większość systematycznie uczestniczy w zebraniach POP. Średnia frekwencja w okresie sprawozdawczym wynosi około 75%. W dużej liczbie zebrań POP uczestniczyli przedstawiciele KMG PZPR.

Szkolenia partyjne odbywamy systematycznie, choć nie wszystkie tematy są przez nas przedstawiane w sposób interesujący. Przy okazji chciałbym podkreślić, że tematy, które opracowali i zaprezentowali na zebraniach szkoleniowych nasi historycy, tj. tow. Józef Korulczyk i kol. T[adeusz] Pietras spotkały się z dużym zainteresowaniem.

Nasza organizacja liczy 8 członków. W okresie sprawozdawczym nie przyjęto do POP nikogo. Organizacja starzeje się, w wieku do 35 lat nie ma ani jednej osoby.

W uchwale programowej na bieżącą konferencję jako podstawowe zadanie postawiono rozbudowę szeregów POP. Podjęto też, zgodnie z uchwałą, zadania mające na celu pozyskanie spośród młodych nauczycieli kandydatów do partii. Przeprowadzono szereg rozmów indywidualnych. I choć na początku nawet były pewne nadzieje, to jednak w miarę upływu czasu topniały tak, że na wiosnę br. [1989] zostały przerwane. Planowane było spotkanie z grupą młodych nauczycieli. Do jego przeprowadzenia POP zobowiązało mnie i tow. Dyrektora. Niestety tego spotkania do dziś nie zorganizowaliśmy.

W okresie sprawozdawczym, tj. od 18 listopada 1986 r. do 31 grudnia 1988 roku odbyliśmy 17 zebrań. Oto ważniejsza tematyka zebrań:

1. analiza aktywności członków POP na zebraniach [...],
2. dyskusja nad tezami na IV Plenum i ostatnio X Plenum KC PZPR.
3. analiza problemów związanych z wprowadzaniem nowych przedmiotów i praktyk uczniowskich w roku szkolnym 1987/88,
4. praca szkolnego koła ZSMP w LO,
5. dyskusja założeń II etapu reformy gospodarczej,
6. stan propagandy wizualnej w szkole, planowane zmiany i uzupełnienia,
7. cele polityczne „Referendum”,
8. kryteria oceny pracy wychowawczej nauczycieli,
9. sprawy socjalno-bytowe i warunki pracy nauczycieli,

samodzielności przedsiębiorstw, reform cen, transformację systemu bankowego, tworzenie rynku kapitałowego, likwidacji i restrukturyzacji przedsiębiorstw, liberalizacji działalności gospodarczej, zniesienia reglamentacji i legalizacji wolnego obrotu dewizowego.

10. problemy w stosowaniu nowego regulaminu przyznawania pomocy stypendialnej uczniom.

Najczęściej zebrania kończyły się podjęciem wniosków i zaopiniowaniem jakiejś sprawy, wyrażeniem stosunku POP do omawianego zagadnienia.

W tym miejscu wypada odpowiedzieć na pytanie, czy nasze wnioski są realizowane, co się z nimi dzieje (mam na myśli te sprawy, które drogą partyjną były kierowane np. do władz oświatowych)?

Sprawa pierwsza – realizacja wniosków. W kilku przypadkach stało się tak, jak postulowaliśmy, np. praktyki uczniowskie nie zostały wprowadzone, przedmioty dodatkowe już nie są wprowadzane obowiązkowo do planu pracy szkoły (kl. I). Drobniejsze i mniej ważne wnioski dotyczące Dyrekcji Szkoły, naszej POP też są realizowane.

Sprawa druga – wydaje się, że powinniśmy otrzymywać krótkie informacje od Komitetu Miejsko-Gminnego PZPR odnośnie losu naszych wniosków, czy zostały przekazane, jaka jest odpowiedź, itp.

Chciałbym teraz nieco uwagi poświęcić sprawie bazy dla działalności POP. W moim przekonaniu brak jest bliższego określenia czym powinna zajmować się organizacja partyjna, jakie ma w tym względzie prawa, za co ponosi odpowiedzialność, kto i na jakiej zasadzie (prawnie) może odpowiadać za coś przed organizacją partyjną. Po prostu nikt z nas nie czuje, że to, co obecnie robi, ma jakiegokolwiek znaczenie, a już na pewno nasze poczynania nie robią najmniejszego wrażenia w środowisku, w którym pracujemy. I choć nasza organizacja i ja osobiście poświęciłem bardzo dużo czasu kilku istotnym sprawom oświatowym, co odzwierciedla tematyka zebrań, to jednak rzecz nie została jak gdyby politycznie wykorzystana. To znaczy nikt oficjalnie, z urzędu nie dał nam satysfakcji choćby w postaci jakiejś informacji, że między innymi nasze uwagi, wnioski zostały uwzględnione i sprawa ta została potraktowana tak i tak. Również i w naszym środowisku szkolnym ukształtowała się taka sytuacja, że POP, jej członkowie, właściwie mogą mieć co najwyżej dodatkowe obowiązki, zaś prawa takie same jak każdy pracownik. Te ostatnie kwestie tak bardzo podkreślam, bo rzutują one na sens przynależności do Partii, i na to czy inni będą wstępować do tej organizacji.

Bardzo proszę, by w dyskusji towarzysze nie unikali tych problemów, a jeśli dojdziecie do wniosku, że moje postępowanie jako sekretarza POP jest nie na miarę dzisiejszych czasów, lub że stwarzam sztuczne problemy, może warto rozpatrzyć zmiany kadrowe.

[podpis nieczytelny]

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Podstawowa Organizacja Partyjna przy Liceum Ogólnokształcącym w Radzynie Podlaskim, sygn. 2, s. 175-178.

Wykaz prac dotyczących komunizmu w regionie białskopodlaskim

Okres 1918-1944

1. Bechta M., *Rewolucja, mit, bandytyzm. Komuniści na Podlasiu w latach 1939-1944*, Warszawa – Biała Podlaska 2000.
2. Bechta M., *Pierwsza okupacja. Armia Czerwona na Podlasiu – wrzesień/ październik 1939*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 1997, nr 3.
3. Bobruk A., *Mury i kraty nie dzieliły*, „Rocznik Międzyrzecki”, t. VII, 1975.
4. Borek P., *Komunistyczna Partia Polski w garnizonie białskim (1927-1938)*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 2005, nr 4.
5. Borek P., *Badania przedwojennego ruchu komunistycznego w Lubelskiem i na południowym Podlasiu. Podsumowanie etapu*, „Terra Incognita” 2007, nr 1.
6. Borek P., *Komitety Rewolucyjne na południowym Podlasiu podczas wojny polsko-bolszewickiej (sierpień 1920 r.)*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 2010, nr 3.
7. Borek P., *Działalność KPP w podlaskich garnizonach Wojska Polskiego w latach 1927-1938*, [w:] *Partia Komunistyczna w Polsce. Struktury – Ludzie – Dokumentacja*, red. D. Magier, Lublin – Radzyń Podlaski 2012.
8. Borek P., *Działalność Komunistycznej Partii Polski w 9. Dywizji Piechoty Wojska Polskiego (1927-1938)*, [w:] *Komuniści w II Rzeczypospolitej. Ludzie – struktury – działalność*, red. M. Buwała, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2015.
9. Kaleniecki Z. Z., *Działalność KPP w Okręgu Siedleckim w latach 1918-1938*, [w:] *Społeczeństwo siedleckie w walce o wyzwolenie narodowe i społeczne*, red. J. R. Szaflik, Warszawa 1981.
10. Kaleniecki Z. Z., *OK KPP Siedlec w walce o front ludowy Podlasia*, „Siedlce”, t. II, 1975.
11. Kołodzieczyk A., *Morderstwo Dawida Siedlarza. Karta z dziejów Komunistycznej Partii Polski w Radzynie Podlaskim*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 3, 2005.
12. Krat T., *Wspomnienia*, „Templum Novum” 2007/2008, nr 7.
13. Magier D., *Aktywność komunistyczna w regionie białskopodlaskim 1918-1938*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 2005, nr 2.
14. Magier D., *Archiwum Komitetu Okręgowego Komunistycznej Partii Polski w Siedlcach*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny”, t. III, 2006.

15. Magier D., *Kolaboracja z bolszewikami w regionie bialskopodlaskim w sierpniu 1920 roku – skala, motywy, konsekwencje*, [w:] *Wobec komunizmu. Materiały z sesji naukowej pt. „Lubelskie i południowe Podlasie wobec komunizmu 1918-1989”*. Radzyń Podlaski 2 IX 2005, red. D. Magier, Radzyń Podlaski 2006.
16. Magier D., *Komuniści*, [w:] *Ziemia radzyńska 1918-1939*, red. D. Magier, Radzyń Podlaski 2012.
17. Magier D., *Komuniści w powiecie radzyńskim w latach 1918-1944*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 6, 2008.
18. Magier D., *Korespondencja Enii Edelman. Materiały do badań nad działalnością komunistyczną w zakładach karnych II Rzeczypospolitej na przykładzie Siedlec i Białej Podlaskiej*, „Szkice Podlaskie” 2006, z. 14.
19. Magier D., *Mechanizm funkcjonowania i techniki propagandy komunistycznej w regionie bialskopodlaskim w okresie międzywojennym*, [w:] *Komuniści w II Rzeczypospolitej. Ludzie – struktury – działalność*, red. M. Bukala, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2015.
20. Magier D., *Spółeczności lokalne regionu bialskopodlaskiego wobec władzy sowieckiej w sierpniu 1920 roku w świetle akt instytucji wymiaru sprawiedliwości II RP*, [w:] *Wyzwolenie czy okupacja? Stosunek społeczności zamieszkujących pogranicze polsko-litewsko-białoruskie do zmieniających się w XX wieku systemów państwowych*, red. M. Kietliński, W. Śleszyński, Białystok 2006.
21. Magier D., *Zjednoczenie Lewicy Chłopskiej „Samopomoc” w opinii władz państwowych II Rzeczypospolitej*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny”, t. V, 2008.
22. Węda Ł., *Archiwista Komitetu Okręgowego Komunistycznej Partii Polski w Siedlcach przed sądem. Przypadek Pejsacha Barna*, [w:] *Pamiętnik VIII Ogólnopolskiego Zjazdu Studentów Archiwistyki*, red. J. Łosowski, Lublin 2007.

Okres 1944-1989

23. Magier D., *Aparat Komitetu Wojewódzkiego PZPR (1975-1990). Zarys problematyki*, „Rocznik Bialskopodlaski”, t. XVI, 2008.
24. Magier D., *Archiwum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Białej Podlaskiej*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory”, nr 1 (3), 2010.
25. Magier D., *Czynnik finansowy funkcjonowania partii komunistycznej w województwie bialskopodlaskim w latach 1975-1989*, [w:] *Dzieje biurokracji*, t. 6, red. T. Bykowska, A. Górak, G. Smyk, Lublin 2016.

26. Magier D., *Elity komunistyczne na prowincji polskiej w latach 1975-1989. Próba zdefiniowania i schemat rekrutacji*, [w:] *Elity komunistyczne w Polsce*, red. M. Szumiło i M. Żukowski, Warszawa – Lublin 2015.
27. Magier D., *Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej 1975-1990*, [w:] *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*. t. 1, red. I. Łuć, A. Górak, D. Magier, Lublin – Siedlce 2008.
28. Magier D., *Komitety Miejski i Miejsko-Gminny PZPR w Radzynie Podlaskiej w latach 1975-1990 i ich spuścizna aktowa*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 9, 2011.
29. Magier D., *Lata 1980-1981 w województwie białkopodlaskim. Wybór teleksów Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, Radzyń Podlaski 2006.
30. Magier D., *Produkcja kancelaryjna wojewódzkiej organizacji Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w latach 1975-1990*, „Komunizm” 2013, nr 2.
31. Magier D., *Standard kancelaryjny i technika biurowa późnego PRL na przykładzie struktur partii komunistycznej*, „Archiwista Polski” 2013, nr 3 (71).
32. Magier D., *System biurokratyczny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w województwie białkopodlaskim w latach 1975-1990*, Siedlce 2013.
33. Magier D., *System nomenklaturowy partii komunistycznej*, [w:] *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*. t. 3, red. A. Górak, K. Latawiec, D. Magier, Lublin – Siedlce 2010.
34. Magier D., *Uniwersum radzyńskich komunistów AD 1975*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 9, 2011.
35. Magier D., *Zabić śmiechem! Satyra antysolidarnościowa 1980-1981*, Radzyń Podlaski 2011.
36. Tarkowski P., *Działalność Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Białej Podlaskiej w latach 1944-1947*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 2006, nr 3.

Bibliografia

Źródła

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

- Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Białej Podlaskiej, sygn. 281/II-1
- Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Janowie Podlaskim, sygn. 281/VIII
- Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Radzynie Podlaskim, sygn. 281/XIII-1
- Komunistyczna Partia Polski, sygn. 158/X – 9, t. 33, 49; 158/XII-17, t. 6
- Ministerstwo Informacji i Propagandy, sygn. 606, 938, 940
- Najwyższy Sąd Wojskowy, sygn. 427/I/27, 427/I/42

Archiwum Państwowe w Lublinie

- Zbiór plakatów, druków ulotnych i afiszów z archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie, sygn. 774
- Zbiór wspomnień i relacji działaczy partyjnych i członków ruchu oporu, sygn. 557

Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim

- Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 10
- Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 33, 98, 99, 103, 104, 149, 237, 323, 517, 547, 562, 564, 587, 660, 926, 1226
- Sąd Okręgowy w Białej Podlaskiej, sygn. 1984
- Stanisław Kiryluk, Z dziejów czerwonego Podlasia, rękopis w posiadaniu Archiwum Państwowego w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim
- Zbiór plakatów i druków ulotnych Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 8

Centralne Archiwum Wojskowe

- Akta 9 Dywizji Piechoty, sygn. I.313.9.31
- Akta Dowództwa Okręgu Korpusu nr IX, sygn. I.371.9.22, sygn. I.371.9.24,

- Akta Referatu Informacyjnego GISZ, sygn. I.302.10.23

Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie

- Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Radzynie Podlaskim, sygn. Lu-036/2, 036/3, 036/13

Publikacje

1. Albert A., *Najnowsza historia Polski 1914-1993*, t. I, Warszawa 1995.
2. Bartyzel J., *Komunizm*, <http://www.legitymizm.org/ebp-komunizm> (dostęp: 18.05.2016 r.).
3. Bechta M., *Narodowo-Radykalni. Obrona tradycji i ofensywa narodowa na Podlasiu w latach 1918-1939*, Biała Podlaska 2004.
4. Bechta M., *Pierwsza okupacja. Armia Czerwona na Podlasiu – wrzesień/ październik 1939*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 1997, nr 3.
5. Bechta M., *Rewolucja Mit Bandytyzm. Komuniści na Podlasiu w latach 1939-1944*, Warszawa – Biała Podlaska 2000.
6. Bednarski M. D., *Podlaski eksperyment. Z przemian społeczno-gospodarczych i politycznych na terenach wiejskich południowego Podlasia w latach 1944-1948*, Radzyń Podlaski 2005.
7. Bender R., *Przedmowa. PZPR – władza Narodowi wroga*, [w:] D. Magier, *Lata 1980-1981 w województwie białkopodlaskim. Wybór teleksów Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, Radzyń Podlaski 2006.
8. Biesiedowski G., *Pamiętniki dyplomaty sowieckiego*, Katowice 1989.
9. Bobruk A., *Mury i kraty nie dzieliły*, „Rocznik Międzyrzecki”, t. 7, 1975.
10. Borek P., *Agitacja komunistyczna wśród poborowych w Polsce międzywojennej*, [w:] *To idzie młodość. Młodzież w ideologii i praktyce komunizmu*, red. D. Magier, Lublin - Radzyń Podlaski 2016.
11. Borek P., *Antypaństwowa działalność KPP w Wojsku Polskim*, „Kwartalnik Bellona” 2015, nr 3.
12. Borek P., *Dywersyjno-szpiegowska działalność komunistów w II Rzeczypospolitej*, (w druku w materiałach z konferencji: „Bezpieczeństwo Militarne Polski (1918-1945)”, Siedlce 17-18.11.2015 r.).
13. Borek P., *Działalność Komunistycznej Partii Polski w 9. Dywizji Piechoty Wojska Polskiego (1927-1938)*, [w:] *Komuniści w II Rzeczypospolitej. Ludzie – struktury – działalność*, red. M. Bukała, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2015, nr 3.

14. Borek P., *Działalność KPP w podlaskich garnizonach Wojska Polskiego w latach 1927-1938*, [w:] *Partia Komunistyczna w Polsce. Struktury – Ludzie – Dokumentacja*, red. D. Magier, Lublin – Radzyń Podlaski 2012.
15. Borek P., *Działalność siedleckiego komitetu wojskowo-rewolucyjnego w sierpniu 1920 roku*, „Komunizm. System Ludzie Dokumentacja” 2014, nr 3.
16. Borek P., *Garnizon Wojska Polskiego w Białej Podlaskiej w latach 1918-1939*, Biała Podlaska 2006.
17. Borek P., *Organizacja i działalność rewkomów w powiecie łukowskim w sierpniu 1920 r.*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 13, 2015.
18. Caban I., *Zapis trzech dziesięcioleci PZPR w województwach: białkopodlaskim, chełmskim, lubelskim i zamojskim w latach 1948-1978*, Lublin 1978.
19. Chmurzyński M. W., *O wystawie „Sma[cz]ki i zapachy PRLu”. Karykatura z lat 1948-1989*, http://www.muzeumkarykatury.pl/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=377&Itemid=305 (dostęp: 15.04.2016 r.).
20. Cimek H., *Komuniści, Polska, Stalin 1918-1939*, Białystok 1990.
21. Drabik S., *„Mikroświat”. Komitet Wojewódzki PZPR w latach 1956-1975*, [w:] *Władza w PRL. Ludzie i mechanizmy*, red. K. Rokicki, R. Spałek, Warszawa 2011.
22. Dziabala S., *Struktura i zasady organizacyjne PZPR*, [w:] *PZPR (1948-1978)*, red. A. Dobieszewski, J. Gołębiowski, Warszawa 1978.
23. Gawor L., *Idea cywilizacyjnego pluralizmu Feliksa Konecznego*, *Wschodni Rocznik Humanistyczny*, t. II, 2005.
24. Głowacki S., *Zasady funkcjonowania PZPR*, [w:] *Podstawy wiedzy o PZPR*, red. B. Kowalewska, E. Mulicka, Warszawa 1989.
25. Gontarczyk P., *Polska Partia Robotnicza. Droga do władzy (1941-1944)*, Warszawa 2006.
26. Halicki K., *Policja polityczna w Polsce w okresie międzywojennym*, [w:] *Wywiad i kontrwywiad wojskowy w II RP*, t. I, red. T. Dubicki, Łomianki 2010.
27. Horoch E., *Komunistyczna Partia Polski w województwie lubelskim w latach 1918-1938*, Lublin 1993.
28. Joniec G., *Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Lublinie w latach 1945-1947. Struktura organizacyjna i obsada personalna*, [w:] *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, t. II, red. A. Górak, D. Magier, Lublin – Siedlce 2009.
29. Kiryluk S., *Braterstwo idei*, „Rocznik Międzyrzecki”, t. V, 1973.
30. Kolebacz B., *KPP 1923-1929. Problemy ideologiczne*, Warszawa 1984.
31. Kołakowski L., *Główne nurty marksizmu*, Warszawa 2009.

32. Kołodziejczyk A., *Karta z dziejów Komunistycznej Partii Polski w Radzymińskim*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 3, 2005.
33. Kowalczyk E., *Wstęp*, [w:] *Komuniści w międzywojennej Warszawie*, red. E. Kowalczyk, Warszawa 2014.
34. Krat T., *Wspomnienia*, „Templum Novum” 2007/2008, nr 7.
35. Krzysztofiński M., *Czerwona Pomoc jako „organ walki z białym terrorem”*, [w:] *Komuniści w II Rzeczypospolitej. Ludzie – struktury – działalność*, red. M. Bukała, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2015.
36. Krzysztofiński M., *Działalność Wydziałów Wojskowych Komunistycznej Partii Polski i Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy na terenie Dowództwa Okręgu nr X w Przemyślu w latach 1924-1938*, „Glaukopis” 2007/2008, nr 9-10.
37. Litwiński R., *Działalność wywiadowcza policji politycznej II Rzeczypospolitej (1919-1926)*, [w:] *Wywiad wojskowy II Rzeczypospolitej*, red. P. Kołakowski, A. Peplowski, Kraków 2011.
38. Litwiński R., *Policja Państwowa w województwie lubelskim w latach 1919-1939*, Lublin 2001.
39. Litwiński R., *W imię polskiej racji stanu. Aparat policyjny II Rzeczypospolitej Polskiej wobec działalności komunistycznej*, [w:] *Komuniści w II Rzeczypospolitej. Ludzie – struktury – działalność*, red. M. Bukała, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2015.
40. Magier D., *Aktywność komunistyczna w regionie białkopodlaskim w latach 1918-1938*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 2005, nr 2.
41. Magier D., *Aparat Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Białej Podlaskiej (1975-1990). Zarys problematyki*, „Rocznik Białkopodlaski”, t. XVI, 2008.
42. Magier D., *Archiwum Komitetu Okręgowego Komunistycznej Partii Polski w Siedlcach (1926-1929)*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny”, t. III, 2006.
43. Magier D., *Bolszewicka propaganda*, „Myśl Polska na Podlasiu” 2003, nr 3.
44. Magier D., *Czynności kancelaryjne w komitetach PPR. Przyczynek do badań nad systemami kancelaryjnymi struktur partii komunistycznej w Polsce*, [w:] *Partia komunistyczna w Polsce. Struktury, ludzie, dokumentacja*, red. D. Magier, Lublin – Radzyń Podlaski 2012.
45. Magier D., *Kolaboracja z bolszewikami w regionie białkopodlaskim w sierpniu 1920 roku – skala, motywy, konsekwencje*, [w:] *Wobec komunizmu. Materiały z sesji naukowej pt. „Lubelskie i południowe Podlasie wobec komunizmu 1918-1989”*. Radzyń Podlaski, 2 IX 2005, red. D. Magier, Radzyń Podlaski 2006.
46. Magier D., *Lata 1980-1981 w województwie białkopodlaskim. Wybór teleksów Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, Radzyń Podlaski 2006.

47. Magier D., *Mechanizm funkcjonowania i techniki propagandy komunistycznej w regionie białkopodlaskim w okresie międzywojennym*, [w:] *Komuniści w II Rzeczypospolitej. Ludzie – struktury – działalność*, red. M. Bukała, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2015.
48. Magier D., *Polska Partia Robotnicza w powiecie Siedlce. Paradygmat badawczy na czasy po komunizmie*, [w:] *Powiat Siedlce w pierwszej dekadzie rządów komunistycznych*, red. K. Krajewski, Warszawa 2011.
49. Magier D., *System biurokratyczny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w województwie białkopodlaskim w latach 1975-1990*, Siedlce 2013.
50. Magier D., *W poszukiwaniu źródeł komunistycznej biurokracji*, „Cywilizacja” 2007 nr 23.
51. Mandel E., *O biurokracji*, Warszawa 2005.
52. Marciniak W., *Maszyny władzy*, „Frona” 2007, nr 42.
53. Mierziński H., *Biała Podlaska w latach 1918-1939*, Biała Podlaska 2010.
54. Paszek K., Snoch P., *Akta rejonów ewidencji partyjnej w zasobie Archiwum Państwowego w Katowicach*, [w:] *Partia komunistyczna w Polsce. Struktury – ludzie – dokumentacja*, red. D. Magier, Lublin – Radzyń Podlaski 2012.
55. Pipes R., *Car bolszewików*, „Wprost” nr 1179 z 10.07.2005 r.
56. Stawar A., *O biurokracji sowieckiej*, Warszawa 2011.
57. Trembicka K., *Między utopią a rzeczywistością. Myśl polityczna Komunistycznej Partii Polski (1918-1938)*, Lublin 2007.
58. Trembicka K., *Poglądy Komunistycznej Partii Polski w kwestii władzy państwowej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Sectio K 1995/1996, t. 2-3.
59. Trembicka K., *Środowisko komunistów wobec odzyskania niepodległości przez Polskę i wojny polsko-bolszewickiej*, [w:] *Komuniści w międzywojennej Warszawie*, red. E. Kowalczyk, Warszawa 2014.
60. Żuławnik M., *Eksplzja w cytadeli 13 października 1923 r. Przyczynek do działalności komunistów w garnizonie Warszawa*, [w:] *Komuniści w międzywojennej Warszawie*, red. E. Kowalczyk, Warszawa 2014.